પ્રકાશક :-
શ્રી ગુજરાતી જૈન શ્વેતામ્બર તપગચ્છ સંઘ

પ્રાપ્તિ સ્થાન :-
૯૬, કેનીંગ સ્ટ્રીટ,
જૈન ઉપાશ્રય
કલકત્તા-૧

પ્રથમ આવૃત્તિ : ૫૦૦૦

મૂલ્ય : રૂપિયા ૪-૫૦.

મુદ્રક :-
જયસુખલાલ હંસરાજ સંઘવી
ધરતી પ્રેસ
૨૯૮, લોઅર ચિતપુર રોડ,
કલકત્તા-૧.

... શ્રી વિજય[illegible]સૂરીશ્વરજી મ. સા. ...

આચાર્યદેવશ્રી વિજય[illegible]સૂરીશ્વરજી મહારાજ સાહેબ

સમર્પણ

અઙ્ગાજ લાંબા દીર્ઘ કાળ પર્યંત નિર્મળ
ચારિત્ર ધર્મની આરાધના કરવા પૂર્વક
" રસાધિરાજ " એવા શાંતરસની
અનુપમ સાધના કરવા વડે જીવન
અને મરણુ બન્ને જેમના
ધન્ય બન્યા છે એવા
સ્વ પૂજ્ય ગુરૂદેવ
શ્રી વિજય ચંદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજ સાહેબના
પવિત્ર કર-કમળમાં
આ " રસાધિરાજ " નામે
લઘુ ગ્રંથ અત્યંત ભક્તિ-ભાવે
સમર્પણ કરી યત્ કિંચિત કૃતાર્થતા અનુભવુ છું.

ચરણ કિંકર
મુનિ ભુવનવિજય

પ્રકાશકીય નિવેદન

પૂજ્ય ગણીવર્યશ્રી ભુવનવિજયજી મહારાજ તથા પૂજ્ય મુનિશ્રી યશોવિજયજી મહારાજ છેલ્લા બે વર્ષથી પૂર્વ દેશમાં વિચરી રહ્યા છે. પૂજ્યશ્રીના પગલે પૂર્વ દેશમાં પણ અપૂર્વ ધર્મ પ્રભાવના થઈ રહી છે. સૌરાષ્ટ્રમાં તો લાગલગાટ જુદા જુદા ક્ષેત્રોમાં સત્તર ચોમાસા કરીને પૂજ્યશ્રીએ શાસન પ્રભાવનાનો ડંકો વગાડેલો છે. ગુજરાતમાં અને મુંબઈમાં પણ ચાતુર્માસો કરીને પૂજ્યશ્રીએ અપૂર્વ શાસન પ્રભાવના કરેલી છે. **તપ-જપ, ધાર્મિક મહોત્સવો પ્રતિષ્ઠા મહોત્સવો, ઉદ્યાપન મહોત્સવો, 'છ'રી પાળતા સંઘો, વર્ધમાન તપ-આયંબીલ ખાતાની કાયમી સ્થાપના, સાધર્મિક ભક્તિ અંગેના ફંડો, ધાર્મિક પાઠશાળાઓ, સાધારણ ખાતાને મજબૂત બનાવવા અંગેના ફંડો, નૂતન ધાર્મિક ઉપાશ્રયો** વગેરે અનેક ધાર્મિક કાર્યો જુદા જુદા ક્ષેત્રોમાં થયેલાં છે. પૂજ્યશ્રીની વ્યાખ્યાન શૈલી અપૂર્વ હોવાથી જ્યાં જ્યાં વિચરે છે અને જે જે ક્ષેત્રોમાં ચાતુર્માસો કરે છે ત્યાં ત્યાં અને તે તે ક્ષેત્રોમાં ધાર્મિક ક્રિયાઓની અને ધાર્મિક અનુષ્ઠાનોની જાણે ધૂમ મચી જાય છે, એટલે કે, અનેરા ઉલ્લાસથી ભાવિકો ધાર્મિક અનુષ્ઠાનોમાં જોડાઈ જાય છે.

છેલ્લા ઘણાં વર્ષોથી પૂજ્યશ્રીની અને તેમના શિષ્ય મુનિશ્રી યશોવિજયજીની તીર્થાધીરાજશ્રીસમ્મેતશિખરજી મહાતીર્થની યાત્રા કરવા અંગેની ભાવના હતી. યાત્રા માટે મુનિશ્રી યશોવિજયજીએ

આઠ વર્ષથી આનો લાભ મળ્યો હતો. એટલે યાત્રા [illegible] ભાવના તીવ્ર બનતા પૂજ્યશ્રીએ મુંબઈથી પૂર્વદેશ બાજુ વિહાર લંબાવ્યો અને વચમાં નાગપુર સંઘની વિનંતીથી એક ચાતુર્માસ નાગપુર શહેરમાં કર્યું, નાગપુર ચાતુર્માસમાં અનેક ધાર્મિક કાર્યો થવાની સાથે રૂપિયા ૬૨,૦૦૦ હજારનો ઉપાશ્રય નિમિત્તે પૂજ્યશ્રીના ઉપદેશથી ફાળો ભેગો થયો હતો. જે આજે તૈયાર થઈ ગયેલ છે.

પૂજ્ય મહારાજશ્રી જ્યાં જ્યાં વિચરે ત્યાં ત્યાં વ્યાખ્યાનમાં તે સારી સભાના અપૂર્વ ઉત્સાહ રહે છે

નાગપુરથી વિહાર કરીને પૂજ્યશ્રી ભંડારા, [illegible] [illegible], [illegible], [illegible], [illegible], [illegible], [illegible], [illegible], [illegible] વગેરે [illegible] [illegible]

આયંબીલ ખાતાનું મકાન તૈયાર થઈ ગયેલ છે. ઝરીયા, ધનબાદ, કતરાસ વગેરે ક્ષેત્રોમાં શેષકાળમાં સ્થિરતા કરીને પૂજ્યશ્રીએ સારી એવી ધર્મ જાગૃતી આણેલ હતી.

સં. ૨૦૨૭ ની સાલનું ચાતુર્માસ પૂજ્યશ્રીએ બેરમો સંઘની વિનંતીથી બેરમો શહેરમાં કર્યું. બેરમો શહેરમાં અનેરાં ઉત્સાહથી ચાતુર્માસ ઉજવાયેલ હતું. બેરમોની ૬૦ ઘરની જૈન વસ્તીમાં પર્યુષણ પર્વના દિવસોમાં બે માસક્ષમણ, સાત સોળ ભત્તા, સાત ૧૧ ઉપવાસ, ૧૭ નવાઈ અને ૪૨ અઠ્ઠાઈઓ વગેરે ૮૫ મોટી તપશ્ચર્યાઓ થયેલ તેમજ ૧૬૦ અઠ્ઠમ તપ થયા હતા. તપશ્ચર્યાઓ સામુદાયિક રીતે ધાર્મિક મહોત્સવ કરીને શ્રી સંઘે અનેરાં ઉલ્લાસથી ઉજવેલ. મહોત્સવમાં આઠે દિવસ જુદા જુદા ગૃહસ્થો તરફથી સ્વામીવાત્સલ્ય થયા હતા. બેરમોનું ચાતુર્માસ પૂજ્યશ્રીનું ઐતિહાસિક બની ગયેલ છે. બેરમો શ્રી સંઘમાં શેઠશ્રી માણીલાલ રાઘવજીભાઈ કોઠારીની આગેવાની ખૂબજ સુંદર છે. એકવાર તેમના તરફથી અને બીજીવાર ચાતુર્માસ પુરૂ થયા બાદ ચાર સદ્‌ગૃહસ્થો તરફથી પૂજ્યશ્રીની નિશ્રામાં સમ્મેત શિખરજી મહાતીર્થની સામુદાયિક પદયાત્રા યોજાયેલ હતી. બેરમોથી શિખરજી પહોંચતા ચાર મુકામ થાય, પણ શ્રી સંઘે અનેરાં ઉલ્લાસથી પૂજ્યશ્રીને બે વાર યાત્રા કરાવેલ હતી. ૧૫૦ થી ૨૦૦ ભાઈ બહેનોએ બન્નેવાર યાત્રાનો અપૂર્વ લાભ લીધેલ હતો.

શિખરજીથી બેરમોના સંઘ સમુદાય સાથે યાત્રા કર્યા બાદ પૂજ્યશ્રીએ જીયાગંજ અજિમગંજ તરફ વિહાર લંબાવેલ અને ત્યાંના ભવ્ય જિન મંદિરોનાં દર્શન કરી અનુપમ આનંદ અનુભવેલ. જીયાગંજ પૂજ્યશ્રીની આઠેક દિવસની સ્થિરતા થતાં કલકત્તાથી હજારો માણસોની સંખ્યામાં ભાઈ-બહેનો પ્રાચીન

અન્ય જિનમંદિરોનાં દર્શનાર્થે તેમજ પૂજ્યશ્રીને વંદનાર્થે આવેલ અને હાલમાં પધારવાની આગ્રહભરી વિનંતી કરેલ. વિનંતીનો સ્વીકાર કરી જુનાગઢથી વિહાર લંબાવીને સં. ૨૦૨૪ ના [illegible] ના રોજ [illegible] [illegible] ના દર્શન કરીને પૂજ્ય [illegible] [illegible] માં શ્રી સંઘના ભવ્ય સ્વાગત પૂર્વક [illegible] ઉપાશ્રયમાં પ્રવેશ કર્યો. શ્રી સંઘના પ્રમુખ સ્વ. શેઠશ્રી [illegible] લાલ શાહ તથા આગેવાન શ્રી સંઘના પૂજ્યશ્રીના [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] વ્યાખ્યાનો [illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible]

પૂજ્ય મહારાજ સાહેબને શ્રીપાળ મહારાજાના રાસનો સારભાગ બધો કંઠસ્થ હોવાથી જનસમુદાયને વ્યાખ્યાનોમાં ખૂબ રસ પડવા લાગ્યો. ઓળીના દિવસોમાં ધર્મનું વાતાવરણ એવું જામ્યું કે, જીંદગીમાં કોઇ દિવસ નહીં કરનારાઓએ પણ આયંબિલ કર્યા. પૂજ્યશ્રી દરરોજ વ્યાખ્યાનમાં ફરમાવે કે, નવ દિવસમાં એકપણ આયંબિલ ન કરી શકયા તો નવે દિવસ વાંઝીયા કહેવાશે, જો વિશેષ કરો તો મોટા આનંદની વાત છે ! છેવટે એક આયંબિલ તો જરૂર કરજો. એટલે દરેકને એવો ભાવ થયો કે નવ દિવસમાં એક આયંબિલ તો જરૂર કરવું જ !

પૂજ્યશ્રી અત્રે પધાર્યા ત્યારથી ચાતુર્માસ અંગેની વિનંતી તો ચાલુ જ હતી. શ્રી સંઘનો ખૂબજ આગ્રહ જોઇને ચૈત્ર વદી ૯ ને દિવસે ચાતુર્માસની જય બોલાવવામાં આવી.

ત્યાર બાદ પૂજ્યશ્રી ભવાનીપુર શ્રી સંઘની આગ્રહભરી વિનતીનો સ્વીકાર કરી ભવાનીપુર પધાર્યા. શ્રી સંઘે ભવ્ય સ્વાગત પૂર્વક પ્રવેશ કરાવ્યો. ત્રણેક મહિના ભવાનીપુરમાં સ્થિરતા થઈ, વ્યાખ્યાન–વાણીનો અનેરા ઉત્સાહથી ભાવિકો લાભ લેતા હતા.

એ દરમ્યાનમાં અમદાવાદ મુકામે પૂજ્યશ્રીના ગુરૂદેવ **પૂજ્યપાદ આચાર્યદેવશ્રી વિજયપદ્મસૂરીશ્વરજી મહારાજના** કાળધર્મનો તાર પૂજ્યશ્રી પર આવ્યો. તાર વાંચતા પૂજ્યશ્રીને જબ્બર આઘાત લાગ્યો. શ્રી સંઘે પૂજ્ય ગુરૂદેવના કાળધર્મ નિમિત્તે મહોત્સવ ઉજવવાનો નિર્ણય કર્યો. અપૂર્વ ધામધૂમથી શાંતિસ્નાત્ર સહિત અષ્ટાહ્નિકા મહોત્સવ ઉજવાયો, અને સકલ શ્રી સંઘનું સ્વામિવાત્સલ્ય પણ થયું. પૂજ્યશ્રીના વ્યાખ્યાનોમાં સ્થાનકવાસી

જૈન ભાઈઓ તેમજ જૈનેતર ભાઈઓ પણ લાભ લેતા હોવાથી તેમણે પણ મહોત્સવમાં અનેરા ઉલ્લાસથી ભાગ લીધો હતો.

જેઠ સુદી ૧૦ના પૂજ્યશ્રીએ ૯૨, કેનીંગ સ્ટ્રીટ, જૈન ઉપાશ્રયમાં ચાતુર્માસ નિમિત્તે સંઘના સ્વાગતપૂર્વક પ્રવેશ કર્યો. ભગવાન ઉમાસ્વાતિ રચિત પ્રશમરતિ ગ્રન્થ પરની વાંચના શરૂ થતાં શ્રોતાઓ ઘણી સારી સંખ્યામાં ભાગ લેવા લાગ્યા. હવે તો કલકત્તા શહેરમાં પૂજ્યશ્રીના વ્યાખ્યાનોની સુવાસ ચોમેર પ્રસરી ચૂકી હતી.

સામુદાયિક અઠ્ઠમ તપની આરાધના થતાં ૪૦૦ ભાઈ બહેનો જોડાયા હતા. ગૌતમ સ્વામિના છઠ્ઠ તપની આરાધના થતાં ૫૫૦ ભાઈ-બહેનો જોડાયા. નવ લાખ નવકાર મંત્રના જાપ સાથે આયંબિલ તપની સામુદાયિક આરાધના થતાં [illegible] આયંબિલ એક સાથે થયા.

[illegible]

[illegible]

જનતામાં જૈન દર્શનના તેજ પ્રત્યે ભાવ પ્રગટાવ્યો હતો. તેઓશ્રી રાજકોટમાં પણ બે ચાતુર્માસ કરી ગયેલા અને આજ પણ રાજકોટની જનતા તેઓશ્રીને વિસરી શકી નથી.

વર્તમાન કાળે જે વિષમતા પ્રજાજીવનમાં ફાલી ફુલી રહી છે તે જ વિષમતા સાધુ-સંતોમાં પણ અલ્પાંશે ડોકારી રહી છે. આમ છતાં પૂજ્ય ગણીવર્યશ્રી વાદ-વિતંડાથી વેગળા રહીને પોતાના સાધુ જીવનને આનંદિત રાખતા રહ્યાં છે.

પ્રસ્તુત ગ્રંથનું નામ તેઓશ્રીએ **"રસાધિરાજ"** રાખ્યું છે તે ખરેખર ઉપયુક્ત છે. કારણ શાંતરસની ભાવધારા તેઓએ સમગ્ર વ્યાખ્યાનોમાં વહાવી છે. સાથોસાથ તેઓશ્રીએ વર્તમાનયુગની વિષમતા પ્રત્યે અંગુલીનિર્દેશ કરવામાં જરાયે કૃપણતા દાખવી નથી.

આમ તો આ આખો વ્યાખ્યાન સંગ્રહ પહેલે પાનેથી છેલ્લાં પાના સુધી વાંચી જવા જેવો છે. એમની શૈલી, રજુઆત કરવાની રીત અને પ્રસંગે પ્રસંગે દ્રષ્ટાંત દ્વારા જ્ઞાન આપવાની જૈન ત્યાગીઓની પરંપરા તેઓશ્રીએ બરાબર જાળવી રાખી છે. આખો ગ્રંથ જ એવો છે કે મારા જેવો એક નાનો અને સંસારી માનવી તેના હાર્દમાં ક્યાંથી પ્રવેશ કરી શકે? કામ, ક્રોધ, માન, લોભ આદિ દુર્ગુણો વચ્ચે ફસાયેલો મારા જેવો સંસારી જીવ આવા મહાજ્ઞાની પુરૂષને કઈ અપેક્ષાએ બિરદાવી શકે? આમછતાં ભક્તિભાવ અને પૂજ્યભાવથી પ્રેરાઈને સમગ્ર વ્યાખ્યાનો મારા હૈયાને રુચિ શક્યા છે. એમાં શું શું ભર્યું છે તેનું વર્ણન કરવાની મારા જેવા પામરમાં ક્યાંથી શક્તિ હોય? એમ છતાં પ્રસ્તુત વ્યાખ્યાનોમાંથી હું કેટલાંક અવતરણો રજુ કરવાનો ઉમંગ દૂર કરી શકતો નથી. તેઓશ્રી પોતાના પ્રથમ વ્યાખ્યાનમાં [illegible] .—

[illegible] ભર્યું ખાધું હોય તો તેને જોઈને બીજા

બે મંગલ વચન.

સં. ૨૦૨૭ ની સાલમાં તીર્થાધિરાજ સમ્મેતશિખરજી મહાતીર્થની યાત્રા કર્યા બાદ તે સાલનું ચાતુર્માસ શિખરજી મહાતીર્થની નજદીકમાં બેરમો શહેરમાં કરેલ. બેરમો ચાતુર્માસમાં શ્રી ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રનું વ્યાખ્યાનમાં વાંચન કરેલ. બેરમો ક્ષેત્રનું વાતાવરણ ખૂબ જ શાંતિવાળું હોવાથી બપોરનાં સમયે લખવાની પ્રવૃતિ ચાલુ રાખી હતી. 'રસાધિરાજ' 'ક્ષણ લાખેણી જાય' 'ભુલો પડેલો યાત્રી' એ બધા વ્યાખ્યાનો બેરમો ચાતુર્માસમાં લખેલા છે. એ વિષયો પરના વ્યાખ્યાનો જુદા જુદા ક્ષેત્રોમાં ઘણીવાર આપેલા છે. અહિં કલકત્તામાં પણ ઉપરોકત વિષયો પરના વ્યાખ્યાનો અપાઈ ગયેલા છે.

સં. ૨૦૨૮ ની સાલનું ચાતુર્માસ કલકત્તા શહેરમાં થતાં 'બંધન મુકિત' 'દ્રષ્ટા કોણ' 'પ્રદેશી રાજાના દશ પ્રશ્નો' એ બધા વ્યાખ્યાનો અત્રે કલકત્તા શહેરની સ્થિરતા દરમ્યાન લખેલા છે. પ્રત્યેક વ્યાખ્યાનોમાં મંડનાત્મક શૈલીથી તાત્વિક વિષયોને આવરી લેવામાં આવ્યા છે, અને ઘણા ઘણા શાસ્ત્રોના આધાર આપેલા છે. આધારો ટાંકવાનું પ્રયોજન એ છે કે વાચકની શ્રદ્ધા ખૂબ મજબૂત થાય, શ્રદ્ધાનો પાયો જો મજબૂત હશે તો તેનાપર ચારિત્ર ધર્મની ઈમારત ચણાવવાની જ છે. પછી ચારિત્ર ઉદયમાં આવતા ભલે થોડીવાર લાગે પણ અંતે શ્રદ્ધાની પરિણતિ ચારિત્ર ધર્મને ખેંચી લાવનારી છે.

અમુક વ્યાખ્યાનોમાં યોગીરાજ આનંદઘનજીના તેમજ ચિદાનંદજીના પદો પણ લીધેલા છે. અને તે તે પદોપર વિસ્તારથી વિવેચન કરેલ છે. પૂ. ઉપાધ્યાય શ્રી યશોવિજયજી મહારાજના

અનુક્રમણિકા

પુસ્તક પ્રકાશનના કાર્યમાં અગાઉથી પુસ્તકો નોંધાવીને સમ્યગ્જ્ઞાન પ્રચારના કાર્યમાં સહકાર આપનારા શ્રી સંઘો તથા સદ્‌ગૃહસ્થોના શુભ નામોની યાદી :—

૧૩૫૦	સ્વ. શ્રી છોટાલાલ લાલચંદ શાહના સ્મરણાર્થે (રાજકોટ નિવાસિ) તેમના સુપુત્રો નટવરલાલ, વસંતરાય તથા મનહરલાલ શાહ તરફથી	કલકત્તા
૭૩૧	શ્રી મુંબઈ જૈન મુમુક્ષુ મંડળ	બોરમો
૫૦૧	શ્રી (ગુજરાતી) જૈન શ્વેતામ્બર તપગચ્છ સંઘ	કલકત્તા
૨૫૧	સ્વ. શ્રી ડોસાલાલ લાલચંદ – કચ્છ–ભુજ	કલકત્તા
૨૫૧	શ્રી ટી. કે. વોરા એન્ડ બ્રધર્સ (મોરબી-નિવાસી સ્વ.શ્રી કરસનદાસભાઈ અંબાવીદાસ વોરાના સ્મરણાર્થે તેમના સુપુત્રો તરફથી)	કલકત્તા
૨૫૧	શ્રી જેઠાલાલ નાનચંદ શાહ – બાબરાવાળા	કલકત્તા
૧૦૧	,, બેરમો જૈન સંઘ (બિહાર)	બેરમો
૧૦૧	,, બાવચંદ એન્ડ કું. હ. છોટુભાઈ	કટક
૧૦૧	,, બાબુલાલ લક્ષ્મીચંદ દોશી	કલકત્તા
૫૧	,, હરજીવનદાસ વિઠલદાસ કોટેચા	જામનગર
૫૧	,, ગીરધરલાલ એમ શાહ	કલકત્તા
૫૧	,, રમણીકલાલ વનમાળીદાસ વસા	,,
૫૧	,, એક સદ્‌ગૃહસ્થ (હ. કાન્તિલાલભાઈ કામદાર)	,,
૩૧	બહેનશ્રી સરોજબેન વસંતરાય ચુડાવાળા હ. વસંતલાલ	,,
૨૫	સ્વ.શ્રી મનસુખલાલ જીવરાજ મહેતા	,,
૨૫	શ્રી ચંદુલાલ કાલીદાસ પારેખ	,,
૨૫	,, ખુશાલચંદ વનેચંદ શાહ	,,
૨૫	,, ડાહ્યાલાલ નથુભાઈ દોશી–સાવરકુંડલાવાળા	,,
૨૫	,, ગીરધરલાલ જેચંદભાઈ વોરા (કે. લાલ)	,,
૨૫	,, રમેશ ટ્રેડીંગ કું. જ્યુપીટર હાર્ડવેર માર્ટ	,,
૨૫	,, છોટાલાલ સીરાજભાઈ કામદાર	ઝરીયા
૨૫	,, કપુરચંદ વીરચંદ વસા (મોરડ–વંથલીવાળા)	કલકત્તા
૨૫	શ્રીમતી કંચનબેન વાડીલાલ શાહ હ. રસીકભાઈ	,,
૨૫	શ્રી ગીરધરલાલ પાનાચંદ ભણસાલી (તેમના ધર્મપત્ની કસુંબાબેન તથા સુપુત્રો તરફથી)	,,
૨૫	,, રમણીકલાલ લક્ષ્મીચંદ સંઘવી	મુંબઈ
૨૫	,, જગજીવન ધરમશી મહેતા હ. વ્રજકુંવરબેન	કલકત્તા
૨૫	,, જગજીવનદાસ શિવલાલ દેસાઈ	,,
૨૫	શ્રીમતી અજવાળીબેન દેવચંદ સલોત	,,

[illegible] શ્રીમતી [illegible]બેન [illegible] શાહ (નાગપુર–[illegible]) [illegible]
[illegible] ,, [illegible]બેન [illegible] ,,
[illegible] ,, [illegible]બેન ગુલાબચંદ શાહ ([illegible])
[illegible] શ્રી [illegible]લાલ વનમાળીદાસ ([illegible]વાળા) ,,
[illegible] ,, [illegible]લાલ ચુનીલાલ (ચુડાવાળા) ,,
[illegible] ,, [illegible] વનેચંદ [illegible] ,,
[illegible] સ્વ.શ્રી [illegible] ,,
[illegible] શ્રી મોહનલાલ [illegible] શાહ [illegible]વાળા ,,
[illegible] ,, [illegible] મહેતા - [illegible]વાળા ,,
[illegible] ,, [illegible] મહેતા ,,
[illegible] ,, [illegible] મહેતા ,,
[illegible] ,, [illegible]લાલ [illegible] શાહ ,,
[illegible] ,, [illegible]લાલ [illegible] શાહ [illegible]
[illegible] ,, [illegible]લાલ [illegible] શાહ [illegible]
[illegible] ,, [illegible]લાલ [illegible] ,,
[illegible] ,, [illegible]લાલ [illegible] ,,
[illegible]

૧૧	શ્રી પ્રેમચંદ લક્ષ્મીચંદ	અમદાવાદ
૧૧	" મંગળદાસ કસ્તુરચંદ કુવાડીયા	કલકત્તા
૧૧	" પ્રભાશંકર રાઘવજી દેસાઈ	"
૧૧	" કાન્તીલાલ રતનશી દોશી	"
૧૧	" જેસીંગદાસ વાડીલાલ શાહ	પાટણ
૧૧	" લક્ષ્મીચંદ ફતેચંદજી દોચર	કલકત્તા
૧૧	" અનંતરાય શાંતીલાલ મહેતા	"
૧૧	" મનસુખલાલ મગનલાલ ઘીવાળા	"
૧૧	" ચમનલાલ વીરચંદ દોશી	"
૧૧	" વાડીલાલ ત્રીભોવનદાસ ભાયાણી	"
૧૧	" અંબાલાલ માણેકચંદ ગાંધી	"
૧૧	" જયંતીલાલ ગોવીંદજી ભણસાલી	"
૧૧	" મંગળદાસ કાનજી પારેખ (માંગરોળવાળા)	"
૧૧	" લાલચંદ સુખલાલ વસાણી	"
૧૧	" જયંતીલાલ મુળચંદ વોરા હ. કાંતીભાઈ	"
૧૧	સ્વ.શ્રી હિંમતલાલ ભવાનભાઈ શેઠ (હ. લક્ષ્મીચંદ)	"
૧૧	" પ્રાણલાલ મણીલાલ કામદાર હ. કાંતીભાઈ	"
૧૧	" સોમચંદ નેણસી મારડીયા હ. ગુલાબચંદભાઈ	"
૧૧	શ્રી જમનાદાસ દેવચંદ શેઠ હ. બીપીનકુમાર	"
૧૧	" એક સદ્‌ગૃહસ્થ હ. હિંગબેન	"
૧૧	" અમ્રતલાલ ઉજમશીની યાદીમાં હ. રસીકલાલ	"
૧૧	" જયંતીલાલ કચરાભાઈ–જામનગરવાળાં હ. સંતોકબેન	
૧૧	સ્વ શ્રી જયસુખલાલ પ્રભુદાસ બખાઈ	કલકત્તા
૧૧	શ્રી નાનાલાલ માણેકચંદ દામાણી હ. કાન્તિભાઈ	"
૧૧	" મહેશચંદ્ર જયંતીલાલ વોરા	"
૧૧	" નવીનચંદ્ર મનસુખલાલ વોરા	"
૧૧	" હેમચંદ ડુંગરશી પુનાતર હ. રમેશભાઈ	"
૧૧	" તલકચંદ કાનજી વોરા	"
૧૧	" કાંતીલાલ કાળીદાસ ઝવેરી	પાલનપુર
૧૧	" મોહનલાલ લાલચંદ સંઘવી	મોરબી
૧૧	" કિશોરચંદ મગનલાલ વોરા	કલકત્તા
૧૧	" મનસુખલાલ મકનજી વોરા	"
૧૧	બહેનશ્રી કાનાબેન શાંતીલાલ ઉદાણી	"
૧૧	ગં.સ્વ. ગુલાબબેન જગન્નાથ શેઠ	"
૧૧	બહેનશ્રી મંજુબેન કોઠારી તથા અરૂણાબેન શાહ	"

[illegible]

[પૂર્વાર્ધ]

દુનિયાના [illegible]

અદ્ભૂતરસ, ભયાનકરસ, કારૂણ્યરસ અને શાન્તરસ. ઉપર મુજબ રસના નવ પ્રકાર છે, તેમાં છેલ્લો પ્રકાર શાન્તરસનો છે. શાન્તરસ કહો—સમતારસ કહો કે પ્રશમરસ કહો એ બધા એકાર્થવાચી શબ્દો છે. મંત્રો ઘણાં પ્રકારના છે પણ તેમા નવકાર મહામંત્ર એ મંત્રાધિરાજ છે. તિર્થો પણ ઘણા છે તેમા શત્રુંજય એ તિર્થાધિરાજ છે. પર્વો પણ ઘણાં પ્રકારના છે, તેમાં પર્યુષણ પર્વ એ પર્વાધિરાજ કહેવાય છે, તેમ રસના પ્રકારો ઘણાં છે પણ તેમા શાન્તરસ "રસાધિરાજ" કહેવાય છે.

પહેલા મજા ને પછી સજા

જીવનમાં હરેક મનુષ્યોએ આ શાન્તરસ સાધવો જોઇએ. આજે જીવનમાં નબળા રસો બહુ પોષાય છે, જે જરાએ પોષવા જેવા નથી આજે જ્યા જુઓ ત્યાં હાસ્યરસ અને શ્રૃંગારરસની બોલબાલા છે ખડખડાટ હસવું, ખીખીયાટી બોલાવવી તેને હાસ્યરસ કહેવામા આવે છે. હાસ્યરસનાં પ્રોગ્રામો પણ ગોઠવાતા હોય છે, અને એ પ્રોગ્રામોમાં એવા એવા માણસોને બોલાવવામા આવે છે કે જે હાસ્યરસની છોળો ઉડાડે વ્યાખ્યાનોમાં પણ હાસ્યરસ પોષાતો હોય તો વ્યાખ્યાન સાભળવા ઘણી મોટી સખ્યામા શ્રોતાજનો ઉમટી પડે છે, છતા એ નિર્દોષ હાસ્ય હોય છે નિર્દોષ સુખ કે નિર્દોષ આનદ ગમે ત્યાથી મેળવી શકાય છે

દુનિયામા રોગનું મૂળ ખાસી કહેવાય છે, તેમ કજીયાનું મૂળ હાસી કહેવાય છે. કોઇની ઠઠ્ઠા-મશ્કરી કરીને હાસ્યરસ પોષવાથી શરૂઆતમાં તો બહુ મજા પડી જાય છે

[illegible]

અહિંસાનું સંપૂર્ણ સ્વરૂપ

પણ એમ કહેનારા ખરી રીતે પોતેજ ભૂલા પડેલાં છે. કારણ તેઓ જીવોને બચાવવામા ધર્મ માનતા નથી ! કોઇને હણવા નહીં એટલીજ તેમની અહિંસા છે. કોઇપણ માણસ બે પગે ચાલી શકે છે, તેનો એક પગજ કાપી નાખવામા આવે તો તેની શી હાલત થાય ? તેમ અહિંસામા પણ વિધિ અને નિષેધ બન્ને છે, તેમા એક વિભાગને માન્ય રાખીને બીજા વિધેયાત્મક વિભાગનો લોપજ કરી નાંખવામા આવે તો એક પગ કાપીને અહિંસા રૂપી કામધેનુને લંગડી કરવા બરોબર છે. નેગેટીવ અને પોઝીટીવ બન્ને ભેગા થાય તો જ તેમાથી વિજળી ઉત્પન્ન થાય છે, તેમ અહિંસામા પણ કોઇપણ જીવોને હણવા નહી એ પોઝીટીવ છે તો હણાતાનુ રક્ષણ કરવુ એ નેગેટીવ છે એ બન્ને ભેગા થાય ત્યારેજ અહિંસાનુ સંપૂર્ણ સ્વરૂપ બને છે

જીવ રક્ષા અંગેના અનેક ઉલ્લેખો

જૈન શાસ્ત્રોને પાને પાને અભયદાનનો મહિમા વર્ણવાએલો છે જીવોને બચાવ્યા અંગેના અનેક દ્રષ્ટાંતો શાસ્ત્રોમા વિદ્યમાન છે મેઘકુમારના જીવે હાથીના ભવમા સસલાનુ રક્ષણ કરીને સંસાર પરિત કરી નાખ્યાનો સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ જ્ઞાતાસૂત્રમા આવે છે શાસ્ત્રમા આવતા આવા સ્પષ્ટ પાઠોના લોપ કરનાર છુટશે કયા ભવમા ? શાન્તિનાથ ભગવાનના આત્માએ દશમા મેઘરથ રાજાના ભવમા એક પારેવાના પ્રાણ બચાવવા પોતાના પ્રાણ હોડમા મૂકી દીધા

[illegible]

ભગવાન મહાવીરે ભરેલા [illegible]
પોતે ક્યાં ઉભા છે ?

[illegible]

તપનો અંતરાય હતો પણ તેમનામાં સમતા ઘણી હતી શાન્તરસમા તેઓ તરબોળ રહેતા હતા. બીજાં સાધુઓ જે તેમની સાથે હતા તે ઉગ્ર તપ કરનારા હતા. તેમાં એક મુનિ ચાર માસના ઉપવાસના તપસ્વી, બીજાં ત્રણ માસનાં, ત્રીજાં બે માસનાં અને ચોથા માસક્ષમણનાં ઉપવાસી હતા ચાતુર્માસમાં પર્યુષણ પર્વનાં દિવસો નજદીક આવ્યા પણ આ કુરગડુ મુનિ સંવત્સરી મહા પર્વનાં દિવસે એક ઉપવાસનુ તપ પણ કરી શકયા નહી. ગામમાથી ગૌચરી વ્હોરી આવ્યા વડીલ ગુરૂ ભગવંતને ગૌચરી બતાવી અને આલોવી—કારવીને વાપરવા બેઠા, ત્યા પેલા તપસ્વી સાધુઓ આ મુનિને ખાઉધરા કહીને તિરસ્કાર કરે છે. એટલુજ નહી પણ તપસ્વી સાધુઓ તેમનાં પાતરામા અરર ! આ સંવત્સરી જેવા દિવસે વાપરવા બેસી ગયો ? એમ કહી થુંકે છે. મુનિ તે થુકને ઘૃત તુલ્ય સમજે છે અને વિચારે છે કે આ મારો તિરસ્કાર કરે છે તેમાં ખોટુ શું છે ? મને ધિક્કાર છે કે આવા મહાન પર્વનાં દિવસે પણ હુ તપ કરી શકયો નહી અને તેઓ તો કેવા મહાન તપસ્વી છે, ધન્ય છે તે મહાત્માઓને કેવો દુષ્કર તપ તપી રહ્યા છે ! જ્યારે હુ તો અન્નનો કીડો આજે સંવત્સરી જેવા મહાપર્વના દિવસે પણ ખાધા વિના મારે ચાલતુ નથી એટલે એ તપસ્વી મહર્ષિઓના ચરણાર્વિંદમા કોડાનું કોડ વંદન હો ! માગ આત્માનો સ્વભાવ તો અણહારી છે આત્માના સ્વભાવની ઓળખાણ થવા છતા આહાર સંજ્ઞા ઉપર હું વિજય મેળવી શકતો નથી !!

પછી તો એ મહર્ષિ તપસ્વીઓનાં તપની અનુમોદના કરવા પૂર્વક તપના અંતરાય અંગે ખુબખુબ મનમાં પશ્ચાતાપ

[illegible]

[illegible]

નિમિત્તો કેવલજ્ઞાનને અટકાવી શકતા નથી. હા ! અંદરનાં દોષો જરૂર કેવલજ્ઞાનને અટકાવી રાખે છે. કુરગડુ મહર્ષિ એવા પરિણામની ધારાએ ચઢી ગયા કે આહાર વાપરતાં કેવલજ્ઞાનને પામી ગયા

તેમનાં કેવલજ્ઞાનનો મહિમા કરવા દેવલોકમાંથી દેવો નીચે આવી રહ્યા છે તે પહેલાં તે મહર્ષિના ગુણોથી આકર્ષાઇ શાસનદેવી પણ મુનિનાં દર્શનાર્થે આવેલી અને મુનિને વંદના કરી ત્યારે તપસ્વી સાધુઓએ કહ્યું, આ ખાઉધરાને શું નમો છો. અમને તપસ્વીઓને નમો ? ત્યારેજ શાસન દેવીએ કહેલું કે, તેના કારણની તમને આગળ ઉપર ખબર પડશે. દેવોને આવતા જોઇને પેલા તપસ્વી સાધુઓ વિચારે છે કે, અહા ! કેવો આપણા તપનો મહિમા છે કે, સાક્ષાત દેવો આપણાં તપથી આકર્ષાઇને શાતા પુછવા નીચે આવી રહ્યા છે. બધા તપસ્વીઓ પોતપોતાના આસન પર રીતસર ગોઠવાઇ જાય છે, જાણે દેવો આવીને હમણાં ખમાસમણાં દેવા માંડશે. દેવો નીચે આવ્યા ખરાં પણ સીધા કુરગડુમુનિ જ્યાં આહાર વાપરતા કેવલજ્ઞાનને પામેલા છે ત્યાં પહોંચી જાય છે. તપસ્વી સાધુઓ વિચારી રહ્યા છે કે, આ દેવો ભૂલાતો નહીં પડ્યા હોય ! આપણી તરફ ન આવતાં તે તરફ કેમ જઇ રહ્યા છે ? તપસ્વીઓ તો આપણ અહિં બેઠેલાં છીએ. દેવો વિવેકમાં ભૂલે નહી છતાં આમ કેમ બન્યું છે ? એટલામાં તો દેવો કેવલજ્ઞાની એવા મહર્ષિને ત્રણ પ્રદક્ષિણા દેતાં વિધિપૂર્વક વંદના કરે છે. દેવો સુવર્ણ કમલની રચના કરે છે. કેવલી ભગવાન તેનીપર બેસીને દેશના આપે છે. બીજા પણ ઘણાં મુમુક્ષુ આત્માઓ ત્યાં દેશના સાંભળવા આવી પહોંચે છે. તપસ્વી સાધુઓ તો

[illegible]

[illegible]

[illegible]

સમજવું કે, એકલાં લાકડાં ઉપર પ્રહાર પડે છે, શરીરથી તપ ગમે તેટલું કરવામા આવે તેમા એકાંતે લાભ છે, છતાં શરીરથી આત્માનું તેટલું બગડ્યું નથી કે જેટલું કષાયોથી બગડ્યું છે. મનુષ્ય શરીર તો પૂણ્યનાં ઉદયે મળે છે. જ્યારે આત્માનું ભવોભવથી બગાડનારા તો કષાયો છે. પ્રતિ સમયે જીવને બધ પણ કષાયોથી પડે છે. જ્યારે તપ-સંયમથી શરીરનેજ કષ્ટ આપવામાં આવે અને કષાયોનો તો નિગ્રહજ ન થાય તો સમજવું નિર્દોષ દંડાઈ જાય છે અને દોષિત આબાદ છટકી જાય છે. તપ જો ઉપશમભાવ પૂર્વકનુ હોય તો જરૂર કષાયો જિતાઈ જાય છે અને કૂરગડુ મહર્ષિની જેમ જીવ કયારેક કેવલજ્ઞાનને પણ પામી જાય છે અંદરની જાગૃતિ વિનાનું તપ હોય તો કેવલ દેહને દંડ આપવા જેવું થાય છે પણ કષાયો જીતાતા નથી. તપનો શાસ્ત્રોમાં કયાય નિષેધ નથી. તપ વિના કર્મો ખપતા નથી અને કર્મ ક્ષય વિનાં જીવનો મોક્ષ થતો નથી ઉગ્ર તપથી તો કયારેક નિકાચિત કર્મોનું પણ ક્ષય થઇ જાય છે, પણ શરત એટલીજ છે કે, તે તપ ક્ષમા સહિત હોવુ જોઇએ.

સંપૂર્ણ વિશુદ્ધિ

કૂરગડુ મહર્ષિમાં બાહ્યતપ નહોતુ, પણ અભ્યંતર તપમા તેઓ ખુબ આગળ વધેલા હતા અને ગુરૂ ભગવંતે પણ તેમને એજ ઉપદેશ કરેલો કે, તને તપનો અંતરાય વર્તે છે એટલે તુ ઉપવાસાદિ બાહ્યતપ નહી કરી શકે પણ અભ્યતર શુદ્ધિ તરફ પુરતુ ધ્યાન આપજે. ગુરૂ ભગવંતના ઉપદેશ મુજબ તેમણે પોતાના મન અને ઇન્દ્રિયો

[illegible]

સમજવું કે, એકલાં રાકડાં ઉપર પ્રહાર પડે છે, શરીરથી તપ ગમે તેટલું કરવામા આવે તેમાં એકાંતે લાભ છે, છતા શરીરથી આત્માનું તેટલુ બગડયું નથી કે જેટલું કષાયોથી બગડયુ છે. મનુષ્ય શરીર તો પૂણ્યનાં ઉદયે મળે છે. જ્યારે આત્માનું ભવોભવથી બગાડનારા તો કષાયો છે. પ્રતિ સમયે જીવને બધ પણ કષાયોથી પડે છે જ્યારે તપ-સંયમથી શરીરનેજ કષ્ટ આપવામાં આવે અને કષાયોનો તો નિગ્રહજ ન થાય તો સમજવું નિર્દોષ દંડાઈ જાય છે અને દોષિત આબાદ છટકી જાય છે. તપ જો ઉપશમભાવ પૂર્વકનું હોય તો જરૂર કષાયો જિતાઈ જાય છે અને કૂરગડુ મહર્ષિની જેમ જીવ ક્યારેક કેવલજ્ઞાનને પણ પામી જાય છે અંદરની જાગૃતિ વિનાનુ તપ હોય તો કેવલ દેહને દંડ આપવા જેવું થાય છે પણ કષાયો જીતાતા નથી. તપનો શાસ્ત્રોમા ક્યાય નિષેધ નથી. તપ વિના કર્મો ખપતા નથી અને કર્મ ક્ષય વિનાં જીવનો મોક્ષ થતો નથી. ઉગ્ર તપથી તો ક્યારેક નિકાચિત કર્મોનુ પણ ક્ષય થઇ જાય છે, પણ શરત એટલીજ છે કે, તે તપ ક્ષમા સહિત હોવું જોઇએ

સંપૂર્ણ વિશુદ્ધિ

કૂરગડુ મહર્ષિમાં બાહ્યતપ નહોતું, પણ અભ્યંતર તપમા તેઓ ખુબ આગળ વધેલા હતા અને ગુરૂ ભગવતે પણ તેમને એજ ઉપદેશ કરેલો કે, તને તપનો અંતરાય વર્તે છે. એટલે તુ ઉપવાસાદિ બાહ્યતપ નહી કરી શકે પણ અભ્યંતર શુદ્ધિ તરફ પુરતું ધ્યાન આપજે. ગુરૂ ભગવતના ઉપદેશ મુજબ તેમણે પોતાના મન અને ઇન્દ્રિયો

પર સંપૂર્ણ વિજય મેળવી લીધો હતો, અને અંદરના અધ્યવસાય તેમના એટલા બધા સુવિશુદ્ધ થઈ ગયેલા હતા કે, તેમના પાત્રમાં થુંકનાર સાધુ ઉપર પણ તેમણે ગુસ્સો કર્યો નથી! ભલે તેમનામાં બાહ્યતપ ન્હોતું પણ બાહ્યતપ કરીને જે કાંઈ મેળવવાનું હોય છે તે તેઓ મેળવી ચૂકયા હતા! **અસંખ્ય યોગ મોક્ષનાં કહ્યાં છે અને એક એક યોગનાં આલંબને અનંત આત્માઓ મોક્ષપદને પામ્યા છે. અસંખ્ય યોગમાંથી કોઈ પણ યોગનું આલંબન લેવામાં આવે, પણ તેનું આખરી મુખ્ય ફળ તો અભ્યંતર વિશુદ્ધિજ છે.**

સો ટચનું સોનું સંપૂર્ણ શુદ્ધ કહેવાય અથવા સોલવલ્લુ સુવર્ણ સંપૂર્ણ શુદ્ધ કહેવાય તેમ આત્મામાં કષાયનો એક કણ પણ ન રહ્યો હોય, અથવા પરમાં એક પરમાણુ જેટલો પણ રાગ જ્યારે ન રહ્યો હોય તેને સંપૂર્ણ વિશુદ્ધિ કહેવામાં આવે છે શરીરમાંથી રોગો નાબુદ થતા જાય તેમ તંદુરસ્તી વધતી જાય છે, તેમ આત્મામાંથી જેમ દોષો નાબુદ થતા જાય તેમ વિશુદ્ધિનું પ્રમાણ વધતું જાય છે. અને બધા દોષો જ્યારે નાબુદ થઈ જાય અને જીવ તેરમે ગુણસ્થાનકે કેવલજ્ઞાન પામી જાય એટલે તે વિશુદ્ધિનું પ્રમાણ પરાકાષ્ટાએ પહોંચી જાય છે

ઉપશમે તેને જ આરાધના

આપણી મૂળ વાત ઉપશમ ભાવ ઉપરની હતી ઉપશમભાવના બળે જ કૂરગડુ મહર્ષિ કેવલજ્ઞાન પામ્યા છે જેટલા આત્માઓ કેવલજ્ઞાન પામ્યા છે પામી રહ્યા છે અને પામશે તે ઉપશમભાવના બળેજ કષાયભાવથી જે ઉપશમે

તેને જ આરાધના છે. જે કષાય ભાવથી ન ઉપશમે તેને આરાધના નથી જેને આરાધના જ નથી તેને કેવલજ્ઞાન ક્યાંથી પ્રાપ્ત થવાનું છે ? પર્યુષણ પર્વમાં ભલે અઠ્ઠાઈનો તપ કર્યો હોય, અરે ! ભલે માસક્ષમણનું તપ કર્યું હોય, છતા કષાયભાવથી કે વેરભાવથી જો આત્માને ન ઉપશમાવે, એટલે કે, કોઈ સાથે મનદુઃખ થયેલુ હોય અથવા જે કોઈ પ્રતિ હૃદયમાં વેરભાવ રહી ગએલો હોય તેની સાથે જો ક્ષમાપના ન કરે તો ભગવાને તેને આરાધના કહી નથી અને માસક્ષમણ જેવુ દુષ્કર તપ કરેલુ હોવા છતાં જો આત્માને કષાયભાવથી ઉપશમાવ્યો ન હોય તો ભગવાને તેને આરાધક પણ કહ્યો નથી. આ માર્ગના રહસ્યની વાત છે, તેને બરાબર મગજમાં બેસાડી લેજો, અને ભલે તેવુ દુષ્કર તપ ન કરેલુ હોય, છતાં કષાય ભાવથી કે વેરભાવથી જો આત્માને ઉપશમાવ્યો હોય તો તેને ભગવાને સાચી આરાધના કહી છે અને ઉપશમી જનારને ભગવાને આરાધક કહ્યો છે

માર્ગના મર્મની વાત

જે કોઇ સાથે મનદુઃખ રહ્યા કરતું હોય તેની સાથે તમારે ક્ષમાપના કરવી જોઇએ, પછી સામો ઉપશમે કે ન ઉપશમે એ સામાની યોગ્યતા ઉપર આધાર રાખે છે. તે જો ઉપશમે તો તે પણ આરાધક છે, નહીં તો તમે તો આરાધક ભાવમાં આવી જ ગયા ! આ જૈનમાર્ગનો નિચોડ છે આ નિચોડ જેના હૃદયમાં છે તેનુ હૃદય શાન્તરસથી તરબોળ છે માર્ગની આરાધના કરતાં કરતાં માર્ગના સારને પામી જવાનુ છે તે વિનાં ઉધ્ધાર છે જ નહીં.

આરાધનાની બાબતમાં જેટલો ભાર તિથી-દિન ઉપર દેવાયો છે, તેટલો ભાર જો ઉપશમભાવ ઉપર દેવાયો હોત તો શ્રી સંઘમાં કોઈ મતભેદો ઉભા ન થયા હોત ! અને કલિકાલમાં પણ જૈન શાસનનું સામ્રાજય એક છત્રી પ્રવર્તતું હોત. વ્યવહારનયની દ્રષ્ટિએ તિથી-દિને આરાધનાની વાત ઘણીજ ઉપયોગી છે, પણ વ્યવહાર નિશ્ચયપૂર્વકનું હોવું જોઈએ.

આરાધનાનું વાસ્તવિક ફળ

નિશ્ચયને ભૂલીને વ્યવહારની જ પક્કડ કરવા જતા અનેક મતભેદો ઉભા થઈ જાય છે, અને જતે દહાડે તે મતભેદો મોટાં વિખવાદનુ રૂપ ધારણ કરી લે છે પછી તો તેમાંથી રાગ-દ્વેષ એવા ઉભા થઈ જાય છે કે આરાધનાને બદલે ઘોર વિરાધનામાં પડવાનુ થાય છે માટે બારસા સૂત્રમા ભગવાન ભદ્રબાહુસ્વામિનો એ પ્રઘોષ છે કે,

> जो उवसमइ तस्स अत्थि आराहणा ।
> जो न उवसमइ तस्स नत्थि आराहणा ॥

જે ઉપશમે તેને જ આરાધના છે બાકી સંવત્સરી પ્રતિક્રમણ કર્યા પછી પણ જો હૃદયને નિઃશલ્ય ન બનાવ્યુ હોય અને કોઈ પણ આત્મા પ્રતિ મનમાં વેરભાવનું શલ્ય રહી ગયું હોય તો એટલું પ્રતિક્રમણ કરવા માત્રથી આરાધના થઈ જતી નથી તેને દ્રવ્ય પ્રતિક્રમણ કહેવાય. ભાવ પ્રતિક્રમણ તો જો આત્માને ઉપશમભાવે તો જ કહેવાય ! આપણામાં આજે આરાધના ખુબ વધી છે તેની પાછળ

ઢાકણીમાં" જેવી હાલત થાય છે. સંસારિક સુખો દીર્ઘકાળ સુધી ભોગવ્યા પછી પણ એકાદ દુઃખ માથે એવું આવી પડે છે કે, છઠ્ઠીનું ધાવણ કાઢી નાખે. ઇષ્ટ એવા પુત્ર-પૌત્રાદીના વિયોગનુ દુઃખ આવી પડે અથવા દરિદ્રતાનું દુ.ખ આવી પડે, એટલે વર્ષોથી ભોગવેલા સુખ ઉપર પાણી ફરી વળે સંસારનું આવુજ વિષમ.સ્વરૂપ છે છેલ્લે કોળીએ મક્ષિકા આવે એટલે ખાધેલું બધુ ઓકાઈ જાય તેમ એકાદ દુઃખ માથે એવુ આવી પડે કે, સસાર દુઃખમય બની જાય.

વર્ષોના વર્ષોથી આવા ઇન્દ્રિયોના સુખો ભોગવ્યા પછીએ મનુષ્યની અદરની મનોકામનાઓ શમતી નથી ! અને પછી તો ઘટના એવી બને છે કે, મનુષ્યની વય ચાલી જાય છે પણ અંદરનો વિષયાભિલાષ જતો નથી. મનુષ્ય શરીરથી જિર્ણ થઇ જાય છે, પણ તેની અદરની તૃષ્ણા જિર્ણ થતી નથી ઘણાં વર્ષો સુધી તેવા સુખો ભોગવી લીધા પછી પણ માનવીની તે સુખનાં ભોગવટા અંગેની ભૂખ એવીને એવી હોય છે, એટલે એ સુખનાં ભોગવટાથી માનવીને તૃપ્તિ છે જ નહીં. માટેજ તેમાં વાસ્તવિક સુખ નથી. તૃપ્તિ, જ્ઞાન-ધ્યાન અને સમાધિથી છે, માટે ખરૂં સુખ-જ્ઞાન, ધ્યાનને સમાધિમા છે એટલે વિષયનુ સુખ ગમે તેવું હાય તો પણ તે સ્વાધિન સુખ નથી ! માટે સુખનાં બે પ્રકારમા પ્રશમજન્ય સુખ એજ વાસ્તવિક સુખ છે. માનવી દ્રષ્ટિ પલટાવે તો જ આ વાસ્તવિક સુખ હાથમા આવે.

પ્રશમસુખની નિર્દોષતા અને વિષયસુખની કરૂણતા

પ્રશમજન્ય સુખ એ નિર્દોષ સુખ છે, કારણ તે

સુખ મેળવવાની પાછળ કોઈ પણ પ્રકારનાં પાપો આચરવા પડતા નથી. ફક્ત તે સુખ મેળવવા માટે અંદરનાં વિષય-વિકારો અને કષાયોને મહાત કરી લેવાના રહે છે, **કષાય અને વિષય વિકાર પર વિજય મેળવી લેનાર આ મૃત્યુલોકમા મોક્ષનાં સુખનો અનુભવ કરી શકે છે.** સુખનાં બે પ્રકારમાં વિષય જન્ય સુખ મોક્ષમાં નથી પણ પ્રશમ સુખ મોક્ષમાં છે. વ્યાસ મહર્ષિએ ગીતામાં પણ ફરમાવ્યું છે કે,

"इहैव तैर्जितः सर्गो येषां साम्ये स्थित मनः ।

જે મનુષ્યોનુ મન સમતાભાવમાં સ્થિત છે તેવા મનુષ્યોનો અહિં મૃત્યુલોકમાં જ મોક્ષ છે માટે પ્રશમસુખની નિર્દોષતા શાસ્ત્રોએ જ પુરવાર કરી આપી છે. જ્યારે વિષયસુખ મેળવવાની પાછળ અનેક પાપો આચરવા પડે છે પહેલા તો પાસે પૈસાનો જોગ ન હોય તો એ સુખ ભોગવી શકાય નહીં ! એટલે દ્રવ્ય કમાવાની પાછળ જીવને અનેક પાપસ્થાનકો સેવવા પડે છે અનેક કર્મો કરીને પૈસો ભેગો કર્યા પછીએ જીવને શાન્તિ વળતી નથી.

જીવ સુખમા ઉલ્ટો વધારે આસક્ત બને છે, અને અનેક કુકર્મો કરીને દુર્ગતિનો અધિકારી બને છે વિષય સુખમાં આસક્ત બનેલાં ભલભલા ચક્રવર્તિઓ પણ નરકગતિનાં અધિકારી બન્યા છે રાવણ જેવા રાજવીઓની પણ તેવીજ દુર્ગતિ થઈ છે જ્યારે અહિ પ્રશમસુખને અનુભવીને ભવાંતરમાં પણ કેટલાયે આત્માઓ સદ્‌ગતિના અધિકારી બન્યા છે, અને ઘણાં આત્માઓ શાશ્વત મોક્ષ

દેવામા વાર નથી, આજે બપોરના કોઇ સાથે મનદુઃખ થયું હોય તો રાત્રિના સૂતા પહેલા ક્ષમાપના થઈ જવી જોઇએ એ પરંપગ લંબાવવા જેવી નથી. છેવટે લંબાઈ જાય તો બાર મહિને સવત્સરી મહા પર્વના દિવસે તો ક્ષમાપના થઈજ જવી જોઇએ એટલે એ દિવસે તો આત્માને વૈરભાવથી ઉપશમાવવો જ જોઇએ, અને એ દિવસે પણ ન ઉપશમે તેને આરાધના નથી ઘોર વિરાધના છે.

તે જીવો અનતાનુબધી કષાયમા ચાલ્યા જાય છે. અને તે અનંતાનુબધી કષાય પણ અનતાનુબંધીના ઘરનો હોયતો તેવા જીવો ભવાતરમા નરકગતિના અધિકારી બને છે માટે ફરમાવવું પડ્યુ છે કે,

"રીસતણો રસ જાણીએ,
હલાહલ તોલે,
કડવા ફળ છે ક્રોધના,
જ્ઞાની એમ બોલે"

રીસ તણો જે રસ છે. તે હલાહલ ઝેર તુલ્ય છે એ રસ પોષવા જેવો નથી એ એક પ્રકારનો લ્હાવારસ છે એમાથી જ્વાલા એવી ફાટે કે આખો આત્મા જ તેમા ભસ્માઈ જાય આ લ્હાવારસ ફરી વળે ત્યા વર્ષોના તપ સયમનુ ફળ પણ હારી જવાય છે માટે મૈત્રીભાવનાથી જ વૈરભાવ શાન્ત થાય છે. વૈરભાવ શાન્ત થતા આત્મામા અનુપમ શાન્તિની લ્હેર આવી જાય છે વૈરથી વૈર શમેજ નહી, પ્રેમથી જ વૈરભાવને શમાવી શકાય છે ઘી હોમવાથી કે પેટ્રોલ નાખવાથી અગ્નિ શાન્ત થતો નથી

જે પક્ષપાત, તેને પ્રમોદ ભાવનાં કહેવામા આવે છે વ્યક્તિ તરફનો પક્ષપાત નહી પણ ગુણ અંગેનો પક્ષપાત હોવો જોઇએ અને મનુષ્યોએ વ્યક્તિનાં રાગી ન બનતા ગુણના રાગી બનવુ જોઇએ. અલ્પપણ સદ્ગુણ કોઇમા દેખાય તો તે જોઇને આપણે મનમા રાજી થવું જોઇએ. કોઇમા મેરૂપર્વત જેવા દોષો દેખાય તો તેના પ્રતિ મનમા દયા લાવવાની છે અને પરમાણુ તૂલ્ય પણ કોઇમાં સદ્ગુણ દેખાય તો મનમાં પ્રમોદભાવના લાવવાની છે

ખરો ગુણાનુરાગી તે કહેવાય કે, પરમાણુ તુલ્ય સદ્ગુણને પર્વત સમાન લેખીને મનમા પ્રસન્નતાને અનુભવે પોતાના પ્રતિસ્પર્ધિમા પણ સદ્ગુણ દેખાય તો તે તરફ ગુણાનુરાગ કેળવવાની જરૂર વાત છે. બાકી કોઇમા ગમે તેવા દુર્ગુણ દેખાય તો તે તરફ મનમા દ્વેષ લાવવાની કે, તેવા દુર્ગુણિના દ્વેષી બનવાની ક્યાય વાત નથી પાપ તરફ તિરસ્કાર જોઇએ, પાપી તરફ નહીં, પાપીની દયા ચિંતવવાની છે અને તેને તે રસ્તેથી પાછો વાળવાના યથાશક્તિ પ્રયાસો કરવાના છે બાકી, ભેંસના શિંગડા ભેંસને ભારે. જગત આખાની પંચાત આપણે કરવાની નથી

કેવી સુવાસ મ્હેકાવી ગયા

મહાપુરૂષો જે થઇ ગયા તેમાં દેવાધિદેવ તિર્થંકરો અગ્રસ્થાને છે તે મહાપુરૂષોને ધન્ય છે કે, જેમણે ઉગ્ર તપ કરીને અનેક પરિષહ અને ઉપસર્ગોને વેઠીને અનંત જ્ઞાન દર્શન અને ચારિત્રાદિ ગુણો પ્રાપ્ત કર્યા છે નત્તાગત

ગુણીજનની બલિહારી

ગુણોથી સમલંકૃત બનેલા પુરૂષોને જોઇને. મેઘ ગાજે ને જેમ મોર નાચે, તેમ આપણને રોમેરોમમા આનંદ થવો જોઇએ કે, સંસારી બધા આત્માઓ કર્મોથી ઘેરાએલા છે તેમા આ ધન્ય છે કે, જેનામા આ ગુણો પ્રગટેલા છે દુનિયામા અવગુણથી તો બધા આપણે ભરેલા છીએ જેનામા સદ્ગુણનો વિકાસ દેખાય તે જ ધન્યવાદને પાત્ર છે આત્મામા ગુણો પ્રગટવા સહેલા નથી. અને ક્ષાયિકભાવે ગુણો ન પ્રગટે ત્યા સુધી પ્રગટેલા ગુણોને ટકાવી રાખવા તે પણ સહેલા નથી ક્ષાયિકભાવને આચ નથી ક્ષાયોપશમિક ભાવે પ્રગટેલા ગુણો તો પાછા અવરાઈ જાય છે. અને ભલભલા આત્માઓ પડવાઈ થઈ જાય છે

ક્ષાયિકભાવે ગુણો પ્રગટાવવામા જ મહેનત હોય છે પછી તેને ટકાવી રાખવામા મહેનત હોતી નથી ત્યારે ક્ષાયોપશમિક ભાવમા તો ગુણો પ્રગટાવવામા મહેનત હોય છે પ્રગટેલાને ટકાવી રાખવામાએ મહેનત હોય છે અને તેના વિકાસમા પણ મહેનત લેવી પડે છે આત્મા જો લક્ષ ચૂકી જાય તો ક્ષાયોપશમિક ભાવથી પડતા વાર લાગે નહી ક્ષાયોપશમિક ભાવ અસંખ્યવાર આવે ને અસંખ્યવાર જાય જ્યારે ક્ષાયિકભાવે ગુણ પ્રગટે એટલે નિરાંત શત્રુ સામે જ આવીને ઉભો હોય ત્યારે તો તેની સામે જબ્બર ટક્કર લેવી પડે, પણ હળાએલો પડ્યો હોય ત્યા સુધીએ આપણને નિરાંત ન વળે, તેમ કર્મ પ્રકૃતિઓનો ક્ષય થઈ જાય ને ગુણ પ્રગટે ને ક્ષાયિકભાવ છે અને કર્મ પ્રકૃતિઓ બાકેલા

મૃત્યુ લોકનું અમૃત

કવિઓએ અમૃતરસની વાતો શાસ્ત્રોમા બહુ કરી છે, પણ એ રસમા આપણે મોહિત ન થઇ જવું, કારણ કે, એ અમૃતરસ કેવો છે ? વળી તેનો સ્વાદ કેવા પ્રકારનો છે ? એ કોઇ વસ્તુનો આપણને અનુભવ થયેલો નથી. જ્યારે આપણા માટે જીવનમા અનુભવગમ્ય એવા સમતારૂપ અમૃતરસનુ આપણે નિરંતર પાન કરવું. શાન્તરસ, સમતારસ કે **પ્રશમરસ એ જ આ મૃત્યુલોકનુ અમૃત છે. એ રસની આગળ બાકીનાં બધા રસ ફીકા છે. પછી તે આમ્રરસ હોય, ઇક્ષુરસ હોય, કે શૃંગારરસ હોય ! દુનિયામાં ચોમેર વાજાં વાગતા હોય અને ઘરમાં ધન-વૈભવનાં ઢગના ઢગ ખડકાયેલા હોય ! પણ માનવીને હૃદયની શાન્તિ ન હોય, મનમાં આધિ-વ્યાધિ ને ઉપાધિ હોય તો સમજવું એ ધન વૈભવના ઢગ કે ઉકરડાંના ઢગ ખડકાયેલાં હોય તેમાં ફેર શું છે ? માટે જીવનમાં સમતા આવે એજ જીવનનો ખરો આનંદ છે.**

સાધુ-મુનિઓ પાસે બહારના આનંદ પ્રમોદના કોઇ સાધનો નહીં હોવા છતાં, તેઓ સદા આનંદમા હોય છે ક્યારેય પણ તેમના મુખ પર ગ્લાની કે શોકની ઘેરી છાયા હોતી નથી તો તેવો અખૂટ આનંદ તેઓ શેમાથી લુંટતા હશે ? ત્યા કહેવું પડશે કે, સમતારસમાં ઝીલતા હોવાથી તેમાથી તેઓ અખૂટ આનંદ લુંટતા હોય છે. **સમતારસ બહારનાં કોઇ ઠામ કે વાસણમા ભરેલો નથી એ તો આત્માનાં સ્વરૂપમાં રહેનાર જ એ રસની મોજ માણી**

શકે છે મત્સ્ય જેવો પાણીની બહાર આવે કે તેને તરફડવાનું છે, તેમ આત્મા પણ જેવો તેની સ્વભાવ દશાની બહાર જાય કે તેને તરફડવાનું જ છે

આનંદનો ઝરો

આત્મામા આવો નિર્દોષ આનંદ ભર્યો હોવા છતા મનુષ્યો બહારમા જ્યા-ત્યા આનંદની શોધ ચલાવી રહ્યા છે તે માટે કોઈ નાટક-સિનેમામા જાય છે. તો કોઈ ક્લબોમા ભટકે છે તો કોઈ વળી માથેરાન ને મહાબળેશ્વર જાય છે. પણ એમનાથી જે આનંદ લુટાય છે તે તામસી કે રાજસિક આનંદ છે તે કોઈ સાત્વિક કે આત્મિક આનંદ નથી સતસંગનો આનંદ એ સાત્વિક આનંદ છે. સમતારસનો આનંદ તે આત્મિક આનંદ છે. બાકીનાં જે પ્રકાર છે તે તામસિક અને રાજસિક છે. વિષય-વાસના, નાટક-સિનેમા. શિકાર જયાં-ત્યાં ભટકવુ, જે તે ખાવુ, એ બધા તામસિક અને રાજસિક આનંદના પ્રકારો છે તેવો આનંદ લુટવામાંથી કર્મનો બંધ છે તેવો આનંદ લુટવા જતાં કયારેક આપણો આત્માજ લુટાઈ જાય છે. માટે આત્મામાંજ આનંદ ભર્યો છે તેનાથી જ ટકે. લુટાય તેટલો આનંદ લુટી લો કોઈ પણ પ્રકારનો બંધન [illegible] ન હોય. ન મનના આધિ હોય ન વ્યાધિ-ન-ઉપાધિ હોય નિત્ય સમાધિ હોય પછી તેના જેવો દુનિયામા બીજો આનંદ ક્યો છે? તે જ ખરો આનંદ છે આ આનંદ કદાચ [illegible] [illegible] [illegible] નથી તે [illegible] [illegible]

પ્રતિક્રમણનું પ્રાણ

પ્રતિક્રમણમા આયરિય ઉવજઝાએ સૂત્ર આવે છે, તે પણ ચાર ભાવનાની જેમ જીવનમા શાન્તરસ જમાવવા અતિ ઉપયોગી છે

आयरिय उवज्झाए
सीसे साहम्मिए कुल गणेअ
जेमे केइ कसाया सव्वे तिविहेण खामेमि ॥

આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, શિષ્ય, કુલ ગણ અહિં એક આચાર્યની સતતિ તે કુલ કહેવાય, અને એક વાચના સમુદાય તે ગણ કહેવાય આટલા પ્રતિ મે કષાય કર્યો હોય તો તે સર્વને ત્રિવિધે ખમાવુ છું. આમ તો પૂ આચાર્ય ભગવાન ઉપર કોઈ ગુસ્સો ન કરે, પણ આચાર્ય મહારાજ શિષ્યોને યોગ્ય શિખામણ આપતા હોય ને મન પરિણામ બગડયા હોય, તો ત્રિવિધે ક્ષમા યાચું છું. ઉપાધ્યાયજીનું કામ સાધુ સમુદાયને પઠન-પાઠન કરાવવાનુ છે એ દરમ્યાન બરાબર પાઠ નહીં કરતા કોઈ સાધુને ઉપાલંભે દેવા પડે, એ દરમ્યાન કોઈ કષાયનુ નિમિત્ત બન્યુ હોય તો ઉપાધ્યાયજીને પણ ત્રિવિધે ખમાવુ છુ તે પછી શિષ્ય સાધર્મિક કુળ કે ગણ કોઈ પ્રતિ પણ કષાય કર્યો હોય તો ત્રિવિધે ક્ષમા યાચું છું. શિષ્ય ઉપર ક્રોધ કર્યો હોય તો ગુરૂ પણ કષાયને ઉપશમાવવા શિષ્યને ખમાવે! કેવી જૈન દર્શનની મૌલિકતા છે ?

सव्वस्स समण संघस्स
भगवओ अंजलिं करीअ सीसे
सव्वं खमावइत्ता, खमामि सव्वस्स अहयंपि ॥

પૂજ્ય એવા સકલ શ્રમણ સંઘને બે હાથવડે મસ્તકે અંજલી કરીને ખમાવું છું, અને હું પણ માન નમ્રથી. સકલ શ્રી શ્રમણ સંઘ ભગવાનને ક્ષમા આપુ છુ હૃદયને નમ્ર બનાવીને ક્ષમા માંગવી અને કોઈ ક્ષમા યાચના કરે ત્યારે તેને ક્ષમા આપવી એટલામાં તો આખાએ જૈન ધર્મનો સાર આવી જાય છે હૃદય અંદરથી નિર્મળ અને નમ્ર બને ત્યારેજ પરસ્પર સાચા હૃદયથી ક્ષમાપના થઈ શકે છે

सव्वस्स जीवरासिस्स
भावओ धम्म निहिअ निय चित्तो
सव्वं खमावइत्ता, खमामि सव्वस्स अहयंपि ॥

ધર્મને વિષે સ્થાપેલુ છે ચિત્ત એવો હું સર્વ જીવરાશિને ભાવથી ખમાવુ છુ, અને મારી પાસે ક્ષમા યાચનાર સર્વને હું માન નમ્રથી ક્ષમા આપુ છુ—ક્ષમાપનાના વિષય ઉપર આ સૂત્રની ત્રણે ગાથાઓમા ઘણો દિવ્ય પ્રકાશ ફેંકવામાં આવ્યો છે આત્માને ઉપશમ ભાવમા લાવવા માટે પ્રતિક્રમણ ક્રિયામા આ સૂત્રનુ બે હાથ જોડીને ઉચ્ચાર કરવામા આવે છે

આ સૂત્રનો ભાવ હૃદયમા ઊંડો જાય તો કષાયો દૂર થઈને અને આત્મા શાન્તરસમાં નિમગ્ન બની જાય. આ

ઘરમાજ દૂધપાક હોય તો બહાર ખાટી છાશની ભીખ માગવા જાય કોણ ? તેમ આત્મામાજ જ્યાં શાન્તરસ હિલોળા દઈ રહ્યો છે ત્યા બહારના હિંડોળે હિંચકવા જાય કોણ ? અર્થાત બહારના પાચે ઇન્દ્રિયોનાં વિષયોમાં સંચાર કરે કોણ ?

અંતરના અમી તો ગુરૂમાતાજ પાઈ શકે

પોતે પોતામા સમાઈ જાય તો અંદરમાં તો શાન્તરસના ધોરીયા ચાલ્યા જાય છે પછી તો અંદરની શાન્તરસની ધારામાથી જીવને જે સુખ અને શાન્તિ મળે તે સ્વર્ગમાંથીએ મળવું દુર્લભ છે પૃથ્વીની અંદરમા જેમ જળની સરવાણી છે, તેમ આત્મામા શાન્તરસની સરવાણી છે, પણ તે આત્મા ઉપર જે દોષોના થરના થર જામેલા છે તેને ઉખેડીને ફેંકી દઇએ તો એ સરવાણી પ્રગટ થાય. જેમ પૂ. આનંદઘનજી ફરમાવે છે કે,

> गगनमंडलमे अध बिच कुंवा वहा है अमिका वासा ।
> सगुरा होयसो भरभर पीए – नगुरा जाए प्यासा ।
> अवधु सो जोगी गुरू मेरा ।

ગગનમંડલ એટલે નાભિમંડલના બાગમા આત્માના આઠ રુચક પ્રદેશ, જે સદા ઉઘાડા હોય છે એટલે કર્મના આવરણ તે પ્રદેશો પર લાગતા નથી તેમા શાન્તરસ સ્વરૂપ એકલા સુધારસ ભર્યો છે, અથવા કર્મના આવરણો જ્યારે હટી જશે ત્યારે આત્માના પ્રદેશે પ્રદેશ અનંત અવ્યાબાધ સુધારસથી છલકાઈ જશે આત્માના એક એક પ્રદેશમા અનંતા ગુણો

ગએલા છે. અથવા નાભિમંડલની નીચેના ભાગમાં આઠ રૂચક પ્રદેશરૂપ કુવા છે. જે એકલા સુધારસથી ભર્યો છે તેમાંથી સુગુરૂ એટલે ગુરૂગમવાળા મનુષ્યો કટોરા ભરી ભરીને અમૃત રસનુ પાન કરે છે, બાકીના નગુરા ગુરૂગમ વિનાના કાંઠે આવીને પણ તરસ છિપાવી શકતા નથી અને તરસ્યા પાછા ફરે છે. એટલે સાચા ગુરૂનો જોગ મળ્યા વિના અંદરનો ભેદ સમજાતો નથી અંતરના અમી તો ગુરૂના તાબે પાઇ શકે બીજા કોઇની તાકાત નથી

તત્ત્વ વિરલાજ પામી શકે

આગળ વધીને ફરમાવે છે કે,

गगन मंडलमें गौआ वियाणी धरणी दूध जमाया।
माखन माने विरला पाया-छासे जगत भरमाया।
अवधू सो जोगी गुरु मेरा।

ભગવાન [illegible]

એટલે માખણ કોઈ વિરલાનેજ પ્રાપ્ત થયું. બાકી દુનિયામાં મોટે ભાગે કદાગ્રહ જ ચાલી રહ્યો છે એકાંતવાદી મનુષ્યો તત્ત્વ પામી શકતા નથી અને વાદ-વિવાદમા એવા પડી જાય છે કે, ભલભલા તેનો પાર પામી શકતા નથી. આત્માને એકાંતે નિત્ય કે અનિત્ય માનવાથી બંધ મોક્ષ કે મોક્ષમાર્ગની કોઈ વ્યવસ્થા ઘટતી નથી, એકાંતે ક્ષણિક વસ્તુ કે. જેની હયાતી બીજીજ ક્ષણે ન હોય. તેમા બંધ મોક્ષની વ્યવસ્થા ઘટેજ કઈ રીતે ? અને એકાંતે નિત્ય વસ્તુ પર્યાયથી કે અવસ્થાથી પણ પલટાતી ન હોય તેમાં પણ વ્યવસ્થા શી રીતે ઘટી શકે ?

આત્માને કથંચિત નિત્ય કથચિત અનિત્ય અને પરિણામી માનવાથીજ બધ મોક્ષની વ્યવસ્થા બરાબર ઘટી શકે છે જૈન દર્શને આત્માને નિત્ય માન્યો છે, પણ પરિણામી નિત્ય માન્યો છે ફૂટસ્થ નિત્ય માન્યો નથી એકાંત નિત્ય આત્મા તો તે કહેવાય જે એકજ સ્થિતિમા રહેવાવાળો હોય આત્મા એકજ સ્થિતિમાં રહેવાવાળો હોય અને અવસ્થાથી પણ પલટાતો ન હોય તો સસાર પર્યાય પલટીને સિદ્ધ પર્યાય શી રીતે થાય ? હિસક-અહિસક બને, ક્રોધી ક્ષમાશીલ બને લોભી-સતોષી બને, રાગી-વિરાગી બને એટલે કહેવાતા તેનામા પરિવર્તન આવેજ છે તે એકાંતે નિત્ય આત્મા માનવામા આવે તો આ બધુ શી રીતે ઘટી શકે ? આવી સીધી ને સાદી વાત પણ અન્ય દર્શનીઓના મગજમાં બેઠી નહી અને એકાત વાદમા એવા તણાઈ ગયા કે, તત્ત્વની ચર્ચાઓમા ખૂબ ઉતર્યા. પણ તત્ત્વના મર્મને પામી શક્યા નહી ! એટલે પૂ. આનદઘનજીને ફરમાવવુ પડ્યુ કે, 'માખણસાનો વિરલા પાયા, છાસે જગત ભરમાયા" તત્ત્વાર્થરૂપી માખણ વિરલાને

પ્રાપ્ત થયું અને જગત આખું કદાગ્રહની ખાઈ [illegible] ગબડાઈ ગયું

વિષમતાની જગ્યાએ સમતા આવ્યા વિના કોઈનો પણ ઉદ્ધાર નથી

એકાન્તવાદીઓ તત્ત્વને પણ પામી શકતા નથી તો મોક્ષને તો ક્યાંથી પામી શકે ? એટલા માટે પૂ. હરિભદ્ર સૂરીજીને ફરમાવવું પડ્યું છે કે "દિગમ્બર હોય કે શ્વેતામ્બર હોય, બુદ્ધ હોય કે કોઈ અન્ય મતાવલંબી હોય તેઓ કોઈ પણ મતને અવલંબતા હોવા માત્રથી મોક્ષને પામી શકતા નથી

समभाव भावि अप्पा लहइ मोक्ख न सन्देहो ।

પણ જેનો આત્મા સમભાવથી ભાવિત બનેલો છે તેજ મોક્ષને પામી શકે છે રાગ-દ્વેષની વિષમતાનો અંત આવ્યા વિના જીવ વીતરાગતાને પામતો નથી વીતરાગતા આવ્યા વિના જીવને કેવલજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થઈ શકતી નથી અને તે વિના જીવનો મોક્ષ થઈ શકતો નથી આજ વાતની પુષ્ટિમાં પૂ. હેમચન્દ્રાચાર્યજીએ ફરમાવ્યું છે કે

भवबीजाङ्कुर जनना रागाद्या क्षयमुपगता यस्य ।
ब्रह्मा वा विष्णुर्वा हरो जिनो वा नमस्तस्मै ॥

[illegible]

અધ્યાત્મના સુખ સિંધુ આગળ પૌદ્‌ગલિક સુખ બિંદુ સમાન

પૂ ઉપાધ્યાય શ્રી યશોવિજયજી મહારાજ ફરમાવે છે કે.

कांताधर सुधास्वादाद्युना यज्जायते सुखम् ।
बिन्दुः पार्श्वे तदध्यात्म शास्त्रास्वाद सुखोदधेः ॥

યુવાન પુરૂષને પોતાની કાંતાના અધરરૂપી સુધાના આસ્વાદથી જે સુખ ઉપજે છે તે સુખ યોગીઓના અધ્યાત્મરૂપી સુખ સમુદ્રની આગળ માત્ર એક બિન્દુ રૂપ છે એકલાં નામ અધ્યાત્મ કે દ્રવ્ય અધ્યાત્મથી તેવુ સુખ મળતુ નથી ભાવ અધ્યાત્મજ તેવા સર્વોત્તમ સુખને સાધી આપે છે

પોતાની પોતામા રમણતા અથવા આત્માની જ્ઞાન-દર્શન અને ચારિત્રમાં રમણતા તેનેજ ભાવ અધ્યાત્મ કહેવામા આવે છે ભલે આત્માનાં શુદ્ધ સ્વરૂપની વ્યાખ્યાઓ ખુબ કરતા હોય પણ લેશપણ અંદરમાં નિજગુણની રમણતા ન હોય, કેવલ પુદ્‌ગલ ભાવમાંજ રચ્યા-મચ્યા અને પચ્યા રહેતા હોય, તેવાને નામના અધ્યાત્મી કહ્યા છે. ઉપર ઉપરથી સમાધિ લગાવેલી હોય અને અંદરમાં લેશ પણ અધ્યાત્મનો ઉપયોગ ન હોય તેને દ્રવ્ય અધ્યાત્મ કહેવાય અધ્યાત્મમય જીવન જીવનારાની મૂર્તિની સ્થાપના કરવી તેને સ્થાપના નિક્ષેપ કહેવાય

જૈન શાસ્ત્રોમાં પણ અનંતાનુબંધી ક્રોધ, માન, માયા અને લોભને નરકગતિના દ્વાર કહ્યા છે કષાયને લીધે કોઈ સાથે વેર કદાચ બંધાઈ જાય પણ તેની સાથે ક્ષમાપના થઈ જવી જોઈએ, જેથી વેરની પરંપરા લંબાય નહિ.

શ્રાવસ્તિમાં ભગવાનની મંગલ પધરામણી

અહિં ખંધકકુમારે એ સમયે પાલક પ્રતિ મનમા લેશ પણ રોષ રાખ્યો નથી અને સંપૂર્ણ ગંભીરતા ધારણ કરી હતી, પણ પાલકના મનમા ખંધકકુમાર પ્રતિ શલ્ય રહી ગયુ રાજાએ પાલકને ત્યાથી વિદાય કર્યો એટલે તે કુંભકારકટક નગરમા આવે છે એકવાર ભગવાન મુનિસુવ્રત સ્વામિ શ્રાવસ્તી નગરીમા સમવસર્યા, ભગવાનની દેશના સાભળી ખંધકકુમાર પાચસો રાજકુમારોની સાથે દીક્ષા અંગીકાર કરે છે દીક્ષા અંગીકાર કર્યા બાદ ખંધક અણગાર તપ-જપ, જ્ઞાન-ધ્યાનાદિમા લીન મનવાળા બની ગયા અને ભગવંતે તેમને આચાર્યપદે અધિષ્ઠિત કર્યા ખંધક આચાર્ય એકવાર ભગવંતને વિનતી કરે છે કે, પ્રભુ ! મારે પુરંદરયશા નામે સંસારીપક્ષે સગી બહેન છે, તેને મારી પર અથાગ ભ્રાતૃ પ્રેમ હતો. સાધુ થયા પહેલાં હું સંસારમા હતો ત્યારે ભાઈ-બહેન વચ્ચે પરસ્પર અપૂર્વ સદ્‌ભાવ હતો. કુંભકાર કટકના દંડકરાજા વેરે તેને પરણાવવામાં આવી છે આપ મને આજ્ઞા ફરમાવો તો તે બહેન-બનેવી બન્નેને પ્રતિબોધ પમાડવા મારી ઇચ્છા કુંભકાર કટક તરફ વિહાર કરીને જવાની છે ત્યારે પ્રભુએ ફરમાવ્યું કે, ત્યા તમોને મરણાંત ઉપસર્ગ થશે માટે વિચારીને તે તરફ ડગ ભરવા જેવુ છે

પાંચસો શિષ્યોની આરાધના એજ મારા માટે અપૂર્વ લાભ

પ્રભુના શ્રીમુખેથી આ મુનિજનની ઘટના સાંભળીને ખંધકસૂરીએ ફરી પ્રભુને પ્રશ્ન કર્યો કે, ઉપસર્ગ ભલે ભગવાન થાય, પણ અમે બધા આરાધક થઈશું કે વિરાધક? ત્યારે પ્રભુએ પ્રત્યુત્તરમાં ફરમાવ્યું કે, તમારા સિવાય બધા આરાધક થશે. ખંધક આચાર્યે વિચાર્યું કે, મારા પાંચસો શિષ્યો આરાધક બનતા હોય તો હું તેમના આરાધકપણામાં નિમિત્ત શા માટે ન બનું? પાંચસો સાધુઓ આરાધનાને પામી કેવલજ્ઞાનને પામતા હોય તો મારે [illegible] માટે પ્રભુ મને આપ જો આજ્ઞા વિચરવા માટેની આજ્ઞા ફરમાવો. પ્રભુ કાંઈ બોલ્યા નહીં. મૌન [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ખંધક આચાર્યને [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

જાળમાં રાજા બરોબરનો સપડાઈ ગયો. પાલકને જાળ પણ કેવી બિછાવતાં આવડી ? રાજા જેવો ગજા તેનો ભોગ બની ગયો. ક્રોધ અને માન-કષાયનો પ્રભાવ તરતજ શરીર પર દેખાઈ આવે છે. જ્યારે માયા અને લોભ પોતાનો પ્રભાવ મન પર પાડનારાં છે. માયાવી અને લોભી મોઢાનાં બહુ મીઠાં હોય છે, પણ દીલનાં તેવાજ જુઠ્ઠા હોય છે. ક્રોધી અને માની દિમાગ ખોઈ નાંખે છે. જ્યારે માયાવી અને લોભી દિલવેચી નાખે છે. ગરીબને પણ રહેંસી નાખવો હોય તો માયાવી કે લોભીને તેની દયા ન આવે, કારણ કે તેની દિલની દુનિયામાં જ દેવતા મૂકાઈ ગયો હોય છે, જ્યારે ક્રોધી આવેશમાં ને આવેશમાં શું કરી નાંખે તેની ખબર તેને પોતાને પણ પડે નહીં કારણકે તે ટાઈમે તેનો દિમાગજ ઠેકાણે હોતો નથી. પછી પાછળથી આવેશ ઉતરી ગયા પછી તેને પોતાની સ્થિતિનુ ભાન આવે

પારકી આંખે જોનારા

દંડકરાજાએ ક્રોધમા ને ક્રોધમા પૂર્વાપરનો વિચાર કર્યા વિના જ પાલકને આજ્ઞા ફરમાવી દીધી કે, તને ઠીક લાગે તે રીત આ સાધુઓનુ કરજે. હવે ફરી વાર મને તે વિષે પુછવુ જ નહીં તે આ પાખંડી બાધકની પોલ ઠીક જાણી લીધી, નહિ તો મને કંઈ ખબર પડત નહીં. કારણ કે, હું તો તમારાથી જ ચક્ષુવાળો છુ બસ ! આનુ નામ રાજા-વાજા ને વાંદરા ! તેના ભરોસા હોય નહીં આપણે આગળ કહી ગયા કે રાજાઓ મોટે ભાગે પારકી આંખે જ જોનારા હોય છે

મરણાંત ઉપસર્ગના સમયે પણ દાખવેલી અપૂર્વ ક્ષમા

પાલક મનમાં ખુબ હરખાઈ ગયો. તેને તો [illegible] [illegible] હતું [illegible] ને [illegible] તેના [illegible] ન હતા અને મનમાં વિચારવા લાગ્યો કે મારી ધારણા હવે પાર પડી જશે. [illegible] મારી બુદ્ધિ [illegible] ગઈ [illegible] મનુષ્યો ઘોર દુઃખ [illegible] પાલક [illegible] પકડાયો અને બોલી ઉઠ્યો, મહારાજ ! તમે [illegible] વિના નહીં [illegible] નથી ! [illegible] [illegible] [illegible] આચાર્યને [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] નથી [illegible] [illegible] [illegible] હોતા નથી [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

શરીર યંત્રમાં અને મન નવકાર મહામંત્રમાં

ત્યારે પાલક તાડુકીને બોલ્યો. બધી વાત કરો છો પણ ઘાણીમા પીલાશો ત્યારે ખબર પડશે. એ ટાઇમે હુ જોઈશ, આ તમારૂ તત્ત્વજ્ઞાન તમને કેટલુ ખપ લાગે છે? એમ કહીને પાલકે મનુષ્યને પીલી શકાય તેવુ યત્ર તૈયાર કરાવી તે ઉદ્યાનમા લાવવામા આવ્યુ અને પાલક એક પછી એક સાધુઓને પીલી નાખવાની તૈયારીમા છે ખધકસૂરી બધા મુનિવરોને યોગ્ય શિખામણ આપે છે કે, આપણા માટે આ મરણાત ઉપસર્ગના સમય છે તો સૌ પોતપોતાના સ્વરૂપમા સાવધાન થઈ જજો ચિત્તને નમસ્કાર મહામત્રના નિર્મળ ધ્યાનમા અને ક્ષમા ગુણમા પરોવી દેજો ! મરણાત ઉપસર્ગના આવા પ્રસગે ક્ષમા રાખનાર કેવલજ્ઞાનને પામે છે તેના ઘાતિકર્મના ભુક્કા બોલી જાય છે ! મુનિવર્યો ! એટલુ ધ્યાનમા રાખજો કે, શરીરથી યત્રમા પિલાવવાનુ છે પણ મનથી સમતારસમા ઝીલવાનુ છે યત્ર સામે ગોઠવાએલુ છે, પણ નવકાર મત્ર હૃદયમા ગોઠવાએલુ છે. એ મત્રનો પ્રભાવ એવો છે કે, આ યત્ર વ્યવહારનયથી તમારા શરીરને ભલે પીલી નાખશે, પણ નિશ્ચયનયથી તમારા કર્મો પીલાઈ જશે આવો ઘોર ઉપસર્ગ કરનાર આ પાલક આપણો દુશ્મન નથી, પણ ઉપકારી છે આવા હિતશિક્ષાનાં વચનો સાભળી દરેક મુનિવરો મરણાત ઉપસર્ગ વેઠી લેવા અતરથી ખૂબજ ઉત્સાહિત મનવાળા બની જાય છે અને દરેકનુ સત્ત્વ અંદરથી ખૂબ ઉત્તેજિત બની જાય છે તેમજ વિચારે છે કે, આ જીવે પરાધીન પણે ઘણુ વેઠેલુ છે, આ તો

સ્વાધિનપણે વેઠવાનું છે. માટે હે આત્મન ! કાયરતા ધારણ કરીશ નહીં.

આપણે નથી પીલાતા આપણાં કર્મ પીલાય છે: ઘાણીમાં પીલાતા મુનિવરોની અપૂર્વ ભાવનાઓ

ત્યારબાદ પાલકે ખંધક આચાર્યની આગળ તેમના શિષ્યોના એક પછી એક મુનિને યંત્રમાં પીલવા માંડ્યા. દરેક મુનિને ખંધક આચાર્ય દેશના દેવા પૂર્વક નિર્યામણા આરાધના કરાવે છે. યંત્રમાં પીલાવવાના સમયે પણ દરેક મુનિ પોતાના મનને બગાડ્યા વિના સમાધિ રાખે છે. આમ આચાર્યે એકેક મુનિને કહ્યું કે આત્મા અને શરીર ભિન્ન છે. આ પાલક તમારા દેહના નાશમાં નિમિત્ત બને

શાસનને બાધા પહોચાડી શકશે નહી, અને આપના શાસનના સાધુ-સાધ્વીજીઓમાં પૂજા-સત્કાર વગેરે ખૂબ સારી રીતે પ્રવર્તશે. માટે આપ ક્ષણનુ આયુષ્ય વધારો. છતા ભગવંતે ફરમાવી દીધું કે, હે ઈન્દ્ર ! બનવાકાળ હશે તેમ બનશે. ભાવિ મિથ્યા કરવા કોઇ સમર્થ નથી બાકી આયુષ્ય કોઈ વધારી શક્યું નથી ને વધારી શકશે નહીં.

ભસ્મ રાશીનો પ્રભાવ

આજે જૈનો ઘણી ઓછી સખ્યામા છે. છતા જૈન સઘમા ફાંટા કેટલા પડયા છે? અને તેમાં પણ પાછા મતભેદો કેટલાં છે? એક શ્વેતાંબર મૂર્તિપૂજક સંઘમાં કેટલા ગચ્છો છે. તેમાં પણ પાછા તિથિ વગેરેના કેટલા મતભેદો પ્રવર્તે છે? આ બધો ભસ્મ રાશીનો તો પ્રભાવ નહીં હોય? દરેક જૈનનાં ફિરકાઓમા અમુક મતભેદો તો ઉભાજ છે. આટલું હોવા છતાં જૈન શાસનનો જે ઝળહળાટ વિશ્વમાં દેખાય છે તે તેના સત્ય. અહિંસા ને તપ-ત્યાગના મહામૂલા સિદ્ધાંતોને આભારી છે.

આવા પડતા કાળમા પણ જૈન ધર્મના ધર્મ ગુરૂઓમા જે તપ-ત્યાગ છે અને ગામો ગામ પગપાળા વિહાર કરવાની જે પ્રણાલિકા છે તે આ રેલ્વે-મોટર અને હવાઈ જહાજના યુગમા ભલભલાને વિસ્મય પમાડે તેવી છે. એટલુજ નહી પણ જૈન સાધુઓ પ્રતિ દરેકના હૃદયમા અપૂર્વ બહુમાન પેદા કરે તેવી છે આ કાળના શ્રાવક સમુદાયમા પણ જે ઉદારતા છે તેની સાથે જે સહૃદયતા અને સૌજન્યતા છે ને

ભલભલાને આશ્ચર્યમાં ગરકાવ કરી દે તેવી છે તો પછી ઘણા વર્ષો પહેલા થઈ ગએલા વસ્તુપાલ—તેજપાલ, ભામાશા, જગડુશા અને ધનાશા શેઠના તે તે સદ્ગુણોની તો વાત જ શી કરવાની હોય છે ? તેમાંએ હવે તો બહુ માર્ગો ઉઘડી ગયા છે હવે આગળ ઉપર તો જરૂર જૈન શાસનની અપૂર્વ પ્રભાવના થશે તેવી આશા રાખવી તે કોઈ અસ્થાને વાત નથી

ક્ષણના ચાર વિભાગ

આપણી મૂળ વાત એ છે કે, મનુષ્ય ભવની મહત્તાને અપૂર્વ લાભ ગણી તેની દુર્લભતા વિચારવાની ખાસ જરૂર છે. ભગવાન ઉમાસ્વાતિ પ્રશમરતિમાં ફરમાવે છે કે, ... અને પણ નાગવા દુર્લભ તેવા મનુષ્ય ભવ પામવા છતાં ... આ જીવના ... પ્રમાદ ... દોરી ... દોરી હાથ, તો કરી પાછી ... દેવાને પણ ... નહિ

અથવા તો ક્ષણને પિછાણે તેજ ખરો પંડિત છે, ધર્માનુષ્ઠાન માટેનો અવસર તેને અપૂર્વ ક્ષણ કહેવામાં આવે છે, તેના ચાર વિભાગ પડે છે. દ્રવ્યક્ષણ, ક્ષેત્રક્ષણ, કાલક્ષણ અને ભાવક્ષણ. અનાદિ કાળથી સંસારમા પરિભ્રમણ કરતાં જીવને મહાન પુન્યના ઉદયે મનુષ્ય ભવ મળી જાય, તેમાં પણ પાચે ઇન્દ્રિયોની પૂર્ણતા મળે શ્રેષ્ઠ જાતિ અને કુળમા મનુષ્ય જન્મ મળે, રૂપ, બળ દિર્ઘાયુષ્ય અને આરોગ્ય વિગેરેની પ્રાપ્તિ તેને દ્રવ્યક્ષણ કહેવામાં આવે છે મનુષ્ય ભવ તો મળી જાય પણ ઉપરોક્ત સામગ્રી સહિત મનુષ્ય ભવ મળવો અતિ દુર્લભ છે તમે મારી સામે બેઠેલા ખૂબ ભાગ્યશાળી છો કે આ દ્રવ્યક્ષણની તમને સંપૂર્ણ અનુકુળતા મળી છે એટલી બધી સાનુકુળ સામગ્રીનો તમને જોગ મળ્યો છે કે, તમે ધારો તો તમારા પુરૂપાર્થના બળે સર્વ વિરતિચારિત્રની ભૂમિકા સુધી પહોચી શકો જીવને ચારિત્રજ દુર્લભ છે મનુષ્યોનેજ તેના અધિકારી કહ્યા છે. દેવ અને નારકો સમ્યકત્વ અથવા શ્રુત સામાયિકને પામી શકે, તિર્યંચોમાથી કોઇક દેશ વિરતિના પરિણામને પામી શકે, બાકી સર્વ વિરતિ ચારિત્ર મનુષ્યો જ અંગિકાર કરી શકે છે અને સર્વ વિરતિ ચારિત્ર અંગે જ મનુષ્ય ભવની આટલી દુર્લભતા છે. ધન-વૈભવનાં સુખ અંગે કોઈ જ્ઞાનીએ મનુષ્યભવને દુર્લભ કહ્યો જ નથી. તેથી મનુષ્યો ધન-વૈભવના સુખની પાછળ જ જો પડ્યા રહેશે તો આ મળેલી મોંઘેરી મહા કિંમતી દ્રવ્ય ક્ષણ વેડફાઈ જવાની છે.

આર્ય દેશમાં અનાર્યતા

બીજો ક્ષેત્ર ક્ષણની અપેક્ષાએ જે ક્ષેત્રમા ચારિત્ર

ઉદયમાં આવે તેવા આર્ય દેશના મનુષ્ય ભવની પ્રાપ્તિ થાય તેને ક્ષેત્રશરણ કહેવાય. એક ભરત ક્ષેત્રના બત્રીશ હજાર દેશ કહેવાય છે તેમાં ફક્ત સાડા પચ્ચીસ આર્ય દેશ કહેવાય છે કાશી, કોશલ, મગધ, સૌરાષ્ટ્ર વિગેરે દેશોની ગણના આર્ય દેશમાં થાય છે તેવા કુલ બત્રીસ હજારમાં ફક્ત સાડા પચ્ચીસ આર્ય દેશ છે તેવા આર્ય દેશના મનુષ્ય ભવ મળવા અતિ દુર્લભ છે બાકી તો બીજા અનાર્ય દેશના મનુષ્યો જન્મેલા છે કે જે દેશના લોકો [illegible] ઉપયોગ કરે છે ઉચ્ચારવાના તથા સંસ્કાર ન હોય અને ધર્મ શબ્દ પણ જ્યાં કાને ન સંભળાય તે દેશને અનાર્ય દેશમાં આવે છે. અથવા તો જે દેશના જન્મેલા લોકો ધર્મ ભાવનાથી ઘણા આઘા હોય તેને અનાર્ય દેશ કહેવાય. બાકી તો આર્ય દેશના જન્મેલા પણ [illegible] ધર્મ ભાવનાથી ઘણા દૂર ઉભા છે તો તે પણ આર્ય દેશના જન્મેલા હોવા છતાં અનાર્ય જેવા [illegible] [illegible]

મળવો દુર્લભ છે. કારણ કે, આર્ય દેશમાં ધર્મ પામવાના અને જીવનમા ઉત્તમ સંસ્કાર પોષવા અંગેના નિમિત્તો ઘણાં છે. પણ એટલાથી અનાર્ય દેશમાં જન્મેલા સત્સંગના પ્રભાવે અથવા પોતાની હળુ કર્મિતાના પ્રભાવે આર્ય ન જ બની શકે અથવા ધર્મ ન જ પામી શકે તેવી કોઈ એકાતે વાત છે જ નહીં. શાસ્ત્રોમા આર્દ્રકુમારનુ દ્રષ્ટાત મોજુદ છે. તેઓનો જન્મ અનાર્ય દેશમા થયો હતો, છતા અભયકુમાર જેવા મિત્રના સત્સગનાં પ્રભાવે આર્દ્રકુમાર આર્ય તો એવા બન્યા કે, અંતે અણગાર બન્યા અને કેવલજ્ઞાન પામી મોક્ષે ગયા છે

અધ્યાત્મમાંજ ખરી શાન્તિ

જ્યારે આપણને મહાન પુન્યના ઉદયે આર્ય દેશમા મનુષ્ય જન્મ મળ્યો છે. તો આપણા સસ્કાર તો કેટલા ઉંચા હોવા જોઇએ ? એકલા ભૌતિકવાદ તરફનો નહીં પણ આપણા જીવનનો ઝોક અધ્યાત્મવાદ તરફનો હોવો જોઇએ. પાશ્ચિમના લોકો અધ્યાત્મવાદ તરફ વળતા હોય તો એ ઘણાંજ આનદની વાત કહેવાય, પણ આપણને તો અધ્યાત્મવાદ વારસામા મળ્યો છે. આપણા જીવનની પ્રત્યેક પ્રવૃત્તિમા અધ્યાત્મનુ લક્ષ પહેલુ હોવું જોઇએ. કોઈપણ પ્રવૃત્તિ કરતા તેમા પાપનો ડર પહેલો હોવો જોઇએ. કુટુમ્બીઓના ભરણ પોષણ માટે ભલે અમુક પ્રવૃત્તિ કરતા હોઇએ પણ તે કુટુમ્બીઓના મોહમાં પોતાનો આત્મા ન ભૂલાઈ જવો જોઇએ આત્મા અને પરમાત્માને ભૂલીને કઈ પણ કરવા ગયા તો પરિણામ અંતે આપણા માટે સારૂ નહીં હોય

ગૃહસ્થોને વ્યાપાર વાણિજ્ય કરવું પડે તો તે પણ ધર્મની મર્યાદામાં રહીને કરવું જોઈએ એમ આજે અધ્યાત્મવાદ કહેવામાં આવે છે. વિજ્ઞાનનો દુનિયામાં ગમે તેટલો વિકાસ થયો હોય કે ભૌતિકવાદ ભલે દુનિયામાં ધ્વજ ચડાવી રહ્યો ફાલ્યો-ફૂલ્યો હોય પણ તેમાં ખરી શાન્તિ આપવાની તાકાત નથી. દુનિયા આજે અશાન્તિના દાવાનળમાં હોમાઈ રહી છે. દુનિયામાં શાન્તિની સરિતા વહાવવાની જો કોઈમાં તાકાત હોય તો તે અધ્યાત્મવાદમાંજ !

તેમજ ધર્મ માર્ગથી જીવ ભ્રષ્ટ થઈ જાય છે મર એ શબ્દ કહેવાથી પણ જીવને દુઃખ થાય છે, તો મારવાથી તેને કેટલુ દુઃખ થતુ હશે ? માટે હિંસા એ યુગમા બુરી ચીજ છે તે યમરાજની બહેન છે. જેટલા હિંસાને માર્ગે વળ્યા તેવા ભલભલા ચક્રવર્તિઓ પણ નરકગતિના મહેમાન બન્યા છે માટે જીવનમા અહિંસાધર્મને લાવવા ક્ષમાશીલ બનો

ક્ષમા અને દયા એ બન્ને વચ્ચે સગી બહેનો જેવો સુમેળ છે. દયા એ ધર્મનું મૂળ છે, પણ ક્રોધી પ્રકૃતિના મનુષ્યો દયા પાળી શકતા નથી માટે જે ક્ષમાપરાયણ છે તે જ ઉત્તમ એવા દયા ધર્મનુ પાલન કરી શકે છે ક્રોધાવેશમા આવેલો મનુષ્ય કયારેક પોતાના સબધીનો પણ વધ કરી નાખે છે માટે ક્ષમાશીલ બન્યા સિવાય દયા પાળી શકાતી નથી. બસ આજ અધ્યાત્મનો ખરો રણકાર છે અર્જુનના ધનુષ્યનો ટંકાર એવો હતો કે તે સાભળીને દુશ્મનો ધ્રુજી ઉઠતા જ્યારે આ અધ્યાત્મનો રણકાર એવો છે કે જે સાભળીને કેટલાય આત્માઓ અદરથી નાચી ઉઠવાના સુખ-દુઃખ અગે જેવો પોતાના આત્મા માટે પોતાને અતરમા અનુભવ થાય છે તેવો બહારમા અન્ય આત્માઓ માટે પણ પોતે અનુભવે તેજ ખરૂ અધ્યાત્મ છે પછી તો પોતે એવા દૃઢ નિર્ણય પર આવી જાય કે જે હિંસા મને પોતાને અનિષ્ટ છે તે માટે બીજા પ્રતિ પણ નહી આચરવી જોઇએ સુખ સૌને પ્રિય છે, અને દુઃખ સૌને અપ્રિય છે માટે મારી કોઈ હિંસા કરે તો મને દુઃખ ઉપજે છે તેમ બીજાની હિંસા કરવાથી તેને પણ દુઃખ ઉપજવાનુ જ છે તેથી પોતાને અનિષ્ટ એવી હિંસા બીજા પ્રતિ પણ નહી આચરવી જોઇએ

સત્ય-અહિંસાને માર્ગે ચાલ્યા વિના ઉદ્ધાર નથી

ધર્મના અનેક સિદ્ધાંતો છે પણ તેમાં મુખ્ય [illegible] સિદ્ધાંત એ છે કે, જે કોઈ પોતાના આત્માને પ્રતિ [illegible] તે બીજા પ્રતિ નહીં આચરવું જોઈએ [illegible] આચારનું મૂળ તત્ત્વ છે [illegible] આજે સમજે આવતી કાલે સમજે કે પછી [illegible] આ તત્ત્વને પાળ્યા વિના દુનિયામાં સાચી શાંતિ [illegible] નથી, અને આ તત્ત્વને દુનિયા [illegible] વિશ્વે દુનિયાની નોબેલ શાંતિના [illegible] સિદ્ધાંતની આગેવાની પણ ગાંધીજીની [illegible] વિશ્વના આગેવાન [illegible] આત્માની [illegible] અહિંસાની પ્રતિષ્ઠા [illegible] વિના બીજો ઉપાય [illegible].

જ્યાં દોષ પોતાનો છે
ત્યાં કર્મને પણ દોષ દેવો નકામો

કર્મના ઉદયે આપણને સુખ કે દુ:ખ ભોગવવા પડતા હોય તેમાં બીજા કોઈને દોષ દેવો તે પણ દ્રષ્ટિની વિપરીતતા છે. ગમે તેવા પોતાની ઉપર દુ:ખો પડ્યા હોય, છતા બીજા કોઈને દોષ ન દેતાં પોતાના કર્મોદયનો વિચાર કરવો એજ સાચી માન્યતા છે જીવ સ્વકૃત કર્મનેજ વેદે છે, કઈ પરના કરેલા જીવને ભોગવવા પડતા નથી તો પછી બીજાને શા માટે દોષ દેવો જોઈએ? સુખ કે દુ:ખ એ પોતાના કર્મોદયનું ફળ છે. છતાં બહારના નિમિત્ત પર ઢોળી દેવું એ તો નર્યું ઘોર અજ્ઞાન છે, અને કર્મ પણ શું કરે? આત્માએ પોતાના અજ્ઞાનથી કર્મ બાંધ્યા તો બંધાણા છે. માટે ખરી રીતે તો કર્મને પણ દોષ દેવો નકામો છે. દોષિત પોતાનો આત્મા જ છે. માટે આત્માજ પોતાનો મિત્ર છે, આત્માજ પોતાનો શત્રુ છે હવે આમાં બીજા પર ઓઢાડવાની વાતજ કયા રહી? આમ અશુભના ઉદયના પ્રસંગે પોતાનેજ દોષિત ઠરાવવાથી અંદરના રાગ-દ્વેષ શાન્ત પડી જાય છે પછી દુ:ખમાં નિમિત્ત બનનાર પ્રતિ પણ હ્રદયમા દ્વેષ પેદા થતા નથી.

સત્તરથી એક અઢારમુ ભારે

અંદરના રાગ-દ્વેષ શાન્ત પડી જાય અને જતે દહાડે તે મૂળમાંથી નાબુદ થઈ જાય એજ આત્મા માટે મોટામાં મોટી સિદ્ધિ છે પણ તે સિદ્ધિ સમ્યક્દ્રષ્ટિ થયા વિના

કોઈ ભવે નાપડવાની નથી. શરીર ધન ધૌલતાદિ [illegible]
પરપદાર્થો જીવના પોતાના નથી. છતા જીવને તે તે પર દ્રવ્ય [illegible]
પોતાપણાની બુદ્ધિ થાય એ પણ દૃષ્ટિની વિપરીતતા [illegible]
તેને મિથ્યાત્વદશા પણ કહેવામાં આવે છે. ધન ધૌલત
પરપદાર્થો કે કુટુંબીજનો કોઈ પોતાના નથી [illegible]
અને પરિવાર એ એક પ્રકારનો પંખીનો મેળો [illegible]
દૃષ્ટિની વિપરીતતાને લીધે ધન-ધૌલતાદિને પોતાના માનીને
તેના નિમિત્તે જીવ કેટલીકવાર તીવ્ર પાપ આચરતા [illegible]
લપાઈ પડેલા પરિગ્રહના સંગ્રહ એ [illegible]
[illegible] જીવ તેની પાછળ અઢાર ભાતિના પાપ [illegible]
છે એટલે અઢાર પાપસ્થાનકમાં [illegible] પાપ [illegible]
જ્ઞાનીઓ અઢારમા મિથ્યાત્વ પાપસ્થાનકને [illegible]
કારણ કે જ્યાં દૃષ્ટિ જ એવી વિપરીત હોય [illegible]
પરિણામ સ્વરૂપ મૂળ એમ બધું [illegible]
તો તેમાંથી પાપની પરંપરા [illegible]
[illegible]
[illegible]

જ્યાં દોષ પોતાનો છે
ત્યાં કર્મને પણ દોષ દેવો નકામો

કર્મના ઉદયે આપણને સુખ કે દુઃખ ભોગવવા પડતા હોય તેમાં બીજા કોઇને દોષ દેવો તે પણ દ્રષ્ટિની વિપરીતતા છે ગમે તેવા પોતાની ઉપર દુઃખો પડયા હોય. છતા બીજા કોઇને દોષ ન દેતાં પોતાના કર્મોદયનો વિચાર કરવો એજ સાચી માન્યતા છે. જીવ સ્વકૃત કર્મનેજ વેદે છે, કંઈ પરના કરેલા જીવને ભોગવવા પડતા નથી તો પછી બીજાને શા માટે દોષ દેવા જોઇએ? સુખ કે દુઃખ એ પોતાના કર્મોદયનું ફળ છે. છતાં બહારના નિમિત્ત પર ઢોળી દેવું એ તો નર્યું ઘોર અજ્ઞાન છે, અને કર્મ પણ શું કરે ? આત્માએ પોતાના અજ્ઞાનથી કર્મ બાંધ્યા તો બંધાણા છે. માટે ખરી રીતે તો કર્મને પણ દોષ દેવો નકામો છે. દોષિત પોતાનો આત્મા જ છે. માટે આત્માજ પોતાનો મિત્ર છે, આત્માજ પોતાનો શત્રુ છે હવે આમા બીજા પર ઓઢાડવાની વાતજ કયા રહી ? આમ અશુભના ઉદયના પ્રસંગે પોતાનેજ દોષિત ઠરાવવાથી અંદરના રાગ-દ્વેષ શાન્ત પડી જાય છે પછી દુઃખમા નિમિત્ત બનનાર પ્રતિ પણ હ્રદયમા દ્વેષ પેદા થતો નથી

સત્તરથી એક અઢારમુ ભારે

અંદરના રાગ-દ્વેષ શાન્ત પડી જાય અને જતે દહાડે તે મૂળમાથી નાબુદ થઈ જાય એજ આત્મા માટે મોટામાં મોટી સિદ્ધિ છે પણ તે સિદ્ધિ સમ્યક્દ્રષ્ટિ થયા વિના

રહે પણ રમે નહીં !

શાસ્ત્રોમાં ત્યાં સુધી ફરમાવવામાં આવ્યુ છે કે સમ્યક્ત્વ સહિત જીવ નરકમાં હોય તો તે પ્રશંસનિય છે અને તેનાથી રહિત કદાચ સ્વર્ગમાં હોય તો પણ તે પ્રશંસનિય નથી. સમ્યક્દ્રષ્ટિ જ મોક્ષ માર્ગમાં છે. જ્યારે હજી મિથ્યાત્વની મંદતા પણ ન થઈ હોય તેવા તિવ્ર મિથ્યા દ્રષ્ટિ જીવો તો બિચારા ભવ માર્ગમાં જ છે. જિનેશ્વર ભગવંતોએ કહેલા તત્ત્વોમાં જીવની સમ્યક્ અભિરૂચિ તેને સમ્યક્ શ્રદ્ધાન્ કહેવામા આવે છે. સમ્યક્ શ્રદ્ધાન્ એજ સમ્યક્ દર્શન છે. તત્ત્વના શ્રદ્ધાન્ વડે પવિત્ર બનેલો આત્મા તથા પ્રકારના કર્મનાં ઉદયે ભવ સમુદ્રમાં રહ્યો હોય, પણ તેમાં તે રમતો ન હોય. ગમે તેવા જડ સંયોગો તેની સામે હોય પણ સમકિતીને તેમાં તીવ્ર આસક્તિ ન થાય. સમકિત થાય એટલે તે ઘર છોડીજ દે ને સાધુજ બની જાય, તેવુ એકાંતે નથી. સમકિતી અમુક કાળ ઘરમાં રહે પણ ખરો, પણ તે તેમાં રમે નહીં. આ સમકિતીની ખરેખરી વ્યાખ્યા છે. રહે ને રમે તેમાં તો આકાશ-પાતાળ જેટલું અંતર છે. રહેવું ચારિત્ર મોહનીયના ઉદયે થાય અને રમવું એ મિથ્યાત્વ મોહનીયના ઉદયે થાય છે. માટે રહેતો હોય ને તેમા રમતો ન હોય તે જીવ પાપ ઘણા ઓછા બાંધે. જેમ ભાણે બેસીને જમતા હોય પણ તેમા રસ ન પોષતો હોય તો કર્મથી લેપાતા નથી, બલ્કે ખાતા-ખાતાં પણ કર્મ ખપાવી નાખે જ્યારે કોઈ પણ ચીજનો ભોગવટો ન કરતો હોય, કેવળ મનથીજ તેની કલ્પના કર્યા કરતો હોય, છતાં તે કર્મથી બંધાય છે આ છે જૈન

[illegible]

[illegible]

અમરિકની અને વિદ્યાર્થીઓના

[illegible] આનંદ

પરિણામ [illegible]

[illegible]

વસ્તુસ્વરૂપની વ્યાખ્યા છે, અને સમકિતનો પણ કોઇએ કાઇ ઠેકો રાખેલો નથી. જે કોઈ આત્મા પોતાની દ્રષ્ટિને સમ્યક્ બનાવે તે સમ્યક્ત્વને પામી શકે છે.

સમકિતના પડિકા ન હોય

એક તિર્યંચ ગતિનાં તિર્યંચની કે નરકગતિના નારકની દ્રષ્ટિ નિર્મળ થાય અને તે જીવોની તત્ત્વમાં રમણતા આવી જાય તો તે પણ સમકિત પામી શકે છે તો પછી દેવ અને મનુષ્યો તેવા પરિણામને પામી શકે તેમા નવાઇ શી છે? માટે સમજી લેવાનુ કે, સમ્યક્ત્વના કયાય પડિકા બંધાતા નથી. જીવ પોતાના પરિણામને શુદ્ધ કરીને સમ્યક્ત્વને પામી શકે છે કોઇ કહેતા હોય કે અમારા પંથમા ભળે તેજ સમકિત પામે તો સમજવુ કે તે તેનો ઉન્મત્ત પ્રલાપ છે

अमृत रसास्वादज्ञ कुभक्त रस, लालितोऽपि बहु कालम् ।
त्यक्त्वा तनूत्सणमेन, वाञ्छत्युच्चैरमृतमेव ॥

અમૃતરસ જેવા ભોજનના સ્વાદનો જાણકાર હોય અર્થાત કોઇવાર કોઇ માણસે અમૃત ભોજન આરોગેલુ હોય અને ત્યારબાદ તેના સ્થિતિ–સંજોગો પલટાતા તેને ઘણા લાંબા કાળ સુધી સામાન્ય કદન્ન જેવા ભોજનથી પોતાનો નિર્વાહ કરવો પડતો હોય છતા તે અંતરથી તો અમૃત ભોજનનીજ વાછના કરતો હોય છે તેવી રીતે અપૂર્વકરણના પરિણામથી જેણે સમ્યક્ત્વરૂપી અમૃત રસનો સ્વાદ ચાખેલો

હોય તે ચિરકાળથી તથાપ્રકારના કર્મોદયને લીધે પાપને સેવતો હોવા છતા તેને તે પાપકર્મ પ્રતિ બહુમાનનો ભાવ હોતો નથી અદરથી ભાવશૂન્યપણે તે પાપ આચરતો હોય છે અને જેવો તેના ચારિત્ર મોહનીય કર્મનો ક્ષયોપશમ થાય કે તે ચારિત્રના પુનિત પથે ચાલી નીકળે છે પક્ષીને જેમ પાંજરામાંથી છૂટવાનો માર્ગ મળે કે તરત ગગનમા ઉડ્ડયન કરી જાય છે તેમ પુરુષાર્થ કરતા તપ-જપાદિના યોગે જેવા કર્મો પાતળા પડે કે સમકિતી જીવ ચારિત્રના પુનિત પથે સચરી જાય છે

સર્વ વિરતિની તો શી વાત પણ જીવની દ્રષ્ટિ સમ્યક્ થઈ જાય એ પણ સામાન્ય વાત નથી

જો કોઈ મનુષ્ય જે વસ્તુને ચાહતો હોય તેની તેને પ્રાપ્તિ થાય એટલે તેને કેટલો બધો આનંદ થઈ જાય છે ? તેના આનંદની અવધિ થઈ જાય છે તેમ સમકિતી વિરતિને જ ચાહતો હોય છે તેના અવરોધક નામના કર્મો જેવા [illegible] જાય કે તે વિરતિને અંગીકાર કરે છે અને તે [illegible] તેના આનંદની પણ અવધિ થઈ જાય છે [illegible] વિજય થાય [illegible] તેને [illegible] છૂટેલા કેદીના જેવો [illegible] તેમ સમકિતીને [illegible] આનંદ થાય છે [illegible] સર્વ વિરતિ અંગીકાર કરતા [illegible]

સંઘર્ષોનો આજે અંત આવી જાય. "જર, જમીન ને જોરૂ એ ત્રણે કજીયાના છોરૂ" એમ કહેવતમાં કહેવાય છે પણ દૃષ્ટિ સમ્યક્ થઇ જતાં મનુષ્ય ધન-વૈભવની અનિત્યતા અને અસ્થિરતા વિચારતો થઇ જાય પછી જર, જમીન ને જોરૂ વચ્ચેના ક્લેશો પણ એની મેળે શાન્ત પડી જાય છે. આજે દુનિયામા ચોમેર અશાન્તિનું વાતાવરણ છે. કારણ કે સૌને પરિગ્રહ અને ભોગની ભૂખ લાગેલી છે. પરિગ્રહ અને ભોગની તૃષ્ણા, દૃષ્ટિ જો નિર્મળ થાય તો જ ઘટે અને પછી તો જગતમા સર્વત્ર શાન્તિજ સ્થપાવાની છે. પછી તો માનવીની પાસે ધન હશે તો પણ તે એમ વિચારશે કે, ધનનો ધર્મના કાર્યોમાં સન્માર્ગે વ્યય થાય અને જન હિતના કાર્યોમા તેનો ઉપયોગ થાય, એજ મળેલા ધનનું વાસ્તવિક ફળ છે. દુનિયામાં બધા ક્લેશ-કંકાસ અને સંઘર્ષોનું મૂળ જીવની મિથ્યાદષ્ટિ છે અને તે બધાના અંત માટેનો ખરો ઉપાય જીવની સમ્યકદષ્ટિ છે.

આવરણ હટે તો ગુણો પ્રગટે

તેવી દૃષ્ટિ કર્મોના ઉપશમ ક્ષયોપશમ કે ક્ષયથી પ્રાપ્ત થાય છે માટે ભાવક્ષણ એ ક્ષયોપશમાદિરૂપ છે. સમ્યકૃત્વ દેશવિરતી ચારિત્ર કે સર્વ વિરતી ઉપશમશ્રેણી કે ક્ષપકશ્રેણી કે પરંપરાએ કેવલજ્ઞાન એમાના કોઇપણ ગુણો કર્મોના ઉપશમ ક્ષયોપશમ કે ક્ષય વિના પ્રાપ્ત થતાં નથી જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રાદિના ગુણો આત્મામાથીજ પ્રગટાવવાના છે ક્યાય બહારથી પ્રગટવાના નથી, પણ જેમ જેમ કર્મોના આવરણો હઠતા જાય છે તેમ તેમ ગુણો પ્રગટે છે

અને જેમ જેમ આત્મા તપ સંયમના માર્ગમા પરાક્રમ કરે તેમતેમ કર્મોના આવરણો તૂટતા જાય છે કર્મોના આવરણ તોડવા મનુષ્ય ભવનો આપણને એક મહાન અને અપૂર્વ અવસર મળ્યો છે, માટે સૂત્રમા ફરમાવવામા આવ્યુ છે કે, હે પંડિત! તુ આ ક્ષણને પિછાણ! અને અવસરને પિછાણે તેજ ખરો પંડિત કહેવાય! અવસર વિતી ગયા પછી કશુ હાથમા આવવાનુ નથી આ મનુષ્ય ભવના અવસરને જીવ ચૂકી ગયો તો છેલ્લે તેને કેવલ પશ્ચાતાપના આસુ સારવાના રહેશે કારણ કે, મનુષ્ય ભવનો અવસર ફરી ફરીને હાથમા આવવો અતિ દુર્લભ છે

જીવ સવળો પડે તો એક ક્ષણમા તરી જાય

આ જીવનની જે ક્ષણ જાય છે તે લાખેણી જાય છે. ક્ષમણ વચ્ચમાંજ કહી ગયા તેમ, ગયેલી ક્ષણ પાછી હાથમાં આવવાની નથી. માટે જીવનમા જાગૃતિ કેળવીને ક્ષણેક્ષણ દરેક મનુષ્યોએ સફળ બનાવવી જોઇએ. આ મનુષ્ય જીવનની એકાદ ક્ષણ પણ નકામી જાય, અથવા ધર્મની આરાધના વિનાની જાય તો સમજવું કે, જ્ઞાનીની દ્રષ્ટિએ આપણને ઘણું મોટું નુકસાન થાય છે. પણ આપણે એવા તો બેફામ છીએ કે નુકસાન આપણને થાય છે છતા એ નુકસાનનો આપણને ખ્યાલ સરખોએ આવતો નથી. જીવ સવળો પડે તો એક ક્ષણમાં કામ કાઢી જાય, અને અવળો પડે તો ક્ષણમા બાજી બગડી પણ જાય છે કેટલાક મનુષ્યોના જીવનમાં [illegible] પણ એવા પ્રસંગો આવી જાય છે કે, જીવનનું [illegible]

બદલાઈ જાય છે. માટે તો શંકરાચાર્યજીને લખવું પડ્યું છે કે,

क्षणमपि सज्जन संगति रेका ।
भवति भवार्णव तरणे नौका ॥

એક ક્ષણની પણ જે સત્સંગતી છે તે ભવસાગર પાર કરી જવા માટે નૌકા સમાન છે.

સત્સંગના પ્રભાવે એક લુંટારો મહર્ષિ બન્યો !

વાલિયો ભીલ જંગલમા લુંટ ચલાવનારો મોટો લુટારો હતો જે કોઈ જંગલના રસ્તેથી પસાર થાય તેને તે લુટી લેતો હતો એક વાર નારદઋષિ એ રસ્તેથી પસાર થાય છે, તેમને પણ લુટવા તે આગળ આવે છે, અને નારદઋષિને કહે છે કે, જે કાંઈ તમારી પાસે હોય તે અહિં મૂકી દો, પછી આગળ જ્યા જવુ હોય ત્યા જવાનુ છે નારદજી કહે છે કે, મારી પાસે કમંડળ કે ભગવાં વસ્રો સિવાય કાંઈ છે નહી, વળી તને આ ચીજ કોઈ ઉપયોગમાં આવે તેવી નથી છતાં તે કહે છે, જે હોય તે મૂકી દો નારદજી કહે છે, તું સાધુ-સંતોને પણ લુંટી લે છે તો આવા કર્મો બાંધીને તુ છુટીશ કયા ભવે ? કરેલા કર્મ તો તારે ભોગવવા પડવાના છે, અને સૌને ભોગવવા પડે છે. તુ કોના ભરોસે આ જોખમ ખેડી રહ્યો છે ? તુ ધ્યાન રાખજે તારી માથે ભય વધતા જાય છે નારદજીના આ વચન સાંભળીને પેલો લુટારો કહે છે, મહારાજ ! હુ જે આ

કર્મ કરી રહ્યો છું તેમા ઘણાની ભાગીદારી છે આ પાપ કર્મની કંપનીનો મુખ્ય સંચાલક હુ છુ. પણ એના બીજા શેર હોલ્ડરો ઘણા છે મહારાજ ! આ મારી એકલાની નહી પણ લિમીટેડ કંપની છે માટે મારે ઝાઝી ચિન્તા કરવા જેવી નથી મારા આખાએ કુટુમ્બના નિર્વાહ માટે હુ આ પાપ સેવી રહ્યો છુ.

નારદજી તેને કહે છે. તો તુ ઘેર જઈને તારા આખાએ કુટુમ્બને (શેર હોલ્ડરોને) ભેગા કરીને એકવાર પૂછી લે કે. તમારા સૌના નિર્વાહ માટે હુ પાપ સેવી રહ્યો છુ. માટે પાપ કર્મમા તમે સૌ ભાગીદાર છો ? વાલિયો ભીલ તરત ઘેર જાય છે અને પોતાના આખાએ કુટુમ્બને ભેગુ કરે છે. અને કહે છે કે તમારા બધાના નિર્વાહ માટે જંગલમા રહીને ચૌર્યકર્મ જેવા પાપ મારે સેવવા પડે છે તેમા કેટલાય ઋષિ-મુનિઓને પણ મે લુટેલા છે માટે હું એકલો નહી પણ તમે સૌ પાપના ભાગીદાર છો અને તે કર્મ સૌને ભોગવવા પડવાના છે આ વાત સાંભળીને તેના પત્ની અને પુત્રોએ તેને સંભળાવી દીધુ કે પાપ કર્મના તે કોઈની ભાગીદારી હોતી હશે ? એના સૌના કર્મ સૌને ભોગવવાના છે તેના બધા સબંધીઓ તરફથી તેને [illegible] એક સરખો જવાબ મળ્યો. ત્યારે તો વાલિયો [illegible] દૂર થઈ ગયો તેને બધા પર વૈરાગ્ય આવી [illegible] અને સબંધીઓને છેલ્લા સલામ ભરીને [illegible] નારદજીના [illegible] પરોવાઈ ગયો, અને સબંધીઓને [illegible] આજથી તમારા માટે તો [illegible] મારે પાપ આચરવા નથી

બદલાઈ જાય છે. માટે તો શંકરાચાર્યજીને લખવું પડ્યું છે કે,

क्षणमपि सज्जन संगति रेका ।
भवति भवार्णव तरणे नौका ॥

એક ક્ષણની પણ જે સત્સંગતી છે તે ભવસાગર પાર કરી જવા માટે નૌકા સમાન છે

સત્સંગના પ્રભાવે એક લુંટારો મહર્ષિ બન્યો !

વાલિયો ભીલ જંગલમા લુંટ ચલાવનારો મોટો લુટારો હતો. જે કોઈ જંગલના રસ્તેથી પસાર થાય તેને તે લુટી લેતો હતો એક વાર નારદઋષિ એ રસ્તેથી પસાર થાય છે, તેમને પણ લુંટવા તે આગળ આવે છે, અને નારદઋષિને કહે છે કે, જે કાંઈ તમારી પાસે હોય તે અહિં મૂકી દો, પછી આગળ જ્યાં જવુ હોય ત્યાં જવાનુ છે નારદજી કહે છે કે, મારી પાસે કમંડળ કે ભગવાં વસ્ત્રો સિવાય કાંઈ છે નહી, વળી તને આ ચીજ કોઈ ઉપયોગમા આવે તેવી નથી છતા તે કહે છે, જે હોય તે મૂકી દો. નારદજી કહે છે, તુ સાધુ-સંતોને પણ લુટી લે છે તો આવા કર્મો બાંધીને તુ છુટીશ કયા ભવે ? કરેલાં કર્મ તો તારે ભોગવવા પડવાના છે, અને સૌને ભોગવવા પડે છે તું કોના ભરોસે આ જોખમ ખેડી રહ્યો છે ? તુ ધ્યાન રાખજે તારી માથે ભય વધતા જાય છે નારદજીના આ વચન સાભળીને પેલો લુટારો કહે છે, મહારાજ ! હુ જે આ

કર્મ કરી રહ્યો છુ તેમા ઘણાની ભાગીદારી છે આ પાપ કર્મની કંપનીનો મુખ્ય સંચાલક હુ છુ. પણ એના બીજા શેર હોલ્ડરો ઘણા છે મહારાજ ! આ મારી એકલાની નહી પણ લિમીટેડ કંપની છે. માટે મારે લાંબી ચિન્તા કરવા જેવી નથી મારા આખાએ કુટુમ્બના નિર્વાહ માટે હુ આ પાપ સેવી રહ્યો છુ

નારદજી તેને કહે છે, તો તુ ઘેર જઈને તારા આખાએ કુટુમ્બને (શેર હોલ્ડરોને) ભેગા કરીને એકવાર પૃછી લે કે, તમારા સૌના નિર્વાહ માટે હુ પાપ સેવી રહ્યો છુ. માટે પાપ કર્મમા તમે સૌ ભાગીદાર છો ? વાલિયો ભીલ તરત ઘેર જાય છે અને પોતાના આખાએ કુટુમ્બને ભેગુ કરે છે. અને કહે છે કે તમારા બધાના નિર્વાહ માટે જંગલમા રહીને ચૌર્યકર્મ જેવા પાપ મારે સેવવા પડે છે તેમા કેટલાય ઋષિ-મુનિઓને પણ મે લુટેલા છે માટે હુ એકલો નહી પણ તમે સૌ પાપમા ભાગીદાર છો અને તે કર્મ સૌને ભોગવવા પડવાના છે આ વાત સાભળીને તેની પત્ની અને પુત્રોએ તેને જણાવી દીધુ કે પાપ કર્મમા તે કોઈની ભાગીદારી હોતી હશે ? કેપતા સૌના કર્મ [illegible] ભોગવવાના છે તેના બાપા [illegible] તરફથી તેને [illegible] એક સૂરમા જવાબ મળ્યો. ત્યારે તો પેલો [illegible] ચમકી ગયો તેને બધા પર [illegible] અને સબંધીઓને છેલ્લા સલામ ભરીને [illegible] નારદજી [illegible] પહોંચી ગયો. અને સબંધીઓને [illegible] તમારા માટે તો [illegible] મારે પાપ આચરવા નથી

ચિલાતી પુત્રનું દ્રષ્ટાંત

રાજગૃહી નગરીમા ધનસાર્થવાહ નામના શેઠની ચિલાતી નામે દાસીનો તે પુત્ર હોવાથી તેનુ નામ ચિલાતીપુત્ર પાડવામા આવ્યું હતું. શેઠને પાચ પુત્રો હતા અને તેની ઉપર સુષુમા નામે પુત્રી હતી સુષુમાની સારવાર અને તેને રમાડવામા તે ચિલાતી રોકાએલો રહેતો ચિલાતી મોટી ઉમરનો થયો એટલે તેનામા અમુક અપલક્ષણ જોઇને શેઠે તેને ઘરમાથી કાઢી મૂકયો ચિલાતી કોઇ મહાભયંકર અટવીમા જઈ ચડયો, ત્યા સિંહગુફા નામની ચોરપલ્લીમા તે દાખલ થયો, એટલે ત્યા રહેતા ચોર લોકો સાથે તેને મહોબ્બત થઇ ગઇ સરખા આચાર–વિચારવાળા હોય તેનો પરસ્પર તરત મેળ જામી જાય છે પલ્લીપતિ મૃત્યુને પામ્યા બાદ ચિલાતી તેના સ્થાને નિમાઈ ગયો.

ધનાવાહ શેઠની પુત્રી સુષુમાનું અપહરણ

એકદા ચિલાતી ધનાવાહ શેઠને ત્યા લુંટ ચલાવવાનો નિર્ણય કરે છે બધા ચોરોને ચિલાતીએ કહી રાખેલુ કે, શેઠને ત્યાથી સંપત્તિ મળે તેના સ્વામી તમે બધા થજો મારે તો શેઠની પુત્રી સુષુમાનુ કામ છે શેઠે ચિલાતીને ઘરમાથી કાઢી મૂકેલો ત્યારથી તેના મનમા શેઠ પ્રતિ રોષ રહી ગયેલો તેમજ સુષુમા તરફની બાલ્યાવસ્થાની પ્રિતિ પણ રહી તેના મનમા અવીને એવી રહી ગઇ હતી. એટલે તે બધા ચોરોની સાથે રાજગૃહીમા ધનાવાહ શેઠને ત્યા આવીને ખાતર પાડે છે શેઠને ત્યાથી લુંટાય તેટલુ ધન

લુટીને ચોર લોકો ત્યાંથી પલાયન થઈ જાય છે ચિલાતી પણ સુસુમાનુ હરણ કરીને ત્યાંથી નાશી છુટે છે શેઠને એકની એક પુત્રી હોવાથી પ્રાણથી પણ અધિક હતી શેઠ રાજ્યના કોટવાળોની મદદ લઈને ચિલાતીની પાછળ પડે છે ચોર લોકો ધન લુંટી ગયા તેની શેઠને લાગી ચિન્તા નથી શેઠે કોટવાળોને કહી દીધું કે, ચોરોએ લુટેલુ ધન તમે લેજો. પણ મારી પુત્રી કોઈપણ ભોગે પાછી લાવી આપો ધનની લાલચથી કોટવાળો ચિલાતી અને ચોર લોકોને પકડી પાડવા એકદમ તેમની પાછળ પડે છે શેઠ પણ પોતાના પાંચ પુત્રોની સાથે પોતાની પુત્રીને મેળવવા ઉતાવળીયા થઈને ચોરોની પાછળ પડ્યા છે

ચિલાતીની ખોટી હરણફાળ

ચિલાતી સિવાયના ચોરો પોતાનો જીવ બચાવવા પોતાના જ [illegible] કરીને અટવીમાં નાશી ગયા કોટવાળોને ધન મળી જતા કોટવાળો ત્યાંજ રોકાઈ ગયા જ્યારે ચિલાતી તો જલદી પોતાના પાછળ [illegible] [illegible]

સમજી રાખવા જેવા ચાર પ્રકાર

પર ધન કે પરસ્ત્રી તરફ જે નજર ન કરે તે સજ્જન કહેવાય અથવા તો પર ધન જેની દ્રષ્ટિમાં માટીના ઢેકાં સમાન હોય અને પરસ્ત્રી જેની દ્રષ્ટિમાં મા-બહેન કે પુત્રી સમાન હોય તે સજ્જન તો કહેવાય, પણ તેને મહાજન કહેવું હોય તો પણ કહી શકાય જન-સજ્જન-મહાજન અને દુર્જન, એ ચારે પ્રકાર સમજી રાખવા જેવા છે કોઈનુ હિત ન કરી શકે પણ કોઈના પણ અહિતમા ઉભો ન રહે તે જન કહેવાય પોતાના સ્વાર્થ તરફ લક્ષ હોય પણ શક્તિ મુજબ પરમાર્થ કરે તે સજ્જન કહેવાય સ્વાર્થનો ભોગ આપીને પણ પરમાર્થ કરે તે મહાજન કહેવાય કંઈ ઘણા મનુષ્યોના સમુદાયનેજ મહાજન કહેવાય તેવું નથી કુમારપાળ જેવા એકને પણ મહાજન કહી શકાય, અને બીજાના અહિતમા પ્રવર્તે તે દુર્જન કહેવાય કેવળ પોતાનો સ્વાર્થ સાધવાનીજ બુદ્ધિ હોય, તેવાનો નબર તો જન સમુદાયમા પણ ન લાગે તો પછી જૈન સંઘમા નંબર લાગવો એ કયા સહેલી વાત છે ?

વણિકવૃત્તિ અને જૈનત્વ વચ્ચેનું અંતર

જન શબ્દ ઉપર બે પાખડા ચડે ત્યારે જૈન શબ્દ બને છે દયા અને દાનના જેનામા પરિણામ હોય તેજ ખરો જૈન કહેવાય જૈન શબ્દ પર બે માત્રા છે તે ખરી રીતે બે પાખ છે તે સૂચવે છે કે, દયા અને દાન બન્નેની જેની ઉત્કૃષ્ટ ભાવના છે તેજ ખરો ભાવ જૈન છે, જન બનવા

પણ યોગ્યતા જોઈએ તો કેટલી યોગ્યતા હોય ત્યારે જૈનત્વ આવે મન, ઇન્દ્રિયો અને રાગ-દ્વેષાદિ પર અંશે પણ જેનો વિજય થયો હોય તે જૈન કહેવાય વણિકવૃત્તિ એ જુદી વાત છે, અને જૈનત્વ એ આખી જુદી વાત છે જૈનત્વ પરમાર્થપ્રધાન હોય છે, જ્યારે વણિકવૃત્તિ સ્વાર્થ પ્રધાન હોય છે માટે વણિકકુળમાં જન્મ મળ્યો એટલે જૈન બની ગયા એમ નહીં માની લેતા અંદરના કામ-ક્રોધાદિ દોષોને જીતી લેનાર જૈન બની શકે છે અને તેમાં એકાન્તે કુળની પણ પ્રધાનતા નથી કે અમુક જ કુળમાં જન્મેલા જૈન બની શકે જે કોઈ સુદ્ધ-દેવ, ગુરુ ને ધર્મની ઓળખાણપૂર્વક દોષોને જીતી લેવાના ધ્યેય રાખે તે જૈન બની શકે અને રાગ-દ્વેષાદિ દોષોને સંપૂર્ણ પણે જીતી લેનાર તો જિન કેવળી બને છે, કોઈ મહાભાગ્યવાન તો જિનેશ્વર પણ બની જાય છે

રાગ ભયંકર પણ રાગનો [illegible] અતિભયંકર

હવે મૂળ વાત પર આવી જઈએ ચિલતી શાહી [illegible] તેનામાં [illegible] [illegible] તેની [illegible] સહિત [illegible] હતી [illegible]

એક ઝાટકે સુષુમાનુ મસ્તક છેદી નાંખે છે રાગ દશાની કેટલી ભયકરતા હોય છે રાગ તો ભલભલામા હોય પણ રાગનો અંધાપો નહી હોવો જોઇએ. સુષુમા તરફ ચિલાતીને એટલોબધો રાગ હતો, એ એને મેળવી ન શક્યો એટલે એને એમ થયુ કે, હવે આનો બીજો કોઇ કેમ લાભ ઉઠાવી જાય? એટલે જીવ લઈ લીધો ક્રૂરતાને લીધે માનવી કેવુ કૃત્ય કરી બેસે છે? છતા આવા આત્માઓ પણ સત્સંગનાં યોગે પલટો કેવો ખાઇ જાય છે તે આગળ ઉપરના વિવેચન પરથી સમજી શકાશે.

વિયોગને વૈરાગ્યમાં વાળે તેજ ખરો જ્ઞાની

તેના મસ્તકને હાથમા લઇને ઝડપથી તે કોઈ ગાઢ જગલમા ચાલ્યો ગયો સુષુમાનું ધડ તો ત્યાજ પડેલુ છે તેના પિતા પણ ત્યા આવી પહોચ્યા, પણ એ પહેલા તે મૃત્યુને પામી ચૂકી હતી શેઠના તેને બચાવવાના પ્રયાસો નિષ્ફળ ગયા શેઠને અને તેના પાચે ભાઇઓને ઘણુ લાગી આવ્યુ ઘણો વિલાપ કર્યો, પણ હવે તો કોઈ ઉપાય રહ્યો નહોતો શેઠ ધર્મના સસ્કારવાળા હતા હૃદયમાં વૈરાગ્ય ભાવનાનુ ચિતન કરતા શેઠ પોતાના ઘેર આવ્યા અને પોતાની પુત્રીના વિયોગને વૈરાગ્યમાંવાળી શેઠે પ્રવજ્યા અંગિકાર કરી લીધી! પુત્રી તરફનો ખરો પ્રેમ આને કહેવાય જ્યારે આજે તો-કકળ ખૂબ કરશે, પણ વિયોગના પ્રસગને વૈરાગ્યમાવાળી ધર્મના રસ્તો નહીં લે

ચિલાતીને મુનિ ભગવંતે સંક્ષેપમાં સમજાવેલું ધર્મનું રહસ્ય !

એક હાથમાં તલવાર અને બીજા હાથમાં સુસુમાનું ધડથી જુદું કરેલું, લોહી નિગળતું મસ્તક લઈને ચિલાતી ભયંકર જંગલમાં આવી પહોંચ્યો. [illegible] ભૂલી જવાને કારણે તે જંગલમાં ચોમેર ભમી રહ્યો છે. સૂના વનના જેવા પ્રદેશમાં તે ભૂખ્યો ને તરસ્યો આમ તેમ ભટકવા લાગ્યો. ત્યાં એટલામાં વૃક્ષની નીચે કાયોત્સર્ગ ધ્યાનમાં ઉભેલા કોઈ મહાત્મા પુરુષને તેણે જોયા. તે મહાત્માને તેણે પ્રણામ કરીને કહ્યું કે હે સાધુ! તું મને ધર્મ બતાવ નહીં તો તારું મસ્તક પણ હમણાં તલવારના ઝાટકે ઉડાવી દઉં. સાધુ પણ આને ધર્મ સમજવા [illegible] પ્રયોગ તો [illegible] [illegible] [illegible]

સમગ્ર સ્વરૂપ કહીને વિચરી ગયા.

ઉપશમ, વિવેક અને સંવર...
આ ત્રણ શબ્દોની ચિલાતીના આત્મા ઉપર થયેલી જાદુઈ અસર

મુનિ ભગવંતે કહેલા ત્રણે શબ્દો પર ચિલાતી ઉંડાણથી ચિંતવના કરે છે. જાણે ચિંતનના સરોવરમાં ચિલાતી ડુબકી ખાઈ જાય છે. મુનિ ભગવંતના વચનોએ તેની પર એવી સચોટ અસર પાડી દીધી કે, અધર્મને રસ્તે ચડેલો તેનો આત્મા જાણે ધર્મનો રસ્તો પકડી લે છે. સમુદ્રની અંદર મોજાઓ માર-પછાડ કરતા કિનારા ભણી દોડતા હોય પણ જેવો કિનારો આવે કે મોજા થંભી જાય છે, તેમ આ ચિલાતીનો જીવ કે બીજા પણ અનેક આત્માઓ પાપકર્મ ભણી આંધળી દોટ મૂકી રહ્યા છે. પણ જેવો સત્સંગનો યોગ થાય કે, ભલભલાનો આત્મા એક વાર થંભી જાય છે, અને તેનામાં સમ્યક્ વિચારણા પેદા થઈ જાય છે. ચિલાતી જેવા ઘોર દુષ્કર્મ આચરનાર પર ત્રણ શબ્દોની કોઈ એવી તો જાદુઈ અસર થઈ છે કે, તેના પાપકર્મનો અંદરનો વટોળ શાન્ત પડી જાય છે તે વિચારે છે કે, મુનિ ભગવંતે મને ધર્મના સ્વરૂપમાં પહેલાંજ ઉપશમનો ઉપદેશ આપ્યો છે, અને વાત પણ તદ્દન સાચી છે. હવે જો મારે ધર્મને રસ્તે ચડવું હોય તો પહેલા અંદરના કષાયોને ઉપશમાવી દેવા જોઈએ.

હૃદય શુદ્ધ થાય તોજ અંદરનો અખૂટ ભંડાર હાથમાં આવે

પાણી ડોળાએલું હોય ત્યાં સુધી તલ ભાગના પડેલી વસ્તુ દેખાય પણ નહીં તેમ આત્મા કષાય ભાવથી મલિન બનેલો હોય ત્યાં સુધી અંદરના અખૂટ ભંડારના તેને દર્શન પણ થાય નહીં તો પછી પ્રાપ્તિ તો ક્યાંથી થઈ શકે ? એટલે ગિરનારીને સ્વપુત્રના પિતા પ્રત્યે [illegible] ભાવી જાગેલા હતો તે શાન્ત પડી જાય છે તેની ભાવના (પોતાના ભાગના ભાવી જાય છે ગિરનારીની [illegible] ભોગ સુખોને પ્રાપ્ત કરવાની હતી [illegible] પછી જાગેલા છે તેની [illegible] ભાવી નહીં. [illegible] [illegible] ભાવી જાગેલા હતો [illegible] તેના [illegible] તેના પ્રાપ્તિના [illegible] [illegible] તેના પતિ [illegible] [illegible]

મનુષ્ય વિષયોનું ચિંતન કરે એટલે તેને તેમા આસક્તિ પેદા થાય છે, અને આસક્તિમાથી કામવાસના ઉત્પન્ન થાય છે તેમાથી ક્રોધ ઉત્પન્ન થાય છે ક્રોધથી મૂઢ ભાવ થાય છે અને તેનાથી સ્મૃતિનો નાશ થાય છે. સ્મૃતિના નાશથી બુદ્ધિનો નાશ અને બુદ્ધિનાં નાશથી સર્વસ્વનો નાશ થાય છે. એટલે કે માનવી શ્રેયના સાધનથી ભ્રષ્ટ થઈ જાય છે.

વિચારણામા આગળ વધતા ચિલાતી પોતાના આત્માને ઉપશમ ભાવમાં સ્થિત બનાવી દે છે તેની દ્રષ્ટિમા એટલી બધી નિર્મળતા આવી જાય છે કે. તે શેઠને દોષ ન આપતા પોતાના આત્માનેજ દોષ આપે છે અને વિચારે છે કે, શેઠે આમા મારૂં શુ બગાડયુ ? હું જ શેઠનો અપરાધી છું એટલે પોતાની પુત્રીના રક્ષણ માટે શેઠ મારી પાછળ પડયા હતા તેમા શેઠનો શો દોષ હતો ? માટે શેઠ પ્રતિ હવેથી મારે કોઈ પણ પ્રકારના મનમા ખરાબ વિચારો લાવવાના નથી. બસ આનુજ નામ ઉપશમ ભાવ

નિઃસારનું ત્યાગ અને સારભૂતનું સેવન વિવેકના પ્રભાવે થઈ શકે

ચિલાતી ઉપશમ ભાવમા આવી જતાં તેના આત્મામાં વિવેકરૂપી દિપક ઝળહળી ઉઠે છે અને મુનિ ભગવંતે ફરમાવેલા ધર્મ તત્ત્વના બીજા મુદ્દા ઉપર તે ખૂબજ ઉંડાણથી ચિંતન કરે છે અને હંસ ક્ષીર ન્યાયનાં દ્રષ્ટાંતે તેનામા હેય. ઉપાદેય, કર્તવ્ય-અકર્તવ્ય અંગેનો વિવેક પ્રગટી જાય છે હંસની આગળ કોઈએ પાણીના મિશ્રણવાળું દૂધ મૂક્યું

જાય તો હંસ પોતાની ચાંચ વડે દૂધ અને પાણી બન્નેને અલગ કરી નાખે છે. હંસની ચાંચના અગ્રભાગનું તત્ત્વ એવું છે કે દૂધના જેવી ચાંચ અડે કે ફોદેફોદા થઈને દૂધ પાણીથી નિરાળું થઈ જાય, એટલે કે, દૂધ અને પાણી બન્ને જુદા પડી જાય છે. ત્યારબાદ બંનેમાંથી જે સારતત્ત્વ હોય તે સારભૂતનું સેવન કરે છે અને નિઃસાર એવા પાણીના ભાગનો ત્યાગ કરી દે છે.

પીધા વિના ચાલે નહી. થોડી વાર થાય કે બીડી ચગાવે, ત્યારે આ બીડી રૂપી કીડીએ પણ ચૈતન્યરૂપી કુંજરને ગરોબરનો પોતાના પાસમાં બાધ્યો છે અનંત શક્તિનો ધણી આત્મા એક બીડીના વ્યસનને એક ધડાકે છોડી શકતો નથી, કારણ કે તેને પોતાની અનત શક્તિનુજ ભાન નથી.

સિંહના બચ્ચાએ જન્મકાળથી પોતાને બકરો માની લીધો હોય, એટલે તે બધી ચેષ્ટાઓ બકરા જેવીજ કરે પછી આગળ પર કોઈ સિંહનો ભેટો થતા તેને પોતાના સ્વરૂપનું ભાન કરાવી દે તે પછીની વાત જુદી છે પછી તો તે એવી સિંહ ગર્જના કરે કે, તેની આજુ-બાજુના બધા પ્રાણીઓ ભાગવા માડે તેમ આત્માને પણ તેની પોતાની અનંત શક્તિનુ ભાન નહી હોવાથી જડની જેમ બધી પ્રવૃત્તિ કરે છે. તેમા તેને કોઈ સદ્ગુરૂરૂપી સિંહનો ભેટો થઈ જાય તો જરૂર ચૈતન્યરૂપી સિંહ જાગી ઉઠે, અને પછી બીડીનો તો શુ એકવાર કનક-કામિનીનો પણ ત્યાગ કરીને ધર્મને રસ્તે ચાલી નિકળે !

ચા કે બીડી ન છુટે ત્યાં રાગ કે દ્વેષ છુટવા સહેલા નથી !

જ્ઞાનીઓ તો ઉપદેશ આપીને રાગ-દ્વેષાદિ છોડાવ માગે છે, ત્યારે આ જીવ એક ચા કે બીડીનો ત્યાગ ! શકતો નથી, તો પછી સ્ત્રીના મોહ છોડીને એ બ્રહ્મચર્ય પાળશે ? અનંત શક્તિનો ધણી આત્મા અને સ્વરૂપ અપેક્ષાએ સદ્ ચિદાનંદ અને આનંદઘન એવો આત્મા ?

આ જે બીડીના વ્યસનને છોડી શકતો નથી તેનું મૂળ કારણ એજ છે કે તેને પોતાના સ્વરૂપનુંજ ભાન થયું નથી કર્મપ્રકૃતિઓને ખપાવવાની પણ પ્રચંડ તાકાત આત્મામા રહેલી છે પણ તે આત્મા પોતાની તાકાત ફોરવતો નથી. એટલે કર્મને વશ બનીને તે સંસારમાં અનાદિ કાળથી ભમી રહ્યો છે. જો કે તેટલા કર્મ બળવાન હોય પણ તે જડ છે અને આત્મા ચેતન છે. જડ કર્મોની તાકાત ગમે તેટલી હોય પણ ચેતન જો નિજ ભાનમાં હોય તો જડની તાકાત શું કામ આવે? પણ શું [illegible]

[illegible]

બન્ને બાજુથી આગની લપેટમાં

કીડી કે પગ કુંજર બાંધ્યો એ પદનું રહસ્ય સમજાવવામાં આવ્યુ. ત્યાર બાદ લખે છે,

जलमें मगर पियासा, म तो अचरिज रुप तमासा ॥

જેમ સંત કબીરજીએ પણ લખ્યું છે કે,

पानीमे मीन पियासी मोहे सुनसुन आवत हांसी ॥

સરોવરના અગાધ જળમા રહેનાર મત્સ્ય કહે કે હુ તરસ્યો છુ તો એ વાત તેની માન્ય કોણ રાખે ? તેમ અનંતસુખ આત્મામા છે છતા જીવ પોતાને દુઃખી માની બેઠો છે કારણ એને પોતાના અનંત અવ્યાબાધ સુખનુ ભાન નથી બહારના સુખ એતો સુખાભાસ જેવા છે ! જ્યારે શાન્તિ અને સમાધિનું ખરૂં સુખ તો આત્મામાંજ રહેલું છે. જીવને ધન વગેરે ન મળતા હોય તો તેની તૃષ્ણા ઘણી રહે છે અને પુન્યનાં ઉદયે મળી જાય તો જીવને તૃપ્તિ નથી !

આમ તૃષ્ણા અને અતૃપ્તિની બન્ને બાજુની આગની લપેટમા જીવ એવો તો ઘેરાઈ ગયો છે કે સ્વપ્ને પણ તે શાન્તિ પામતા નથી ! ધન વૈભવથી જીવને તૃપ્તિ થવાની નથી જીવને તૃપ્તિ સમ્યક્ જ્ઞાનથી છે માટે ખરૂ સુખ જ્ઞાનમા છે. પણ ક્યાંય બહારમા ખરૂં સુખ છે નહીં ? દેવલોકના દેવો પણ ઇર્ષ્યાની આગમા ક્યારેક એવા લપેટાઈ જાય છે કે ત્યા તેમને પણ વાસ્તવિક સુખ હોતુ નથી તો

પછી ગતિના ક્રમ અને ચેતનની વાતજ ક્યાં કરવાની રહી ? માટે જ્ઞાન મેળવવું હોય અને જ્ઞાની થવું હોય તો સ્વ તરફ વળો અને પર તરફનું લક્ષ છોડી દો.

करत हलाहल पान रुचीधर, तज अमृतरस खारा ।
चिंतामणि तज काच शकल को ग्रहत विवेक भाना ॥
यह तो अचरिज रूप तमासा ।

[illegible]

પછી અહિના સુખ અને વૈભવની વાતજ કયા કરવાની રહી ? માટે સુખ જોઈતુ હોય અને સુખી થવુ હોય તો સ્વ તરફ વળો અને પર તરફનુ લક્ષ છોડી દો !

करत हलाहल पान रूचीधर, तज अमृतरस खासा ।
चिंतामणी तज काच शकलकी धरत चितमें आशा ॥
स तो अचरिज रूप तमासा ॥

અમૃતરસનો ત્યાગ કરીને કોઈ હલાહલ એવા ઝેરનુ પાન કરે એ શુ ડહાપણ ભર્યું કહેવાય ? કોઈપણ બુદ્ધિશાળી એવો અભિપ્રાય નહીં આપે કે એ ડહાપણ ભર્યું કહેવાય ! ત્યારે મનુષ્ય ભવ જેવા મનુષ્ય ભવને પામીને જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રની આરાધનામા નહીં જોડાનારા અને કેવલ ઇન્દ્રિયોના વિષયોમા રાચનારા મનુષ્યો અમૃતનો ત્યાગ કરીને જીવનમા હલાહલ વિષ પાન કરનારા છે, તેવા મનુષ્યો અત્યત ભાવદયાને પાત્ર છે. સદ્‌ગુરૂઓ બોધ આપીને અમૃતના કટોરા મોઢે મડાવી દે છે છતા હતભાગી મનુષ્યો તેને ગટગટાવી શકતા નથી, અને વિષયવાસના એ કાતિલ ઝેર હોવા છતા જાણે હોશે હોશે તેનુ પાન કરતા હોય છે દિકરાને ઘેર દિકરા આવી ગએલા હોય ત્યા સુધી પણ મોટા ભાગના મનુષ્યો વિષય વાસનાથી વિરમતા નથી, પછી તો શરીરમા અનેક રોગો ઘર કરી જાય છે વધારે પડતી વિષય વાસના એ રોગોની જન્મદાત્રી છે. માનવી સચમનો આદર્શ નજર સામે રાખીને જીવન જીવવા માડે તો તેનુ જીવન સુખમય બનવાની સાથે ધન્ય જીવન બની જાય !

બન્ને બાજુથી આગની લપેટમાં

કીડી કે પગ કુંજર બાંધ્યો એ પદનુ રહસ્ય સમજાવવામા આવ્યુ. ત્યાર બાદ લખે છે,

जलमें मगर पियासा, स तो अचरिज रुप तमासा ॥

જેમ સંત કબીરજીએ પણ લખ્યું છે કે,

पानीमे मीन पियासी मोहे सुनसुन आवत हासी ॥

સરોવરના અગાધ જળમા રહેનાર મત્સ્ય કહે કે હુ તરસ્યો છુ તો એ વાત તેની માન્ય કોણ રાખે ? તેમ અનંતસુખ આત્મામા છે છતા જીવ પોતાને દુઃખી માની બેઠો છે કારણ એને પોતાનાં અનત અવ્યાબાધ સુખનું ભાન નથી બહારના સુખ એતો સુખાભાસ જેવા છે ! જ્યારે શાન્તિ અને સમાધિનું ખરૂ સુખ તો આત્મામાંજ રહેલું છે. જીવને ધન વગેરે ન મળતા હોય તો તેની તૃષ્ણા ઘણી રહે છે અને પુન્યનાં ઉદયે મળી જાય તો જીવને તૃપ્તિ નથી !

આમ તૃષ્ણા અને અતૃપ્તિની બન્ને બાજુની આગની લપેટમા જીવ એવો તો ઘેરાઈ ગયો છે કે સ્વપ્ને પણ તે શાન્તિ પામતો નથી ! ધન વૈભવથી જીવને તૃપ્તિ થવાની નથી જીવને તૃપ્તિ સમ્યક્ જ્ઞાનથી છે માટે ખરૂ સુખ જ્ઞાનમા છે. પણ ક્યાય બહારમા ખરૂં સુખ છે નહીં ? દેવલોકના દેવો પણ ઇર્ષ્યાંની આગમા ક્યારેક એવા લપેટાઈ જાય છે કે ત્યા તેમને પણ વાસ્તવિક સુખ હોતું નથી તો

કર્મ બાંધતા વિચાર નહીં રાખો તો ઉદયકાળ ભોગવતા આંખે અંધારા આવી જવાના

ધર્મ ચિન્તામણીનુ ત્યાગ કરીને મનુષ્યો પાપકર્મ રૂપી કાંચના ટુકડાની મનમાં આશા કરતા હોય છે ચિન્તામણિની આગળ કાંચના ટુકડાની શી કિંમત છે ? ધર્મનાં પ્રભાવે જીવનો અભ્યુદય થાય છે અને પરંપરાએ નિઃશ્રેયસની પ્રાપ્તિ થાય છે. અહિં કાચ વાગ્યો હોય તો કયારેક છ મહિનાનો ખાટલો આવે ત્યારે પાપ કર્મ રૂપી કાચના ટુકડા વાગ્યા હોય તો ઘણા લાંબા કાળ સુધી અતિ દારૂણ દુઃખ ભોગવવાનો વખત આવે છે ! બાંધવાના ટાઇમે અથવા આચરવાના ટાઇમે પાપની કાંઈ ખબર ન પડે, પણ જ્યારે વિપાક ભોગવવાનો ટાઇમ આવે છે ત્યારે ખબર પડે છે કે, પાપ એ શી વસ્તુ છે ? અને તેમા પણ જો તિવ્રરસથી બાંધેલા હોય તો ભોગવવાના સમયે આંખે અંધારા આવી જાય છે પ્રદેશોદયથી કર્મો ભોગવાઈ જાય તેમા કાંઇ ખબર ન પડે પણ જ્યારે વિપાકોદયથી ભોગવાતા હોય ત્યારે બરાબરની હાજરી લેવાઈ જાય છે માટે પાપકર્મ રૂપી કાચના ટુકડા સંઘરવા જેવા નથી કાચના ટુકડાં ભેગા કરે દાળદર નહીં ફીટે, જ્યારે ધર્મ ચિન્તામણિનો પ્રભાવ એવો છે કે એકલા દાળદરનુજ નહીં પણ દુઃખ, દરિદ્રતા અને દૌર્ભાગ્ય આ ત્રણેના મૂળમાંથી અંત લાવી દેશે અને જીવને શાશ્વત સુખના ધામમાં પહોંચાડી દેશે

હવેની ગાથામાં પૂ. ચિદાનંદજી ફરમાવે છે કે,

वेर अनादि पण उपरथी. देखत लगत बगासा ।
चिदानंद वोही जन उत्तम, कापत यांका पासा ।
संतो अचरिज रुप तमासा ।

આશા, તૃષ્ણા, માયા મમતા એ જીવના અનાદિના વૈરી છે છતાં ધનની આશા અને તૃષ્ણામા જીવને મોઢામા પાણી આવી જાય છે પૂ ચિદાનદજી ફરમાવે છે કે, આ જગતમા ઉત્તમ તેજ છે કે, જે આશા અને તૃષ્ણાના બધનને તોડી નાંખે છે અદરના દોષો એજ જીવના દુશ્મન હોવા છતા જીવ તેને ઓળખી શકતો નથી, અને તેની સાથે મિત્રની જેવો વર્તાવ રાખે છે. અદરના અભ્યંતર શત્રુઓને ઓળખીને જીવ જો જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રમા પ્રવર્તે તો બધન આજ ક્ષણે તૂટી જાય આનદઘનજીની જેમ ચિદાનદજીએ રચેલા પદોમા પણ કેટલી અદ્દ્ભૂતતા છે ! અદ્દ્ભૂતતાની સાથે તેમા ભાવવાહિતા કેટલી છે ? અને તેમાં પાછી પ્રશાતવાહિતા રેલાએલી છે. નિર્જન જગલના પ્રદેશમા બેસીને આવા પદો લલકારવામા આવે તો એક વાર સૂતેલો અંદરથી જાગ્યા વિના ન રહે !

એક પણ ક્ષણ ધર્મ વિનાની ન જાય ત્યારે સમજવું કે જીવન હવે ધન્ય બન્યું

મનુષ્યભવની જે ક્ષણો જાય છે. તે મહા કિંમતી છે. એક પણ ક્ષણ જ્યારે ધર્મ વિનાની ન જાય અને ધર્મ જીવનમા તાણાને-વાણાની જેમ વણાઈ જાય, ત્યારે આ મનુષ્ય જીવનની સાચી સફળતા છે ' દેવભવના પલ્યોપમને

સાગરોપમના આયુષ્ય કરતાં, મનુષ્યભવના એક ક્ષણનાં આયુષ્યને જ્ઞાનીઓએ મહા કિંમતી કહ્યુ છે મનુષ્ય ધારે તો ક્ષણમાં સાધી શકે તે દેવો સાગરોપમ અને પલ્યોપમનાં કાળમાં સાધી શકતા નથી પૂ. વીરવિજયજી મહારાજે સામાયિકવ્રતની પૂજામાં ફરમાવ્યું છે કે,

લાખ ઓગણસાંઠ બાણું કોડી,
પચ્ચવીશ સહસ નવસે જોડી
પચ્ચવીશ પલ્યોપમ ઝાઝેરું,
તે બાંધે આયુ સુર કેરું
હે સુખકારી ! આ સંસાર થકીજો મુજને ઉદ્ધરે
હે ઉપકારી ! એ ઉપકાર તુમારો,
કદિએ ન વિસરે.

એક સામાયિકનો કાળ અડતાલીશ મિનિટનો હોય છે. એટલાં સામાયિકના કાળમાં જીવ જો બરાબર શુભ ભાવમા રહ્યો હોય તો બાણુ ક્રોડ પલ્યોપમ અને તેની ઉપર ઓગણ સાઠ લાખ પચ્ચવીશ હજાર, અને તેની ઉપર પચ્ચીસ પલ્યોપમ જેટલું અધિક દેવ ભવનુ આયુષ્ય જીવને બંધાય છે . હવે વિચારો કે, મનુષ્ય ભવની એક એક મિનિટ કેટલી કિંમતી છે ? દેવભવના બે ક્રોડ પલ્યોપમ કરતાએ મનુષ્ય ભવની એક મિનિટની કિંમત વધારે ઠરે છે !

વિકાસની ચરમ સીમાને મનુષ્યજ પાર કરી શકે

દેવભવના આયુષ્યની વાત તો ઠીક છે પણ ચોથા

આરાનો કાળ હોય તો એક અંતર્મુહુર્તનાં કાળમાં ઘાતિ કર્મોના ભુક્કા બોલાવવાની તાકાત મનુષ્યમા રહેલી છે. ગમે તેવા દેવો ચોથા ગુણ ઠાણાથી આગળના ગુણ સ્થાનકને પામી શકતા નથી ત્યારે મનુષ્યો કાળ અને સંઘયણાદિની અનુકુળતા હોય તો ચૌદમા ગુણ સ્થાનકને પામીને મોક્ષ પદને મેળવી લે છે ત્રીજા, બારમા અને તેરમા ગુણ સ્થાનકે કોઇ પણ જીવો મૃત્યુને પામતા નથી. બાકીના ૧૧ ગુણ સ્થાનકે વર્તતા જીવ મૃત્યુને પામી શકે છે. પહેલા, બીજા અને ચતુર્થ ગુણસ્થાનક સિવાયના કોઈ પણ ગુણ સ્થાનકો ભવાતરમા જીવની સાથે જતાં નથી ફક્ત મિથ્યાત્વ સાસ્વાદન અને અવિરત સમ્યક્ત્વ એ ત્રણ ગુણ સ્થાનકોજ ભવાતરમાં સાથે જાય છે. આત્મ વિકાસની ચરમ સીમાને આંબી જવાની તાકાત ફક્ત મનુષ્ય પ્રાણીમાજ છે મનુષ્ય પ્રાણી સિવાયના દેવ, તિર્યંચ કે નારકો ચોથા કે પાચમા ગુણ ઠાણાની ભૂમિકાને પામી શકે છે. દેવ અને નારકોની મર્યાદા તો ચોથા અવિરત સમ્યક્દ્રષ્ટિ ગુણ ઠાણા સુધીનીજ છે ફક્ત કોઇક સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય તિર્યંચની અપેક્ષાએ પાચમા ગુણઠાણાની ભૂમિકા કહી છે. બાકી ગુણઠાણાની ચરમ સીમાએ મનુષ્ય ભવમા આવેલા આત્માઓજ પહોચી શકે છે આ મનુષ્યભવ અંગેની એક મહાન વિશિષ્ટતા છે.

જીવને પ્રતિ સમયે બંધ પડે છે, માટે પ્રતિ સમયે સાવધ રહેવાની જરૂર

મનુષ્યભવની કિંમત કોહીનૂર કરતા પણ અનંતગણી છે. પણ તેની ક્ષણભંગુરતા પણ એટલીબધી છે કે, કયારેક

એક પળમા પ્રાણ ઉડી જાય છે. માટે જે મનુષ્યોને મનુષ્ય ભવમાં આવીને આત્મહિત સાધી લેવું હોય તે મનુષ્યોએ પ્રમાદનો પહેલાં ત્યાગ કરવો જોઇએ. આયુષ્યકર્મ સિવાયની સાત કર્મ પ્રકૃતિઓનો બંધ જીવને પ્રતિસમયે પડે છે માટે ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રમા ભગવાન મહાવીર પ્રભુએ ફરમાવેલાં ઉપદેશ પ્રમાણે જીવે એક પળનો પણ પ્રમાદ નહીં કરવો જોઇએ. ગૌતમ સ્વામી જેવા મહાપુરૂષને ભગવાને ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રના દશમા અધ્યયનમા ફરમાવ્યું છે કે, ગૌતમ આ મનુષ્યભવ ફરી ફરીને મળવો અતિ દુર્લભ છે માટે આત્મહિત સાધી લેવુ હોય તો, ગૌતમ ! એક **સમયને** પણ પ્રમાદ કરીશ નહીં આવા મહાન અપ્રમત્ત યોગીન્દ્રને ભગવાને પ્રમાદના ત્યાગનો ઉપદેશ કર્યો છે તો આપણે તો પ્રમાદના પોટલા કહેવાઇએ નો આપણા જેવા માટે તો આવા ઉપદેશની અત્યંત જરૂર છે. જીવ પ્રતિ સમયે પોતામા સાવધ નહીં રહે તો તેનાં ઘરમા લુંટ ચાલુજ રહેવાની છે અને તેનુ આત્મિક ધન લુંટાઇ જવાનુ છે. કારણ કે, પ્રતિ સમયે જીવને બંધ પડે છે. જીવ પ્રતિસમયે પોતામા સાવધ બની અંદરના અધ્યવસાય સારા રાખે તો બંધ પરંપરા એની મેળે અટકી જાય પછી બંધ પડે પણ ઇર્યાપથિક બંધ પડે સાંપરાયિક ન પડે, તો તેથી જીવને ગભરાવાનુ કોઇ કારણ નથી કષાયયુક્ત પરિણામથી સાંપરાયિક બંધ પડે છે અને કેવળ યોગની પ્રવૃત્તિથી ઇર્યાપથિક બંધ પડે તે તો બળી ગએલી સિંદરી જેવું હોય. અનંત શક્તિના ધણી આત્માને તેવા બંધનો તોડતાં વાર કેટલી લાગે ?

તન અટકે ત્યારે મન ન છટકે તો ઘણી નિર્જરા સાધી શકે

મનુષ્યનું શરીર અનિત્ય છે ધન-વૈભવ પણ શાશ્વત્ નથી. મૃત્યુ તો સદા જાણે આપણી નજદીકમા જ છે, એમ જાણીને મનુષ્યોએ જીવનમા ધર્મ સચય કરવુ જોઇએ દશવૈકાલિકના આઠમા અધ્યયનમાં ફરમાવ્યુ છે કે,

> जरा जावन पीडेई वाही जावन वड्ढई ।
> जाविंदिया न हायंति तावधम्म समायरे ॥

જરાઅવસ્થા જ્યા સુધી શરીરને પીડે નહી અને વ્યાધિ શરીરમા જ્યા સુધીમા વધી ન જાય અને ઇન્દ્રિયોની શક્તિ જ્યા સુધીમા હણાઇ ન જાય ત્યા સુધીમા મનુષ્યોએ ધર્મ આરાધી લેવું શરીરથી તદ્દન અશક્ત બન્યા પછી કંઈ બનવાનુ નથી. મોઢામાથી લાળો જતી હશે અને હાથે કપવા ઉપડયો હશે એ ટાઇમે માળાએ હાથમાં કયાંથી રહેવાની છે ? પહેલાથી જ ધર્મને માર્ગે વળેલો જીવ હોય તો એવી સ્થિતિમા પણ પોતાના મનને જરૂર સમાધિભાવમા રાખી શકે. તન અટકે ત્યારે મનુષ્ય ધારે તો મનને શુભ ભાવોમા રાખીને ઘણા કર્મ ખપાવી શકે, પણ એ તો શરૂઆતથી જ જાગૃત આત્મા હોય તો જ બની શકે.

ધર્મમાં મુદત ન હોય !

આટલી ચોખવટ થયા પછી હવે એવી ભ્રમણામા નહીં

રહેતા કે, ઘડપણમાં ભગવાનને ભજી લઈશું ! ઘડપણ આવે એ પહેલા જ ઘણાં બાળતણમા ચાલ્યા જાય છે તેનુ શું ? માટે આ જીંદગીનો એક પળનો ભરોંસો નથી એમ સમજીને નિરંતર ધર્મધ્યાનમા રહેવુ ! ધર્મમાં મુહૂર્ત ન હોય ' મુહૂર્ત લેવી હોય તો કોર્ટમાં લેજો, બાકી ધર્મમાં તો – જાગ્યા ત્યારથી જ સવાર – એમ સમજીને કામે લાગી જવાનું છે. આ તો વિજળીના ઝબકારે મોતી પરોવવાની વાત છે. ભાદરવાની મેઘલી અમાવસ્યાની મધ્ય રાત્રિના સમયે વિજળીના ઝબકારે મોતી દોરામા પરોવવુ હોય તેણે કેટલા સજાગ રહેવું જોઇએ ? સજાગ રહેવાને બદલે ઝોલાં ખાય તો કયાથી મોતી પરોવી શકે ? અને ઝોલા ખાતા કયાક ઝોબો આવે તો રામ રમી જાય ! મોતી મોતીના ઠેકાણે રહી જાય, વિજળીના ઝબકારાનો કાળ કેટલોક હોય છે, તો પછી તેના પ્રકાશમાં કાર્ય કરી લેવું હોય તો કેટલા સાવધ રહેવું જોઇએ ? આ જીંદગી પણ વિજળીના ઝબકારા જેવી જ છે અથવા અજલિમાં રહેલા જળની જેમ આયુષ્ય ક્ષણભંગુર છે તો પછી આવા ક્ષણભંગુર મનુષ્ય શરીરથી આત્માર્થ કે પરમાર્થ સાધી લેવું હોય તો સદા–સર્વદા કેટલા સજાગ રહેવુ જોઇએ ? અને જીવનમાં કેટલી સાવધાની રાખવી જોઇએ ? પછી કુંભકર્ણની નિદ્રામા મનુષ્ય ઘોરતો રહેતો કયાથી કાર્ય થવાનુ છે ? કોઈ મહાત્માઓ લખ્યું છે કે,

निशदिन नयनमें निंद न आवे
नर तब ही नारायण पावे ।

નયનોમાથી નિદ્રા ચાલી જાય અને સ્વઆત્મામા

પુરેપુરી જાગૃતિ આવી જાય ત્યારે મનુષ્ય નાગયણને પામે છે ગમે તેવુ શરીર સશક્ત હોય તોએ કાળનો ભરોસો કરવા જેવો નથી ! વજ્રકાયવાળા મનુષ્યોને પણ કાળે સહરી લીધા છે અને કાળનો રાત અને દિવસનો એજ ધધો છે પ્રતિસમયે અનતાનત પ્રાણીઓને કાળ સહરી રહ્યો છે ફક્ત મોક્ષે ગયેલા આત્માઓ કાળના ઝપાટાથી બચી ગયેલા છે બાકી તો--

स्वप्नको राज साच करी मानत, राचत छाया ज्युं
गगन वदरीरी - आइ अचानक काल तोपची
प्रहगो ज्युं नाहर बकरीरी ।
जीय जाणे मेरी सफल घडीरी ॥

કાળના ઝપાટામાં ભલભલાં આવી જાય છે જગલમાં બકરી નિરાતે ચરતી હોય ત્યાં પાછળથી નાહર આવીને તેને પકડી લે છે, તેમ માનવી સંસારના શાતાના સુખની લહેરમા જ્યાં રાચતો હોય ત્યા કાળરૂપી શિકારી અચાનક આવીને તેને ઝડપી જાય છે માટે ધર્મ આચરવો હોય તેણે કાળના ભરોસે રહેવા જેવુ નથી જે કાલે કરવુ હોય ત આજે કરવું અને આજે બપોરે કરવુ હોય તે આજ ક્ષણે કરી લેવુ જીદગીનો ભરોસો નથી અને જે ક્ષણ જાય છે તે લાખેણી જાય છે

ધર્મ સદા-સર્વદા આચરવા યોગ્ય

આ તો માનવી ભ્રમણામા પડી ગયેલો છે અને

વિચારો મનમા એવા કરતો હોય છે કે, આપણી કંઈ અવસ્થા થઇ ગઈ છે ? ધર્મ કરવાને હજી આપણે ઘણી વાર છે ! અત્યારથી વળી ધર્મ ધર્મ શું કરવાનુ હોય ! અત્યારે આ કાળમા તો ભોગવાય તેટલા સુખ ભોગવી લેવા જોઇએ ! આ તો સુખ ભોગવી લેવાનો કાળ છે ધર્મ કરવો હશે તો ઘડપણમા કરી લેવાશે. આવા મિથ્યા વિચારના પોતે તો કરે નહીં અને બીજા કરતા હોય તેની પણ ઉપરથી મશ્કરી કરે. અરર ! આ તો હજી ઉગીને ઉભો થયો નથીને મોટો ધર્મ કરવા નીકળી પડ્યા છે ! જાણે ધર્મના પુંછડા થઈ ગયા છે ! આવી ભાષા ઉચ્ચારનારા પણ કેટલાકો હોય છે. બધા કંઈ તેવા નથી હોતા, કોઈ કોઈના મોઢેથી આવા શબ્દો સાભળ્યા છે એટલે તેવા આત્માઓ પણ કોઇને ધર્મમા અંતરાય ન કરે તેવી સદ્‌બુદ્ધિથી આટલુ લખેલ છે. તેવા મનુષ્યો એટલુ જ જો સમજતા થઈ જાય કે, મૃત્યુ વૃદ્ધાવસ્થામા જ આવે છે તેવું નથી મૃત્યુ બાલ્યાવસ્થામા પણ આવે છે, યુવાવસ્થામા પણ આવે છે અને વૃદ્ધાવસ્થામાંએ આવે છે ધર્મ માટે અમુકજ નિયત કાળ છે એમ નહીં સમજવાનુ. ધર્મ સદા-સર્વદા આચરવા યોગ્ય છે આટલી સમજણમા તો જીવની બધી ભ્રમણા ભાગી જાય તેવુ છે

મનુષ્યભવની ક્ષણેક્ષણની સફળતામાં કરોડોની કમાણી !

ધર્મની કમાણી કરી લેવા માટેનો મનુષ્યભવનો જ ખરેખરો અવસર છે તેની ક્ષણેક્ષણની સફળતામા કરોડોની

કમાણી છે, અને અફળતામા તેટલી જ મોટી નુકશાની છે. સત્સંગમાં. સદ્‌વિચારમા, સત્કરણીમા જે જે ક્ષણો જાય તે સફળ છે કુસંગમા, દુર્ધ્યાનમા, કુકર્મો કરવામાં જે ક્ષણો જાય છે તે અફળ છે તિર્યંચ પશુઓ સવારના ઉઠે અને રાતના સુઈ જાય ત્યાં સુધી તેને એકજ પેટ ભરવાની ચિન્તા ! તેમ કેટલાક મનુષ્યો પણ સવારના ઉઠે અને રાતના સુઈ જાય ત્યા સુધી કુટુંબીઓનાં ભરણ-પોષણની અને પેટ ભરવાની જ ચિન્તા લાગેલી હોય ! પરમાર્થની તો લેશ પણ વિચારણા હોય નહીં કે, આ મળેલો મનુષ્યભવ સફળ શી રીતે થાય ? આજના દિવસમા કેટલા મે શુભ કાર્યો કર્યા ? શુ આચરવા યોગ્ય છે ? શું પરિહરવા યોગ્ય છે ? આવી લેશ પણ પરમાર્થની વિચારણા ન હોય તો તેવા મનુષ્યોના પણ રાત્રિ અને દિવસો કયાથી લેખે લાગવાના છે ? સત્કર્મ કરનારના રાત્રિ અને દિવસ સફળ થાય છે જ્યારે અધર્મ આચરનારના રાત્રિ અને દિવસ અફળ જાય છે દિવસ ઉગ્યોને આથમી ગયો. પણ આખા દિવસમા પા-અડધી કલાકનુ સત્સંગ પણ આપણે ન કરી શકયા, તો દિવસ ઉગ્યો એ આપણા માટે આથમી ગયા બરાબર છે આવા જેટલા દિવસો પસાર થઈ જાય તેની પર ચોકડી મૂકવાની રહી માટે ધર્મનુ આચરણ કરવાવડે રાત્રિ-દિવસ અને ક્ષણે ક્ષણને લેખે લગાડો !

તેવા બધા દિવસો પર ચોકડી મુકો

આખા દિવસ દરમ્યાનમા જુઠુ ન બોલ્યા હો, કોઇની આઘી-પાછી કરી ન હોય, કોઈ સાથે વ્યાપારમા અનીતિ કરી ન હોય, કોઇ સાથે વિશ્વાસઘાત કર્યો ન હોય,

ઘેર આવે છે તેમા જે ખૂબ કમાણી કરીને આવેલો છે તેને શેઠે આખાએ ઘરનો સ્વામિ બનાવી દીધો. પોતાનો બીજો સુપુત્ર કે. જે મૂળ મૂડી ઉભી રાખીને આવેલો છે તેને વ્યાપાર-ધધા અગેનુ ઘરનુ બધુ કામકાજ સોંપી દે છે. અને ત્રીજાને ઘરમાંથી કાઢી મૂકે છે.

આજ દ્રષ્ટાંત ધર્મમાં ઘટાવવામા આવે છે. શેઠનાં ત્રણ પુત્રોની જેમ સંસારમા પણ ત્રણ પ્રકારનાં મનુષ્યો હોય છે કેટલાક મનુષ્યો મનુષ્યભવમા આવીને શુભ કરણી કરવા વડે ભવાતરમા દેવ ગતિને પામે છે તેવા મનુષ્યોએ વ્રત-પચ્ચક્ખાણ, જીવદયા, સુપાત્રદાન અને સરાગ-સંયમાદિના પાલન વડે પોતાની પુન્યરૂપી મૂળ મૂડીમાં ઘણો વધારો કર્યો કહેવાય અને પોતાનો પરલોક સુધાર્યો કહેવાય.

બીજા પ્રકારના મનુષ્યો સરલતા, નમ્રતા, દાનરૂચી અને કષાયોને પાતળા પાડવા વડે કરીને આ ભવમા મનુષ્યભવનુ આયુષ્ય બાધીને, ભવાતરમા ફરી પાછા મનુષ્ય ભવને પ્રાપ્ત કરે છે તેવા મનુષ્યોએ મૂડીમાં વધારો ન કર્યો પણ પોતાની મૂળ મૂડી ટકાવી રાખી કહેવાય ! મનુષ્યોએ એવા ઘોર પાપ તો કદાપિ નહી આચરવા જોઇએ કે, મૂળ મૂડીમાથી પણ હાથ ધોઈ નાખવાનો વખત આવે સ્વભાવથીજ અલ્પ કષાયવાળો, સરલ પરિણામી, જેનામા કુડ-કપટ ન હોય, વાણી, વર્તન ને વિચારમા ભિન્નતા નહીં રાખનારો, આરભ ને પરિગ્રહની અપેક્ષાએ અલ્પારંભ અને અલ્પ પરિગ્રહવાળો જીવ ભવાતરમા જરૂર મનુષ્યભવને પ્રાપ્ત કરે છે માનવી ઉગ્ર તપ ન કરી શકે, ઘર છોડીને કોઈ તથાપ્રકારના કર્મના ઉદયે દિક્ષા ન લઇ શકે તો છેવટે આટલી

તો યોગ્યતા પ્રાપ્ત કરવી જોઇએ કે, જેથી મૂળ મૂડી હાથમા રહી જાય એક વિધવા બાઈ પણ પોતાની મૂળ મૂડી ટકાવી રાખે છે પોતાની પાસે સોનું હોય કે ચાદી હોય, તેને પોતાની મરણ મૂડી લેખીને કોઈ પણ ભોગે સાચવી રાખે છે તમે મૂડીમાં વધારો કરો તો ઘણા મોટા આનદની વાત થશે છેવટે મનુષ્યભવ રૂપી મૂળ મૂડી તો ટકાવી રાખજો નહીં તો મારે કહેવુ પડશે કે એક વિધવા બાઈ આગળ પણ તમે ટકી નહીં શકો એક વિધવા બાઇમા પણ બુદ્ધિ હોય તેટલીએ બુદ્ધિ વ્યાપારમા હજારોની હારજીત કરનારા એવા તમારામા નથી એમ મારે કહેવુ પડશે આ દ્રષ્ટાતની રીતે વાત છે, અહિ મૂળ મૂડી એટલે સોનુ કે ચાદી નહીં પણ મનુષ્યભવ રૂપી મૂડી સમજવાની છે મનુષ્યભવને પામીને તમે મોક્ષે પહોચો કે દેવલોકને પામો તો કઈ કહેવાપણુ નથી. પણ મનુષ્યભવ રૂપી મૂળ મૂડીને જ હારી જાઓ તો તો પછી તેના જેવી બીજી કોઈ દુખની વાત નથી ।

શેઠના ત્રીજા નબરના છોકરાની જેમ કેટલાક મનુષ્યો, મનુષ્યભવમા દુષ્કર્મ આચરીને ભવાતરમા દુર્ગતિના અધિકારી બને છે તેવા મનુષ્યોએ મૂળ મૂડી પણ હાથમાથી ગુમાવી દીધી કહેવાય ફ્ડ-કપટ અથવા મહારભને મહા પરિગ્રહના પાપ સેવીને તેવા મનુષ્યો ભવાતરમા તિર્યંચ અથવા નરકગતિના અધિકારી બને છે બોલો હવે મૂળ મૂડીએ કયા હાથમા રહી કહેવાય ? તેવા જીવોને અનતકાળ સસારમા ભમવુ પડે છે. ઘણાં લાબા કાળ સુધી તેવા મનુષ્યો ફરી પાછા મનુષ્યભવને પામતા નથી

મનુષ્યભવના વાસ્તવિક ફળને સૌ પામો એજ અંતિમ મનોકામના

સૂત્રકાર ભગવાન ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રમાં ફરમાવે છે કે,

माणुसत्त भवे मूलं लाभो देव गई भवे ।
मूलच्छेएण जीवाण णरगतिरिक्खत्तण धुवं ॥

મનુષ્યભવ એ મૂળ મૂડી છે. દેવગતિ એ મૂળ મૂડીમા લાભસમાન છે. નરક અને તિર્યંચ ગતિની પ્રાપ્તિ એ મૂળ મૂડીનો નાશ છે "ક્ષણ લાખેણી જાય" એ વિષય પર ખૂબ લંબાણથી સમજાવવામા આવ્યું છે સંસાર પર ઉત્કટ વૈરાગ્ય આવ્યા પછી જીવ એક ક્ષણ પણ સંસારમા રહેવાને ઈચ્છતો નથી તેના માત-પિતા તેને દિક્ષામા આના-કાની કર્યા કરતા હોય તો એ તેને તો એમજ લાગે કે, મારી એક એક ક્ષણ હવે લાખેણી જાય છે તેની દ્રષ્ટિમા લાખલાખ સોનામહોર કરતા એક ક્ષણની કિંમત અધિક હોય છે.

ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રમા મૃગાપુત્રનો અધિકાર આવે છે મૃગાપુત્રનો વૈરાગ્ય ખૂબ ઉત્કૃષ્ટ હતો. એક મુનિના દર્શન થતા જાતિસ્મરણના જ્ઞાનથી તેવો વૈરાગ્ય તેનામા પ્રગટ્યો હતો. માત-પિતા પાસે દિક્ષાની અનુમતિ માગતા આ શબ્દો મૃગાપુત્રે માતા-પિતાને કહ્યા છે કે, માતાજી ! મને પ્રવ્રજ્યાની અનુજ્ઞા આપો મારી ક્ષણે ક્ષણ લાખેણી જાય

છે. અને માતાએ કસોટી કરીને દિક્ષાની અનુજ્ઞા આપી છે. દિક્ષા અંગીકાર કરીને છેલ્લે કેવલજ્ઞાન પામીને મોક્ષે ગયા છે

તેવીજ મનુષ્યભવની અપૂર્વ ક્ષણ તમને મળી છે. તે ક્ષણની સફળતા વડે મનુષ્યભવના વાસ્તવિક ફળને સૌ પામો એજ એક અભિલાષા

જ સમકિત વસે છે જ્યારે માયામાં મિથ્યાત્ત્વ છે. અહ અને મમ એજ મિથ્યાત્ત્વની જડ છે જ્યારે મારૂ કાંઈ નથી અને હુ કોઈને નથી. આ શરીર પણ અતે માકું નથી. શરિરાદિ એ બધા બહિર્ભાવો છે અને એ બધા ભાવો મૃગજળ, ગંધર્વ નગર અને સ્વપ્ન જેવા છે. તે બધા બહિર્ભાવોને હું મારા પોતાના માની બેઠો છું, એજ મહામિથ્યાત્ત્વ છે તે તે ભાવોથી હુ મારા આત્માને ભિન્ન સમજું એજ સમ્યગ્દ્રષ્ટિપણું છે.

સમ્યકૃત્વ અંગેની દ્રઢ પ્રતિતી

જીવ મિથ્યાત્ત્વનો ત્યાગ કરીને સમ્યકત્વને પામે કે તેનો સંસાર પરિમિત થઇ જાય છે. તે જીવ મોડો કે વહેલો મોક્ષે પહોચવાનો છે. જીવ સમ્યકૃત્વને રસ્તે નથી ચડયો ત્યા સુધી જ "ભુલો પડેલો યાત્રી" છે. આનંદઘનજી અદરમા પ્રતિતી લાવીને કહે છે કે, અમે અમર થઈ ગયા, અમે હવે મરવાના નથી, શરીરમા ઝેર હોય તો મૃત્યુનો કાળો કેર મચે જ્યા ઝેરજ ઓકી નાખ્યું પછી તો લીલા લ્હેરજ હોયને ? તે આત્માને પુન પુન શરીર ધારણ કરવા અંગેનુ કોઈ પ્રયોજન રહેતું નથી. કદાચ અમુક ભવના ફેરા બાકી રહ્યા હોય ત્યા સુધી ભલે તે શરીર ધારણ કરી લે બાકી અંતે તો તે અશરીરી અવસ્થાને પામવાનોજ. તેમા શકાને કોઇ સ્થાનજ નથી

પૂ. આનદઘનજીને પોતાના સમ્યકત્વ અંગેની કેવી દ્રઢ પ્રતિતી વર્તે છે અમે અમર થઇ ગયા, અમે હવે મરવાના

નથી આ પોતાના અંતઃકરણમાથી ઉઠેલો રણકાર છે બસ આનેજ દ્દઢ પ્રતિતી કહેવામા આવે છે બીજા શબ્દોમા જેને દ્દઢ વિશ્વાસ કહેવામા આવે છે.

ગુણ પ્રગટે એટલે અંદરની દશા પલટાઈ જાય

આજે ઘણાને બોલતા સાભળ્યા છે કે, કોણ જાણે આપણને સમકિત પ્રાપ્ત થયું હશે કે નહી ? જ્ઞાની સ્વીકારે તે સાચું ! અરે ભાઈ ! તને અંદરથી જે ચીજનો સ્વીકાર થયો નથી તેનો જ્ઞાની કયાથી સ્વીકાર કરી લેશે ? સાકરનો ગાગડો મોઢામા નાખનારને શુ તેના સ્વાદની ખબર ન પડે ? કેરીની ચીર મોઢામા નાખનારને શુ તે અંગેનુ કઈ પણ મનમા સંવેદન ન થાય ? તે તો તરત બોલી નાખે છે કે. અહા ! શું આની લહેજત છે ! તેમ આત્મામા ગુણ પ્રગટયો હોય તો શુ તે અંગેનો આત્માને કઈ પણ સ્વાનુભવ ન થાય ? સંવેદના એ આત્માનો મુખ્ય ધર્મ છે જડમા કોઇપણ પ્રકારની સંવેદના નથી આત્મા તો સંવેદનશીલ છે સુખ–દુઃખ દરેક વસ્તુ અંગેનુ આત્માને સંવેદન થયાજ કરતું હોય છે તેમ જ્ઞાન, દર્શન કે ચારિત્રાદિ કોઇ પણ ગુણ આત્મામા પ્રગટયો હોય તો તે અંગેનો પણ આત્મામા સ્વાનુભવ જાગવોજ જોઇએ શરીરમાં નવુ લોહી આવે એટલે શરીરની આખી રોનક બદલાઈ જાય છે. તેમ આત્મામાં સમ્યક્‌ત્વનો ગુણ પ્રગટે એટલે અંદરની આખી દશા પલટાઈ જાય છે. સમ્યગ્ દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્રમાં આત્મા રમણતા કરતો થઇ જાય એટલે સમજવું હવે વહાણ કિનારે પહોંચવાની તૈયારીમાં છે.

તન રૂપી મઠનો ભરોસો શું ?

પૂ. આનંદઘનજીને પોતાના ગુણ અંગેની દ્રઢ પ્રતિતી થઈ ચૂકી છે. આગળ વધીને કહે છે કે,

દેહ વિનાશી હું અવિનાશી,
અપની ગતિ પકરેંગે,
નાસી જાસી હમ સ્થિર વાસી,
ચોખે વ્હૈ નિખરેંગે,
અબ હમ અમર ભયે ન મરેંગે.

દેહ વિનાશી છે, જ્યારે હું આત્મા અવિનાશી છું હવેથી અમે અમારો રાહ બદલ્યો છે. અનંતજ્ઞાનીએ ચીંધેલા રસ્તે હવેથી અમે પ્રયાણ આરંભીશું, અને મોક્ષ માર્ગમાં ગતિ કરતા કરતાં આખર આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપને પામી જઈશું "નાસી જાસી હમ થીરવાસી ચોખે વ્હૈ નિખરેંગે" શરીર નાશવંત છે, અને તે એક દિવસે પડી જવાનું છે. આ શરીરરૂપી મઠ એક દિવસે જમીનદોસ્ત થયા વિના રહેવાનું નથી. આ મઠ એવું છે કે, ક્યારેક જોતજોતામા ઢળી પડે. માટે આ તન રૂપી મઠમાં આત્માએ નિરાતે સૂઈ રહેવા જેવું નથી. ઘરમાં આગ લાગી હોયને મકાનમાલિક સૂઈ રહે તો તે મહામૂર્ખ કહેવાય તેમ આખાએ લોકમાં જન્મ, જરા અને મૃત્યુની મહાભયંકર આગ લાગી છે, અને આત્મા તન રૂપી મઠમાં નિરાંતે ઘસઘસાટ ઉંઘી રહ્યો છે તેના જેવી ઘોર અજ્ઞાનતા બીજી કઇ હોઇ શકે ?

આનંદઘનજીએ ભેદ–વિજ્ઞાનની રીતે વાત કરી છે કે, શરીર નાશવંત હોવાની સાથે એક દિવસે પડી જવાનુ છે. જ્યારે હું આત્મા સ્થિરવાસી છું નિર્મળ દ્રષ્ટિથી આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપને નિહાળીશ અથવા શરીરરૂપી ઘરમાથી મારે એક દિવસે નિકળવાનુ તો છે જ. નિકળતા પહેલા એવો નિર્મળ થઈ જઈશ કે, ફરી મરવાનો વખતજ ન આવે ચોખા પૂર્વાવસ્થામા કમોદ હોય છે. તેને છડવામા આવે એટલે તે ચોખા થઇ જાય છે. કમોદ વાવવાથી ઉગે, ચોખા ઉગે નહી કારણ કે, તેના પરથી ફોતરીનું આવરણ હટી ગયુ છે. તેમ આત્મા પરથી કર્મનુ આવરણ હઠે એટલે આત્મા ચોખ્ખો થઈ જાય છે પછી તેને જન્મ–મરણ રહેતા નથી. આત્મામા મલિનતા હોય ત્યા સુધી મેલાનો સસાર અને ચોખ્ખાનો મોક્ષ થઇ જાય છે.

ખોળીયું બદલાય તેથી આત્મા બદલાતો નથી

કેવી આનંદઘનજીએ ભેદ–વિજ્ઞાનની વાણી ઉચ્ચારી છે ? આવી ભેદ–વિજ્ઞાનની પરિણુતી તે જ નિશ્ચય સમકિત છે કોઇ મૃત્યુને પામે એટલે બધા માની લે છે કે, ફલાણા ભાઈ મરી ગયા ! મરી ગયા એ વાત ખરી, પણ તે શરીરની અપેક્ષાએ મર્યા છે, જ્યારે આત્મા તો સૌ કોઈનો અજરામર છે. આયુષ્ય પુરૂ થાય એટલે ખોળીયું બદલાય છે, કઈ આત્મા બદલાતો નથી કેટલાકો મરનારની પાછળ રૂદન કરતા હોય છે. પણ તે ઘોર અજ્ઞાન છે. મરનાર ઉપર ખરેખરી લાગણી હોય તો તેની પાછળ ધર્મ–ધ્યાન વિશેષ કરવુ જોઇએ. જ્યારે આજે તો મરનારની પાછળ કકળાટ મચે

છે. હજી મરનારનો જીવ ન નીકળ્યો હોય તે પહેલાં લોકો કકળાટ મચાવી દે છે. તેમા મરનારની પણ સદ્ગતિ ક્યાંથી થાય? રો-કકળાટનાં વાતાવરણમાં કયારેક મરનારની પણ જો છેલ્લે લેશ્યા બગડે તો મૃત્યુ બગડી જાય છે. કોઇની પણ અંતિમ ઘડીના સમયે આજુબાજુનું વાતાવરણ એવું ઉંચું બનાવવું જોઇએ કે, મરનારની લેશ્યા સુધરી જાય. નવકાર મહામંત્રની ધૂન લગાવવાથી વાતાવરણ શુદ્ધ અને પવિત્ર બની જાય છે. તેવા વાતાવરણમા દેહ છુટે તો તે જીવની ઉચી ગતિ થાય છે. આ તો વ્યવહારનયની અપેક્ષાએ વાત છે. બાકી મૃત્યુ સુધરવાનો મુખ્ય આધાર તો જીવની પોતાની અંતિમ ઘડીની લેશ્યા ઉપર જ રહે છે.

કાળનો પણ કોળીયો કરી જનારા

"રાગ-દ્વેષ જગ બંધ કરત હૈ.
ઇન કો નાશ કરેંગે,
મર્યો અનંત કાળ તે પ્રાણી,
સો હમ કાલ હરેંગે.
અબ હમ અમર ભયે ન મરેંગે

રાગ અને દ્વેષ બન્ને કર્મબંધના મુખ્ય હેતુ છે, તેનાથીજ જીવને બંધ છે. તે બન્નેનો અમે નાશ કરીશું અને અનંતકાળથી જે જન્મ-મરણ કરતા આવ્યા છીએ તે કાળનો પણ અમે હવે કોળીયો કરી જઇશું. કાળ સર્વ ભક્ષી કહેવાય છે તે કાળનું પણ ભક્ષણ કરી જઇશું. સ્વમાં જાગ્યો તેને કાળ પણ શું કરી શકે? જાગૃત આત્મા કાળને પણ હંફાવી દે છે તે એવા અજરામર

સ્થાનને પામી જાય છે કે જ્યાં કાળને પણ ફિકર થઇને રહેવું પડે છે. મોક્ષને પામનારા મહાપુરૂષો કાળ નથી કરી જતા પણ ઉલ્ટા એ કાળનો કોળિયો કરી જાય છે. ભગવાન મહાવીર સ્વામિ કે ભગવાન ૠષભદેવ સ્વામિ મૃત્યુને પામ્યા એમ જે કહેવાય તે તો ઉપચારથી કહેવાય બાકી ખરી રીતે તો તેમના મૃત્યુનું મૃત્યુ થયું છે, હવે એ મહાપુરૂષો કોઈ કાળે જન્મવાના નથી ને કોઈ કાળે મરવાના પણ નથી એ તો અજગમર સ્થાનને પામી ગયા

વ્યાધિ વિકાર અને પાપ વિકાર

રાગ–દ્વેષને જીતી લેતો આપણો આત્મા પણ તે સ્થાનને પામી શકે છે. જીવમા રાગ–દ્વેષ છે ત્યા સુધી સંસાર ઉભો છે. એક પ્રત્યે રાગ ને બીજાં પ્રત્યે દ્વેષ, બસ, જીવમા આજ મોટામા મોટી ખરાબી છે. આ ખરાબી છે ત્યા સુધી બરબાદી છે. અને જ્યા એ નથી ત્યાં સંપૂર્ણ આબાદી છે. રાગ–દ્વેષ, કામ–ક્રોધ, ઇર્ષ્યા, મદ–મત્સર, એ બધા અંદરના આસુરી તત્ત્વો છે, જેને પાપવિકારો કહેવામા આવે છે શરીરમા આરોગ્યની પ્રાપ્તિ થતા જેમ વ્યાધિ-વિકારો રહેતા નથી, તેમ ધર્મરૂપ ભાવ આરોગ્યની પ્રાપ્તિ થતા આ પાપ વિકારો પણ રહેતા નથી પછી તો આત્મામાં મૈત્ર્યાદિ ભાવનાના ગુણો પ્રગટે છે અને આત્મા ખરેખરા ભાવ આરોગ્યને પામી જાય છે.

સ્વરૂપ અને વિરૂપ

આત્માજ પરમાત્મા બને છે. અનંતજ્ઞાન, અનંત

દર્શન, અનંત ચારિત્ર અને અનંતવિર્ય એજ જીવનું શુદ્ધ સ્વરૂપ છે. જ્યારે રાગ–દ્વેષ કે મોહ એ કોઈ જીવનુ શુદ્ધ સ્વરૂપ નથી. એ તો વિરૂપ છે. કોઈ મનુષ્યનાં શરીરમા કોઢ ફુટી નિકળે ને શરીર બેડોળ થઈ જાય છે, એ શરીરનું સ્વરૂપ નથી પણ વિરૂપ છે તેમ કષાયથી આત્મા ધમધમી ઉઠે એ શું આત્માનું સ્વરૂપ છે ? તે સમયે મનુષ્યની આકૃતિ કેટલી બેડોલ થઇ જાય છે ? ક્રોધથી ધમધમી ઉઠેલો માણસ એજ ટાઇમે આરિસામાં મોઢું જોવા જાય તો અસલ વાંદરા જેવું મોઢુ લાગે. માટે કષાય કે રાગ–દ્વેષ એ જીવનું સ્વરૂપ નથી, એ વિરૂપ છે, અને તેના લીધેજ જીવને પ્રતિ સમયે કર્મોનો બંધ છે માટે પૃ. આનંદઘનજી ફરમાવે છે કે, તે બન્નેનો અમે નાશ કરીશું અને આ પ્રાણી અનંત કાળથી મરતો આવ્યો છે તે કાળનો પણ અમે કોળિયો કરી જઈશું ! જીવ વસ્તુ સ્વરૂપને સમજ્યો નહીં તેમા અનંત કાળમાં અનંતીવાર મર્યો છે માટે સુખ અને દુઃખ બન્નેને હવે અમે વિસારે પાડી દઇશું, અને એ અક્ષરો કે જે તદ્દન નજદીકમા રહેલાં છે તેનું સ્મરણ નહીં કરે તેનેજ જન્મ મરણ કરવાના છે. વસ્તુ સ્વરૂપની સમજણ ઉપર કેટલો બધો ઝોક આપ્યો છે ! આત્માના સ્વરૂપની ઓળખાણ એજ વાસ્તવિક સમજણ છે આત્મામાં વિભાવ વર્તે છે ત્યા સુધી આત્મા કર્મનો કર્તા ને ભોકતા છે, પણ સ્વરૂપની અપેક્ષાએ તો આત્મા જ્ઞાતા ને દ્રષ્ટા છે મોક્ષ માર્ગમાં ભલે પુન્યાનુબંધી પુન્યની સંપૂર્ણ ઉપાદેયતા છે, પણ તત્વ દ્રષ્ટિએ આત્મા પુણ્યને પાપ બન્નેની પેલીપાર છે મોક્ષમા શુભ કે અશુભ કોઈ કર્મ પ્રકૃતિઓનો ઉદય હોતો નથી બન્ને પ્રકૃતિઓને ખપાવીને જીવ મોક્ષે જાય છે પુન્યાનુ–

ખંધી પુન્યને હેય કહેનારા તો તદ્દન માર્ગ ભુલેલાં છે છતાં સ્વરૂપની સમજણતો જીવનમા દરેકે કરી લેવી જોઇએ

કોહં અને સોહંના જ્ઞાનમાં મોહંનું મૃત્યુ ઘંટ

કોહં-સોહ અને મોહં આ ત્રિપદીમા દુનિયાભરનુ બધુ જ્ઞાન આવી જાય છે મનુષ્ય દરેક જગ્યાએ હું ને આગળ કરે છે હુ આવો ને હું તેવો એમ ઘણીવાર બોલી નાખતો હોય છે પણ હુ કોણ તેનુ તેને ભાન હોતુ નથી ! કોહ એટલે હુ કોણ ? ત્યા અદરમાથીજ અવાજ આવશે કે. હું શરીર નથી, પણ સોહ ! હુ સિદ્ધ સ્વરૂપી આત્મા છુ જેવુ અનંતા સિદ્ધોનું સ્વરૂપ છે તેવુજ તત્ત્વદષ્ટિએ મારૂં સ્વરૂપ છે. સોહ હુ તે છુ એટલે જેવા સિદ્ધ ભગવતો છે તેવો હુ છુ અથવા હુ તેમનીજ જ્ઞાતીનો છું, પણ અનાદિથી કર્મના યોગે સસારી છુ, પુરૂષાર્થના બળે કર્મના આવરણો હટાવી દઉ તો હુ તે જ છું આવી રીતે કોહ અને સોહંનુ જ્ઞાન થઇ જાય પછી મોહ બિચારો રહે કયા ? એટલે સ્વરૂપનુ જ્ઞાન થઈ જતા મોહનો મૃત્યુ ઘટ વાગી જાય છે મોહ એટલે જેને મોહનિય કર્મ કહેવામા આવે છે પ્રકાશની સામે અધકાર ટકી શકે નહીં તેમ જ્ઞાનની સામે મોહ ટકી શકે નહીં મોહ કે રાગ-દ્વેષાદિ અંદરમાં એવાને એવા ટકી રહ્યા હોય તો સમજવુ કે હૃદયમા ખરેખરૂં જ્ઞાન પ્રગટયુજ નથી સોહ એજ તદ્દન સમીપમા રહેલા બે અક્ષરો છે આનદઘનજી કહે છે આ બે અક્ષરનું સ્મરણ નહીં કરે તેને જ હવે મરવાન

એક એક પદમા આ યોગીરાજ કેવો ભાવ લાવી શકયા છે.

અંધેર નહીં પણ ઘોર અંધેર

સમ્યકૃત્વને પામેલો જીવ રસ્તે ચડેલો છે. બાકી જગત આખું ભુલુંજ પડેલું છે. "ભુલો પડેલો યાત્રી" એ વિપયની પુષ્ટિમાં જ આપણી વાત ચાલી રહી છે જીવ સગા સંબંધીઓમાથી કોઇને ભુલ્યો નહીં પણ તે બધાના મોહમાં પોતાનેજ પોતે ભુલી ગયો.

પોતે પોતાનેજ ભુલી જાય તેના જેવી બીજી ભુલવણી કઇ હોઈ શકે ? લગ્નાદિના પ્રસંગે કોઇને ભુલતો નથી, સૌને યાદ કરી કરીને કંકોત્રી લખવામાં આવે છે કોઇને નહીં ભુલનારો પોતાનેજ ભુલ્યો એ કેવી અજબ-ગજબની વાત કહેવાય ? બસ આનું નામ જ "ભુલો પડેલો યાત્રી" કહેવાય સ્વને ભુલ્યો ને પરને પોતાના માન્યા આ જ જીવની મોટામાં મોટી ભુલ છે અને આ એક ભુલમાંથી બીજી અનેક ભુલો ઉભી થઈ છે. જે જેને જીવ પોતાના માની લે તે તેમા તિવ્ર મમત્વ બધાઈ જાય છે મમત્વ ભાવને લીધે જીવ ઘોર પાપ આચરતો હોય છે પછી તો જીવ એવો કર્મના પાશમા આવી જાય છે કે, છુટવાનો કોઈ આરો કે વારો રહેતો નથી આજે દુનિયામાં ઘણી જગ્યાએ અંધેર ચાલે છે. કેટલાક કહે છે કે સરકારી ખાતાઓમા અંધેર છે, પણ પોતાને પોતે ભુલી ગયો તેના જેવુ અંધેર કયુ હોઈ શકે ? દુનિયામાં જે ચાલે છે તે તો અંધેર છે. પણ પોતાને પોતે ભુલી જાય એ તો ઘોર અંધેર કહેવાય !

સદ્દગુરૂના સમાગમે જ પોતાને પોતાનું ભાન થાય છે અને ભાન થયા પછી જ આગળનો માર્ગ મોકળો થાય છે.

ભુલા પડવાના સ્થાનો

ભુલા પડવાના અનેક સ્થાનો હોય છે અજાણ્યા મનુષ્યો શહેરમા ભુલા પડી જાય છે. કેટલાકો જગલ કે અટવીમાં ભુલા પડે છે મોટા મોટા બગીચાઓમા ફરવા ગયેલા પણ કેટલીકવાર રસ્તા ભુલી જાય છે મોટા મોટા ભવ્ય પ્રાસાદોમા પણ કેટલીકવાર રસ્તાઓ એટલાબધા હોય છે કે, પહેલીજવાર દાખલ થયેલા મનુષ્યો તેમા પણ ભુલા પડી જાય, તેમ આ જીવ પણ નગરની અપેક્ષાએ ભવપુર નગરમા ભુલો પડેલો છે જે નગરમા ચારગતિરૂપી ચાર મોટા રસ્તાઓ છે અને ચોરાશી લાખ જીવાયોનીરૂપી મોટી મોટી ચોરાશી પોળો છે આ ભવનગરમા જીવ અનાદિથી ભુલો પડેલો છે મનુષ્ય ગતિમાથી કયારેક નરક ગતિમા ચાલ્યો જાય છે અને નરકગતિમાથી ક્યારેક તિર્યંચમા ચાલ્યો જાય છે. કયારેક દેવ ગતિમા ચાલ્યો જાય છે, કયારેક ફરી પાછો મનુષ્યભવમા આવી પહોચે છે, કયારેક કીડો થાય છે તો ક્યારેક પતગિયું થઈ જાય છે મનુષ્યભવમા પણ કયારેક ચંડાલના કુળમાં જન્મ ધારણ કરે છે તો કયારેક બ્રાહ્મણ કુળમા જન્મ લે છે કયારેક વૈશ્ય થાય છે તો કયારેક ક્ષત્રિય થાય છે આમને આમ જીવ ચાર ગતિમા ભમ્યા કરે છે ભવપુરનગરમા એવો ભુલો પડ્યા છે કે, ક્યાય તેને સાચો રાહ જડતો નથી.

કલિકાલસર્વજ્ઞ હેમચંદ્રાચાર્યે નયસારની આ યોગ્યતાનુ વર્ણન કરેલ છે. તેઓ ફરમાવે છે કે,

साधुसम्यक्त्ववाह्योऽपि सोऽकृत्येभ्यः पराङ्मुखः ।
दोषान्वेषणविमुखो गुणग्रहणतत्परः ॥

આપણે આ ગાથાને આધારેજ નયસારની યોગ્યતાનુ વર્ણન કરેલ છે. તિર્થંકરના આત્માઓ સમકિત ન પામ્યા હોય તે પહેલા પણ તેમનામા અમુક મહાન યોગ્યતા હોય છે પરાર્થ વ્યસનીતા, અદીનતા, અશઠતા વગેરે સદ્ગુણો જેવા તે મહાન આત્માઓમા હોય છે, તેવા અન્યોમાં હોતા નથી. શુભ નિમિત્તો મળતાજ તે મહાન આત્માઓમા રહેલી યોગ્યતા તરત ઝળકી ઉઠે છે નયસારમા પણ તે તિર્થંકરના આત્મા હોવાથી તેવીજ યોગ્યતા રહેલી છે.

એકદા પોતાના ઉપરી રાજાના હુકમથી નયસાર જંગલમાં કાષ્ટ લેવા નિમિત્ત જાય છે નયસાર ગામના મુખી હોવાથી ઘણા સેવકો પણ તેમની સાથે જંગલમા આવેલા છે નયસારની આગેવાની નીચે સેવકો જંગલમાથી કાષ્ટ કાપી રહ્યા છે કોઇ ભવ્ય પ્રાસાદના બાધકામ નિમિત્તે કાષ્ટ કપાવવાનો ઉપરી રાજા તરફથી હુકમ થયેલો છે એટલે નયસાર ઉચામા ઉચી જાતના કાષ્ટ શુષ્ક થઈ ગયેલા વૃક્ષોને કપાવીને એકઠા કરાવે છે. સેવકો વિનમ્ર અને આજ્ઞાંકિત હોવાથી દિલ દઈને કામે લાગી ગયા છે એટલામા મધ્યાહ્ન વેળા થઈ જાય છે. અને જંગલની હવા ઘણી જ શુષ્ક હોવાથી સૌને કડકડતી ભૂખ લાગે છે ભોજન વેળા થઈ જતાં સેવકો તરતજ

સ્વાદિષ્ટ ભોજન સામગ્રી એક લતા મંડપ જેવા વૃક્ષની નીચે હાજર કરી દે છે. આપણે ભૂખ્યા હોઇએ અને આ રીતે મધ્યાહ્ન વેળાએ ભોજન સામગ્રી કોઇએ હાજર કરી દીધી હોય તો મને તો લાગે છે, સીધા જ આપણે આરોગવા જ બેસી જઇએ ! ઘણા ઘણા સંત પુરૂષોના સમાગમમાં તમે આવેલા છો, ઘણાના વ્યાખ્યાનો પણ સાંભળ્યા છે છતાં ભાણે બેસતા પહેલા દિશાવલોકન કરો છો ખરા કે કોઈ દિશામાંથી સાધુ પુરૂષો આવી ચડે તો મને સુપાત્રે દાન દેવાનો લાભ મળી જાય આ રીતે દિશાવલોકન કર્યા પછી જ ભાણે બેસવાનો નિયમ રાખ્યો છે ખરો ? ઘેર જમવા આવો ત્યારે ઘરવાળાને પુછતા તો હશોને કે કોઇ મહાત્મા આપણે ઘેર આવી ગયા ? કોઈ અતિથિ સત્કારનો આજે આપણને લાભ મળ્યો કે નહીં ? ભાણે બેસતા પહેલા આવી કંઇ Enquiry (તપાસણી) કરો ખરા ? કે પછી કડકડતી ભૂખ લાગી હોય એટલે સીધા ઝાપટવા જ મંડી પડો ? રાંધેલા અન્નમાંથી કોઇનો સંવિભાગ કર્યા વિના સીધા ભાણે જ બેસી જાય તેવા માટે શાસ્ત્રોમાં લખ્યું છે કે, તે ભાણે બેસીને અન્ન નથી ખાતા પણ પાપ ખાય છે. ત્યાગ કર્યા વિના ભોગવટો કરનારને ઉપનિષદમાં ચોર કહ્યો છે. આપણે સંપત્તિનો ભોગવટો કરતા હોઇએ તો કમથી કમ તેનો ચોથો હિસ્સો પણ સન્માર્ગે લગાડવો જોઇએ.

નયસારની કેટલી ઉંચી ભાવના !

અહિં નયસારને કડકડતી ભૂખ લાગી હોવા છતા, અને ખાદ્ય સામગ્રી પોતાની સમક્ષ વિદ્યમાન હોવા છતા એવી

શુભ ભાવના ભાવે છે કે, કોઈ અતિથિનો મને સુયોગ મળી જાય તો તેમને ભોજન કરાવ્યા બાદ હુ ભોજન કરૂ ! નયસારની ભાવનાનુ વર્ણન કરતા પૂ. હેમચંદ્રાચાર્યજી ફરમાવે છે કે,

क्षुधितस्तृषितो वापि यदि स्याद् अतिथिर्मम ।
तं भोजयामीति नयसारोऽपश्यदितस्ततः ॥

કોઈ અતિથિ આવી ચડે તો તેને ભોજન કરાવીને પછી હુ ભોજન કરૂં. નયસારની ભાવના કેટલી ઉત્તમ છે ? પોતે ક્ષુધાતુર અને તૃષાતુર હોવા છતાં ભાવના એવી ભાવે છે કે, કોઈ અતિથિને ભોજન કરાવીને હુ ભોજન કરૂ ! હજી નયસાર સાધુ સમાગમમા આવેલા નથી. સાધુના હજી જેને દર્શને પણ થયા નથી તો તેમના શ્રીમુખેની વાણી તો ક્યાંથી સાભળી હોય ? છતા સસ્કાર કેટલા ઉંચા છે ? આજે ઘણાના વ્યાખ્યાનો સાભળી સાભળીને કાન ફાટી ગયા છતા જીવનમા આવા સસ્કાર આવ્યા નથી એક ગામમા તો ચાલુ ભર વ્યાખ્યાનમા મેં એક ભાઇને પુછેલુ કે, તમે ભાણે બેસતા પહેલા કોઈ સાધુ મહારાજ વહોરવા આવી ગયા કે નહીં ? આવી પુછપરછ કરો છો કે નહીં ? ત્યારે એ ભાઈ બોલ્યા કે, કોઈ વિરલા જરૂર આવી પુછપુરછ કરતા હશે, બાકી અમે તો એટલું પુછી લઇએ કે છોકરા સ્કુલમાથી જમવા આવી ગયા કે નહીં ? અથવા જમીને ગયા કે આમને આમ ભૂખ્યા તરસ્યા ગયા ? આ રીતની પુછપુરછ અમે કરીએ ખરા ! મેં કહ્યુ આમાં શી તમે મોટી ધાડમારી દીધી ? પશુ પંખીઓ પણ પોતાના બચ્ચાઓનુ ધ્યાન રાખે છે અને તે અંગેની તમે તમારી ફરજ બજાવો

તેમાં કોઈ આડે આવવાનુ નથી સંસાર તરફની મોહદશાને લીધે આવું તો સ્હેજે પુછાઈ જાય મારી જે વાત છે એ તો ધાર્મિક સંસ્કારો અંગેની વાત છે, અને તે સંસ્કાર નયસાર હજી તેવા કોઈ સમાગમમા આવેલા નથી છતાં તેમના જીવનમાં જોવા મળે છે. જ્યારે તમે જે છેલ્લા કેટલાય વર્ષોથી ધર્મનું શ્રવણ કરતાં આવ્યા છો તો તમારામા એ સંસ્કાર કેટલા ઉંચા હોવા જોઇએ ?

મહાન કોણ બની શકયા ?

એકલી પોતાના સ્વાર્થ ઉપર દ્રષ્ટિ રાખીને દુનિયામાં કોઇ મહાન થઈ શકયા નથી અને થઇ શકવાના પણ નથી જીવનમાં પરમાર્થ આચરીને જ મહાન બની શકાય છે. જીવ માત્રના હિતમા પ્રવર્તવું અને સ્વાર્થને તદ્દન ગૌણ કરીને જીવનમાં પરમાર્થનેજ પ્રધાનતા આપવી, આવી યોગ્યતા ભાવિમાં તિર્થંકર થનારા આત્માઓમાં સહજ સિદ્ધ હોય છે. જેમ કોઇને ચા બીડીના વ્યસનો લાગુ પડેલાં હોય છે તેમ તે મહાન આત્માઓ પરાર્થવ્યસની હોય છે, એટલે પોતાના સ્વાર્થ સામુ ન જોતા પહેલા બીજાનુ કાર્ય કરી આપવુ તેને પરાર્થ વ્યસનીતા કહેવામા આવે છે. આવું કોઈ વ્યસન તમને પણ લાગુ પડ્યુ હોય તો ચા બીડીનાં વ્યસનની જેમ એ વ્યસન અમારે છોડાવવું નથી, ઉલ્ટો અમારો એ ઉપદેશ છે કે સૌ પરાર્થવ્યસની બને ! ઘરમા ઘણી એવી વસ્તુઓનો સંગ્રહ કરી રાખ્યો હોય કે જે આપણા ઉપયોગમાં ન આવતી હોય અને બીજા મનુષ્યોને તેની જરૂરિયાત હોય તો તેવી વસ્તુઓનું ઘરમાં

દ્રવ્ય માર્ગ બતાવનારને ભાવ માર્ગની પ્રાપ્તિ

મુનિ ભગવંતો નિર્દોષ આહાર-પાણી વહોરીને ત્યાંથી થોડેક દૂર જઈને એક વૃક્ષની નીચે બેસીને આહાર-પાણી વાપરી લે છે. નયસાર પણ પોતાના બધા સેવકોની સાથે ભોજન કર્યા બાદ મહાત્માઓની સમીપે પહોચી જાય છે. તેમને વિનતી પૂર્વક કહે છે કે, આપ રસ્તો ભુલી ગયા છો. પધારો, આપને હવે હું રસ્તો બતાવી દઉં અને જે નગરમા પહોચવાનુ છે તે નગરને રસ્તે આપને ચડાવી દઉ મુનિ ભગવતો ત્યાંથી વિહાર આગળ લબાવે છે, અને નયસાર તમને રસ્તે ચડાવી દે છે. મુનિ ભગવતો નગરને રસ્તે ચડયા બાદ એક વૃક્ષની નીચે બેસીને નયસારને ધર્મ સમજાવે છે અને કહે છે, નયસાર ! તે અમને જે રસ્તે ચડાવી દીધા એ દ્રવ્ય માર્ગ છે. મુનિ ભગવતો મનમાં વિચારે છે કે, જરૂર આ કોઈ હળુકર્મિ આત્મા છે અને ભાવિમા કોઈ મહાન આત્મા થશે આણે આપણને રસ્તો બતાવીને અટવીપાર કરાવી દીધી હવે આપણે એને એવો રસ્તો બતાવી દઈએ કે, એ જીવ ભવ અટવી પાર ઉતરી જાય. એમ ચિતવી એક વૃક્ષની નીચે બેસીને નયસારને ધર્મ સમજાવે છે દેવ, ગુરૂ અને ધર્મની ઓળખાણ કરાવે છે, અને તેને વિધિપૂર્વક નવકાર મહામંત્ર આપે છે

નયસાર એ મહાત્માઓના સમાગમથી ત્યાને ત્યાં સમ્યક્ત્વને પામી જાય છે અને ધન્ય ધન્ય બની જાય છે. નિમિત્ત વિના કોઈ કાર્ય બનતું નથી. આત્મામાં અનંતા

ગુણો રહેલાં છે. સમ્યક્ત્વ એ પણ આત્માનો ગુણ છે. પણ શુભ નિમિત્તોનો જોગ મળ્યા વિના ગુણો પ્રગટતા નથી. નિમિત્ત કે વ્યવહારનો લોપ કરવો એ આપણા માર્ગનો લોપ કરવા જેવું છે. નિમિત્તવાસી આત્મા આવા શુભ નિમિત્તોના જોગ વિના કયાથી ઉચ્ચે ચડવાનો છે? નિમિત્તનો લોપ કરનારા પણ ઉપદેશાદિની પ્રવૃત્તિ તો કરતા જ હોય છે. આવાઓના વાણી અને વર્તનમા કઇ ઠેકાણા હોતા નથી

નયસારે મહાત્માઓને જે રસ્તે ચડાવી દીધા એ દ્રવ્ય માર્ગ અને મહાત્માઓએ નયસારને જે ધર્મનો રસ્તો બતાવ્યો તે ભાવમાર્ગ કહેવાય. બીજા શબ્દોમા તેને મોક્ષમાર્ગ પણ કહેવામા આવે છે મુનિગણને તો રસ્તો ભુલી ગયા હતા, જ્યારે નયસાર તો ભવાટવીમા ભુલા પડેલા હતા બસ આનુ નામ જ " ભુલો પડેલો યાત્રી. " શ્રી વીર જિનેશ્વરને પણ અનત કાળ સુધી ભવમાં ભમવું પડ્યું હતુ, પણ નયસારના ભવમા સમકિત પામ્યા પછી અંતે સત્યાવીશમા ભવે અરિહત બન્યા છે

ધર્મને રસ્તે ચડયા પછીના જ વર્ષો ગણત્રીના બાકીના પાણીમાં

સમકિત પામ્યા પહેલા ભગવાન મહાવીરના આત્માને જે અનતા ભવો કરવા પડ્યા તે ગણનામા લેવાયા નથી સમકિત પામ્યા પછી જ ભવ ગણના શરૂ થાય છે. જેમ તમે ગમે તેટલા વર્ષો પસાર કરી નાખ્યા પણ તે ગણત્રીના લેવાતા

હું જ ન છોડી દઉં, કે જેથી એટલો ભાર તો મારા પગથી ઓછો થઈ જાય આ કાળે આત્મા ક્ષીણ કર્મિ ન બની શકે પણ તમે એ રીતે ભાર ઓછો કરી નાખો તો હળુકર્મિ તો જરૂર બને આત્માને હળવો બનાવો ! બાહ્ય પરિગ્રહની જેમ અંદરના વૈર-ઝેર, રાગ-દ્વેષાદિનો પણ પરિત્યાગ કરી દો. છેવટે તેને પતળાં પાડી દો, તો જરૂર તમારો આત્મા હળવો બની જશે. જ્ઞાનદ્રષ્ટિથી અવલોકન કર્યાનું આજ ખરૂ ફળ છે

દ્રવ્ય નિદ્રા અને ભાવ નિદ્રા

જીવ હજી ઉંઘમાજ રહ્યો છે. તેની દ્રવ્ય નિદ્રા ટળી છે, ભાવ નિદ્રાની અપેક્ષાએ હજી ઉંઘતો છે. રાત્રિ સમાપ્ત થતાં સવારના ટાઇમે જે જાગી જાય તેનું નામ દ્રવ્ય નિદ્રા ટળી કહેવાય, અને અંદરથી આત્મા એવો જાગૃત થઈ જાય કે, અહંકાર અને મમકારનુ બંધન ઢીલું પડી જાય, પરદ્રવ્યો અને પરભાવોથી આત્મા નિરાળો ભાસે, તેનુ નામ ભાવનિદ્રા ટળી કહેવાય ભાવનિદ્રા ટળી તો નથી પણ તેને ટાળવાનો હજી જીવે પ્રયત્ન પણ કર્યો નથી ! અહં અને મમનો જે અંદરમાં ભાવ વર્તે છે એજ ભાવ નિદ્રા છે. જીવ સ્વમાં જાગૃત થાય એટલે ભાવ નિદ્રા ટળી જાય છે. સ્વમાં જે જાગૃત તે જ જાગતો કહેવાય. પરમાં ગમે તેવો જાગૃત હોય તો એ તે ઉંઘતો કહેવાય. જાગીને જોનારને જેમ પરિગ્રહ નિસાર ભાસે છે તેમ સર્વ આત્માઓ તેને પોતાના આત્મા સમાન ભાસે છે કોઇને પણ દુઃખ આપવામાં તે ઘોર પાપ સમજે છે જીવ માત્ર જીવવાને ઇચ્છે છે,

કોઈ મૃત્યુને ઈચ્છતા નથી. માટે ઘોર એવા પ્રાણી વધનું તે દૂરથીજ પરિત્યાગ કરે છે. પોતાના જીવની જેમ તે અન્ય જીવોનુ રક્ષણ કરે છે અને મૃત્યુથી ભયભીત બનેલા જીવોને તે પોતાના તરફથી અભયદાન અપાવે છે કોઇપણ જીવને જીવિતદાન અપાવવું તેના જેવો કોઈ ધર્મ નથી, અને કોઇપણ જીવનો વધ કરવો તેના જેવું કોઈ પાપ નથી. માટે ઘોર હિંસાનો દરેક મનુષ્યોએ પરિત્યાગ કરી દેવો—જેની દ્રષ્ટિમા સુખ દુ:ખની અપેક્ષાએ સર્વ આત્માઓ સ્વ આત્મા સમાન છે તે જ સ્વમા જાગૃત આત્મા છે.

જ્ઞાનદ્રષ્ટિથી જોનારો પર સ્ત્રીને પણ માતા સમાન લેખે છે અને સ્વદારામા પણ તેને તિવ્ર આસક્તિ હોતી નથી. જીવ ત્યા પણ ભુલોજ પડેલો છે કે જ્યા તેની અંદરની જ્ઞાનદશા જાગી નથી જેને તે આ ભવમા સ્ત્રી માને છે, તે જન્મજન્માતરમાં અનતીવાર પોતાની જનેતા થઈ ચુકી છે આ સસારનુ સ્વરૂપજ એવું છે કે, આ ભવની માતા ભવાન્તરમા કયારેક સ્ત્રી રૂપે થાય છે અને આ ભવની સ્ત્રી ભવાન્તરમાં માતા પણ થઇ જાય છે પિતા પુત્ર રૂપે થાય છે અને પુત્ર પિતા થઇ જાય છે પુત્ર પિતા રૂપે ઉત્પન્ન થાય ત્યા સુધી તો વાધો નથી પણ કયારેક શત્રુરૂપે ઉત્પન્ન થાય છે, આને સંસાર ભાવના કહેવામાં આવે છે તમે જાગીને જોયુ છે ? કયા ? એટલે આ બધી વાર્તા અંધારામા રહી જાઇ છે. આવી જ્ઞાન દ્રષ્ટિના અભાવે જ તમે સસારમા જાણે એકાકાર થઈ ગયા છો. પરસ્પર મમત્વ ભાવથી જાણે એવા બધાઇ ગયા છો કે પરલોકમાએ તમને એકલા જવુ નહીં ગમે છતા ધ્યાન રાખજો તમારે એ

એક ઝંખના હોય છે કે, આમાંથી હું કયારે છુટું ? તેમ સમકિતી સંસારમાં ઉંચામાં ઉંચા સુખ ભોગવતો હોય છતાં તેની અંતરની ઝંખના એજ હોય છે કે હું આમાંથી છુટું કયારે ?

અનંત અવ્યાબાધ સુખ તેજ વાસ્તવિક સુખ

જે જીવ ભવ બંધનમાંથી છુટવાને જ ન ઇચ્છતો હોય, અનંતાનંત સંસારના દુઃખો ભોગવવા છતાં મુક્તિ સુખ મેળવવા અંગેની અભિલાષા પણ જે જીવમાં ન પ્રગટી હોય, તેવા જીવોને તો જ્ઞાનીએ ખૂબ જ ભારેકર્મી કહ્યા છે. મોક્ષ મેળવવા અંગેની જે જીવમાં ઇચ્છા પણ ન પ્રગટી હોય તે જીવ હજી અચર્માવર્ત કાળમાં છે, એમ જ્ઞાનીએ કહ્યું છે. અર્થાત્ તે જીવ હજી ચરમાવર્તમાં પણ આવ્યો નથી ! અરર ! આ જન્મ-મરણના ફેરાનો હવે તો અંત આવે તો સારૂં ! આવા તો અનંતા જન્મ-મરણ થઈ ગયા, છતાં હજી આ ભવ ભ્રમણાનો અંત ન આવ્યો ! આ પરિભ્રમણનો અંત કયારે આવશે ? મારો આત્મા હવે ઠરીને ઠામ કયારે થશે ? જે જીવને આવા વિચારો આવતા હોય તે જીવ નિયમા ભવિ છે. અભવિને મોક્ષ તત્ત્વની વાત કેમે ગળે ઉતરે નહી. મોક્ષના અનંત સુખની વાત આવે કે અભવિનો જીવ ખંખેરીને ઉભો થઇ જાય નવ તત્ત્વમાં 'જીવ-અજીવાદિ આઠ તત્ત્વને અભવિ સદ્દહે ખરો પણ મોક્ષ તત્ત્વને સદ્દહે નહી. એટલે મોક્ષ તત્ત્વને નહી સદ્દહનારા જીવોને જ્ઞાનીએ અત્યંત ભારેકર્મી કહ્યા છે. મોક્ષના અનંત સુખને અથવા આત્માના અનંત અવ્યાબાધ સુખને સદ્દહનારા જીવોને

નિકટ મોક્ષગામી કહ્યા છે. ઘાતિ અને અઘાતિ કર્મના ક્ષય પછીનું જે આત્મિક સુખ છે તે જ વાસ્તવિક સુખ છે. એ સિવાયનું પૌદ્ગલિક સુખ ગમે તેવું પ્રકૃષ્ટ અને ચડીયાતું હોય પણ તે અંતે અનંત દુઃખરૂપ છે. એવી દૃઢ પ્રતિતિ જે જીવને હોય તે નિયમા ભવિ છે. અભવિને ભૌતિક સુખની જ મીઠાસ હોય છે, અને તે માટે તે ચારિત્ર પણ અંગીકાર કરીને દુષ્કર તપ પણ કરે છે ચારિત્રના પાલનમા તે બાહ્ય જયણા એવી રાખે કે એક માખીની પાંખને પણ ન દુભવે ! છતા તે જીવ સીઝે નહી. કારણ કે તેનામા એકલી બાહ્ય જયણાજ હોય છે પણ અંતરની જતના તેનામા હોતી નથી તપ સંયમના માર્ગમા તે જીવ જે પરાક્રમ કરતો હોય છે તે કેવળ ઉંચામા ઉંચા દેવલોકના સુખ મેળવવાના ધ્યેયથી ! દેવલોકના સુખ અંગેની તે જીવની માન્યતા હોય છે પણ મોક્ષના સુખ અંગેની માન્યતા તે જીવની હોતી નથી. એટલે કર્મક્ષયના ધ્યેય પૂર્વકની તે જીવની કોઈ પ્રવૃત્તિ હોતી નથી. જ્ઞાન અને ચારિત્રમા અભવિ ગમે તેટલો વિકાશ સાધે પણ સમ્યક્ત્વના અભાવમા તેના જ્ઞાન ચારિત્ર બંને નિષ્ફળ કહ્યા છે

બંધન પોતાનાથીજ

"બંધન મુક્તિ'. એ આજના વ્યાખ્યાનનો વિષય છે તેની પીઠીકા બરાબર રચાઈ ગઈ બંધનમાથી છુટવા સૌ ઇચ્છે છે પણ પહેલા સમજવાનુ એ છે કે જીવને બંધન શાથી ઉભું થયું ? જેમ ઢોરને માલિક સાંજ પડે ખીલે બાંધે અને સવાર પડે છોડી મૂકે છે. તેમ આ જીવને પણ

હવે આ અવસરે ચૂકવા જેવું નથી. કારણ કે ફરી આવો અપૂર્વ અવસર હાથમા આવવો અતિ દુર્લભ છે. માટે નિશાન તાકીને મોહરાજાની છાતીમા પ્રહાર એવો કર કે, મોહનીય કર્મનું મૂળમાથી ઉન્મૂલન થઇ જાય આત્મન તને ખરેખરો મોકો મલ્યો છે મોહ એજ તારો કટ્ટો દુશ્મન છે અનતીવાર આ દુશ્મને તને પછાડેલો છે આ વખતે તુ પણ જરાએ ઓછો ઉતરીશ મા ! મોહરાજાએ તારી ખાનાખરાબી કરવામા જરાએ ખામી રાખી નથી માટે બળ ફોરવીને આ વખતે તું પણ દુશ્મનને એવો પછાડ કે ફરી ઊભો ન થાય. માટે આત્મન્ ! આવા અપૂર્વ અવસરને પામીને તારે ચૂકવા જેવું નથી

આશ્ચર્યની વાત છે કે, કર્મ જડ હોવા છતા ચેતનને વિધવિધ પ્રકારે નાચ નચાવે છે. વાઘ જેવા વાઘને બકરી ખાઈ જાય, એ વાત કેવી કહેવાય ! એ વાત તો એવી કહેવાય કે સાભળીને ભલભલા આશ્ચર્યમા પડી જાય પૂ ચિદાનદજી મહારાજને લખવુ પડ્યું કે,

"જડ પુદ્ગલ ચેતનકુ, જગમે નાના નાચ નચાવે;
છાલી ખાત વાઘકુ યારો, એ અચરિજ મન આવે"

બકરી વાઘને ખાઈ જાય એ તો કોઇને પણ આશ્ચર્ય ઉપજાવે એવી વાત છે વાઘની આગળ બકરીની કઈ તાકાત કહેવાય ? તેમ અનંત શક્તિના ધણી આત્માની આગળ જડ કર્મોની પણ કઈ તાકાત છે ? અનત શક્તિનો ધણી આત્મા પણ જ્યા પોતે પોતાના સ્વરૂપમા ન હોય અને જડ પુદ્ગલોમા આશક્ત બની ગયો હોય એટલે જડ

કર્મો તેને હંફાવે તેમાં શી નવાઈની વાત છે? સૂતેલો ચૈતન્યરૂપી સિંહ એકવાર પણ સ્વમા જાગીને સિંહ ગર્જના કરે તો તેને ઘેરી વળેલા આઠ કર્મરૂપી ઘેટાને બકરા ઊંભી પૂંછડીએ ભાગવા માડે, જો એટલી જ સિંહ ગર્જના કરે કે.

एगो मे सासओ अप्पा, नाण दंसण संजुओ ।
सेमा मे वाहिरा भावा, सव्वे संजोग लक्खणा ॥
शुद्धात्मद्रव्यमेवाहं शुद्धज्ञानं गुणो मम ।
नान्योऽहं न ममान्ये चेत्यदो मोहास्त्रमुल्बणम् ॥

કેવી છે આ સિંહ ગર્જના! જે સાભળીને કર્મ શત્રુના છક્કા છુટી જાય એવી છે એ સિંહ ગર્જના આત્મારૂપી સિંહ સ્વમા સાવધાન બને પછી બાકી શુ રહે? એ તો સ્વને ભૂલીને પરમા પડ્યો તેમા ખત્તા ખાય છે एगो मे सासओ अप्पा એક મારો શાશ્વત્ આત્મા છે જ્ઞાન દર્શન અને ચારિત્રના લક્ષણવાળો છે બાકીના શરીર ધન-વૈભવાદિ જે ભાવો છે તે બધા બહિર્ભાવો છે. અને તે સર્વે બહિર્ભાવો સંયોગિક લક્ષણવાળા છે જેનો સંયોગ તેનો વિયોગ માટે સયોગના ભરોસે રહેવા જેવુ નથી તત્ત્વ દ્રષ્ટિએ જ્યા શરીર પણ સયોગિક વસ્તુ છે ત્યા બીજા બાહ્ય પદાર્થોની તો વાતજ ક્યા કરવાની રહી? આઠ કર્મ પણ પુદ્ગલ દ્રવ્ય સ્વરૂપ છે પુન્ય-પાપ પણ શુભાશુભ કર્મરૂપ હોવાથી પુદ્ગલ દ્રવ્યરૂપ છે અંદરના રાગદ્વેષાદિના ભાવો પણ ઔદયિક ભાવ સ્વરૂપ છે તે ભાવો પણ જીવના સ્વભાવરૂપ નથી. માટે જ્ઞાન-દર્શનાદિના ભાવો સિવાય બાકીના બધા બહિર્ભાવો છે જે સયોગરૂપ હોવાથી

કેમે છુટે નહીં. તમે લોકોએ પણ મૂઠી કેવી વાળી છે ? કંઈ વાપરવાનો પ્રસંગ આવે એટલે ઉભી પુંછડીએ ભાગો છો !

પણ પરિગ્રહની ગાંઠ ઢીલી નહીં પડે તો પેલા વાનરભાઇની મૂઠીમાં ને આપણી મૂઠીમાં કંઇ ફેર પડતો નથી. અંતે વાનરભાઇને મદારી લોકોના તાબે થવું પડે છે પછી તો વાંદરાના ગળામાં દોરડું એવું પડી જાય છે કે જિંદગી આખી પરાધિનતાના કષ્ટો તેને વેઠવા પડે છે. તેમ પરિગ્રહની નિબિડ ગાંઠવાળા જીવોના ગળામાં કલેશ કંકાસ અને વૈર-ઝેરના દોરડા એવા તો પડી જાય છે કે તે જીવો કયાય જીવનમાં શાંતિને અનુભવી શકતા નથી

તીર્થંકરો કર્મ ખપાવવાનો રસ્તો બતાવે પણ બીજાના કર્મ ખપાવી ન દે

મનુષ્ય તો ખૂબ વિવેકી કહેવાય છે છેલ્લા વાદરાના દ્રષ્ટાંતે તેનો ભ્રમ ભાંગી જવો જોઇએ કે કર્મે મને નથી બાંધ્યો પણ કર્મ મેં બાંધ્યા છે, અને હજી બાંધી રહ્યો છું. માટે મેં બાંધ્યા છે તો તોડવાના પણ મારે જ છે માટે ઢોરને જેમ માલિક છોડે તેમ બીજા કોઇથી મારો છુટકારો નથી, મારે જ મારાથી છુટવાનું છે મારે જ મારાથી બંધાવવાનું છે બંધન હું પોતે ઊભું કરૂં ને છુટકારો કોઈ બીજો કરે એ કયાંથી બનવાનું છે ? દેવાધિદેવ તીર્થંકરોએ પણ છુટવાનો રસ્તો જરૂર બતાવ્યો છે બંધ અને નિર્જરાના હેતુઓ તેમણે જરૂર બતાવ્યા છે, પણ કોઇના પણ કર્મોના બંધન તેમણે તોડ્યા નથી પોતાના કર્મ તેમણે જરૂર ખપાવ્યા છે, અને બીજાઓને ખપાવવા માટેનો રસ્તો જરૂર બતાવ્યો છે. પણ

બીજા કોઇના કર્મો તેઓ અનંત શક્તિના ધણી હોવા છતા પણ ખપાવી શકતા નથી તે તો તેમણે કહેલા રસ્તે ચાલીને જીવને પોતાને જ ખપાવવાના રહેશે જીવ ધારે તો અપવર્તનાદિકરણશક્તિના બળે તદ્દન અલ્પકાળમા પણ ખપાવી શકે છે. જીવના અધ્યવસાયોમાં પ્રચંડ તાકાત રહેલી છે જીવ જો સવળો પડે તો કાચી બે ઘડીમા ઘાતિ કર્મોના ભુક્કા બોલાવવાની તાકાત જીવમા રહેલી છે. માટે બીજા કોઇ પારકાના મોઢા સામુ જોવાથી મોક્ષ થવાનો નથી. જીવનો મોક્ષ જીવના પોતાના પુરૂષાર્થથી જ થશે

માર્ગ બતાવનારનો પણ મહાન ઉપકાર

મોક્ષનો રસ્તો બતાવનારા અથવા ધર્મતીર્થ પ્રવર્તાવનારા દેવાધિદેવ તીર્થંકર ભગવતોનો પણ આપણી પર કે જગત આખા પર જેવો તેવો ઉપકાર નથી. મોક્ષ માર્ગ પ્રવર્તાવનારા હોવાથી તેઓ અનંત ઉપકારી છે, અને આખાએ વિશ્વ પર તેમનો અનંત ઉપકાર છે. રસ્તો ન મળે તો ઝડપથી ચાલનારો મનુષ્ય પણ ક્યાથી ધારેલા સ્થાને પહોચી શકવાનો છે માટે મોક્ષ ભલે આપણા પોતાના પ્રયત્નથી થવાનો છે પણ તેમા ધર્મતીર્થને પ્રવર્તાવનારા દેવાધિદેવ તીર્થંકરોનો પણ આપણી પર ઘણો મહાન ઉપકાર છે તેમણે સંવર અને નિર્જરાનો માર્ગ ને બતાવ્યો હોત તો ગમે તેટલો પ્રયત્ન કરવા છતા આપણે રખડી જ જવાના હતા ભુલા પડેલાને કોઇએ રસ્તો બતાવ્યો હોય ને તે પોતાને સ્થાને પહોચી ગયો છત તેનામા જો થોડી પણ લાયકાત હોય તો રસ્તો બતાવનારને તે ભુલી કેમ જાય? રસ્તો બતાવનારનો તેને ક્યારેક ભેટો થઈ જાય તો તે કેમ પગે પડે. તે જ બને છોડે

પાડયો હતો તે મને રસ્તો ન બતાવ્યો હોત તો હું દુઃખી દુઃખી થઇ જાત. હવે સામાન્ય દ્રવ્યમાર્ગ બતાવનારનો આટલો બધો ઉપકાર માને તો મોક્ષમાર્ગરૂપી ભાવમાર્ગ બતાવનારનો કેટલો ઉપકાર માનવો જોઇએ ? કહેવું હોય તો એમ પણ કહેવાય નાથ ! આપની કૃપા વિના આ જીવનો કયાથી મોક્ષ થવાનો છે ? માટે આપણા પુરૂષાર્થ વિના મોક્ષ થવાનો નથી. પણ માર્ગના ઉપદેશક હોવાથી દેવાધિદેવ તીર્થંકરોનો પણ આપણી પર મહાન ઉપકાર છે.

મોક્ષ માર્ગમાં નિશ્ચયને વ્યવહાર બન્નેની સંપૂર્ણ જરૂર. કોઇ એકને આધારે મોક્ષ માર્ગ છે જ નહીં !

તીર્થંકર મહાપુરૂષોના વિરહકાળમા તેમની આજ્ઞાનુસાર ઉપદેશ કરનારા પંચ મહાવ્રતધારી ગુરૂ ભગવંતો પણ મહાન ઉપકારી છે અત્યારે પંચમકાળમા તેઓજ શાસનની ધુરાને વહન કરનારા છે ઝળહળતા સૂર્યસમા દેવાધિદેવ તીર્થંકરો અનંત ઉપકારી છે, તો તેમના વિરહકાળમા દીપકસમા આચાર્યાદિ ગુરૂ ભગવંતો પણ પરમ ઉપકારી છે. આ નિમિત્ત અને ઉપાદાનની સંધીની વ્યાખ્યા થઈ. મોક્ષ માર્ગમાં ઉપાદાન આત્મા પોતે છે. તો દેવ, ગુરૂ, સતશાસ્ત્ર વગેરે નિમિત્ત કારણરૂપ છે. જીવમાં યોગ્યતા રહેલી છે પણ સાનુકૂળ નિમિત્તો વિના યોગ્યતા પ્રગટતી નથી. માટીમાં ઘટ થવાની યોગ્યતા હોય છે. પણ કુંભકારાદિ કારણ સામગ્રી વિના તે યોગ્યતા લાખો વર્ષે પણ બહાર આવતી નથી. તેવી રીતે નદીની રેતીમાં ઘટની યોગ્યતા

નથી તો ક્રોડો કુંભાર ભેગા થયા હોય તો પણ તેમાંથી ઘટ બનાવી શકતા નથી. અભવિના જીવમાં સમ્યક્ત્વના પરિણામ પામવાની યોગ્યતા નથી તો તેને તીર્થંકરો પણ સમકિત પમાડી શકતા નથી. માટે નિમિત્ત કે ઉપાદાન. નિશ્ચય ને વ્યવહાર, જ્ઞાન ને ક્રિયા મોક્ષમાર્ગમાં બંનેની સંપૂર્ણ જરૂર છે. કોઈ એકને આધારે મોક્ષમાર્ગની પ્રરૂપણા કરતા હોય તો તેઓ માર્ગના રહસ્યને સમજ્યા જ નથી.

માર્ગમાં નહીં ચાલે એકલા નિશ્ચયથી કે નહી ચાલે એકલા વ્યવહારથી નહીં ચાલે એકલા જ્ઞાનથી કે નહીં ચાલે એકલી ક્રિયાથી નહી ચાલે એકલા નિમિત્તથી કે નહીં ચાલે એકલા ઉપાદાનથી એક એકને આધારે મોક્ષમાર્ગ છે જ નહીં સંપૂર્ણ મોક્ષમાર્ગની વ્યવસ્થા બંનેના સુમેળથી અને સુયોગથી બને છે આટલી વાત જેઓ સમજ્યા નથી તેઓ જૈન શાસ્ત્રોને આધારે મોક્ષની વાત કરવાને પણ લાયક નથી કેવળ પોતાના શિથિલાચારને ઢાંકવા તેઓ એકલા નિશ્ચયને પકડી બેઠા છે એકલા નિશ્ચયને આધારે કોઈ પણ જ્ઞાનીએ મોક્ષમાર્ગ કહ્યો નથી માટે મનુષ્યની એવી દૃઢ માન્યતા હોય કે મારી પાસે ગમે તેટલું ધન હોય અથવા ગમે તેટલા મારા સંબંધીઓ હોય પણ તેનાથી કોઈ મારું રક્ષણ કરનાર નથી મારા આયુષ્યના કાળ પણ સંખ્યાતા વર્ષના છે અર્થાત્ આયુષ્યનો કાળ પણ અતિ અલ્પ છે ક્યારે કાયા પડી જશે કંઈ કહી શકાતું નથી. આ જિંદગીનો કોઈ ભરોસો નથી ક્યારે કઈ પળના પ્રાણ ઊડી જાય છે એમ સમજીને જે મનુષ્ય સમ્યગ્ જ્ઞાન અને ક્રિયાના માર્ગના પ્રવર્તે છે, જ્ઞાન અને

ક્રિયા બંનેનો જીવનમાં સુમેળ સાધે છે. તે જ મનુષ્ય કર્મોના બંધનમાંથી છુટકારો પામે છે. અર્થાત્ તેનાજ બંધન તૂટે છે. આનુ નામ જ "બંધન–મુક્તિ"

દ્રષ્ટાંત

વચમા કહી ગયા તેમ બંધનમા રહેવા કોણ ઇચ્છે? રત્નજડીત સુવર્ણના પાંજરામા પુરાએલો પોપટ પણ તેમાથી છુટવાને ઇચ્છે છે. પાંજરામાં તેને ગમે તેવું દાડમ વગેરેનુ ઊંચામા ઊંચુ ખોરાક આપવામાં આવે છતા તે બંધનમાંથી મુક્તિને ઇચ્છે છે. સતી સ્ત્રીઓમાં જેનું ખૂબ જ પ્રખ્યાત નામ છે. એવી સતી કલાવતી ભવાંતરમા રાજકુમારી સુલોચના હતી. તે મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં મહેન્દ્રપુરી નગરીના રાજા વિક્રમની પુત્રી હતી. વિદેશમાથી આવેલો કોઇ મનુષ્ય એક સુંદર પોપટ રાજાને ભેટમા આપે છે તે પોપટ એવા સુંદર વચન ઉચ્ચારે છે કે અંતે–ઉરમા બધાને તેની તરફ અત્યંત પ્રીતિ બંધાઇ જાય છે. તેમા રાજકુમારી સુલોચના તો તેનાથી એક ક્ષણ પણ વિખુટી પડતી નથી. સુવર્ણના પિંજરામાં તેને પુરીને આખો દિવસ તેની તહેનાતમા રાજકુમારી ખડે પગે ઉભી રહે છે. પાંજરામા તેને ખાવા માટેના ઉત્તમમા ઉત્તમ પદાર્થો પુરા પાડે છે. અને પોપટ જ્યારે વાણી ઉચ્ચારે છે ત્યારે તો સુલોચના જાણે તેની વાણી પર મુગ્ધ બની જાય છે. મોરલી વાગે ને નાગ ડોલે તેમ તે સૂડાના વચન સાંભળીને સુલોચના ડોલી ઉઠે છે

આવી સુખ સાહ્યબીમા રહેવા છતા પોપટને બંધનમા રહેવું ગમતુ નથી. તે સુવર્ણના પિંજરાને પણ પોતાના માટે બંધન રૂપ લેખે છે. તેની અંતરની એકની એક મનોકામના

છે કે આ બંધનમાંથી ક્યારે છુટું ? જુઓ, આ તિર્યંચ ગતિનો પ્રાણી છે. છતાં મુક્ત જીવનની મોજ માણવા ઈચ્છે છે, પણ બંધનમા રહેવા ઇચ્છતો નથી તો પછી આઠ કર્મના પિંજરમાંથી છુટયા પછીનો આનંદ કેવો અપૂર્વ હશે ? ભવિ જીવ કર્મના પિંજરમાથી છુટવા ઈચ્છે છે. આશ્રવોનો પરિત્યાગ કરી સંવર અને નિર્જરાના માર્ગને અનુસરનારા આઠ કર્મના પિંજરમાંથી છુટી જાય છે કર્મ પિંજરમાથી છુટકારો થાય એજ ખરી મુક્તિ છે. દ્રવ્ય મુક્તિનો પણ થોડોક આનંદ હોય છે તો ભાવ મુક્તિનો આનંદ તો કેવોક હોતો હશે ? તે આનંદ તો એવો અભૂતપૂર્વ હોય છે કે જે શબ્દોમાં પણ વર્ણવી શકાય નહીં જીવને વિષયોમાં આનંદ આવે છે પણ તે તો ક્ષણ પૂરતો આનંદ છે. જયારે મુક્તિનો આનંદ શાશ્વત્ છે. વિષ્ટાના કીડા વિષ્ટામાં આનંદ માણે છે. તેમ ભારે કર્મી જીવો વિષયોમાં આનંદ માણે છે. આસન્નસિદ્ધિ જીવ હોય તે જ વિષયોનાં વિરક્ત બને છે. અલ્પ કાળમાં મોક્ષે જનારો જે જીવ તેને આસન્નસિદ્ધિ કહેવામાં આવે છે. ઇન્દ્રિય સુખમાં તો કૂતરા અને કાગડા પણ આસક્ત બનેલા હોય છે. પણ અતિન્દ્રિય સુખ ભણી એટલે આત્મિક સુખ ભણી જેણે પોતાની દ્રષ્ટિને વાળી તે જ ખરો સત્ પુરૂષ છે. અને તેવો પુરૂષ જ પરંપરાએ પોતાના અનંત અવ્યાબાધ સુખને મેળવી શકે છે.

છેલ્લે લેશ્યા સારી રહે તો પરલોક જરૂર સુધરે

એક દિવસ પાંજરાના દ્વાર ખુલ્લા રહી જાય છે અને પોપટ એકદમ ઊડીને એક વૃક્ષની ડાળ પર જઈ બેઠો.

બંધનમાથી છુટકારો થયાનો પોપટને આનંદ એટલો બધો થયો કે જે શબ્દોમા લાવી ન શકાય. પોપટનો વિરહ થતા રાજકુમારી સુલોચના મૂર્છિત થઇ ગઈ, એટલે રાજાએ તે પોપટને પકડી લાવવા ચારે બાજુ માણસો દોડાવ્યા માણસો પાશ નાખીને પોપટને પકડી લાવે છે. એટલામા રાજ-કુમારીની મૂર્છા ઉતરી જાય છે. રાજકુમારી પોપટ પર રીસાઈ જાય છે, પાંજરૂ ખુલ્લુ રહી જતા પોપટ ઊડી ગયો બસ એ જ પોપટનો વાંક તેમા રાજકુમારીને પોપટ પર ગુસ્સો આવે છે. અને તેની બંને પાખો છેદી નાખે છે. વધારે પડતો રાગ અંતે દ્વેષમાં જ પરિણમે છે.

સૂડો પણ કોઈ સંસ્કારી જીવ હોવાથી પોતાની પર આવી પડેલા કષ્ટને સમતા ભાવે વેદે છે કઇ ખાવાનુ નાંખે તો ખાતો નથી, પીવાનું આપે તો પીતો નથી. ભૂખ-તરસના કષ્ટને સમભાવે વેદી લે છે. શુભ પરિણામે સૂડો મૃત્યુને પામી દેવલોકમા દેવ થાય છે. કેટલાક તિર્યંચોને પણ છેલ્લે લેશ્યા સારી આવી જાય તો પરલોક જરૂર સુધરી જાય છે.

વેરની વસુલાત

રાજકુમારી સુલોચના પણ તે સૂડાના વિરહમા મૃત્યુ પામીને તે જ દેવલોકમાં દેવાંગના રૂપે ઉત્પન્ન થાય છે. દેવલોકના સુખ વિલસીને તે બને અહીં માલવદેશમા આવેલી ઉજ્જૈણી નગરીમા રાજા ને રાણી થયા છે પોપટનો જીવ દેવલોકમાથી ચ્યવીને શંખ રાજા થયો અને સુલોચનાનો જીવ દેવલોકમાથી ચ્યવીને શંખ રાજાની રાણી કલાવતી થઈ છે. સુલોચનાના ભવના પોપટની પાખો છેદી નાંખેલી એટલે

કલાવતીના ભવમા કલાવતીના કર છેદાણા છે. બને ભલે રાજા રાણી બન્યા પણ વેગ ઉદયમા આવ્યા વિના રહેતુ નથી જન્માતરમા જીવે બાધેલા કર્મ વેદ્યા વિના છૂટતા નથી આ વાત હવે જરા વિસ્તારથી કહેવામાં આવે છે

સમાધિયોગનો પ્રસંગ એજ જિંદગીનો ધન્ય અવસર

માલવદેશમા ઉજ્જૈણી નગરીમા શંખરાજા રાજ્ય કરતા હતા મહારાજાને અંતે ઉરમા ૩૬૦ મહારાણીઓ હતી તેમાં સતીઓમાં શિરોમણી કલાવતી નામે પણ એક મહારાણી હતી જે રાજાને અત્યત પ્રિય હતી. અને લીલાવતી કરીને પેટરાણી હતી કલાવતી નેપાલ દેશના મહારાજા જીતશત્રુ રાજાની પુત્રી હતી અને માલવ દેશના શંખરાજા વેરે તેને પરણાવવામા આવી હતી. કલાવતીને જયસેન અને વિજયસેન બે સગા ભાઇ હતા શંખરાજાની સાથે પંચવિષય સુખ વિલસતા કલાવતી જતે દહાડે સગર્ભા બને છે કલાવતી રાણી ગર્ભ ધારણ કર્યાના સમાચાર રાજાને મળતા રાજાને મનમા આનંદનો પાર ન રહ્યો રાજાના શરીરની માતે ધાતના જાણે મંગલ પ્રભાત જેવો આનંદ છવાઇ ગયો જીવ મોહદશામા પડેલા હોય ત્યા સુધી તે આવા પ્રસગોને જ જિંદગીના ધન્ય અવસર તરીકે લેખે છે ત્યારે સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવ અપૂર્વ સમાધિ યોગ જેવા પ્રસંગોને જીંદગીના ધન્ય અવસર તરીકે લેખે છે

વહાલાએ મોકલાવેલી ભેટ

ગર્ભ ધારણ કર્યે છ-સાત મહીના થયા એટલે રાજા

ભવ્ય આનંદ ઓચ્છવ ઉજવે છે જેને સંસારી ભાષામા સીમંતનો પ્રસંગ કહેવામાં આવે છે. બસ તે જ પ્રસંગે કલાવતીના પિયર પક્ષ તરફથી એક નાની સરખી પેટી ભેટમાં આવે છે. કલાવતીના સગા બે ભાઈઓએ હાથમા પહેરવા માટેના બે બેરખા (કંકણ) પોતાની બહેન કલાવતી માટે ભેટમા મોકલ્યા છે. પોતાની શોકયોથી મનમાં શંકાતી હોવાને લીધે પિયરથી આવેલી પેટીને કલાવતીએ ગોઠણ નીચે સંતાડી દીધી. ત્યાર બાદ પ્રસંગે પેટી એકાંતમાં ખોલતાં તેમાંથી બે બેરખા નીકળ્યા, જે બહુ જ કિંમતી હતા. જેમાં હીરા–માણેક જડેલા હતા. પોતાના બન્ને ભાઈના નામથી અંકિત હતા અંધારામા પણ ઉજાસ કરે તેવા હતા. ખાટ હિંડોલા પર બેસીને હિંચકતા બંને બેરખા કલાવતીના હાથમાં વીજળીના ઝળકારાની જેમ ઝબુકતા હતા લીલાવતી મહારાણી કે જે શંખરાજાની પટરાણી છે. તેની દાસી એકવાર કલાવતીના હાથમાં બેરખા જોઈ ગઈ. વીજ ઝબુકે તેમ બેરખા રાત્રીના સમયે પણ ચમકતા જોઈને પેલી દાસીને મનમા ખીજ ચડી અંદરમાં તો સળગે છે. પણ ઉપર ઉપરથી કલાવતીને પૂછે છે કે, કહોને બાઈજી ! આવા અમૂલ્ય આભૂષણ તમારી પર કોણે મોકલ્યા છે, કોના તરફથી ભેટમાં આ આભુષણ મળ્યા છે. કલાવતીના પેટમા જરાએ પાપ નથી એટલે સરલ ભાવે કહી દીધું કે વહાલાએ આ આભુષણ મારી ઉપર મોકલ્યા છે

દાસીએ જઈને રાજાની પટરાણીને બધી વાત કરી, એટલે લીલાવતી એકદમ કોપાતુર થઈ ગઈ. મનમાં તેને ઘણો ખેદ થયો કે, હું પટરાણી હોવા છતાં રાજા મારી તરફ આટલો બધો ભેદ ગણે છે. પટરાણીને મનમા એમ છે કે

કલાવતીને બેરખા રાજાએ જ કરાવી આપ્યા છે. રાજા મહારાણી પ્રત્યે કહે છે તમને કોણે દુભવ્યા છે? અને કેમ કોણે તમારો અનાદર કર્યો છે? મહારાણી રાજાને કહે છે, કોઈએ મારો અનાદર કર્યો નથી તમે જ મારી તરફ ભેદભાવ ગણ્યો છે મને અંધારામાં રાખીને કલાવતીને તમે રાતના અજવાળું કરે તેવા બેરખા ઘડાવી આપ્યા છે, ત્યારે મારી કઈ ગુનેગારી છે કે મને જ ભુલી ગયા?

અંદરથી ખદબદતું વાતાવરણ

રાજા કહે છે, કલાવતીને મેં બેરખા ઘડાવી આપ્યા નથી અને મને તે અંગેની કંઈ ખબર પણ નથી માટે મહારાણી! તમે કલાવતીને પૂછીને નક્કી કરો કે બેરખા કોણે ઘડાવી આપ્યા છે? અથવા ભેટમાં મળ્યા હોય તો કોના તરફથી મળ્યા છે? એટલે લીલાવતી ત્યાં કલાવતીની સમીપે પહોંચી ગઈ, અને રાજા પણ એક બાજુ છાનો ઊભો રહ્યો છે આ ઉપરથી સમજી શકાય છે કે રાજાઓના અંતેઉરના વાતાવરણમાં પણ કેટલી અશાંતિ હોય છે. અને અંદરથી વાતાવરણ કેવું ખદબદતું હોય છે મોટા મોટા ભઠ્ઠાની આગ કરતાં ઈર્ષ્યાની આગ તો એકલા મૃત્યુલોકમાં જ નહીં પણ જ્યાં બાદર અગ્નિકાય નથી તેવા દેવલોક સુધી પહોંચેલી છે. દેવોમાં પણ પરસ્પર ઈર્ષ્યા, અદેખાઈ અને મત્સર હોય છે. વૈભવશાળી દેવોના વૈભવને જોઈને કેટલાક મિથ્યાદૃષ્ટિ દેવો ઊભા સળગતા હોય છે! એટલે જ્ઞાનીઓને ફરમાવવું પડ્યું કે, "નહી સુખી દેવતા દેવલોએ" દેવલોકમાં રહેલા દેવો પણ સુખી

નથી. રાજા મહારાજાઓ પણ સુખી નથી. કહેવાતા શેઠ કે સેનાધિપતિઓ પણ સુખી નથી. કારણ કે આમાંના કોઇ આધિ, વ્યાધિ કે ઉપાધિથી મુક્ત હોતા નથી. સુખીમા સુખી જો કોઇ હોય તો વીતરાગી એવા મુનિ ભગવંતો છે કારણ કે, તેમને આધિ. વ્યાધિ ને ઉપાધિની જગ્યાએ સમાધિ હોય છે. માટે વીતરાગ એવા મુનિ ભગવતો સુખી છે આજે ઘર ઘરના વાતાવરણમા કલેશ અને કંકાસ કેટલા વધી ગયા છે? તેવા વાતાવરણમાં સ્વપ્ને પણ સુખની આશા શે રાખી શકાય? સમાગમા તો મોટા ભાગના ચિંતામા ને ચિતામા ઊભા સળગે છે. છતા સંસારી કેટલીકવાર થપ્પડ મારીને મોઢા લાલ રાખે છે! જ્યાં અંશે પણ આત્માના સ્વરૂપની ઝાંખી જેને થઈ છે. તેને જ વાસ્તવિક સુખ છે બાકી તો કોઇ એક કવિએ લખ્યુ છે કે,

"बहुत वणज बहुत बेटीया दो नारी भरथार ।
इतने को मत मारीओ मार रह्यो किरतार ॥"

ચારે બાજુનો ખૂબ જેને વ્યાપાર હોય, ઝાઝી જેને દીકરીઓ હોય, બે નારીનો જે ભરથાર હોય, કવિ કહે છે, આટલાને કોઈ હણશો નહીં. કારણ કે કિરતાર તેને હણી જ રહ્યો છે આ ત્રણે બાબતો તમારા અનુભવની હોવાથી લાબુ વિવેચન કરવાની જરૂર રહેતી નથી તે કાળના રાજા-મહારાજાઓના અંતેઉરમાં તો હજારો મહારાણીઓ રહેતી હતી જેની ચાલુ વાર્તા છે, તે શંખરાજાના અંતેઉરમાં પણ ૩૬૦ મહારાણીઓ હતી તે રાજાઓના અંતરંગ જીવનની તો વાત જ શી કરવી? પુન્યોદયે સરખુ ઉતરે એ વાત

જુદી છે. બાકી ક્યારેક કેવો અનર્થ સર્જાઈ જાય છે એ આ આખી વાર્તા પરથી જ સમજાઈ જશે

સતીને કુલટા માની લીધી

લીલાવતી મહારાણી કલાવતીને પૂછે છે કે, બાઈ કલાવતી ! સાચું કહો, આવા સુંદર બેરખા કોના તરફથી તમને મળ્યા છે ? કલાવતી અંદરના કાવત્રાની વાત સમજી શકતી નથી, એટલે સરળભાવે કહી દે છે કે, જેને હું પણ વહાલી છું તેણે આ બેરખા મારી પર મોકલ્યા છે, અને જે મને વહાલા છે તે મને રાત ને દિવસ સાંભરે છે. વહાલા શબ્દનો પ્રયોગ કર્યો પણ મારા બે સગા ભાઈએ બેરખા મોકલ્યા છે અને તે મને ખૂબ વહાલા છે, તેવો ફટસ્ફોટ ન કર્યો. બસ સગા ભાઈનો ખુલાસો ન કર્યો તેમાં તો ગજબ અને લીલાવતીએ અર્થનો અનર્થ કરી નાખ્યો. રાજા તો એવા નિર્ણય પર આવી ગયો કે, પરણ્યા પહેલાના કોઈ પર પુરુષ સાથે કલાવતીને પ્રીતિ હશે તેણે બેરખા મોકલ્યા લાગે છે, રાજા કલાવતીના સતીત્વને પણ સમજી શક્યો નહીં. કલાવતી મહાસતી હોવા છતાં રાજા તે સ્વરૂપના તેને ઓળખી શક્યો નથી. રાજાનો જીવ ભવાંતરમાં પોપટના ભવમાં હતો ને ભવાંતરમાં કલાવતી સુલોચના રાજકુમારી હતી, તેણે પોપટની પાંખો છેદી નાખેલી તે કર્મ હવે કલાવતીના ભવમાં ઉદયમાં આવતા રાજાને નિમિત્ત મળી આવ્યું. રાજા લીલાવતી મહારાણીને કહે છે કે, હું તમારે મનમાં જોઈ આવ્યું? નહીં. કલાવતીના પ્રચ્છન્ન પાપ હવે પ્રગટ થઈ ગયા છે. હું તેના બેરખા સહિત બન્ને કર કાપીને તે બન્ને હાથ તને મોકલાવી દઈશ.

રાજાનો હુકમ

રાજા તરત ચંડાલને બોલાવીને હુકમ કરે છે કે, આ કલાવતીને ભરજંગલમા લઈ જઈને તેના હાથ કાપીને અહી લાવીને મારી સમક્ષ હાજર કરો. આ પરથી સ્પષ્ટ થઇ જાય છે કે, રાજા ઠરેલ બુદ્ધિને તો નહીં જ. નિર્ણય લેવામાં રાજાએ કેટલી ઉતાવળ કરી છે ! કલાવતીના પણ કર્મ ઉદયમા આવ્યા છે એટલે રાજાને પણ શું દોષ દેવો ? જીવને ઉદયમાં આવેલા કર્મ ભોગવવાના હોય છે. બીજા તેમા નિમિત્ત રૂપ બને તેટલું જ છે જન્મ જન્માતરમા કરેલા કર્મો ઉદયમા આવ્યા વિના રહેતા નથી. ભલભલા મહાપુરૂષોને પણ ઉદયમા આવેલા કર્મો ભોગવવા પડે છે દુનિયામાં ગહનમાં ગહન જો કોઈ પણ વસ્તુ હોય તો તે કર્મની ગતિ છે.

રાજાનો હુકમ સાભળીને ચંડાલ પણ થરથરી ઉઠયો અને પોતાની પત્ની ચડાલણીને તે કહે છે, આ હુકમ રાજાનો આપણે બજાવવો નથી રાજા આપણી પાછળ પડયા વિના નહીં રહે. તે કરતાં આપણે આ નગરીનો જ ત્યાગ કરી દઇએ આ બિચારો ચડાલ છે છતો તેનામા દયા છે, અને રાજા કેટલો નિર્દય બન્યો છે ? ચડાળ તો ગામ છોડવાને તૈયાર થઈ ગયો, ત્યા ચડાલણી કહે છ તારૂ આમા કામ નથી હુ કામ પતાવી આવીશ. રાજાની સમક્ષ આવીને ચંડાલણીએ બીડુ ઝડપી લીધુ. રાજા તેને હાથમા તલવાર આપે છે. અને કહે છે કલાવતીને રથમા બેસાડીને રથને બળદ કાળા જોડાવજે અને કઈ પૂછે તો કહી દેજે રાજા પીયર મોકલે છે. માનવીને એક પાપ આચરવામાં બીજા અનેક

પાપ આચરવા પડે છે. અને તેમાં માયા-મૃષાવાદ તો ખૂબ સેવવો પડે છે.

રાજાના હુકમની બજાવણી

રથ તૈયાર કરાવીને ચંડાલણી કલાવતીને તેમાં બેસી જવાનું કહે છે, અને રાજાના કહ્યા મુજબ પીયરનું બહાનું આપીને રથને ત્યાંથી પુરવેગમાં હંકારી મૂકે છે રથની સાથે શ્યામ બળદ જોડેલા જોઇને સતી કલાવતી અંદરના ભેદને સમજી ગઇ રથ આગળ ધપતા ધપતા જંગલના એક તદ્દન સૂકા પ્રદેશમાં ચંડાલણી રથને થભાવી દે છે. અને રાણીને કહે છે, બાઈ હવે નીચે ઉતરો. "સતી કલાવતી મનમા એકદમ ઉચાટ ખાઈ જાય છે, અને ચંડાલણીને કહે છે, મને પીયર મોકલવાનો રાજાનો આદેશ છે આ માર્ગ પીયરનો તો છે નહી. અને તે મને આવા તદ્દન નિર્જન સૂકા જંગલમા કેમ ઉતારી મૂકી ?

ચંડાલણી કહે છે, બાઇજી, હવે સ્પષ્ટ ખુલાસો કરું છુ રાજાએ તમને પીયર મોકલ્યા નથી. પણ તમારા કોઇ મહાન અપરાધને લીધે રાજાએ ભર જગલમાં લઈ જઇને તમારા બને કર છેદી નાખવાનો મને હુકમ કર્યો છે, એટલા માટે હુ તમને રથમા બેસાડી જગલમા લઈ આવી છુ

અને સત્યનો સૂર્ય ઝળહળી ઉઠ્યો !

રાજાનો હુકમ સાભળતાં જ કલાવતી જરાયે હર્ષ નો પોતાના હાથથી જ છેદીને ચંડાલણીને આપી દે છે. કર્મ [illegible] ચંડાલણી છેદી નાખે છે [illegible] સહિત બન્ને હાથ

નગરમાં આવીને રાજાને આપે છે. રાજા લીલાવતી મહારાણીને બંને હાથ જેવા સોંપવા જતા હતા કે, બેરખા પર કલાવતીના બંને ભાઈના નામ વાંચ્યા જયસેન અને વિજયસેન એવા અક્ષરો સ્પષ્ટ બેરખામાં લખાયેલા હતા રાજા નામ વાંચતા જ તત્કાળ મુંઝાઈ ગયો, અને રાજા મૂર્છા ખાઈને ધરતી પર ઢળી પડયો સેવકોએ શીતળ વાયરાથી રાજાને સજ્જ કર્યો. ત્યાં રાજા પોકે પોક મૂકીને રોવા લાગ્યો. રાજા વિલાપ કરવા લાગ્યો કે, મને આ કેવી દુર્બુદ્ધિ સુઝી ? મેં આ તદ્દન નિર્દોષ નારીને કેવો ઘોર અન્યાય કર્યો ? હવે મારે જીવવું શા કામનું છે ? રાજ-રમણી બધુ હવે મારા માટે નકામું છે.

રાજા ચંદનના કાષ્ટની ચિત્તા તૈયાર કરાવે છે. રાજા સતી કલાવતીને ઘોર અન્યાય કર્યો તે પાપની શુદ્ધિ માટે અગ્નિમાં બળી મરવા તૈયાર થઇ જાય છે રાજ્યના મુખ્ય પ્રધાન રાજાને કહે છે. રાજન ! એકદમ આવું દુઃસાહસ કરવા જેવુ નથી મને એક મહીનાની મુદત આપો હું શોધ ચલાવીને એક મહીનામાં ગમે ત્યાંથી મહાસતી કલાવતી આપને મેળવી આપીશ પ્રધાનની હિંમત પરથી રાજાને આશ્વાસન મળે છે, અને મૃત્યુના માર્ગથી રાજા તરતને માટે પાછો વળી જાય છે

કલાવતીની હૃદય વેદના

આ બાજુ કલાવતીને કર છેદાવવાથી એકદમ વેદના ઉપડે છે તીવ્ર વેદનાને લીધે ત્યાને ત્યા તેને પ્રસૂતિ થઇ થઈ જાય છે તેજસ્વી પુત્રને જન્મ આપે છે. જગતમાં શીયળનો મહિમા અપરંપાર છે. શીયળના પ્રભાવે વિપત્તિ

સંપત્તિમા પલટાઈ જાય છે. મહા ભયંકર વિઘ્નો પણ શીયળના પ્રભાવે દૂર થઇ જાય છે. શીલવંતને દેવો પણ શિર ઝુકાવે છે. કલાવતી મહાસતી હોવા છતા પૂર્વના કર્મના ઉદયે તેની માથે મહાભયંકર આફત આવી પડી છે છતા સૂર્યની આડા આવી ગયેલા વાદળાને વિખરાઈ જતા વાર કેટલી લાગે છે ? તેવી રીતે ધર્મના પ્રભાવે ગમે તેવા વિપત્તિના વાદળ પણ એક ક્ષણવારમા વિખરાઈ જાય છે તરતના જન્મેલા બાળક પ્રત્યે કલાવતી કહે છે, હે બાળ ! ભર જંગલમા તારો જન્મ થયો છે કોણ અહી તારી સાર-સંભાળ લેનાર છે ? ઉજ્જૈણી નગરીમાં આજે તારો જન્મ થયો હોત તો અત્યારે સુમધુર વાજિંત્રો વાગતા હોત જ્યારે અહીં તો શિયાળીયાનુ રૂદન સંભળાય છે નગરીમા તારો જન્મ થયો હોત તો અપૂર્વ ભવ્યતાપૂર્વક આજે તારો જન્મ મહોત્સવ ઉજવાત આખી નગરીમા આનંદનુ વાતાવરણ છવાઈ જાત. જ્યારે હે પુત્ર ! અહી જંગલમા આ દુઃખીયારી હુ તારી માતા આસુની ધાર વહાવીને તારો જન્મ મહોત્સવ ઉજવી રહી છુ હુ રાજરાણી અને તુ રાજપુત્ર હોવા છતા આવા સંકટ કાળના સમયે પણ આપણી કોઇ સાર સંભાળ લેનાર નથી મારા બંને હાથ કપાઇ ગયા છે. તેમા વળી આ પ્રસૂતિનો કાળ ! બીજુ બધુ તો ઠીક પણ હુ અશુચિ પણ શી રીતે ટાળીશ ? પુત્રનુ પાલન શી રીતે કરીશ ! આ રીતે મનમા સંતાપ કરતા પૂર્વક રૂદન કરે છે

શીયળનો પ્રભાવ !

એટલામા શીયળ ધર્મના પ્રભાવે કે સૂર્ય નદી કર્યું

તે બે કાંઠે વહેતી થઇ જાય છે કલાવતી નદીની વચમા નિર્ભિક પણે બેઠેલી છે. પાણી ચારે બાજુ આટા મારીને પુર વેગમાં વહે જાય છે, પણ કલાવતીને તે જલના પ્રવાહ વડે લેશ પણ બાધા પહોંચી નથી. કારણ તેના શીયળના પ્રભાવે તો નદીમાં પાણી આવ્યું છે, એટલુ જ નહીં, જે સૂકુ જંગલ હતુ તે લીલુછમ થઈ જાય છે ચારે બાજુનું વાતાવરણ જાણે હર્યુંભર્યું થઈ જાય છે.

પોતાની બન્ને બાય નીચી કરીને જેવી જળમા બોળવાની તૈયારી કરે છે કે, તેટલામા કોઈ એવો તો દૈવી ચમત્કાર થઈ જાય છે કે બન્ને હાથ બેરખા સહીત નવીન કરપલ્લવ વડે પલ્લવીત થઈ જાય છે એટલે શાસન દેવીના પ્રભાવે જે હાથ કપાઇ ગયા હતા તેની જગ્યાએ નવા હાથ આવી જાય છે. આ છે શીયળ ધર્મનો સાક્ષાત્ પ્રભાવ. સંકટના સમયે ધર્મ રક્ષા કરે છે આપણે જો ધર્મનું રક્ષણ કર્યું હોય તો ધર્મ આપણી રક્ષા કરે જ કલાવતી રાણીએ મનથી પણ કોઈ પર પુરૂપની ઇચ્છા કરી નથી. પોતાના શીયળ વ્રતનું અખંડ પણે પાલન કરેલું છે. તો પછી ધર્મ તેની રક્ષા કરે તેમાં શી નવાઇની વાત છે? પુરૂષોએ કે બહેનોએ પોતાના પ્રિય પ્રાણોને ભોગે પણ ધર્મની રક્ષા કરવી જોઈએ સજ્જન મનુષ્યો સંકટના સમયે ધર્મની રક્ષા માટે પોતાના પ્રાણોનો પરિત્યાગ કરી દે છે, પણ ધર્મનો ત્યાગ કરતા નથી. શીલ એ જ શરીરનો સાચો શણગાર છે શીલ અને સૌંદર્ય બન્ને ભેગા હોય તો સોનામાં સુગંધ સમાન છે. ફક્ત એકલુ શીલ હોય તો શોભારૂપ છે. બાકી શીલ

વિનાનું એકલું સૌંદર્ય શોભારૂપ નહી પણ શ્રાપરૂપ જરૂર છે.

રાજા, વાજા ને વાંદરા !

ધર્મનો પ્રભાવ જોઈને કલાવતી રાણી એકદમ ઉત્સાહમા આવી જાય છે. એટલામા એક તાપસ ત્યા આવી પહોંચે છે રણ જેવો પ્રદેશ નંદનવનમા પલટાઈ ગયેલો જોઈને તાપસને મનમા ખૂબ હર્ષ ઉત્પન્ન થાય છે તાપસ નેપાળ દેશ તરફ રહેનારો હોવાથી પૂર્વાવસ્થામા તે કલાવતીના પિતાનો મિત્ર હતો એટલે કલાવતી તેને આદરથી બોલાવે છે અને તાપસ પણ કલાવતીને કહે છે કે, અરે ! પુત્રી તુ આવી મહા ભયંકર અટવીમા એકાકી કઈ રીતે આવી પહોંચી ? મને પિતા તુલ્ય ગણીને તું બધી હકીકત કહી સંભળાવ કલાવતી અવરથી આખર સુધીની બધી ઘટના કહી સંભળાવે છે સાંભળીને તાપસ એકદમ શંખ રાજા પ્રતિ કોપાયમાન થઈ ગયો. કલાવતીને તાપસ કહે છે તુ કહેતી હો તો હુ રાજાને એવો ઉપદ્રવ કરૂ કે તેની બુદ્ધિ ઠેકાણે આવી જાય ! કલાવતી કહે છે. આપ મારા માટે પિતા તુલ્ય છો પણ રાજા પ્રતિ કોપ નહીં કરો રાજાનો લગારે દોષ નથી રાજાઓ હંમેશા કાનના કાચા હોય છે કોઈએ ભંભેરણી કરી એટલે ભરમાઈ જાય માટે જે પરવશ હોય તેની દયા ચિંતવો !

તાપસ પોતાની વિદ્યાના બળે ત્યા કલાવતીને જંગલમા રહેવા માટે બધા પ્રકારના ઊભા કરી દે છે. કલાવતી પોતાના પુત્ર સાથે [illegible] દિવસો પસાર કરી રહી છે

જંગલમાં બનેલી આ અપૂર્વ ઘટના જોઇને લાકડા કાપવા આવેલા કઠીયારા આશ્ચર્ય ચકીત બની જાય છે, અને શંખરાજાને વધામણી આપવા ઉજ્જૈની નગરી ભણી દોડતા દોડતા જઈ રહ્યા છે.

આ બાજુ રાજ્યના મંત્રીએ કલાવતીની શોધ માટે મહિનાની મુદત માગેલી હતી. એટલે મંત્રી શોધ કરવા માટે નગરીની બહાર નીકળ્યા કે સામેથી કઠિયારા મળ્યા કલાવતીની સઘળી વિગત સાભળીને સૌને આનંદનો પાર ન રહ્યો, કઠીયારાને રાજાની સમીપે લઇ ગયા, રાજાને બધી વાત કરી, એટલે રાજાને પણ આનંદનો પાર ન રહ્યો. કઠીયારાને રાજાએ આખી જિંદગીનું દાળદર ફીટી જાય એટલું ધન આપ્યું. રાણીના ક્ષેમકુશળના, પુત્ર જન્મના અને શીયળ ધર્મના પ્રભાવના બધા સમાચાર ભેગા મળ્યા એટલે રાજાને તો આનંદની અવધિ થઈ ગઈ! રાજા પોતે ચિત્તામા પ્રવેશ કરવાનો હતો, તેમાંથી પણ રાજા ઉગરી ગયો

પછી તો રાજા મંત્રીઓની સાથે જંગલમા પહોચી ગયો અને મોટી ધામધૂમથી રાણીને નગરમા પ્રવેશ કરાવે છે. આખા નગરમા ઉત્સવના રંગ વધામણા જેવું વાતાવરણ સર્જાતા જય જયકાર વર્તી જાય છે. દુનિયાને એકવાર ભાન થઇ જાય છે કે ધર્મનો કેવો અપૂર્વ પ્રભાવ છે

પછી તો રાજા-રાણી ઘણા વર્ષો સુધી સુખ ભોગવ્યા બાદ એકવાર વનમા ક્રીડા કરવા નિમિત્તે ગયા છે, અને ત્યા વનમા તેમને ધર્મ ધુરંધર એવા સાધુના દર્શનનો લાભ મળી જાય છે સાધુ મહારાજ, રાજા-રાણી બન્નેને ધર્મદેશના

સંભળાવે છે રાજા સાધુ ભગવતને પૂછે છે કે, કયા કર્મના ઉદયે મેં આ કલાવતીના કર છેદાવ્યા તે આપ મને ફરમાવો ! મુનિ ભગવંત અતિન્દ્રિય જ્ઞાનના ધણી હોવાથી પૂર્વે આપણે આ કથામા વર્ણવી ગયા તેમ આખુ પૂર્વ ભવ બન્નેને કહી સંભળાવે છે. રાજા ભવાતરમા પોપટના ભવમા હતો અને રાણી સુલોચના રાજકુમારી હતી તે બધુ આપણે વિસ્તારથી વર્ણવી ગયા છીએ.

કર્મના વિપાક કેવા હોય છે તે આ કથાનક પરથી સ્પષ્ટ સમજાઈ જાય છે. માનવી કર્મના વિપાક સમજે તો પાપથી જરૂર વિરામ પામે અને પાપથી વિરામ પામે તો ભવોભવમા આરામ પામે.

વિપાકની વાત સાંભળતા વૈરાગ્ય અને દીક્ષા

પૂર્વભવની વાત સાંભળીને રાજા ને રાણી બન્નેને જાતિસ્મરણ જ્ઞાન થાય છે. અને પોતાના પૂર્વભવને જ્ઞાનીના વચનાનુસાર 'તહત્તિ' કહીને સદ્દહે છે. કર્મના વિપાકની વાત સાંભળીને રાજા ને રાણી બન્ને વૈરાગ્ય પામે છે અને નિર્મળ ભાવે બન્ને ચારિત્ર અંગીકાર કરે છે. તપ, જપ અને ધ્યાનના બળે બધા કર્મોને ખપાવી રાજા ને રાણી કેવળજ્ઞાનને પામી બન્ને મોક્ષે સિધાવી જાય છે. બન્ને આત્માના શાશ્વતા આનંદને પ્રાપ્ત કરી લે છે એટલુ જ નહીં પણ મનુષ્ય જન્મના વાસ્તવિક લાભને બન્ને પામી જાય છે. બસ આ બન્નેની જેમ આપ સૌ નર જન્મને સફળ કરી તેના વાસ્તવિક ફળને પામો અને સૌ શાશ્વત સુખના ભાગી બનો એજ એક અભિલાષા

પ્રદેશી રાજાના

દશ પ્રશ્નો

પ્રદેશી રાજા શરૂઆતમા તદ્દન નાસ્તિક હતા. તે અંગેનુ પ્રદેશી રાજાનાં પ્રધાન ચિત્ર સારથીને મનમાં ખૂબ દુ:ખ રહેતું હતુ. રાજા જો આસ્તિક બને તો કેવુ સારૂં. તેવી ચિત્ર સારથીની પ્રબળ ભાવના હતી એકવાર વિહાર કરતા કરતા કેશી ગણધર ભગવાન શ્વેતામ્બિકા નગરીમા પધારે છે. ચાર જ્ઞાનના ધણી કેશી સ્વામિ નગરીની બહાર મૃગવન નામે ઉદ્યાનમા સમવસર્યા ચિત્ર સારથીએ પૂર્વે વિનંતી કરેલી એટલે ચિત્ર સારથીને કેશી સ્વામિના આગમનથી અપૂર્વ આનંદ થયો. એકવાર અશ્વક્રિડાના નિમિત્તે ચિત્રસારથી પ્રદેશી રાજાને મૃગવન ઉદ્યાનમાં તેડી જાય છે અને કેશી ગણધર ભગવાનનાં સમાગમમા આવવાનું પ્રદેશી રાજાને સૌભાગ્ય પ્રાપ્ત થાય છે.

જોકે શરૂઆતમા તો પ્રદેશી રાજાએ કેશી સ્વામિ માટે અમુક અપમાનજનક શબ્દો ઉચ્ચાર્યા છે પણ સંપર્કમા

આવ્યા બાદ તેની શકાઓનુ સમાધાન થઈ જતા પ્રદેશી રાજા
કેશી અણગારના ચરણમા ઝુકી જાય છે

(૧) જો આત્મા શાશ્વત અને પરલોકગામી હોય તો પરલોકમાં ગએલા અહિ પાછા કેમ ન આવે ?

કેશી સ્વામિ અને પ્રદેશીરાજા વચ્ચે વાર્તાલાપની શરૂઆત થતા પ્રદેશી કહે છે કે, આપના મતવ્ય મુજબ શરીરથી આત્મા ભિન્ન છે પણ મારી સમજણ એવી છે કે, શરીર અને આત્મા એકજ છે શરીરથી ભિન્ન આત્મા જેવી વસ્તુ નથી તેના પ્રબળ પુરાવા રૂપે મારા દાદા ખૂબજ અધાર્મિક હતા પ્રજાની સાર સભાળ બિલકુલ લેતો ન હતા કરવેરા એટલાબધા નાખતા કે પ્રજા તેનાથી ત્રાહિમામ્-ત્રાહિમામ થઇ ગએલી. કેટલાય નિર્દોષ મનુષ્યોના પણ કોઇ સામાન્ય ન જેવા અપરાધને કારણે તે વધ કરાવી નાખતા ! માટે આવા ઘોર કર્મ કરનારા મારા દાદા તમારી માન્યતા મુજબ અહિંથી મૃત્યુને પામીને નરક ગતિમા ગએલા હોવા જોઇએ અને ત્યા નરક ગતિના તે તીવ્ર દુ ખ ભોગવતો હોવા જોઇએ. છતા હજુ સુધી તે મને અહિ ચેતવવા આવ્યો નથી કે દિકરા ! તુ ઘોર પાપ નહી કરતો. જો પાપ કરીશ તો તારે પણ મારી જેમ ભવાંતરના નરકગતિના દુ ખ ભોગવવા પડશે મારા દાદાને અહિ મારી પર અપૂર્વ પ્રેમ હતો છતા જો આત્મા શાશ્વત હોય અને પરલોકગામી હોય તો નરકગતિમા ઉત્પન્ન થએલા મારા દાદા મને આટલુ પણ કહેવા અહિ કેમ ન આવે ? માટે મારી દઢ માન્યતા છે કે આત્મા જેવી કોઇ શાશ્વત વસ્તુ નથી

પ્રત્યુત્તરમા કેશી અણુગાર કહે છે કે, રાજન્ ! તારી મુખ્ય પટરાણી સૂરીકાન્તા રાણી સાથે કોઈ હલકો મનુષ્ય ખરાબ વર્તન કરતો હોય ને તે તારી નજરે આવી જાય તો રાજન્ તેને તું કેવીક સજા કરે ? મહાત્મન્ ! આવું કોઈ કરે તો તેને હું શુળીએ ચડાવી દઉં, તેના શરીરનાં ટુકડા કરાવી નાખું ! રાજન્, તે કામાંધ મનુષ્ય કહે કે, રાજન તમારે મને જે સજા કરવી હોય તે કરજો પણ ઘડીકવાર થોભી જાઓ, હું મારા સંબંધીઓને ઘેરે જઈને ચેતવી આવું કે, કોઈ મારી જેમ આવું ખરાબ વર્તન કરશો નહીં, નહીંતર મારી જેમ તમારે પણ મોતની સજા ભોગવવી પડશે. રાજન્ તું તે અપરાધીને ઘરે જવા દે ખરો ? પ્રભુ ! હું તેને એક ક્ષણ પણ કયાય દૂર ન જવા દઉં ! રાજન, તેવીજ રીતે નરકમાં ગએલા જીવાત્માઓને અહિં આવવાની ઈચ્છા થાય છે પણ નારકો પરમાધામીને એવા તો વશ પડેલાં હોય છે કે, તેને ઘડીકે પરમાધામીઓ પોતાનાથી વિખુટા પડવા દેતા નથી એટલે આવી પરાધીનતામા સપડાએલો તારો દાદો તને અહિં ચેતવવા કયાથી આવી શકે ?

બીજુ કારણ એ છે કે, નરકગતિની તીવ્ર વેદનાં નારકોને વિહ્વલ કરી નાખે છે, એટલે તે બિચારા મૂઢ જેવા બની જાય છે. ત્રીજુ કારણ એ છે કે, આયુષ્ય કર્મ પુરૂં ન ભોગવાય ત્યાં સુધી નારકો ત્યાથી નીકળી શકતા નથી, કારણ કે ત્યાનુ આયુષ્ય નિરૂપક્રમ હોય છે અને વધારેમા વધારે તેત્રીસ સાગરોપમ અને ઓછામા ઓછું દશ હજાર વર્ષનું હોય છે વેદનીય કર્મ પણ પુરૂ ન ભોગવાય ત્યા સુધી પણ નારકો છુટકારો પામી શકતા નથી, માટે પરલોકગામી આત્મા છે એ વાત નિશ્ચિત છે.

(૨)

પ્રદેશી રાજાએ બીજો પ્રશ્ન એ કર્યો કે, મારી દાદી ખૂબજ ધાર્મિક હતી સામાયિક-પ્રતિક્રમણ, પૌષધ વગેરે દરેક ધર્મ ક્રિયા તે કરનારી હતી. સુપાત્રે દાન કરતી હતી તમારા મત પ્રમાણે મારી દાદી જરૂર દેવલોકમા ગઈ હોવી જોઇએ, છતા તેણે પણ અહિં આવીને મને એમ કહ્યુ નથી કે, તુ મારી જેમ ધર્મ-ધ્યાન કરજે જેથી પરલોકમા તને મારી જેમ સ્વર્ગના સુખ મળશે! ભલે આપના કહેવા પ્રમાણે મારો દાદો નરકમાથી પરવશતાને લીધે અહિં ન આવી શકે, પણ મારી દાદીને સ્વર્ગમાથી અહિં આવવાને કોણ રોકી શકે ? પણ તે હજી મારી પર તેને ખૂબ સ્નેહ હોવા છતા મને ચેતવણી આપવા આવી નથી માટે હું એવા નિર્ણય પર આવ્યો કે પરલોકગામી આત્મા નથી અહી શરીર ભસ્મીભૂત થવાની સાથે આત્મા પણ ભસ્મીભૂત થઈ જાય છે.

રાજન્! તુ સ્નાનથી શુદ્ધ થઈને, હાથમા દેવ પૂજાની કેશર-ચંદન, ધૂપ વગેરે સામગ્રી લઈને દેવમંદિરમા પૂજા કરવાને જઈ રહ્યો હો અને તને કોઈ ભંગી કહે કે, રાજન! અહીં સંડાસમા આવીને થોડી વાર વિશ્રાંતિ લો ને! ઠીક જગા લાગે છે તો, રાજન્ તુ સંડાસમા દાખલ થાય ખરો! પણ સંડાસમા પ્રવેશ કરવાની વાત તો દૂર, પણ તુ તે ભંગીની સામું પણ ન [illegible] તેને [illegible] [illegible]! તો રાજન્, દેવો [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

બીજા પ્રશ્નો રહ્યા નથી પણ પેઢી દર પેઢીથી ચાલ્યો આવતો ધર્મ હુ મૂકી કેમ શકું ? આ છેલ્લા પ્રશ્નનો આપ મને યોગ્ય સમાધાન કરી આપો. એટલે મારા મનને પરમ શાન્તિ થઈ જાય અને મારી ભાવના હવે આપનાજ માર્ગે આગળ વધવાની છે, એટલે જિન માર્ગ અગીકાર કરવાની મારી ભાવના થઈ ગઇ છે. રાજન્, કુળ પર પરાથી ગમે તેવો ધર્મ ચાલ્યો આવતો હોય તો પણ તે ધર્મ નહીં પણ અધર્મ હોય તો તેનો ત્યાગ કરવામા એક ક્ષણની પણ વાર નહીં લગાડવી જોઇએ, નહીં તો રાજન્ તારે લોઢાનો જ આગ્રહ રાખનારા વ્યાપારીની જેમ પસ્તાવુ પડશે. તે વ્યાપારી કોણ ? આપ મને બરાબર સમજાવી દો

રાજન, અમુક ચારથી પાંચ વ્યાપારી ગાડા લઇને વ્યાપારાર્થે જઈ રહ્યાં હતા. રસ્તામા લોઢાની ખાણ જોઇને ગાડામા જેટલુ ભરાય તેટલું લોહુ ભરી લીધું. ત્યાંથી જરા આગળ ધા'યા ત્યા ત્રાંબાની ખાણ આવી એક સિવાયના બીજાં બધા વ્યાપારીઓએ લોઢાનો ત્યાગ કરીને જેટલું ભરી શકાય તેટલું નાણુ ભરી લીધું, પણ એક વ્યાપારી ન સમજ્યો આગળ જતાં ચાંદીની ખાણ આવી, વળી આગળ જતા સોનાની ખાણ આવી ને આગળ જતા હિરા–માણેકને રત્નની ખાણ આવી. બીજા વ્યાપારીઓએ જેટલાં ભરાય તેટલા હિરા ને રત્ન ગાડામા ભરી લીધા પણ પેલો એક વ્યાપારી તો ન સમજ્યો તે ન સમજ્યો અને તેણે લોઢાનો જ આગ્રહ રાખ્યો !

ઘેર આવ્યા પછી બીજાં બધા વ્યાપારી ખૂબ સુખી થયા. ભવ્ય મહેલ ચણાવીને તેમા આનંદકિલ્લોલ કરે છે.

જ્યારે જેણે લોઢાનો જ આગ્રહ રાખ્યો તે દુઃખી દુઃખી થઇ જાય છે કારણ કે, તેને લોઢાના ખાસ દામ ઉપજ્યા નહી જ્યારે હિરા ને રત્નવાળાને તો કરોડો રૂપિયા ઉપજી ગયા ! એટલે તે ખુબ સુખી થયા તેમ તેવી રીતે રાજન આ હિરા જેવો આત્મા મે તને ઓળખાવી દીધો છે છતા લોઢા જેવા નાસ્તિક મતનો તુ ત્યાગ નહીં કરે તો રાજન તું પણ પેલા હઠીલા વ્યાપારીની જેમ દુઃખી થાઇશ !

પ્રદેશી રાજા હવે પોતાના મનનુ સંપૂર્ણ સમાધાન થઈ જતા કેશી ગણધર ભગવાનને કહે છે કે, સ્વામિ તમે તો મારો ખરેખર ઉદ્ધાર કર્યો છે. આજ મારો ઉદ્ધાર કરીને જાણે મને આપે શીવપુરનો રાજ સમર્પિ દીધો છે આપના જેટલા ઉપકાર માનુ તેટલા ઓછા છે આપે બુડતા જીવનો ઉદ્ધાર કરીને આ પામર ઉપર અનંત ઉપકાર કર્યો છે આત્માને ઓળખવા માટેની જે મારી પાસે દ્રષ્ટિ જ ન હતી, આપે તો આત્માને ઓળખવાની દ્રષ્ટિ આપીને ખરેખર દ્રષ્ટિદાન કર્યું છે કયા શબ્દોમા હુ આપના ઉપકાર વ્યક્ત કરી શકુ ? આવુ દિવ્ય જ્ઞાન આપીને આપે ખરેખર મારા જેવા આંધળાને દેખતો કર્યો છે આપ કરૂણાના સાગર છો આ પામર પર આપે અનંત ઉપકાર કર્યો છે. મને યાદ છે કે, આપના ચરણમા હુ શુ ધરી દઉ ? આખાયી દુનિયાના [illegible] હીન છે માટે મારો આત્મા જ [illegible] આપને સમર્પિ [illegible] છુ એટલે આજથી આપની આજ્ઞા મુજબ [illegible] મારો દઢ નિર્ધાર જાહેર કરી દઉં છુ. [illegible]

બાર વ્રત ઉચ્ચરીને બારવ્રતધારી શ્રાવક બને છે, અને નિર્ગ્રંથ માર્ગ છેવટે સર્વથી નહીં પણ દેશથી અંગીકાર કરે છે પ્રદેશીને સ્પષ્ટ પ્રતિતિ થઈ જાય છે કે, નિર્ગ્રંથ માર્ગ એજ અર્થરૂપ છે, એટલુજ નહી પરમાર્થ રૂપ છે એ સિવાયનુ જગતમા જે કાંઈ છે તે બધું અનર્થ રૂપ છે. આવો નાસ્તિક રાજા પહેલીજ વારના સંપર્કથી બારવ્રતધારી બન્યો જ્યારે તમે તો વર્ષોથી મહા પુરુષોના સંપર્કમા આવેલા છો છતા મોટે ભાગે હજી ઘાચીના બળદિયાની માફક જ્યાના ત્યા જ છો. કોઈ વિરલા બુઝે એ વાત આખી જુદી છે

પ્રદેશીરાજા બારવ્રતધારી શ્રાવક બન્યા બાદ સંસારના કામ-ભોગાદિના સુખોમા એકદમ વિરક્ત બની જાય છે રાજ્યમા, ધનમા, વૈભવમા અને ઉરમા રાજાને ઉત્કટ વૈરાગ આવી જાય છે અંતઉરમા સૂરિકાન્તા નામે મુખ્ય મહારાણી હતી તેમા પ્રદેશી રાજા ખૂબજ રાગી હતો પણ આત્માની પ્રતિતિ થયા બાદ રાજા તેમા પણ તેવોજ વૈરાગી બની જાય છે. ધર્મને રસ્તે ચડ્યાની આ જ ખરી નિશાની છે કે, જીવ વિષયોમા વિરક્ત બની જાય। વિષય, વિરાગ, કષાય, ત્યાગ અને ગુણાનુરાગ વિના જીવનમા ધર્મ છે જ ક્યા ?

કેશી સ્વામિના સમાગમથી પ્રદેશી રાજાને આત્માની ઓળખાણ થઈ જતા અંતરાત્મામા જ્ઞાન કલા એવી જાગી કે. પૂર્વે સૂરિકાન્તા રાણીમા જે રાજાને અત્યંત રાગ હતો તેમા પણ રાજા વિરાગી બની ગયો તન, ધન કે વૈભવમા મોહ ન રહ્યો હોય અને જીવ તેમા ઉદાસી બની ગયો હોય. ખરા

તેની શોધ બહારમાં ચલાવે છે, તેમ આત્માનો ધર્મ આત્મામા હોવા છતાં અજ્ઞાની મનુષ્યો તેની શોધ બહારમાં ચલાવી રહ્યા છે જે વસ્તુ જ્યાં હોય ત્યાજ તેની શોધ ચલાવવી જોઈએ. દાગીના મૂકેલા હોય તીજોરીમા અને શોધ કરે ડામચીયામા ! તો શોધ ક્યાંથી લાગવાની છે ? માટે જ્ઞાન, દર્શન કે ચારિત્ર અથવા, ઋજુતા, નમ્રતા કે સંતોષ સ્વરૂપ જે ધર્મ છે તે આત્મામાજ છે. ક્યાંય બહારમા નથી. પોતે પોતામા જો સ્થિત બની જાય તો ઘરની ચીજ ઘરમાંથીજ મળી આવવાની છે. જો કે સદ્દગુરૂના યોગેજ પોતાને પોતાની ઓળખાણ થાય છે. માટે દેવ, ગુરૂ આદિ ધર્મ પામવાના પ્રબળ નિમિત્તો છે. પ્રદેશી રાજાને કેશી સ્વામિનાં સમાગમે જ અપૂર્વ ધર્મલાભ થયો છે.

સૂરિકાન્તા રાણી કે જે પ્રદેશી રાજાની પટ્ટરાણી છે. તે અત્યંત વિષયાંધ હોવાથી તે રાજા પ્રતિ એકદમ ક્રોધિલી બની જાય છે. પ્રદેશી રાજા વિષયોથી વિરક્ત થયા એટલે સૂરિકાન્તા રાણીની વિષય ભોગની ઇચ્છાઓ પરિપૂર્ણ થતી નથી. તે રાજા માટે ફાવે તેમ બકે રાખે છે કે, તમે તો હવે મોટા ધર્મિ થઇ ગયા છો. પોતાનાં સંબંધીઓ પ્રતિ તમે હવે પ્રેમ રાખતાં નથી ? તમારા જે આશક હતાં તે પણ તમારાથી નિરાશ થઇ રહ્યા છે. આવે ઉંધે રસ્તે તમને કોણે ચડાવી દીધા છે ? સૂરિકાન્તા રાણીના ઉદ્દગારો પરથી આપણે ખ્યાલ એ કરવાનો છે કે, પ્રદેશીરાજા જીવનમાં પલટો કેવો ખાઈ ગયા છે ? પ્રદેશી-પ્રદેશી મટીને જાણે સ્વદેશી બની ગયા છે, એટલે પરમાર્થી જાણે સ્વમા આવી ગયા છે.

સૂરિકાન્તા રાણીએ જોયું કે હવે આમનાથી મારી કોઈ

સંસાર ભોગવવાની તેની અંદરની મનોકામના હતી. એટલે તેવી છુટ મેળવવા તે જેને એકવાર પોતાના પ્રાણ કરતા પણ પ્રિય ગણનારી હતી, અને પ્રાણનાથ કહીને બોલાવનારી હતી તે જ પ્રદેશીરાજાના પ્રાણ લેવાના ઉપાયો યોજી રહી છે જેમા અતિ રાગ હોય તેમાજ કયારેક અતિ દ્વેષ પેદા થાય છે માટે રાગ કે દ્વેષ કયાંય વધારે પડતા પોષવા જેવા નથી અને તેનું પરિણામ કેટલુ ભયંકર આવે છે તે પ્રદેશી રાજા અને સૂરિકાન્તાના દ્રષ્ટાંત પરથી બરાબર સમજી શકાય છે.

પ્રદેશી રાજાએ એકવાર ચૌવિહારો છઠ્ઠ કરીને પૌષધવ્રત અંગીકાર કરેલું છે. આત્માનાં ગુણોની પુષ્ટિ થાય એ રીતે જ પ્રદેશી રાજા પૌષધવ્રતમા રહેતા હતા. નિદ્રા-કુથલીની પ્રવૃત્તિથી તેઓ લાખ લાખ ગાઉ દૂર રહેતા હતા અને પૌષધવ્રતની ખરી વ્યાખ્યા પણ તે જ છે કે, જેમા આત્માના ગુણોની પુષ્ટિ થાય તેનુ નામ પૌષધ.

પ્રદેશીરાજા આત્મ કલ્યાણની પ્રવૃત્તિમા બરોબરના જોડાઈ ગયેલા જયારે સુરિકાન્તા રાણી વચ્ચેથી કાટો કાઢી નાખવાની પ્રવૃત્તિમા પડી ગઈ છે. પ્રદેશીરાજા ત્રીજે દિવસે સવારના પૌષધવ્રત પારીને ચૌવિહાર છઠ્ઠનું પારણું કરવા નીચે રસોડામાં આવે છે લગભગ પોરસી, સાઢ પોરસીનો સમય ચડાવેલો છે, અને સુરિકાન્તા રાણી પારણામા પ્રદેશી રાજાને ઝેર આપી દે છે પારણા નિમિત્તે બનાવેલી વસ્તુઓમા કાતિલ ઝેરનું મિશ્રણ કરી નાંખે છે. પારણુ કર્યા બાદ રાજાને થોડીક જ વારમાં શરીરમા વિષ બાધા થતા તિવ્ર અશાતા થઈ જાય છે શરીરની નસે નસો જાણે ખેચાવા

માટે તો ભાવ પૂજાજ વિહીત છે અને તેનુ ફળ પણ અનંત છે.

ભગવાને પરિણામે બંધ કહ્યો છે શ્રાવકના જિન પૂજામા ભાવ ઘણાજ ઉંચા હોય છે તેવા ભાવમાં શ્રાવક ખૂબ નિર્જરા સાધી લે છે. અને કદાચ બંધ પડે તો ઘણાંજ ઉચા પુન્યાનુબંધી પુન્યનો બંધ પડે છે જે પુન્ય પરંપરાએ મોક્ષનુ કારણ બને છે.

જિન પૂજામા જોડાએલા શ્રાવકની અભ્યંતર શુદ્ધિનો ખ્યાલ કરવામા ન આવે તો ઉપર ઉપરથી પૂજા સાવદ્ય લાગે પણ અનુબંધે નિરવદ્ય છે જેનુ આખરી ફળ મોક્ષ હોય તેજ અનુબંધે નિરવદ્ય કહેવાય મનમા મિથ્યાત્વ શલ્ય રાખીને ભલે તેવી જીવદયા પાળતા હોય કે ભલે તેવુ દુષ્કર તપ કરતા હોય તે ઉપર–ઉપરથી નિરવદ્ય લાગે, પણ અનુબંધે સાવદ્ય છે, કારણ કે, તે પરિણામે સુંદર નથી આ રીતે ધર્મના વિષયમા ખૂબ ઉંડા ઉતરવુ પડે છે, અને ઘણીજ સુક્ષ્મ બુદ્ધિથી ધર્મતત્ત્વની વિચારણા કરવી પડે છે.

નિર્યુક્તિ ટીકા ચૂર્ણિ કે ભાષ્યનો આલંબન લીધા વિના મૂળ આગમના રહસ્યો પણ સમજી શકાતા નથી તેમાં એટલા બધા ઉંડા રહસ્યો છે કે, પૂર્વાચાર્યોની ટીકાનો આધાર લીધા વિના આપણે ફાંફા જ મારવા પડે ! એટલા માટે પૂ૦ યોગીરાજ આનંદઘનજીને લખવું પડ્યુ કે,

ચૂર્ણી ભાષ્ય સુત્ર નિર્યુકિત વૃત્તિ પરંપર અનુભવ રે
સમય પુરૂષના અંગ કહ્યા તે જે છેદે તે દુર્ભવ રે
ષટ દરિષણ જિન અંગ ભણીજે ન્યાય ષડ ગ જો સાધે રે
નમિ જિનવરના ચરણ ઉપાસક ષટ દર્શન આરાધે રે

ચૂર્ણી ભાષ્ય સૂત્ર નિર્યુક્તિ અને ટીકા એ બધા આગમ પુરૂષના અંગ કહ્યા છે જેને પંચાંગી કહેવામાં આવે છે. આ પાંચમાંથી કોઈપણ અંગનુ છેદ કરવુ તે આગમ પુરૂષના અંગનુ છેદ કરવા બરાબર છે. અને તેવાને આનંદઘનજીએ દુર્ભવી કહ્યા છે પોતાના વક્તવ્યોની પુષ્ટિમા વાતવાતમા આનંદઘનજીના મંતવ્યોનો ઉપયોગ કરનારા દરેકે આ ગાથાનુ ખૂબ પરિશીલન કરી લેવાની જરૂર છે મહાપુરૂષોને ન્યાય આપવો હોય તો તેમના મંતવ્યોનો સર્વાંગીણ અભ્યાસ કરી લેવો જોઈએ પોતાને અનુકૂળ હોય તેટલુ લઈ લેવું અને બાકી બધુ નહીં લેવું એમ કરવાથી મહાપુરૂષોને ન્યાય આપી શકાતુ નથી. પ્રતિમા પૂજન અંગેનાતો મૂળ આગમોમા પણ સ્પષ્ટ પાઠો આવે છે તેમા શાશ્વતી અશાશ્વતી બન્ને પ્રકારના અધિકારો આવે છે અને તે બન્ને પ્રકારની પ્રતિમાઓ વંદનીય અને પૂજનીય છે

શાશ્વતી પ્રતિમાઓ પૂજનિક છે તેમ અશાશ્વતી જિન પ્રતિમાઓ પણ પૂજનિક જ છે જિન પ્રતિમાની ઉપાસના કરવામાં શાશ્વતી કે અશાશ્વતી તેવા ભેદ પાડવાના હોતા નથી સૂર્યાભદેવ તેવી શુભકરણી વડે દેવલોકમા રહીને પણ પોતાનુ હિત સાધી લે છે આ આગમોએ અધિકાર રાયપસેણી સૂત્રમાં ખૂબજ વિસ્તારથી કહેવાયેલો છે જેની પર આપણે [illegible] વિવેચન કર્યું છે જો તેનાથી સાર ગ્રહણ કરે નિજ [illegible] હિત સાધે એજ એક અભિલાષા.

કે એટલી આપણી ભાવિની નબળાઇ છે આ તો વિષયના લગતી ભૂમિકા તૈયાર થઈ.

મહાપુરૂષોએ સુખી થવાના અનેક ઉપાયો બતાવ્યા છે તેમાના અમુક મારે તમને સમજાવવાના છે. તેમા પહેલો જ ઉપાય એ છે કે જ્યાં આપણે બેઠા છીએ ત્યાંથી ઉડવું જોઇએ એટલે કે મમતામાં બેઠા છીએ ત્યાથી ઉઠીને સમતામા આવવુ જોઇએ. એ સામર્થ્ય ન હોય તો છેવટે જ્યા રહ્યા છો ત્યા અનાસક્ત ભાવે રહેવાવું જોઇએ આ સંસારના પદાર્થો ઉપરથી—સ્ત્રી, પુત્ર, ધન ઉપરની મમતા ઉઠાવવી જોઇએ. જીવનમા અનાસક્ત ભાવે રહેશો તો ક્યારેક સુખના દર્શન થશે. જેટલે અંશે સંસારમા વધુ લેપાઇને રહેવાના તેટલે અંશે વધુ દુઃખી થવાના. હિમાલયના પ્રદેશમા ચમરી નામની ગાય થાય છે, તેની દોડ હરણા જેવીજ હોય છે. કોઈવાર વાઘ કે વરૂ તેની પાછળ પડે-તો તે પવન વેગે દોડી શકે છે પણ તેને તેનુ પુંછડું બહુ પ્રિય હોય છે, તેથી તે જો ક્યાય ઝાડી—ઝાખરામા ભરાઈ જાય તો તે ત્યાંની ત્યાજ થંભી જાય છે. જો તે દોડે તો કોઈના હાથમા ન આવે પણ દોડેજ નહિ અને અંતે વાઘ કે વરૂ ફાડી ખાય. પણ તે પુંછના મોહમા પોતાના પ્રાણ પણ જતા કરે છે અને તેને પુછ ઉપર એટલો બધો પ્રેમ હોય છે કે જેટલો આજે તમને મૂંછ ઉપર પણ નથી. આ રીતે મમત્વ આપણને પણ મારી નાખે છે. આમાં તો હુ મમત્વ છોડવાની વાત કરૂં છુ, કાઈ હજુ ઘરબાર છોડવાની વાત કરતો નથી. પણ એટલુ તો નક્કી કરજો કે ત્યાગ વિના સિદ્ધિ મળવાની નથી. જીવનમાં મમત્વનું ત્યાગ કરશો તો તમારૂ મૃત્યુ પણ શાતિદાયક થશે,

યોગી ભર્તૃહરીના શબ્દોમાં કહીએ તો –

" पीत्वा मोहमयी प्रमाद मदिरा मुन्मत्त भूत जगत् "

મોહમદીરાનું પાન કરીને આખું જગત ઉન્મત્ત બન્યું છે ઉપાધ્યાય શ્રી યશોવિજયજી મહારાજના શબ્દોમાં કહીએ તો अहं અને मम ના રટણમાં આખું જગત અંધ બન્યું છે અહંકારભાવ-મમત્વભાવ એ હલાહલ ઝેર છે. [illegible] ઝેર જ આત્માને અનંત કાળથી મારી ગયું છે. સર્પ [illegible] ભયંકર નથી જેટલું તેની આસક્તિનું ઝેર ભયંકર છે [illegible] લોકો તેમાંથી તે ઝેર કાઢીને તેને છૂટથી રમાડી શકે છે [illegible] આસક્તિ એ ઝેરની કોથળી છે. તેને કાઢીને તમે પણ સંસારને છૂટથી રમાડી શકો છો. સંસાર તેટલો ભયંકર નથી [illegible] જેટલું આસક્તિનું ઝેર ભયંકર છે. [illegible]

[illegible]

[illegible]

અંતે બધું ચલાયમાન છે. નિશ્ચલ અને અવિચળ એક ધર્મજ છે, કે જેની આજે આપણને મોટા ભાગે પડીજ નથી. બાકી તો સંસારમા જીવની માફક જે વસ્તુને સાચવી હશે તે પણ અંતે તો જવાની જ છે અરે! બચ્ચાઓને તમે જીવની માફક સાચવતા હો છો છતાં કાળનો ઝપાટો ઓચિંતો એવો આવે છે કે જોતજોતામા ખોળામા ગેલ કરતાં બચ્ચાને ઝડપી લે છે. લક્ષ્મીને પણ તમો પ્રાણની માફક સાચવતા હો છો, એક લોબાનનો ધુપ નથી દેતા એટલુ જ બાકી રાખો છો! (સભામાથી–ધનતેરસે તે પણ દઈએ છીએ) પણ એ દીવસે તો પૂજાએ કરતા હશોને? ખરેખર, આજે દેવીઓએ તમારી ઉપર ભારે કામણ કર્યું છે હો! લક્ષ્મી દેવીએ તો કામણ કર્યું જ છે તેમ આ દેવીએ પણ કયા ઓછુ કામણ કર્યું છે? (સભામાથી–હવે ત્રીજા મહાદેવીનુ રહેવા દેજો) બહુ ઉતાવળા થયા હુ આગળ વધવાનો જ નહોતો. છતા તમે સૌ સાનમા સમજી ગયા એ ઠીક થયુ. તાનમા આવીને ઘણા એમ પણ બોલતા હોય છે કે, લક્ષ્મી એ તો હાથનો મેલ છે, પણ એની મમતા છોડવી એ કાંઈ બચ્ચાના ખેલ નથી તે તો આ તત્ત્વ સમજી જાય તે જ છોડી શકે છે. છતા એટલી વાત તો નક્કી સમજજો કે તમે એને ધુપ દો કે એની પછવાડે ભેખ લો પણ એ કોઈ કાળે રાખી રહેવાની નથી, અને તેમાથી એક રાતી પાઈ પણ સાથે આવવાની નથી. હા! વખતે છોકરા પછવાડેથી મનીઓર્ડર કરે તો કંઈ કહી શકાય નહિ! કદો કરે એમ છે? (સભામાથી–કોઈ કરે એમ નથી અને કદાચ કોઈ કરે તોય ક્યાં પહોચે એમ છે.) કહો આ તે કેવી જબરી નિકામણથી કહેવાય. બાકી તમો ધાગે તો સદુપયોગ દ્વારા તેનો નિકાસ કરી શકો

અતે બધું જ ચલાયમાન છે એમ જો વિચારીએ તો કેમ આસક્તિ ન છુટે ! અને દીવા જેવી વાત છે કે સાથે કાઇ લાવ્યા નથી અને કાઇ લઈ જવાના નથી. આ તો બધી વચગાળાની સરકાર છે, અને તેના ઉપરની જે વાસના એમા જ આત્માનો શિકાર છે જો ખરૂં વિચારીએ તો એક પરમાણુ પણ તમારૂ નથી એટલે કે એક પરમાણુના પણ તમે માલિક નથી. નાહક ખોટી ઉપાધી કરી રહ્યા છો માટે પહેલો મુદ્દો એ નકકી થયો કે અનાસક્ત ભાવમા જ સાચી શાતિ અને સાચુ સુખ રહેલું છે.

બીજા ઉપાયમાં સતોષ આવે છે સતોષ એ મનુષ્યોના જીવનનુ પરમ નિધાન છે. આચાર્ય ભગવાન હેમચદ્રાચાર્યજી યોગશાસ્ત્રમા ફરમાવે છે કે :—

" सन्निधौ निधयस्तस्य कामगव्यनुगामिनी
अमरा: किङ्करायन्ते सन्तोषो यस्य भूषणम् ॥"

સંતોષ એજ જેમના જીવનનું આભુષણ છે તેમના જીવનમા નવનિધિ અષ્ટમહાસિદ્ધિ તો તેમની પાસે જ છે કામધેનુ તેમની પાછળ ફરે છે, અને દેવતાઓ તો તેમના કિંકરો થઇને રહે છે આથી અધિક સતોષનુ મહાતમ્ય શાસ્ત્રો કયા શબ્દોમા લખે ! આજે સતોષ અને શાતિ જો કોઈના પણ નસીબમા હોય તો તે માત્ર યોગી પુરૂષોના જ નસીબમા છે તમારા સસારીઓના નસીબમા ભલે પૈસા હશે, બાગબગીચા હશે, પણ સતોષ અને સાચી શાતિ આજે તમારા નસીબમા નથી, કારણ કે તમને આજે એકલો લાવ અને લઉનો હડકાવ લાગ્યો છે, આમા સતોષ

અને શાંતિ નસીબમાં ક્યાંથી હોય ? લોભવૃત્તિ જ્યારે જાય ત્યારે જ જીવનમાં શાંતિ અને સંતોષ આવે છે. આજે તો તમને જેમ લાભ થાય તેમ લોભ વધતો જાય છે, પરિશ્રમ કરતાં થોડું મળી જાય અને તેમાં તૃપ્તી રાખે અને અધિકની આશા ન રાખે તેનું નામ સંતોષ કહેવાય. આજે એ રીતનો સંતોષ માણસોમાં છેજ નહી આજે સંતોષ માણસોમાં હશે પણ તે તેની કલ્પના પ્રમાણેનો હશે જેમકે ઘણા પૈસા થઈ ગયા હોય પછી ઉપર ઉપરથી કહે ' 'હવે આપણે શીદ ઉપાધી કરવી જોઈએ ? છોકરાઓ એનું કર્યા કરે છે.' અને પાછા ડોકરા એ લાભ આવે તો કુદી જ પડે. આ રીતનો સંતોષ એ સંતોષના ઘરનો સંતોષ નથી પણ મોહના ઘરનો છે બાકી ખરૂં પૂછો તો આજે ક્યાય સંતોષ દેખાતો જ નથી જો કે દુકાનની દિવાલોમાં ઘણાં લખે છે કે " સંતોષી નર સદા સુખી " પણ પાછા પડખેજ લખે છે કે " લાભ સવાયા " અને સવાયા કરતાયે સંતોષ ક્યાં છે ? કરે ભમણા અને નમણા. ખરી રીતે તો એ વાક્ય હૃદયની દિવાલ પર લખાવું જોઈએ. (સભામાંથી-તો તો દુઃખી જ શેના થઈએ ?) તો હવે જાગ્યા ત્યારથી સવાર, હવે વાર નહિ લગાડતા. જે માણસ સંસારને તુચ્છ ગણીને દૃષ્ટિને અંતરમાં વાળી લે છે તેજ ખરો સંતોષી છે. કહો એવા સંતોષી આજે કેટલા છે! યોગી ભર્તૃહરીએ ભિખારીની વ્યાખ્યા આપી છે. તેઓ કહે છે કે :—

" स तु भवति दरिद्रो यस्य तृष्णा विशाला "

ભિખારી અને દરિદ્રિ તે જ છે કે જેની તૃષ્ણા વિશાળ છે આ વસ્તુ વિચારતા તો આજના શ્રીમંતોની દશા ભિખારી

કરતા યે કડવુ લાગે. સતોષી માણસ પરિશ્રમથી મેળવેલા પરસેવાનો ભલે છાશને રોટલો ખાતો હોય, છતા તેને જે સુખ છે તે સુખ દેવતાઓને પણ નહિ હોય. તો કોડવાતા માધાતાઓને તો ક્યાથી હોય ? પછી હિટલર હોય કે મુસોલીની હોય. ભલભલા ભુંડા હાલે મર્યા છે કે જેના આજે નામનિશાન પણ રહ્યા નથી. જગતના જીવોમા પરિગ્રહની અને ભોગની ભૂખ જગાડનારો સાચો ઉપકારી નથી પણ એ બન્નેની તુચ્છતા સમજાવીને એ ભૂખને બગાડનારો અને સતોષને રસ્તે ચડાવનારો જ સાચો ઉપકારી છે જગતના જીવોને આજે હિંસા, ચોરી વગેરે બધા પાપો સમજાવવા સહેલા છે પણ ભોગ અને પરિગ્રહ એટલે કે જાજા પૈસા ભેગા કરવા અને ભોગ ભોગવવા એ પણ પાપ છે એ સમજાવવું ઘણુ જ કઠણ છે અને ખરી રીતે તો બધા પાપોને આ બે પાપો જ પુષ્ટ કરનારા છે.

દ્દષ્ટાંત :– એક યોગી હતા. એમની પાસે ભક્તોએ આપેલી થોડી મૂડી ભેગી થયેલી અમુક ટાઇમે એમને ઇચ્છા થઈ કે આ મૂડી મારે કોઇક ભિખારી માણસને આપી દેવી છે તે ભિખારીની શોધમા નીકળ્યા છે. એજ ટાઇમે એક રાજા બીજા રાજા ઉપર ચઢાઈ કરવા જતો હતો ત્યા કોઈએ પેલા યોગી પુરૂષને કહ્યુ કે આ રાજાની પાસે ઘણા દેશ હોવા છતા બીજા રાજા ઉપર ચઢાઈ કરવા જાય છે. આ સાભળતા યોગી પુરૂષને થયુ કે હુ જે ભિખારીની શોધમા નીકળેલા તે મને રસ્તામા સહુજમાજ મળી ગયો યોગી રાજાને કહે છે કે તારા ગજરાજને જરા ઉભો રાખ. રાજાએ ગજરાજને ઉભો રાખ્યો. ત્યા યોગી પેલી મૂડી રાજાની સામે

"नाणे पुण नियमा आया"

પરંતુ ગૌતમ ! જ્ઞાન તો નિશ્ચિત આત્મ સ્વરૂપ છે. જ્ઞાનાવરણીય કર્મના ઉદયે ક્યારેક આત્મા અજ્ઞાન સ્વરૂપ બની જાય એ ભલે. પણ જ્ઞાન તો આત્મા સ્વરૂપ છે. પોતાના જ્ઞાન ગુણનુ વિપરીત પરિણમન એજ અજ્ઞાન છે. મિથ્યાત્વના તિવ્ર ઉદયે જીવ પોતેજ જ્યા અવળો પડયો હોય ત્યા તેના ગુણોનુ ક્યાથી સમ્યક પરિણમન થવાનું છે? મિથ્યાત્વ મોહનીય કર્મનું ક્ષયોપશમ કે ઉપશમ થયા પછી જ જીવનાં જ્ઞાન દર્શનાદિ ગુણોનું પરિણમન સમ્યક થાય છે. મિથ્યાત્વના તિવ્ર ઉદયે તેને પોતાના જ જ્ઞાનાદિ ગુણથી જીવને લાભ થવાને બદલે કેટલીકવાર મોટો ગેરલાભ થઈ જાય છે મિથ્યાત્વ મોહનીયના ક્ષયોપશમ વિના જ્ઞાનાવરણીયનો ક્ષયોપશમ કોઈ કામનુ નથી જ્ઞાનાવરણીય કર્મના ક્ષયોપશમે અભવિનો જીવ પણ નવ પૂર્વ સુધી ભણી જાય છે, પણ સમ્યકત્વના અભાવમા તે જ્ઞાન અભવિના જીવને કેવલ ભવ વૃદ્ધિના હેતુ રૂપ બને છે. નવ પૂર્વ સુધીનું જ્ઞાન મેળવે એટલે જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો કેટલો બધો ક્ષયોપશમ કહેવાય? પણ સામે મિથ્યાત્વનાં ક્ષયોપશમનો સદંતર અભાવ છે એટલે તે જ્ઞાન સંસાર હેતુરૂપ બને પણ મોક્ષ હેતુરૂપ બની શકે જ નહીં.

અનાદિથી ભવ હેતુરૂપ બનતા મિથ્યા જ્ઞાનને સમ્યગ્ જ્ઞાનમા પલટાવી તેને ભવ નિવૃત્તિરૂપ કરનાર જો કોઈ હોય તો તે સમ્યગ્દર્શન છે. માટે જિન શાસનમા સમ્યગ્ દર્શનનો મહિમા અપરંપાર છે.

અખૂટ ભંડાર ખોલવા માટેની ખરેખરી ચાવી

જીવ અનાદિથી પરમા સ્વપણાની બુદ્ધિ અને સ્વમા પરપણાની બુદ્ધિ કરતો આવ્યો છે એજ મિથ્યાત્વ છે તેની જગ્યાએ સ્વમાં સ્વપણાની બુદ્ધિ અને પરમા પરપણાની બુદ્ધિ એજ સમ્યક્‌ત્વની ખરી ભૂમિકા છે જીવના અભિપ્રાયમા વિપરીતપણુ છે ત્યા સુધી સમ્યક્‌ત્વ ઘાણું દૂર છે અને અભિપ્રાયમા સમ્યગ્‌પણું આવી જાય તો સમકિત ઘણુ સુલભ છે સમકિત પામ્યા પછી જીવ માટે આગળનો માર્ગ ખૂબ સરલ બની જાય છે સમકિતની એકજ ચાવી એવી છે કે, તેનાથી પરંપરાએ અનત જ્ઞાન ને અનત દર્શનના અખૂટ ભંડાર ખુલ્લા કરી શકાય છે. જ્યાકી એ ચાવી હાથમા નથી આવી ત્યા સુધી ઘરમા અખૂટ ભડાર હોવા છતા તેના માલિક આત્માને એક મવાલિની જેમ ચાર ગતિરૂપ સંસારમા ભટકતા રહેવાનુ છે. પાછી ખૂબીની વાત એ છે કે, બીજા કોઈ ભડાર ખોલવા હોયતો કયારેક બીજી ચાવી પણ લાગુ કરી શકાય છે, પણ આ અનત જ્ઞાનને અનત દર્શનનાં અખૂટ ભડારને ખોલવા સમકિત સિવાયની બીજી કોઈ ચાવી લાગુ પડે તેમ નથી. માટે જીનોક્ત તત્વમા શ્રદ્ધા એવી કેળવો કે છેવટે આ પડતા કાળમા સમકિતના લાભથી વંચિત ન રહી જવાય જીવની અદરતી જે શ્રદ્ધા પરિણુતિ તે જ સમ્યકત્વનુ મૂળ સ્વરૂપ છે.

સૂત્રના એકાદ વચનને ઉત્થાપે
તે પણ બહુલ સંસારી

કેવલજ્ઞાનની જેમ સમ્યક્ત્વ પણ જીવનો પ્રકૃષ્ટ ગુણ છે. કેવલજ્ઞાનમા સર્વ પદાર્થોનુ જ્ઞાન હોય છે. તો સમ્યક્ત્વમા સર્વ પદાર્થોનુ સમ્યગ શ્રધ્ધાન હોય છે કેવલી લોકાલોકના બધા ભાવોને જાણે છે તો સમકિતી કેવળી નિરૂપીત સૂક્ષ્માતિ સૂક્ષ્મ બધા ભાવોને સદ્દહે છે કેવલી પ્રરૂપિત એક પણ પદાર્થને જીવ ન સદ્દહતો હોય ત્યા સુધી તે મિથ્યાદ્રષ્ટિ છે. ભલે પછી લાખો પદાર્થોને સદ્દહતો હોય છતા મિથ્યાદ્રષ્ટિ છે સૂત્રના એક અક્ષરને ઉત્થાપે તેને પણ બહુલ સંસારી કહ્યો છે સૂત્રના કરોડો અક્ષરમા શ્રદ્ધા હોય ને એકાદ અક્ષરને ન સદ્દહતો હોય તો પણ તે મિથ્યાદ્રષ્ટિ છે તત્ત્વની અશ્રધ્ધા એજ મિથ્યાત્વ છે. એક અક્ષર કે પદની અશ્રધ્ધા થાય તેપણ મિથ્યાત્વ છે કારણ કે કેવલજ્ઞાનની જેમ સમ્યક્ત્વ ગુણ પણ મહાન ગુણ છે. કેવલજ્ઞાની સર્વ ભાવોને જાણે અને સમકિતી સર્વ ભાવોને સદ્દહે એટલુ જ બંને વચ્ચે અંતર છે. જમાલી વગેરે નિન્હવો આખી દ્વાદશાગીને સદ્દહનારા હોવા છતા એકાદ વચનમા અશ્રધ્ધા થતા શાસ્ત્રકારોએ મિથ્યાદ્રષ્ટિ તરીકે જાહેર કર્યા છે.

માટે મિથ્યાત્વના ક્ષયોપશમે સમ્યક્ત્વના પરિણામને પામેલા સમ્યગ્ દ્રષ્ટિજ ખરો દ્રષ્ટા છે સમ્યગ્ દર્શનના પ્રભાવે જગતના ભાવોને સમકિતી જીવ યથાસ્થિત સ્વરૂપમા જાણનારો હોય છે તેને આખીયે ભવચક્ર કેવા સ્વરૂપે ભાસે છે તે અંગેનો ઉલ્લેખ કરતા યોગદ્રષ્ટિ સમુચ્ચય ગ્રંથમા આચાર્ય ભગવાન હરિભદ્રસૂરી મહારાજ ફરમાવે છે કે,

बालधूलीगृहक्रीडा तुल्याऽस्यां भाति धीमताम् ।
तमोग्रन्थिविभेदेन भवचेष्टाऽखिलैव हि ॥

આબાબે ભવચેષ્ટા અંગેનું સમકિતિનું સ્પષ્ટ દર્શન

વર્ષા ઋતુમા બાળકો માટીના ઘર બનાવવાની ક્રિડા કરે તેને ધૂલીગૃહક્રિડા કહેવામા આવે છે, બાળકોએ તેવા માટીના ઘર બનાવેલા હોય અને કોઈ સમજુ મનુષ્ય ત્યા જઈ ચડ્યો હોય તેને તે માટીના ઘર કેવા સ્વરૂપે ભાસે છે? બસ તેવાજ સ્વરૂપે આખીએ ભવચેષ્ટા અજ્ઞાનરૂપી ગ્રંથીના વિભેદ વડે સમકિતિને ભાસે છે બનાવેલાં ધૂળના ઘર જેમ અસ્થિર અને અસાર છે તેમ ચક્રવર્તિનુ ષટખંડનુ વૈભવ ભલે કેમ નથી હોતુ, સમકિતિની દ્રષ્ટિના તે પણ અસ્થિર અને અસાર છે ધૂલીગૃહક્રિડાના બાળકોએ બનાવેલા માટીના ઘરને જે વિશેષણ લાગુ પડે છે તે જ વિશેષણ ચક્રવર્તિના ષટખંડના વૈભવને લાગુ પડે છે. બધાને તેવા સ્વરૂપે ભવ ચેષ્ટા કેમ નહી ભાસતી હોય? તેવી પણ કોઇને શંકા થાય તો સમજવાનુ કે "તમો ગ્રંથિ વિભેદેન" આ શબ્દનો ગાથામા જે પ્રયોગ થયો છે તે અતિ સૂચક છે. બધાને કાંઈ ગ્રંથીભેદ થયેલા હોતા નથી. રાગ, દ્વેષ અને અજ્ઞાનની અનાદિની એવી નિબીડ ગાઠ છે કે એ ન તૂટે ત્યા સુધી જીવ કોઈ પણ પદાર્થને યથાસ્થિત સ્વરૂપમા નિહાળી શકતા નથી. ગ્રંથી એ કોઇ જેવી તેવી ચીજ નથી. જીવના અપૂર્વકરણના પરિણામ વડે જ એ ગ્રંથી તૂટે છે. એકવાર ગ્રંથી ભેદ થયા પછી બહારના બધા ભાવોને જીવ ખરાં સ્વરૂપમા જોતો થઈ જાય છે ભિન્ન ગ્રંથી જીવ શ્રુતજ્ઞાનના વિવેક વડે બહારના ભાવોને મૃગજળ તૂલ્ય, ગંધર્વનગર તૂલ્ય અથવા સ્વપ્ન તૂલ્ય દેખે છે મૃગજળમા જળ બુદ્ધિથી હરણ

કેવલજ્ઞાનની જેમ સમ્યક્ત્વ પણ જીવનો પ્રકૃષ્ટ ગુણ છે. કેવલજ્ઞાનમાં સર્વ પદાર્થોનુ જ્ઞાન હોય છે. તો સમ્યક્ત્વમા સર્વ પદાર્થોનુ સમ્યગ્ શ્રધ્ધાન હોય છે કેવલી લોકાલોકના બધા ભાવોને જાણે છે તો સમકિતી કેવળી નિરૂપીત સૂક્ષ્માતિ સૂક્ષ્મ બધા ભાવોને સદ્દહે છે કેવલી પ્રરૂપિત એક પણ પદાર્થને જીવ ન સદ્દહતો હોય ત્યા સુધી તે મિથ્યાદૃષ્ટિ છે. ભલે પછી લાખો પદાર્થોને સદ્દહતો હોય છતા મિથ્યાદૃષ્ટિ છે સૂત્રના એક અક્ષરને ઉત્થાપે તેને પણ બહુલ સસારી કહ્યો છે સૂત્રના કરોડો અક્ષરમા શ્રદ્ધા હોય ને એકાદ અક્ષરને ન સદ્દહતો હોય તો પણ તે મિથ્યાદૃષ્ટિ છે તત્ત્વની અશ્રધ્ધા એજ મિથ્યાત્વ છે. એક અક્ષર કે પદની અશ્રધ્ધા થાય તેપણ મિથ્યાત્વ છે કારણ કે કેવલજ્ઞાનની જેમ સમ્યક્ત્વ ગુણ પણ મહાન ગુણ છે કેવલજ્ઞાની સર્વ ભાવોને જાણે અને સમકિતી સર્વ ભાવોને સદ્દહે એટલુ જ બને વચ્ચે અતર છે. જમાલી વગેરે નિન્હવો આખી દ્વાદશાગીને સદ્દહનારા હોવા છતા એકાદ વચનમા અશ્રધ્ધા થતા શાસ્ત્રકારોએ મિથ્યાદૃષ્ટિ તરીકે જાહેર કર્યા છે.

માટે મિથ્યાત્વના ક્ષયોપશમે સમ્યક્ત્વના પરિણામને પામેલા સમ્યગ્ દૃષ્ટિજ ખરો દ્રષ્ટા છે સમ્યગ્ દર્શનના પ્રભાવે જગતના ભાવોને સમકિતી જીવ યથાસ્થિત સ્વરૂપમા જોનારો હોય છે. તેને આખીયે ભવચેષ્ટા કેવા સ્વરૂપે ભાસે છે તે અગેનો ઉલ્લેખ કરતા યોગદૃષ્ટિ સમુચ્ચય ગ્રથમા આચાર્ય ભગવાન હરિભદ્રસૂરી મહારાજ ફરમાવે છે કે,

बालधूलीगृहक्रीडा तुल्याऽस्या भाति धीमताम् ।
तमोग्रन्थिविभेदेन भवचेष्टाऽखिलैव हि ॥

આખીએ ભવચેષ્ટા અંગેનું સમકિતિનું સ્પષ્ટ દર્શન

વર્ષા ઋતુમા બાળકો માટીના ઘર બનાવવાની ક્રિડા કરે તેને ધૂલીગૃહક્રિડા કહેવામા આવે છે, બચ્ચાઓએ તેવા માટીના ઘર બનાવેલા હોય અને કોઈ સમજુ મનુષ્ય ત્યા જઈ ચડયો હોય તેને તે માટીના ઘર કેવા સ્વરૂપે ભાસે છે? બસ તેવાજ સ્વરૂપે આખીએ ભવચેષ્ટા અજ્ઞાનરૂપી ગ્રથીના વિભેદ વડે સમકિતિને ભાસે છે બનાવેલા ધૂળના ઘર જેમ અસ્થિર અને અસાર છે તેમ ચક્રવર્તિનુ ષટ્ખંડનુ વૈભવ ભલે કેમ નથી હોતુ, સમકિતિની દ્રષ્ટિમા તે પણ અસ્થિર અને અસાર છે ધૂલીગૃહક્રિડામા બચ્ચાઓએ બનાવેલા માટીના ઘરને જે વિશેષણ લાગુ પડે છે તે જ વિશેષણ ચક્રવર્તિના ષટ્ખંડના વૈભવને લાગુ પડે છે. બધાને તેવા સ્વરુપે ભવ ચેષ્ટા કેમ નહી ભાસતી હોય? તેવી પણ કોઇને શકા થાય તો સમજવાનુ કે "તમો ગ્રથિ વિભેદેન" આ શબ્દનો ગાથામા જે પ્રયોગ થયો છે તે અતિ સૂચક છે. બધાને કાઈ ગ્રથીભેદ થયેલા હોતા નથી. રાગ, દ્વેષ અને અજ્ઞાનની અનાદિની એવી નિબીડ ગાઠ છે કે એ ન તૂટે ત્યા સુધી જીવ કોઈ પણ પદાર્થને યથાસ્થિત સ્વરૂપમા નિહાળી શકતો નથી ગ્રથી એ કોઇ જેવી તેવી ચીજ નથી. જીવના અપૂર્વકરણના પરિણામ વડે જ એ ગ્રથી તૂટે છે. એકવાર ગ્રથી ભેદ થયા પછી બહારના બધા ભાવોને જીવ ખરા સ્વરૂપમા જોતો થઇ જાય છે ભિન્ન ગ્રથી જીવ શ્રુતજ્ઞાનના વિવેક વડે બહારના ભાવોને મૃગજળ તૂલ્ય, ગધર્વનગર તૂલ્ય અથવા સ્વપ્ન તૃલ્ય દેખે છે મૃગજળમા જળ બુદ્ધિથી હરણ

તેની પાછળ દોડતા હોય છે. જળ નહીં હોવા છતા હરણને મૃગજળમા જળ ભાસે છે. એટલે તે તેની પાછળ દોડે છે હરણ તો તિર્યંચ ગતિનો જીવ એટલે તેનામા સાચી બુદ્ધિ ક્યાથી હોય ? પણ તમે જે મારી સામે બેઠેલા છો ! તમારામાતો સારાસારનો વિવેક કરવા જેટલી બુદ્ધિ છે, અને છતા તમે મૃગજળ જેવા સંસારના સુખોની પાછળ આંધળી દોટ મૂકી રહ્યા છો. એ તમારા જેવા બુદ્ધિશાળી મનુષ્યો માટે શુ કહેવાય ? મારી અલ્પ બુદ્ધિ પ્રમાણે શોભારૂપ તો ન જ કહેવાય !

સાંસારિક વાતાવરણમાં આત્મા લેપાય નહી એજ જ્ઞાનનું વાસ્તવિક ફળ

હરણને મૃગજળમા સ્પષ્ટ દર્શનનો અભાવ છે. એટલે તે તેની પાછળ દોડે છે, તેમ સંસારના ભૌતિક સુખો અને ધન વૈભવાદિ અંગેના મોટા ભાગના મનુષ્યોમાં સ્પષ્ટ દર્શનનો અભાવ છે એટલે જીંદગી આખી તેનાજ મોહમા સંસારી મૂંઝાતા હોય છે. જ્યારે ગ્રંથીના ભેદ વડે સમ્યગદ્રષ્ટિ જીવ બહારના ભાવોને મૃગજળ તુલ્ય અથવા સ્વપ્ન તુલ્ય જાણતો હોવાથી કોઈપણ પદાર્થોમા તેને તિવ્ર મોહ થતો નથી. તે સંસારના મોહક વાતાવરણની વચ્ચે રહ્યો હોય છે છતા અંતરથી નિરાલો હોય છે. તેનો આત્મા ખરડાએલો હોતો નથી. પદાર્થના સ્વરૂપને જાણ્યાનું આજ વાસ્તવિક ફળ છે. સ્પષ્ટ દર્શન થયા પછી પણ મોહ ન છૂટે તો મોક્ષની વાત આપણા માટે આકાશ કુસુમવત્ રહેવાની છે. તેને સમ્યગ્‌ જ્ઞાન કે સમ્યગ્‌ દર્શન કેમ કહી શકાય ? કે જેના પ્રભાવથી

લેશ પણ મોહ ઓછો ન થયો હોય ! અધકારને ન હઠાવી શકે તેને પ્રકાશ કેમ કહી શકાય ? પ્રકાશ થાય એટલે અધકાર હઠીજ જાય છે તેમ જ્ઞાન થાય એટલે મોહરૂપી અંધકાર વિખરાઈ જાય છે જ્યા મોહભાવનો ક્ષય ઉપશમ કે ક્ષયોપશમે થયો હોય તે જ ખરૂ જ્ઞાન છે.

છેવટે મોહનો ક્ષયોપશમે ન થયો હોય તો સમજવુ કે એ સાચુ જ્ઞાન નહી પણ એકલુ વાચા જ્ઞાન છે મોહનીયનો ઉદય ભલભલાને મુંઝવે છે એક ખરો આત્મજ્ઞાનીજ તેમા મુંઝાતા નથી. જ્ઞાનીની દ્રષ્ટિ મૂળ તત્ત્વ ઉપરજ હોય છે, એટલે જ્ઞાનીને મોહ કયાથી મુંઝવી શકે ?

अवाह्यं केवलं ज्योति र्निराबाध मनामयम ।
यदत्र तत्पर तत्त्व शेष· पुनरुपप्लव: ॥

અભ્યંતર એવી જ્ઞાન જ્યોતિ કે જે નિરાબાધ અને નિરામય છે તે જ મુમુક્ષુની દષ્ટિમા પરમ તત્વરૂપ છે તે સિવાય બાકી બધુ ઉપદ્રવરૂપ છે, આત્મા જ જ્ઞાનજ્યોતિ સ્વરૂપ છે. ઝઝાવાતનો પવન પણ તેને બુઝાવી શકે નહી એટલે તે નિરાબાધ છે અને રોગ રહિત છે એક વાર આત્મા જ્યોતિ સ્વરૂપ બની જાય એટલે રોગને શોક બધા ઉપદ્રવ ટળી જાય છે. જ્યોતિ પ્રગટી નથી ત્યા સુધીજ આ બધા ઝઝાવાતો છે. ઘટમાં જ્ઞાનની જ્યોત છે, છતા માનવી તેના દિવ્ય પ્રકાશના લાભથી વંછીત રહ્યો છે. પોતાને ભુલીને તો જીવે ઘણી ઘણી કદર્થનાઓ વેઠી છે અને હજી કેટલી વેઠવી પડશે તે તો જ્ઞાની સિવાય કોણ જાણી શકે ? આ ગાથામાં પૂ. હરિભદ્ર સૂરીએ જાણે તત્ત્વ જ્ઞાનનાં

અખૂટ ભંડાર ખુલ્લાં મૂકી દીધા છે. તત્ત્વનાં સ્વરૂપને સમજ્યા પછી મન તેમાં સ્થિર થઇ જાય છે.

અસ્થિરમાં સ્થિરતા કયાંથી આવી શકે ?

આપણે હમણાંજ વચમા કહી ગયા કે, બહારનાં ભાવો સમકિતીને ગંધર્વ નગર તુલ્ય અથવા મૃગજળ સમાન ભાસે છે તો પછી મુમુક્ષુને ઠરવાનુ કયા રહ્યું ? મનને બધેથી હઠાવીને કયાકતો સ્થિર કરવુ પડશેને ? માટેજ જ્ઞાનીઓએ મૂળ તત્ત્વની વ્યાખ્યા ફરમાવી છે, તત્ત્વ સમજાય એટલે મનમા સ્થિરતા આવીજ જાય છે. આત્મા સિવાયના જગતના બધા પદાર્થો અધ્રુવને અશાશ્વત્ છે જ્યાં એ પદાર્થો પોતેજ સ્વરૂપથી અસ્થિર છે તો પછી તેમાં ભમતુ મન કયાથી સ્થિરતા પામી શકે ? કોઈ સ્થિર તત્ત્વમા મનની એકાગ્રતા થાય તો જ મનની સ્થિરતા થવાની છે. પૂ. હરિભદ્રસૂરીએ અભ્યંતર જ્યોતિની જે વ્યાખ્યા ફરમાવી છે તે જ સ્થિરતાવાળુ તત્ત્વ છે તેમા જો મનની સ્થિરતા થઇ જાય તો જ્યોતમા જ્યોત મલ્યા જેવું થઇ જાય. આત્મા એજ સ્થિર તત્ત્વ છે. આત્મા ધ્રુવ, શાશ્વત્ અને અચલ છે પર્યાયથી આત્મા પલ્ટાતો હોવા છતા પોતાનાં સ્વરૂપથી શાશ્વત્ છે. બૌદ્ધ દર્શનની જેમ જૈનીઓએ આત્માને એકાતે અનિત્ય માન્યો નથી. દ્રવ્ય દ્રષ્ટિએ આત્મા ધ્રુવ-શાશ્વત અને અચલ છે. આ શાશ્વત તત્ત્વના ખીલે જો મનને બાધી દેવામા આવે તો મનની બધી દોડધામ મટી જાય, મનની દોડધામ મટે એટલે સંસારના રખડપાટોનોએ અંત આવી જાય.

ભોગ કે પરિગ્રહમાં સમકિતિની પ્રસન્નતા નહી

સમકિતીની દ્રષ્ટિમાં લક્ષ્મી પણ અલક્ષ્મીની (દરિદ્રતાની) બ્હેનપણી છે, એટલે કરોડોની સંપત્તિ હોય તો પણ સમકિતીના માનસિક આનંદને માટે તે થતી નથી પુન્ય પરવારતાં લક્ષ્મી ચાલી જાય એટલે તેની બ્હેનપણી દરિદ્રતા હાજર થઇ જાય છે. એટલે સમકિતિ જીવ માને છે કે, દરિદ્રતા જેની સગી છે તેવી લક્ષ્મીમાએ મારે શુ આનંદ લુંટવાપણું છે ? એમાથી આનંદ લુંટવા ગયો તો એક દિવસ હું આખોને આખો લુંટાઇ જઇશ ! લક્ષ્મીની જેમ પાપ જેનો સખા છે એવો જે ભોગ વિસ્તાર તે પણ સમકિતિ જીવને આનંદ આપનારો થતો નથી એક એક ભોગ સામગ્રી પાછળ દુનિયામા કેટલા ઘોર પાપ આચરવામાં આવે છે ? પાચે ઈન્દ્રિયોના રુપ, રસ, અને સ્પર્શાદિ જે વિષયો તે જ ભોગ વિસ્તાર છે

ભોગ વિસ્તારની પાછળ ઘોર પાપ પરંપરા !

ક્રોમ લેધર જેવી મુલાયમ વસ્તુઓ કેટલાકો વાપરતા હોય છે પણ તેની પાછળ કેટલી ઘોર હિંસા આચરવામા આવે છે એ તો કેટલાકો જાણુતા પણ નહી હોય ! અને જાણુતા હોય તો પણ ચીજના મોહમા કેટલાકો આંખ આડા કાન કરતા હોય છે. ગાય-વાછરડા વગેરે જીવતાં પશુઓ પર ગરમા ગરમ ખદખદતુ પાણી રેડીને તે જાનવરોને જોર જોરથી પીટવામા આવે છે અને તેના જીવતા શરીરની ચામડી ઉતારીને આ બધી મુલાયમ વસ્તુઓ બનાવવામા આવે છે.

તેવી વસ્તુઓનો ઉપયોગ કરનારાં મનુષ્યો એ મનુષ્યો નથી, પણ મૃત્યુલોકનાં રાક્ષસો છે. જેટલી-જેટલી મુલાયમ વસ્તુઓ બને છે તેની પાછળ પશુ-પંખી, ઉંદર વગેરે પ્રાણીઓની ઘોર હિંસા આચરવામાં આવે છે. આવી વસ્તુઓ ભોગોપભોગમાં લેનાર પણ પાપનાં ભાગીદાર બને છે. માટે આવી મુલાયમ ચીજો ખરીદવાનો જરાએ મોહ રાખવા જેવો નથી. એક રસનેન્દ્રિયનાં સ્વાદ માટે પંચેન્દ્રિય જીવોનો આજે કેટલો સંહાર થઇ રહ્યો છે ? દેવનાર જેવા કતલખાનાઓમાં હજારો પશુઓ રોજીંદા કપાય છે !! બિચારા મુંગા-અબોલ પ્રાણીઓને આ ધરતી પર જાણે કોઈ જીવવાનો અધિકારજ નથી !

પશુઓને જીવીતદાન આપીને જીવનમાં ઉપયોગી ઘણુ મેળવી શકાય

જીવ રાશિમાં માનવ બધામા શ્રેષ્ઠ ગણાય છે, છતાં આજનો માનવ અધમતાની પરાકાષ્ટાએ પહોચ્યો છે. ક્રુરમા ક્રુર કહેવાતા પશુઓ કરતાં આજના માનવની ક્રુરતા કેટલીક વાર વધી જાય છે. પોતાના ક્ષણીક સુખ માટે પંચેન્દ્રિયનો સંહાર કરતાં આજનો માનવ અચકાતો નથી. ગાય, બળદ, ઘેટાં, બકરાં, વગેરે પ્રાણીઓ બીજી રીતે પણ ઘણાં ઉપયોગી છે. ગાયતો અમૃત તૂલ્ય દૂધ આપે છે, જ્યારે એક ઘેટા જેવું પ્રાણી કે જેની ઊનનાં ધાબળા બને છે, જે શીતકાળમાં માનવ સમાજનેજ અત્યંત ઉપયોગી થાય છે.

દરેક પશુઓને જીવીતદાન આપીને તેની પાસેથી જીવનમાં ઘણું ઘણું મેળવી શકાય છે, એક બકરીનાં

દૂધમાં કેટલાં ગુણ કહ્યા છે. નાના બચ્ચાંઓ માટે તે બકરીનું દૂધ માતાના ધાવણનું કામ કરે છે અને કેટલીકવાર તો મોટકાં રોગો પણ બકરીનાં દૂધનાં સેવનથી મટી જાય છે, પશુઓની આટલી ઉપયોગીતા હોવા છતાં તેનો આજે દુનિયામાં કારમો સંહાર થઇ રહ્યો છે, ગાય—ભેંસનાં દૂધ કે દહીંથી શરીરને પુરૂ પોષણ મળી જવા છતાં તેનાં લોહી કે માંસનુ ભક્ષણ કરવું બસ આજ નિર્દયતાની ચરમ સીમા છે.

એટલે જેટલો ભોગ વિસ્તાર છે, તેનો પાપ પરમ સખા છે આવી રીતનાં સ્વરૂપનું જ્ઞાન થયા પછી સમકિતિ જીવને તેમાં રાચવાપણું શું રહે ?

> धर्मादपि भवन् भोगाः प्रायोऽनर्थाय देहिनाम ।
> चंदनादपि सम्भूतो दहत्येव हुताशनः ॥

ભોગને રોગ સમજનાર ભોગ કાળમાં પણ કર્મ ઘણાં ઓછા બાંધે !

આગળ વધીને પૂ હરિભદ્રાચાર્યજી ફરમાવે છે કે, પાપ જેનો સખા છે તેવા ભોગસુખની તો વાત જ બાજુ પર રહી પણ સમ્યક્ત્વના પરિણામવાળો જીવ તો ધર્મથી પ્રાપ્ત થતા ભોગ સુખને પણ પ્રાય અનર્થનાં હેતુ માનતો હોય છે. દ્રષ્ટાંતથી ઘટના કરે છે કે, ચંદનના કાષ્ટમાંથીએ પ્રગટેલો અગ્નિ પ્રજાળનારો તો છે જ. બાવળના કાષ્ટમાંથીજ પ્રગટેલો અગ્નિ પ્રજાળે અને ચંદનનાં કાષ્ટમાથી પ્રગટેલો અગ્નિ એકલી

એ જીવોના કલ્યાણનાં માર્ગમાં કાંટા વેરવા જેવું છે, અથવા કલ્યાણના માર્ગને કંટકમય બનાવવા જેવું છે. હજી જીવની એવી ઉચ્ચ ભૂમિકા ન હોય, જીવનમાં નીતિ ને ન્યાયના પણ ફાંફા હોય તેવા જીવોની સામે પુન્યને ગૌણ કરીને એકલી આત્મજ્ઞાનની High Philoshophy (હાઇ ફિલોસફી) ની વાતો કરવી એ તો એ જીવોને સન્માર્ગથી ચ્યુત કરીને ઉન્માર્ગી બનાવવા જેવું છે.

શુભ આલંબનો છુટી જાય છે, છોડવાના હોતા નથી

ચક્રિનું ભોજન કંઈ બધાને પચે નહીં. તેમ જીવનમા વ્યવહાર શુદ્ધિ થયા વિના એકલુ આત્મજ્ઞાન બધાને પચવું કાંઈ સહેલું નથી. જૈન માર્ગમા નિશ્ચય અને વ્યવહાર બન્નેની સંપૂર્ણ ઉપયોગિતા છે નિશ્ચયના લક્ષે વ્યવહાર હોયત્તેટલે બેડો પાર છે. નિશ્ચયની દષ્ટિ હૃદયમાં રાખીને વ્યવહાર આચરનારા જ ભવ સમુદ્રનો પાર પામે છે. નિશ્ચય અને વ્યવહાર વચ્ચે શાસ્ત્રોમાં ઠેકઠેકાણે સંધી કરવામાં આવી છે. ક્યાય પણ વિવાદ ઉભો કરવામાં આવ્યો નથી આટલી વાત મગજમા બેસે તો જીવ જૈન માર્ગના સારને પામી જાય. જેમ જેમ જીવ ગુણઠાણાની ઉચ્ચ ભૂમિકાએ ચડતો જાય છે તેમ તેમ શરૂઆતનાં વ્યવહારના આલબનો એની મેળે—**Automatic** (ઓટોમેટીક) છૂટતા જાય છે, ને કાંઈ છોડવાના હોતા નથી. પણ હજી મધ દરિયે વહાણ હોય અને કોઈ કહે મારે વળી પરના આલંબનની જરૂર શી છે ? હું સ્વાધિન પરમ તત્ત્વ છું ત્યા જ્ઞાની કહે છે, અરે

ભાઇ ! તારી બધી વાત સાચી છે તું એક વાર વહાણુને કિનારે તો પેહોંચવા દે, પછી તું ભલે સ્વાધિન થઈ જજે, પણુ અત્યારથી જો દુઃસાહસ ખેડવા ગયો તો તારે મધ દરિયે ડુબી મરવા જેવું થશે માટે પહેલાં વહાણુને કિનારે સહી સલામત પહોચી જવા દે ! તેવીજ રીતે નિશ્ચયના કિનારે પહોચ્યા બાદ સદ્‌વ્યવહારના આલબને એની મેળે છૂટી જવાના છે પણુ હજી તો નાવ જ્યા મધ દરિયે ઝોલા ખાય છે ત્યા ભાઈ કહે છે કે, હું તો શુદ્ધ સ્વરૂપી આત્મા છું મારે વળી પુન્ય કે ક્રિયાના આલંબનની જરૂર શી છે ? આવું તો અનતીવાર કરી લીધુ છે. આવા અપ્રતિબુદ્ધ જીવને જ્ઞાની કહે છે કે અરે ! ભાઈ ! તને આત્માને ઓળખવાની ના કોણે પાડી ? પણુ આત્માને ઓળખ્યા પછીએ તારે તારા ગુણુસ્થાનકની ભૂમિકા તો જોવાની રહેશે ને ? તું આ કાળમા ક્ષપકશ્રેણી તો માડી શકવાનો નથી તો વચગાળાના ગુણુ સ્થાનકોમા નિશ્ચયની દૃષ્ટિ સાથે મારે સદ્‌ વ્યવહારની પણુ આચરણા કરવાની જ રહેશે તે સિવાય ઠેકડો મારીને તુ થોડોકજ ઉપર પહોંચી જવાનો છે ? માટે જિનેશ્વર ભગવાનના માર્ગની મર્યાદા તું પહેલાં જાણી લે ! હજી જીવનમાં એકલો પ્રમાદ પોષાતો હોયને કહે અમે તો આત્માનું ધ્યાન કરી લઈએ છીએ. અમારે પ્રતિક્રમણાદિ ક્રિયાની હવે કોઇ જરૂર નથી, તેવાને તો જ્ઞાની ભગવતોએ મહા મિથ્યાદ્રષ્ટિ કહ્યા છે જીવનમા અપ્રમત્ત દશા ન આવે ત્યા સુધી તો સદ્‌ વ્યવહારની બલવત્તરતા રહેવાની જ છે. તે પછી આગળ આગળના ગુણુ સ્થાનકોમા નિશ્ચયની બલવતરતા થતી જાય છે ઉચ્ચ ગુણઠાણાની ભૂમિકાએ પહોચ્યા પહેલાજ વ્રત-પચ્ચકખાણાદિ રૂપ વ્યવહારને ત્યજી

દેનારા સ્વચ્છંદી અને સ્વેચ્છાચારી બને છે, તેવા જીવો ક
કર્મ બાંધી અંતે દુર્ગતિના અધિકારી બને છે એટલું
નહી સદ્વ્યવહારને છોડી દેનારાઓની હાલત ધોબીના કુતરા
જેવી થાય છે કહેવતમા કહેવાય છે કે, " ધોબીકા કુત્તા ન
ઘરકા ઔર ન ઘાટકા " તેમ જીવ હજી શુક્લ ધ્યાનની
ભૂમિકાએ પહોચ્યો ન હોય અને ધર્મક્રિયારૂપ વ્યવહારનો
હૃદયના બહુમાનપૂર્વક પાલન ન કરે એટલે તે અંતરીયાળમાંજ
રહી જાય છે

મહાવ્રતાદિ મોક્ષના હેતુ !

આત્મા નિશ્ચયદ્રષ્ટિએ સ્વરૂપની પૂર્ણતાને ન પામ્યો હોય ત્યાં સુધી વ્રતપચ્ચક્ખાણ દયા–દાનાદિરૂપ વ્યવહાર પણ પરમાલંબન રૂપ છે તે સદ્વ્યવહાર હેય કે જ્ઞેય છે, તેમ નહી પણ સંપૂર્ણ ઉપાદેય છે. વ્યવહાર આદરણીયનથી ફક્ત જાણવા યોગ્ય છે તેમ પ્રરૂપનારા તદ્દન ઉંધી માન્યતાવાળા છે. સાધુ માટે પંચમહાવ્રતાદિ અને શ્રાવક માટે બારવ્રતાદિ કેવળ જાણવા યોગ્ય છે તેમ નથી, પણ હૃદયના સંપૂર્ણ બહુમાન પૂર્વક પાળવા યોગ્ય છે શ્રાવક માટે જિનપૂજા અને દયા–દાનાદિ હૃદયના બહુમાનપૂર્વક આચરવા યોગ્ય છે અને તેને કર્તવ્યોના પાલનથી શ્રાવક ઉત્તરોત્તર કલ્યાણની સંપદાને સાધે છે. સાધુઓના મહાવ્રતાદિના પાલન માટે કલિકાલ સર્વજ્ઞ હેમચંદ્રાચાર્યજી લખે છે કે,

भावनाभिर्भावितानि पंचभि. पंचभिः क्रमात् ।
महाव्रतानि नो कस्य साधयन्त्यव्ययं पदम् ॥

અનુક્રમે પાચપાચ ભાવનાઓથી વાસિત થયેલા મહાવ્રતો કોને મોક્ષપદ સાધી નથી આપતા ? અર્થાત્ પંચમહાવ્રતનો ભાવનાસહિત આદર કરનાર અવશ્ય મોક્ષને પામે છે. મહાવ્રતાદિ એ મોહનીય કર્મના ઉદયરૂપ નથી પણ ચારિત્રમોહના ક્ષયોપશમરૂપ છે, તે આશ્રવરૂપ નથી પણ સંવરરૂપ છે. સમિતિગુપ્તિ સત્ય, અકિંચન બ્રહ્મચર્ય વગેરે બધા પ્રકારોને ભગવાન ઉમાસ્વાતિએ તત્વાર્થસૂત્રમા સંવર તત્વમા ગણાવેલા છે. જ્યારે તેને આશ્રવમાં ખતવનારા ખતવણીજ તદ્દન ઉંધી કરે છે દયા-દાનાદિ વિકાર છે, અને પંચમહાવ્રતના ભાવ પણ વિકારી લાગણી છે તેમ બોલવું તે તો એક પ્રકારનો ઉન્મત્ત પ્રલાપ કહી શકાય નિશ્ચયની દશા પામ્યા વિના ખોટી ધૂનમાનેધૂનમા કેટલાકો આવુ બોલી નાખે છે, પણ તેમા સંસાર ઘણો વધી જાય છે અનંતા તિર્થંકરોએ પંચમહાવ્રતને મોક્ષના હેતુ કહ્યા છે તેને વિકારી ભાવમા ખતવવા તે દ્રષ્ટિની વિપરીતતા સિવાય બની શકે નહી ।

શુષ્ક અધ્યાત્મિ કહે છે કે, મહાવ્રતાદિ પાળીને અનંતીવાર ગ્રૈવેયક દેવલોક સુધી જઇ આવ્યો પણ મોક્ષ થયો નહી. તો તેમા મહાવ્રતાદિનો શો દોષ છે ? દોષતો જીવની દ્રષ્ટિનો છે સમ્યગ્ દ્રષ્ટિ પૂર્વક મહાવ્રતાદિ પાળ્યા હોત તો જીવનો ક્યારનો મોક્ષ થઇ ગયો હોત।

માર્ગમા નિશ્ચયની જેમ વ્યવહારની પણ બલવત્તરતા છે ગુરૂ ભગવંતના ઉપદેશથી શિષ્ય કેવલજ્ઞાનને પામી ચૂકયો હોય અને ગુરૂ હજી છદ્મસ્થ રહ્યા હોય, એટલે કેવલજ્ઞાન ન પામ્યા હોય છતા ગુરૂને શિષ્યના કેવલજ્ઞાનની ખબર ન પડે ત્યા સુધી શિષ્ય ગુરૂનો વિનય ન ચૂકે । શિષ્ય તેરમે ગુણઠાણે

અને ગુરૂ છઠ્ઠે સાતમે ગુણઠાણે છતાં શિષ્ય ગુરૂનો વિનય કરે ! લક્ષમાં લેવામા આવે તો વિનય વૈયાવચ્ચાદિ રૂપ સદ્‌વ્યવહારની ઉપાદેયતા ઘણી સહેલાઇથી સમજી શકાય.

એકલા નિશ્ચયને પકડવા જતા તો આખા માર્ગનોજ લોપ થઈ જાય છે. નિશ્ચયથી આત્માને બંધ મોક્ષ જ કયા છે ? નિશ્ચયથી તો આત્મા શુદ્ધ સ્વરૂપી છે. શુદ્ધને વળી બધ મોક્ષ કેવા ? શુદ્ધ તો સદા મુક્તજ હોય નિશ્ચયથી આત્મા શરીરથી ભિન્ન હોવાથી હિંસા-અહિંસા શી રીતે ઘટી શકશે ? એકલા નિશ્ચયમાં બંધ મોક્ષની વ્યવસ્થા ઘટતી નથી. એટલે પૂ. ઉપાધ્યાય શ્રી યશોવિજયજીને ફરમાવવુ પડયું કે.

नही निश्चयमे शिष्य गुरु किया क्रिया फलयोग ।
कर्ता नही भोक्ता नही, विफल सवे सयोग ॥

એકાત નિશ્ચયમા ગુરૂ શિષ્યનો વ્યવહાર પણ રહેતો નથી. નિશ્ચયથી પોતેજ પોતાનો ગુરૂને પોતેજ પોતાનો શિષ્ય. એકાત નિશ્ચયવાદમા ક્રિયા-ક્રિયાફળ—કર્તા કે ભોકતા કંઇ પણ ઘટી શકે નહીં. માર્ગની વ્યવસ્થાજ ઘટે નહીં. માટે પહેલા હમેશા સદ્‌વ્યવહારજ પરિણમે છે, અને તેના ફળ સ્વરૂપે જીવ નિશ્ચયને પામે છે સાધનજ હંમેશા પહેલા હોય છે, અને સાધનના યોગેજ સાધ્યની સિદ્ધિ થાય છે. કાર્ય પહેલા હોતુ નથી કારણજ પહેલા હોય છે આટલી વ્યાખ્યામા વ્યવહાર અને નિશ્ચયની સાગોપાગ સિદ્ધિ થઇ જાય છે

માર્ગમા શુદ્ધનો મહિમા છે તેમ શુભનો પણ મહિમા અપરંપાર છે. શુક્લ ધ્યાન શુદ્ધોપયોગરૂપ છે તો ધર્મ ધ્યાન શુભોપયોગ રુપ છે. છતાં ભગવાન ઉમા સ્વાતિએ બન્નેને તત્ત્વાર્થ સૂત્રમાં મોક્ષના હેતૂ કહ્યા છે અને આર્તધ્યાન અને રૌદ્રધ્યાનને સંસારના હેતૂ કહ્યા છે

आर्त रौद्र धर्म शुक्लानि
परे मोक्ष हेतू

(તત્વાર્થ સૂત્ર)

આર્તધ્યાન, રૌદ્રધ્યાન, ધર્મધ્યાન અને શુકલધ્યાન એ ચાર ધ્યાનના પ્રકાર છે. તેમા છેલ્લા બે મોક્ષના હેતુ છે. અને શરૂઆતના બે સંસાર પરિભ્રમણના હેતુ છે માટે શુભોપયોગ અને શુદ્ધઉપયોગ બન્નેની માર્ગમા સંપૂર્ણ ઉપાદેયતા છે શુદ્ધઉપયોગ મોક્ષનો અનંતર હેતૂ છે તો શુભોપયોગ પરંપર હેતૂ છે પણ બન્નેને મોક્ષના હેતૂ કહ્યા છે દયા–દાનાદિના પરિણામથી કેટલાય જીવોએ સંસાર પરિતકર્યાંના દ્રષ્ટાંતો શાસ્ત્રોમા આવે છે. માટે આવી પ્રશસ્તભૂતચર્યાથી જીવ પરંપરાએ પરમ સૌખ્યને સાધે છે

સદ્‌વ્યવહારની જેમ મહાપુરૂષોએ નિશ્ચયની પણ પુષ્ટિ કરી છે કારણ કે નિશ્ચયની દ્રષ્ટિ વિના એકલા વ્યવહારને આચરનારા ઘાચીના બળદીયાની માફક જયાંના ત્યાંજ ઉભા રહે છે. આગળના વિકાસને સાધી શકતા નથી.

સદ્ વ્યવહારના ત્યાગમાં માર્ગનો લોપ અને નિશ્ચયના ત્યાગમા તત્ત્વદ્રષ્ટિનો વિચ્છેદ

માટે કોઇ પણ નયનો એકાંત પક્ષ કરવા જેવું નથી.

મહાપુરૂષોએજ ફરમાવેલું છે કે,

जइ जिणमयं-पवज्जह तामा ववहार निच्छए मुयह ।
इक्केण विणा तित्थं छिज्जइ अन्नेणउतच्च ॥

જો તું જિન મતને પ્રવર્તાવવા ઇચ્છતો હો તો નિશ્ચય કે વ્યવહાર બન્નેમાથી એકનો પણ ત્યાગ કરીશ નહીં: કારણ કે વ્યવહારનો ત્યાગ કરવા જતાં માર્ગનો લોપ થશે અને નિશ્ચયનો લોપ કરવા જતાં તત્વ દ્રષ્ટિનો વિચ્છેદ થશે માટે માર્ગમાં બન્નેની સંપૂર્ણ જરૂર છે. નિશ્ચય અને વ્યવહાર અંગેની આ વાત સમયસારની ટીકામાં અમૃત ચંદ્રાચાર્ય મહારાજે પણ ફરમાવેલી છે. પણ એકાંત નિશ્ચયની ધૂનમા પડેલાં બીજાને વ્યવહાર મૂઢ કહેનારાં અને પોતે નિશ્ચય મૂઢ બનેલા આવી વ્યવહારનયની પુષ્ટિને કરનારી વાતોને ધ્યાનમાંજ લેતા નથી. સમયસારની ટીકામા તો ત્યા સુધી લખેલું છે કે, વ્યવહાર એ તીર્થ છે અને નિશ્ચય એ તીર્થ ફળ છે પંચાસ્તિકાયની ટીકામાં તો અમૃતચંદ્રાચાર્યજીએ ત્યા સુધી લખ્યું છે કે,

अत एवोभयनयायत्ता पारमेश्वरी तीर्थ प्रवर्तनेति !

જૈની તીર્થ પ્રવર્તના નિશ્ચય અને વ્યવહાર બન્નેને આધીન છે

अतो निश्चय व्यवहार मोक्ष मार्गयो:
साध्य साधन भावो नितरामुपपन्न ।
नचैतद्विप्रति सिद्ध निश्चय व्यवहारयो;
साध्य साधन भावत्वात्सुवर्ण पाषाणवत् ॥

અને તે બન્ને વચ્ચે સાધ્ય સાધનપણું અત્યંતપણે ઘટે છે. નિશ્ચય અને વ્યવહાર વચ્ચે પરસ્પર વિરોધ આવે છે તેમ પણ નથી. કારણ કે સુવર્ણ અને સુવર્ણપાષાણની માફક નિશ્ચય અને વ્યવહારને સાધ્ય સાધનપણુ છે જે પાષાણમાં સુવર્ણ હોય તેને સુવર્ણપાષાણ કહેવાય. તેનુંજ શોધન કરીને તેમાથી સુવર્ણના ભાગને જુદુ પાડવામા આવે છે એટલે સુવર્ણપાષાણ જેમ સુવર્ણનું સાધન બને છે તેમ વ્યવહાર નિશ્ચયનું સાધન બને છે

આ નિશ્ચયને વ્યવહારની પ્રરૂપણા દિગમ્બર સંપ્રદાયનાં મહાન આચાર્ય અમૃતચંદ્રાચાર્યજીએ કરી છે. કેટલાકો આજે તેમના આ આશયને સમજ્યાં વિના પ્રરૂપણા એવી કરે છે કે, નિશ્ચય અને વ્યવહાર પરસ્પર વિરોધવાળા છે. વ્યવહારના વચનો શાસ્ત્રોમા આવે પણ શુભવ્યવહારથી લાભ માનવાનો નથી.

माता मे वंध्या

તેઓ પાછા વ્યવહાર બધો કરે છે ત્રણ ત્રણવાર પ્રવચનો આપે છે. મંદિરો ઉભા કરાવે છે. પ્રતિષ્ઠા મહોત્સવો ઉજવે છે સ્વાધ્યાય કરે છે. પ્રશસ્ત રાગ કે સદ્‌વ્યવહારથી લાભ માનવો નહી ને વ્યવહાર બધો કરવો એ તો માતાને મા માનીને પાછી તેને જ વંધ્યા ઠરાવવા બરાબર છે. આવા મહાન આચાર્યો નિશ્ચય ને વ્યવહાર વચ્ચે સાધ્ય સાધનપણુ અત્યંત ઘટે છે એવી સ્પષ્ટ પ્રરૂપણા કરતા હોવા છતા કહેવું કે, વ્યવહાર અને નિશ્ચય પરસ્પર

વિરોધવાળાં છે. એ તો પોતાનાજ માન્ય પુરૂષોનાં વચનની ઉપરવટ થઇને આગળ ચાલવા જેવું છે. આ તો કોઇને પણ સાચી દ્રષ્ટિ મળે તે માટે આટલું લંબાણથી વિવેચન કરેલ છે

નથી ભોગી કે નથી યોગી, બાકી રોગી આ કાળમાં ઘણા

બાકી આપણી મૂળ વાત તો એ હતી કે પુન્યોદયથી પ્રાપ્ત થતાં ભોગ-સુખમા પણ જીવ જો આસક્તિવાળો બને તો અનર્થના હેતુ બને છે. તિવ્ર જ્ઞાનદ્રષ્ટિવાળાં પુરૂષોને અનર્થના હેતુ બનતા નથી કારણ કે તેઓ ભોગવતા હોવાં છતા તેમાં આસક્ત બનતા નહીં હોવાથી પરંપરાએ પરમ પદને પ્રાપ્ત કરી લે છે, તે કાળનાં કેટલાક પુરૂષોની વાતજ આખી જુદી હતી. તેઓ જેવા ભોગી હતા તેવાજ યોગી બની જતા હતા. આ કાળમા યોગી તો ઠીક પણ તેવા ભોગી પણ ક્યાં છે ? નથી તેવા યોગી કે નથી તેવા આ કાળમાં ભોગી, બાકી રોગી તો ઘણાં દેખાય છે. માટે ભોગની જે આસક્તિ છે તેજ અતિ ખરાબ છે; તદ્ભવ મુક્તિગામીને પણ ભોગાવલીના ઉદયે ભોગ ભોગવવા પડ્યા છે. છતાં તે મહાપુરૂષો તેમાં લેશ પણ લેપાયા વિના પ્રાંતે પ્રવ્રજ્યા લઇને મોક્ષે સિધાવી ગયા છે

જ્ઞાની ભોગવીને ખપાવે જયારે અજ્ઞાની નહી ભોગવતો હોવા છતાં નવા બાંધે !

અમુક કર્મોજ એવા હોય છે કે, ભોગવ્યા વિના તેનો

ક્ષય થાયજ નહી, એટલે જ્ઞાની જેવા જ્ઞાનીને કચવાતે મને પણ તે કર્મનો ઉદયકાળ ભોગવવો પડે છે, છતાં જ્ઞાન દ્રષ્ટિના બળે જ્ઞાની પુરૂષો ભોગને સેવતા હોવા છતાં સેવતા નથી અને અજ્ઞાન દ્રષ્ટિવાળા જીવો નહીં સેવતા હોવા છતાં સેવતાં હોય છે અજ્ઞાનીને અંતરાયનાં ઉદયે ભોગ–સુખની સામગ્રીનો જોગ પણ ન મલ્યો હોય છતા ભોગવવા અંગેની તૃષ્ણાને લીધે નહીં ભોગવતો હોવા છતા અજ્ઞાની પ્રતિ સમયે અંદરની તિવ્ર અભિલાષાને લીધે કર્મ બાધતો હોય છે. જયારે જ્ઞાની અંદરની વૈરાગ્ય ભાવનાને લીધે ભોગવીને પણ ખપાવતો હોય છે. આ તો છેલ્લામા છેલ્લા તત્વજ્ઞાનની વાત છે, છતાં આપણા માટે તો છૂટવાનો એજ ઉપાય છે કે, ભોગને રોગ સમજીને તેમાથી ક્રમે ક્રમે નિવર્તવાનો ઉપાય કરવો.

એક દ્રવ્ય બીજા દ્રવ્યસ્વરૂપ ન થઈ જાય પણ સહાયરૂપ જરૂર થાય.

કષ્ટા કોણ ? એ વિષયના વ્યાખ્યાનમાં આપણે બીજા ઘણા ઘણા વિષયોને આવરી લીધા છે. શરૂઆતમા આપણે કહ્યુ હતુ કે, આત્મા સ્વસંવેદન પ્રત્યક્ષ છે પણ ઇન્દ્રિય પ્રત્યક્ષ નથી કારણ કે, આત્મા અતિન્દ્રિય છે આત્માને પ્રત્યેક ઇન્દ્રિયના વિષયનું જ્ઞાન હોય છે અને ઇન્દ્રિયોની ગેરહાજરીમા પણ આત્મા તે તે ઇન્દ્રિયોના વિષયોનું જ્ઞાન કરી શકે છે આ વિષયપર સૂયગ્ડાંગ સૂત્રની નિર્યુક્તિમા ભગવાન ભદ્રબાહુ સ્વામિએ કોઇ અલૌકિક પ્રકાશ પાડેલો છે. આત્મસિદ્ધિમા શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજીએ પણ આવા તત્વ જ્ઞાનનાં ગહનમા ગહન વિષયને સહેલો કરીને તેની પર અપૂર્વ પ્રકાશ પાડયો છે.

દેહ, ઇન્દ્રિય કે દ્રવ્ય પ્રાણો આત્માને જાણી શકતા નથી. કારણ કે, તે બધા પોતેજ આત્માની સત્તા થકી પ્રવર્તે છે. હવે આમાં જીવ જીવનું કરે ને જડ જડનું એ સિદ્ધાંત ક્યાં રહ્યો ?

"દેહ ન જાણે તેહને
જાણે ન ઇન્દ્રિય પ્રાણ,
આત્માની સત્તા વડે,
તેહ પ્રવર્તે જાણ,
(આત્મસિદ્ધિ)

જીવ દ્રવ્ય કે પુદ્ગલ દ્રવ્ય કોઈ પણ દ્રવ્ય પોતાની સ્વરૂપ સત્તાનો ત્યાગ કરીને પરદ્રવ્ય સ્વરૂપે ન થઈ જાય એ બરાબર છે પણ એટલાથી કોઇ દ્રવ્ય બીજા દ્રવ્યને સહાયરૂપ પણ ન બને તેવો કોઈ પણ સિદ્ધાત જૈન દર્શનને માન્ય છે જ નહી. દ્રવ્ય પરસ્પર એક એકને સહાયરૂપ-મદદરૂપ જરૂર બને છે છતા એકાતે એવી પ્રરૂપણા કરવી કે, એક દ્રવ્યબીજા દ્રવ્યનું કાંઈ પણ ન કરી શકે એ તો અનેકાંત દ્રષ્ટિનુંજ લોપ કરવા બરાબર છે

પૂ. ઉમાસ્વાતિ મહારાજે તત્વાર્થ સૂત્રમા દરેક દ્રવ્યના ઉપકારો વર્ણવ્યા છે, તેમા ગતિ સહાયકતા અને સ્થિતિ સહાયકતા એ ધર્મ અને અધર્મ દ્રવ્યનાં ઉપકારો છે તેમજ

" परस्परोपग्रहो जीवनाम् "

અને પરસ્પર અનુગ્રહ કરવો એ જીવ દ્રવ્યનો ઉપકાર છે

સુખ–દુઃખ, જીવીત શ્વાસોશ્વાસ, શરીર, વાણી, મન એ બધા પુદ્ગલ દ્રવ્યનાં ઉપકારો છે આ બધું વ્યવહાર નયની અપેક્ષાએ છે પણ વ્યવહાર અને નિશ્ચય બન્ને ભગવાનને માન્ય છે કોઈ પરસ્ત્રી પર બળાત્કાર ગુજારનાર કહેશે કે મેં આમાં કાંઈ કર્યુંજ નથી ! આ તો પુદ્ગલે પુદ્ગલનુ કામ કર્યું છે ચોરી કરનાર કહેશે કે, પરદ્રવ્યનું હરણ કોઈ કરી શકે નહીં ! હિંસા કરનાર કહેશે કે મે કયા કોઇનાં પ્રાણ લીધાં છે ! આ તો આ જીવ આ સ્વરુપે જ અવસ્થાંતરને પામવાનો હતો, એકાતે પ્રરુપણા કરવામાં આવા કેટલાય અનર્થો સર્જાવાનો ભય રહે છે, અને સદાચારનું તો દુનિયામાંથી ઉઠમણું થઈ જવાનું ! સિદ્ધ નિરંજન દશાને જીવ એક વાર પામી જાય પછી એક દ્રવ્ય બીજા દ્રવ્યનું કંઇ કરતો નથી એ વાત બરાબર લાગુ પડશે. બાકી સસાર પર્યાયમા જીવો રહેલા છે ત્યા સુધી એક દ્રવ્ય બીજા દ્રવ્ય રુપે ન થઈ જાય, પણ એક બીજાને સહાયક તો જરુર થાય છે, અને તે જ વાત આત્મસિદ્ધિમા લખી છે કે, "આત્માની સત્તાવડે તેહ પ્રવર્તે જાણ"

દ્રવ્યોનો અગુરૂલઘુ સ્વભાવ

જીવ આમ જુઓ તો સર્વ અવસ્થાને વિષે બીજા બધા પરદ્રવ્યોથી નિરાલો જણાય છે. ચૈતન્ય સ્વભાવને લીધે બીજા દ્રવ્યોની અપેક્ષાએ જીવ દ્રવ્યની ઘણી મહાન વિશિષ્ટતા છે. બાકીના બધા દ્રવ્યો જડ છે, જ્યારે આત્મા ચૈતન્ય દ્રવ્ય છે. લોકાલોકના ભાવોનો જાણવાનો સ્વભાવ જીવનો જ છે. ક્ષાયિક ભાવે કેવલજ્ઞાન પ્રગટે એટલે એક સમયમા જીવ લોકાલોકનાં ભાવોને હસ્તામલકવત્ જાણી

જોઈ શકે છે. આવું સામર્થ્ય બીજા કોઇ દ્રવ્યનુ નથી. માટે છ એ દ્રવ્યોમા જીવદ્રવ્ય એ મહાન દ્રવ્ય છે. જીવનુ પ્રગટ રુપ જે ચૈતન્ય છે તે જ જીવને પિછાણવા માટેના મુખ્યમાં મુખ્ય એંધાણ છે. આ રીતનાં ચૈતન્ય સ્વભાવને લીધે જીવ દ્રવ્ય બધા દ્રવ્યોથી ભિન્ન ઠરે છે, એટલે દ્રવ્યો એક-બીજાને સહાયક હોવા છતાં પોતપોતાના સ્વભાવમાંજ રહે છે કયારે પણ પોતાના સ્વરુપનો ત્યાગ કરીને એકપણાને પામી જતા નથી ! દ્રવ્યોનો એવોજ અગુરૂ લઘુ સ્વભાવ છે કે, પોતાની સ્વરૂપ સત્તાનો ત્યાગ કરીને કોઈ પણ દ્રવ્ય કયારે પણ પર દ્રવ્ય સ્વરૂપે પલટાઈ ન જાય. છ એ દ્રવ્યો જે સ્વતંત્ર છે તે આ અપેક્ષાએ છે.

નક્કર માર્ગ અપનાવવાની જરૂર

ધર્માસ્તિકાયાદિ છ એ દ્રવ્યોમા જીવ દ્રવ્ય એ પ્રધાન દ્રવ્ય છે. તે જો એકાંતે સ્વતંત્ર હોત તો અનંત કાલથી અનતાનંત દુઃખો તેને ભોગવવાજ ન પડયા હોત. કર્મ નચાવે તેમ જીવ અનાદિ કાળથી નાચી રહ્યો છે તે જીવ દ્રવ્ય એકાતે સ્વાધિન હોત તો શી રીતે બનત ? જીવ એકાંતે સ્વાધિન હોત તો તો જ્યાં અનંતા સિદ્ધોનો મેળો છે તેવા સિદ્ધાલયમાં કયારનો બિરાજી ગયો હોત ! માટે એક દ્રવ્ય પલટીને બીજા દ્રવ્ય સ્વરૂપે ન થઇ જાય એટલા પુરતી પ્રત્યેક દ્રવ્યની સ્વતંત્રતા ખરી ! બાકી અનંતાનંત કાર્મણ વર્ગણાના પુદ્ગલોથી લેપાએલા જીવને વર્તમાન અવસ્થામાંએ એકાંતે સ્વાધિન અને સ્વતંત્ર દ્રવ્ય માની લેવો, એ તો જન્મટીપની સજાને પામેલાં કેદીને સ્વાધિન માની લેવા બરાબર છે. સ્વરૂપ

સત્તાની અપેક્ષાએ બધા આત્માઓ સિદ્ધ સમાન છે. એ તો જૈન ધર્મનાં પ્રત્યેક અનુયાયીની માન્યતા છે, પણ જીવમાં રહેલી કર્મજન્ય મલીનતા અને તેના લીધે ચાર ગતિરૂપ સસારમા અનાદિ કાળથી જીવ જે વિડંબનાઓને અનુભવી રહ્યો છે તે પણ એક નક્કર હકીકત છે. તેની પર એકલી સ્વરૂપ સત્તાની વાતો કરે કઈ પડદો પડી જવાનો નથી, તેના માટે તો સંવર અને નિર્જરાનો અથવા જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રની આરાધનાનો કોઇ નક્કર માર્ગ જીવનમા અપનાવવો પડશે તો જ આ અનાદિની કર્મ-જન્ય પરાધિનતાનો અત કરીને જીવ પોતાની સાચી સ્વાધિનતાને પ્રાપ્ત કરી શકશે. રત્નત્રયની આરાધના કરવા પૂર્વક કર્મોનો ક્ષય કરીને જીવ સિદ્ધ નિરંજન દશાને પામી જાય એજ સાચી સ્વાધિનતા છે. આ દશાયે પહોંચેલાજ ખરા સ્વતંત્ર છે. બાકી એકાત દ્રષ્ટિએ સ્વતંત્રતાની વાતો કરવી એતો વસ્તુ સ્વરૂપના પોતાના અજ્ઞાનનું પ્રદર્શન કરવા જેવું છે.

ભૂત સમુદાયમાંથી ચૈતન્ય ઉત્પન્ન થઇ શકે નહી !

જીવ ઘટપટાદિ પદાર્થોને જાણે એટલે તે તે પદાર્થને માનવા તૈયાર થઇ જાય છે, પણ આશ્ચર્યની વાત તો એ છે કે જાણનારો જે પોતે આત્મા છે તેને કેટલાકો માનવા તૈયાર હોતા નથી. એટલે લખવું પડ્યુ કે, જે જેને તું જાણે તે તેને માનવા તૈયાર અને જાણનારો જે આત્મા તેનેજ માનવા તૈયાર નહીં. વાહ ! તારી સમજણ ને વાહ તારૂં જ્ઞાન ! નાસ્તિકો કહે છે કે, પૃથ્વી, અ- તેજ, વાયુ, વગેરે ભૂત સમુદાયમાથી આત્મા ઉત્પન્ન થ

છે આત્મા ચૈતન્ય નથી, પણ ભૂતસમુદાયમાંથી ઉત્પન્ન થએલો છે. જેમ ગોળ, લોટ, મહુડાના ફૂલ, વગેરેમાથી મદિરા ઉત્પન્ન થાય તેમ આત્મા ભૂત સમુદાયમાંથી ઉત્પન્ન થાય છે. આવી પ્રરૂપણા નાસ્તિક દર્શનની છે. પણ ભૂત સમુદાય જ્યાં પોતે જડ છે ત્યાં જડમાંથી ચૈતન્ય ઉત્પન્ન થાય શી રીતે ? ગોળ, લોટ, વગેરેમાં જે સડો ઉત્પન્ન થાય છે તેનું કારણ એ છે કે તે પ્રત્યેકમા માદકતાના અંશો રહેલાં છે, એટલે તે તેનો સમુદાય એકત્રિત થતાં તેમાથી મદિરા ઉત્પન્ન થાય તે સ્વાભાવિક છે. પણ ભૂત સમુદાય કે જે પોતે જડ છે, જેમાં ચૈતન્યના કોઈ અંશો પણ નથી તો તેમાંથી ચૈતન્ય ઉત્પન્ન થઇ શકે જ નહીં !

આત્મા અનાદિ અનંત

દુનિયામાં કારણને અનુરૂપ કાર્ય થાય છે. માટીમાંથી ઘટ થાય, કારણ કે તે તેનું કારણ છે. પણ માટીમાંથી પટ શી રીતે થાય ? હા ! તંતુમાથી પટ જરૂર થાય તો તેમાંથી ઘટ ન થાય. એક ભૂતમા જો ચૈતન્યનો અંશ નથી તો સમુદાયમા પણ તે અંશ ક્યાંથી આવવાનો છે ? રેતીના એક કણમાં જો તેલ નથી તો લાખ મણ રેતી પીલવાથીએ તેલ ક્યાથી નીકળવાનું છે ? પાણીનાં એક બિન્દુમાં જો ઘી નથી તો ગમે તેટલું પાણી વલોવે પણ ઘી તેમાંથી નીકળી શકેજ નહીં ! તેવી રીતે જીવરાશી ચ્યવી ગયા બાદ પૃથ્વી, તેજ, વગેરે એક એકમા ચૈતન્ય ન હોય તો ભૂત સમુદાય સમ્મિલિત થતા પણ તેમાથી ચૈતન્ય ઉત્પન્ન થઇ શકે નહી ! જે વ્યક્તિમા ન હોય તે સમુદાયમાં ક્યાંથી

આવે ? માટે ચૈતન્ય એ ભુત ધર્મ નથી પણ આત્મ ધર્મ છે આત્માએ ભૂત સમુદાયમાથી ઉત્પન્ન થનારો નથી પણ અનાદિ અનંત શાશ્વત્ તત્ત્વ છે અને જે પ્રત્યેકને સ્વ સંવેદનથી ગમ્ય છે. છદ્મસ્થો માટે આત્મા ભલે પરોક્ષ છે, કારણ કે આત્મા અરૂપી અને અમૂર્ત છે છતા આત્માનાં જ્ઞાન દર્શનાદિ ગુણો સૌને પ્રત્યક્ષ છે ગુણ પરથી ગુણીની પણ ઓળખાણ થઈ શકે છે ગુણ જેના પ્રત્યક્ષ તેનો ગુણી પણ અપેક્ષાએ પ્રત્યક્ષ માની શકાય આમતો અરૂપી આત્માના ગુણો પણ અરૂપીજ હોય પણ સ્વસંવેદનની અપેક્ષા એ પ્રત્યક્ષ કહ્યા છે.

શંકાનો કરનાર જ આત્મા પોતે !

ઘણા નાસ્તિકો કહે છે કે, આત્મા હોય તો પ્રત્યક્ષ દેખાડો ? તો તેના પ્રત્યુત્તરમા સમજવાનું કે જ્ઞાનાદિ ગુણની પ્રત્યક્ષતામા ગુણી આત્માની પ્રત્યક્ષતા સ્વતઃસિદ્ધ થઇ જાય છે બાકી આત્મા અરૂપી સત્તા છે, તેને સાક્ષાત્ પ્રત્યક્ષપણે તો કેવલજ્ઞાની ભગવતોજ જોઈ જાણી શકે છે. છતા છદ્મસ્થો માટે પણ અનુમાન પ્રત્યક્ષાદિ પ્રમાણોથી આત્માની સિદ્ધિ થઇ શકે છે. ખૂબીની વાત તો એ છે કે,

“આત્માની શંકા કરે, આત્મા પોતે આપ,
શંકાનો કરનાર તે, અચરજ એહ અમાપ

આત્માની શંકા કરનારો આત્મા પોતે જ છે જે શંકાનો કરનારો છે તે પોતેજ આત્મા છે ! આપ પોતેજ પોતાની શંકા કરે એ આશ્ચર્ય પણ અમાપ કહેવાય શ્રીમ

રાજચંદ્રજીએ તત્વ જ્ઞાનની વાતોને કેટલી સરલ કરી નાખી છે ! પોતે તત્વજ્ઞાની હોવા છતા સદ્‌વ્યવહારનો પણ તેમણે ક્યાય લોપ કર્યો નથી, ઉલ્ટું તેમણે લખેલું છે કે, વ્યવહારથી જ નિશ્ચય પમાય છે. સમજ્યા વિના સદ્‌ વ્યવહારને લોપનાર સ્વપર ઉભય માટે દુર્લભ બોધીપણું પ્રાપ્ત કરે છે. વળી લખે છે કે, ક્યાય નિષેધ કરાયો હોય તો અસદ્‌વ્યવહારનો નિષેધ કરાયો છે, સમિતિગુપ્તિરૂપ વ્યવહારનો લોપ કરવાનો હોત તો તિર્થંકરોને બીજું પ્રરૂપવાનું જ શુ રહેતુ હતુ ? માટે સદ્‌ વ્યવહારનો કોઈ પણ મહા પુરૂષે લોપ કર્યો નથી, છતા આ કાળના કેટલાક શુષ્ક અધ્યાત્મિઓ સદ્‌વ્યવહારથી ધર્મ માનનારને મિથ્યા દ્રષ્ટિ ઠરાવે છે.

ભેદ વિજ્ઞાનની વાસ્તવિક સમજણ

આત્મા હશે કે નહીં ? પરલોક હશે કે નહી ? આવી શંકાઓ આત્માનેજ થાય છે. પુદ્‌ગલાદિ દ્રવ્યોમાં જીવસત્તાજ નથી તો શંકા કોને ઉઠવાની છે ? મનુષ્ય શરીરમાથી પણ જીવ નીકળી ગયા બાદ આવી શંકાઓ ઉઠવાપણુ રહેતું નથી શંકા-જિજ્ઞાસા જેને થાય તે આત્મા પોતેજ છે માટે જ્ઞાતાને દ્રષ્ટા આત્મા પોતેજ છે. પૂ. ઉપાધ્યાય યશોવિજયજી મહારાજ આ વિષયની પુષ્ટિમા લખે છે કે,

> भिन्ना प्रत्येकमात्मानो विभिन्ना पुद्‌गला अपि ।
> शून्य संसर्गो इत्येवं य पश्यति स पश्यति ॥

સમગ્રમા અનતાનત આત્માઓ છે પણ તે આત્માઓ

પ્રત્યેક આત્માથી ભિન્ન છે. સ્વરૂપથી ભલે બધા આત્માઓ એક હોય પણ વ્યક્તિથી અનેક છે જો એમ ન હોય તો તો એકના મોક્ષમાં બધાનો મોક્ષ થઇ જાય ! અને જગતની ચિત્ર-વિચિત્રતા પણ ઘટે નહી. પ્રત્યેક આત્માઓના કર્મજન્ય સસ્કાર પણ ભિન્ન ભિન્ન હોય છે. એકને આઠ નવ વર્ષની ઉંમરે સંસાર પર વૈરાગ્ય આવી જાય છે તો બીજાને એંશી-નેવુ વર્ષની ઉંમરે પણ વૈરાગ્ય આવતો નથી. માટે સગ્રહ નયની દષ્ટિએ " एगे आया " એ સિદ્ધાત બરાબર છે. બાકી વ્યવહારનયની દ્રષ્ટિએ આત્મા એક નહી પણ અનતાનત આત્માઓ છે. અને પ્રત્યેક આત્માઓ પ્રત્યેક આત્માઓથી ભિન્ન છે પિતા મરીને નરકે જાય અને છોકરો દેવલોકે જાય ! પત્ની મૃત્યુને પામીને સ્વર્ગે જાય અને પતિ નરકે જાય તે પ્રત્યેક આત્મા પ્રત્યેક આત્માથી ભિન્ન ન હોય તો બને શી રીતે ? માટે આ ગાથા આપણને બરોબરનો ભેદ જ્ઞાન કરાવનારી છે. ભેદ જ્ઞાન થઇ જાય તો પર તરફનો મોહ ઘણો ઓછો થઇ જાય.

શરીરાદિ પુદ્ગલોથી પણ આત્મા ભિન્ન છે. શરીર કે ધન સપત્તિ વગેરે પર પુદ્ગલોમા એક પરમાણુ માત્ર પણ જીવની માલીકીનું નથી તે બધાનો જીવની સાથે સંયોગિક સંબંધ છે. માટે જીવે તેમા લેશપણ રાગ પોષવા જેવા નથી. સયોગમા જેટલો રાગ પોષાય તેટલોજ વિયોગમા દુઃખ ઉભુ થાય છે. જેનો સયોગ તેનો વિયોગ તો થવાનો જ છે. સંસાર આખોએ સ્વપ્નવત્ છે. રાત. સ્વપ્ન આવે અને સસારના સ્વપ્નમા લાબુ અંતર નથં સ્વપ્નમા ક્યારેક રક-રાજા બને પણ આખ ઉઘડે
તેમ આ સસાર સ્વપ્ન એવું છે કે "

મીચાસે ત્યાં કાંઇ નહીં હોય ! માટે રાત્રીનું સ્વપ્ન કે આ દીવાસ્વપ્ન તે વચ્ચે લાંબુ અંતર નથી. આ રીતે પ્રત્યેક આત્માઓથી પોતાના આત્માને ભિન્ન દેખનાર પુદ્‌ગલોને પણ ભિન્ન નિહાળનારો અને સંસારને સ્વપ્નવત્ જોનારો તેજ ખરો દ્રષ્ટા છે. સાચા અર્થમાં તેજ દેખનારો છે. આ ભિન્નત્વની વ્યાખ્યા મમત્વને હઠાવવા માટે અતિ ઉપયોગી છે.

જીવ માત્રને સ્વ આત્મા સમાન દેખનારોજ ખરો દ્રષ્ટા

દ્રષ્ટા કોણ ? એ વિષયમાં તાત્ત્વિક દષ્ટિએ આત્મા પોતેજ દ્રષ્ટા એ વાત સારી રીતે સિદ્ધ કરી ગયા. દ્રષ્ટા એ શબ્દનો અર્થ દેખનારો એવો થાય છે. ખરી રીતે દેખનારો કોણ કહેવાય તે જો કે ઉપરના વિવેચનમા કહી ગયા પણ વ્યવહારનયની દ્દષ્ટિએ મહાપુરૂષોએ ફરમાવ્યું છે કે,

आत्मवत् सर्व भूतेषु पर द्रव्येषु लोष्टवत् ।
मातृवत् परदाराणी यः पश्यति स पश्यति ॥

સર્વ પ્રાણી માત્રને જે સ્વ આત્મા સમાન દેખનારો છે, કારણ કે પ્રાણી માત્રને આપણા પોતાના આત્માની જેમ સુખ પ્રિય છે અને દુઃખ સૌને અપ્રિય છે માટે સુખ–દુઃખની બાબતમા પ્રાણી માત્રને જે સ્વ આત્મા સમાન દેખનારો છે તે જ ખરો દ્રષ્ટા છે. દ્રષ્ટાપણું જીવનમા આવ્યા પછી પ્રત્યેક આત્મા સાથેનો આપણો વર્તાવ સુધરી જાય છે. સુખ બધાને પ્રિય છે, દુખ બધાને અપ્રિય છે. પછી તો એ

જીવને એમજ થાય કે મારા આત્માને જે કાંઇ અનિષ્ટ હોય તે મારે બીજા પ્રતિ નહિંજ આચરવું જોઇએ. કારણ કે જેવો મારો આત્મા છે તેવોજ બીજાનો છે. હિંસા, જૂઠ, ચૌર્યકર્મ, વિશ્વાસઘાતાદિ મને ઇષ્ટ નથી, તો તેવા પાપ હું બીજા પ્રતિ કેમ આચરી શકુ ? વ્યાપાર-વાણિજ્યમાં મારી સાથે કોઈ દગો કરે અથવા મને કોઈ છેતરે તે મને અનિષ્ટ છે, તો તેવો વર્તાવ મારાથી બીજા પ્રતિ પણ ન જ થઇ શકે ! દરેક આત્માઓને સ્વ આત્મા સમાન જાણ્યા પછી તો જીવનની આખી દિશા બદલાઇ જાય છે.

ધાર્મિક અને દાંભિક જીવન વચ્ચેનું અંતર

પછીતો જીવનમા બાહ્ય અને અભ્યંતર વ્યવહારમા સમાનરૂપતા આવી જાય છે. બહારમા કઇ ને ભીતરમા કંઈ! તેવો વિસંવાદ જીવનમા રહેતો નથી. જ્યારે આજે દેખાડવાના જુદા ને ચાવવાના જુદા, એ શબ્દનો પ્રયોગ ખૂબ થયા કરતો હોય છે ! મનુષ્યોની કથની અને કરણીમાં જ્યારે ઘણુંજ અંતર દેખાય ત્યારે સમજવું કે જીવનમાં ધર્મને બદલે એકલો દંભ પાપાઇ રહ્યો છે. વાણી, વર્તન અને વિચારમાં એકાકારતા એજ સાચી ધાર્મિકતા છે, અને એ ત્રણેમાં ભિન્નતા એ ધાર્મિકતા નહી નરી દાંભિકતા છે. વાણી, વર્તન ને વિચાર એ ત્રણેમાં એકાકારતા એ તો ધાર્મિક જીવનની પુર બહાર કહી શકાય. જ્યારે ત્રણેમાં ભિન્નતા એ દાંભિક જીવનની પુર બહાર કહેવાય આજે માનવી બોલે છે કંઈ ને કરે છે કંઇ, માનવી જેને ઉપરથી સલામ ભરતો હોય તેનુજ પાછું મનથી બુરૂ ચિંતવતો હોય છે ક્યાં રહી આમાં વાણી, વર્તન ને વિચારની એકાકારતા ?

જીવનની ખરી તાલબદ્ધતા

માનવી પ્રત્યક્ષમાં જેની પ્રસંશા કરતો હોય છે, પરોક્ષમાં તેની જ પાછી નિંદા કરતો હોય છે. કયાં રહી આમાં જીવનનાં સુરોની તાલબદ્ધતા ? સંગીતકાર સંગીત લલકારતો હોય પણ સુરમાં તાલબદ્ધતા ન હોય તો સાંભળનારને તે સંગીત બેસુરૂ લાગે છે. તેમ જીવનમાં વાણી, વર્તન ને વિચારની જે એકાકારતા એજ ખરી તાલબદ્ધતા છે. તે વિના જીવન પણ બેસુરૂ બની જાય છે કયાય દંભ સેવવામાં ધર્મ છે જ નહી ! નમ્રતા અને સરલતા આચરવામાં ધર્મ છે. બધા આત્માઓ સ્વઆત્મા સમાન લાગ્યા પછી વાણી, વર્તન ને વિચારમાં વિસંવાદ રહેવોજ ન જોઇએ અને તેમાં વિસંવાદ રહ્યો હોય તો સમજવું કે ધાર્મિક જીવનને નામે આપણે એકલું દાંભિક જીવન જીવી રહ્યા છીએ.

દ્રષ્ટા નહી પણ ભ્રષ્ટા !

પ્રત્યેક આત્માઓને સ્વઆત્મા સમાન દેખનારો સાચો દ્રષ્ટા છે તેમ પર ધનને જે પત્થર સમ ગણનારો છે, પરસ્રીને જે સગી જનેતા સમાન દેખનારો છે, અથવા સગી બહેન કે પુત્રી સમાન લેખનારો છે, તે જ ખરો દ્રષ્ટા છે. પર ધન અને પરસ્રી દેખીને જેની આંખ બગડે તે દ્રષ્ટા નહીં પણ ભ્રષ્ટા છે ! કોઇને ત્યાં અઢળક ધન હોય તો સમજવું તે તેના પુન્યનો ઉદય છે. તેનો પુન્યોદય જોઇને આપણે આપણા મનમાં પ્રસન્નતા લાવવાની છે. કોઇના પુન્યોદયની ઈર્ષ્યા કરવાથી તો આપણું પુન્ય જેટલું હશે તેટલું એ સળગી

ઉઠવાનું છે માટે પોતાના પુન્યોદયે કોઈ વૈભવશાળી બન્યા હોય તેવાએ પ્રતિ મનમા લેશ પણ હલકાં વિચારો લાવવા નહી, અને લાવવાજ હોયતો એટલાં પુરતા વિચારો મનમા જરૂર લાવવા કે આ ભાગ્યશાળી સંપત્તિનો નમ્ર ભાવે સન્માર્ગે વ્યય કરીને પુન્યોદયને સાર્થક કરી લે તો કેવું સારૂં ?

પરસ્ત્રીઓનાં રૂપ કે સૌંદર્યને જોઈને મનમા દુર્વિચારો લાવવા એ દ્રષ્ટાપણું નહીં પણ ભ્રષ્ટાપણું છે. રૂપ કે સૌંદર્ય પુન્યોદયથી મળે છે, પણ બીજાનું રૂપ જોઇને મન ને આખ પાપોદયથી બગડે છે ! કપડામાથી મેલ કાઢી નાખવો એ ઘણુ સહેલું છે પણ મનનો મેલ કાઢી નાખવો એ સહેલું નથી. આજે મનુષ્યો મન અને આખથી જ વધારે પાપ બાધે છે. કોઇના પુન્યોદયમા આપણો પાપોદય જાગે એ તો અજબ–ગજબની વાત કહેવાય ! કોઈ પણ સ્રીને રુપ કે સૌંદર્યની પ્રાપ્તિ થાય એ તેનાં પુન્યનો ઉદય છે પણ તેનુંજ રૂપ કે સૌંદર્ય નિહાળીને આપણી આખ અને મન બગડે એ આપણા તિવ્ર પાપનો ઉદય છે.

રાગ દશાને લીધે ભલભલાનું અધઃપતન

કોઈનાં પણ રૂપ કે સૌંદર્યને નિહાળીને મનમાં અશુભ વિચારો લાવવા એ મહા પાપ છે. કદાચ વિચારો મનમાં લાવવાજ હોય તો એવા લાવવા કે વાહ ! કુદરતે આને રુપ કે સૌંદર્યની કેવી ઉદાર હાથે બક્ષીસ કરી છે ? છૂટે હાથે કુદરતે આના જીવનમાં સૌંદર્ય વેરી દીધું છે. અદ્‌ભૂત રુપ કે સૌંદર્ય પણ પુન્યોદય વિના પ્રાપ્ત થતા નથી ! આવું રૂપ મલ્યું છે તો જરૂર ભવાતરમાં આ જીવે તપ

કરેલું હોવું જોઇએ. એકલી ઇચ્છા અને ઝંખના કરવાથી દુનિયામાં કંઇ મળતું નથી. દરેક પ્રકારના ઇષ્ટ સંયોગની પ્રાપ્તિ પુન્યોદયથી થાય છે. આવા વિચારો મનમાં લાવવાથી કર્મ ઘણાં ઓછા બંધાય છે. બાકી રૂપની પાછળ અંધ બનવાથી તો કેટલીકવાર જીંદગી હારી જવાય છે, માટે કોઇના પણ રૂપ કે સૌંદર્ય તરફ પહેલાતો દ્રષ્ટિજ ન કરવી જોઇએ, છતાં પ્રમાદને વશ જીવ છે, કયારેક દ્રષ્ટિ ચાલી જાય તો તેમાં રાગ કે દ્વેષની બુદ્ધિ ન થવી જોઇએ. રૂપ તરફની રાગ દશાને લીધે રાવણ અને દુર્યોધન જેવાનું પણ ઘોર અધઃપતન થયાનુ શાસ્ત્રોમાં સાભળીએ છીએ

એક વિષયની પરવશતામાં પ્રાણહાની તો પંચેન્દ્રિયપરવશતા વિષે તો કહેવુજ શું !

આ ભવમા તેઓ કરૂણ વિનાશને પામ્યા અને ભવાંતરમા દુર્ગતિના દારૂણ દુ:ખો ભોગવી રહ્યા છે. માટે રૂપમાં પતંગીયાની જેમ લુબ્ધ બનવા જેવું નથી. દીપકનાં પ્રકાશનું મનોહર રૂપ જોઇને પતંગીયા તેમાં ઝંપલાવે છે. પણ પરિણામે પ્રાણ હાની વહોરી લેવાનો વખત આવે છે. પતંગીયા તો બિચારાં ઇન્દ્રિયોની અપેક્ષાએ વિકલેન્દ્રિય પ્રાણી કહેવાય એટલે તેનામાં લાબી બુદ્ધિ ન હોય પણ બુદ્ધિશાળી કહેવાતા મનુષ્યો પણ જ્યારે રૂપ કે સૌંદર્યમાં પતંગીયાની જેમ કુદી પડતા હોય ત્યારે તો એમજ લાગે કે આ છતી બુદ્ધિએ દિવાળું કાં કાઢે ? શબ્દ, રૂપ, રસ, ગંધ વગેરે એકેક ઇન્દ્રિયના વિષયમાં લુબ્ધ બનેલ હરણ, પતંગ અને ભ્રમર વગેરે પ્રાણીઓ મૃત્યુનાં દુ:ખને અનુભવે છે. તો પછી

જેઓ પાંચે ઇન્દ્રિયોના વિષયોમા આસક્ત બનેલા હોય તેવાઓ માટે તો કહેવાનું જ શું રહે ? વિષયોમા લુબ્ધ બનેલાઓને જન્મ મરણનાં દુઃખો એક–બે વાર નહી, અનંતી અનંતીવાર ભોગવવા પડે છે માટે વિષયોમાં નજર નાખવા જેવી નથી. દ્રષ્ટાપણું એવું કેળવો કે જીવ વિષયોમા વિરાગ ભાવને પામે !

શ્રી લક્ષ્મણજીનો અપૂર્વ સંયમ

દ્રષ્ટા ખરેખરા લક્ષ્મણજી હતા. ચૌદ વર્ષ પર્યંત વનવાસમા સીતાજીની સાથે રહ્યા પણ કોઇ દિવસ સીતાજીનાં શરીર પરનાં ઘરેણા તેમણે જોયા ન હતા ! તો પછી રૂપ રંગ જોવાની તો વાતજ કયાં રહી ? ચૌદ વર્ષના વનવાસમાં લક્ષ્મણજી રામચંદ્રજીને દશરથજીની જગ્યાએ ગણતા હતા અને પોતાની માતા સુમિત્રાજીની જગ્યાએ જાનકીજીને ગણતા હતા અને અટવીને અયાધ્યા ગણતા હતા બસ રામ ત્યાં અયોધ્યા એજ તેમનાં જીવનનો મુખ્ય મત્ર હતો. ભર જંગલમાંથી રાવણ જયારે સીતાજીનું હરણ કરી ગયા ત્યારે બન્ને ભાઇઓ થોડીવારને માટે ખૂબજ વિહ્વલ બની ગયા છે. ત્યારબાદ સીતાજીની શોધમાં અમુક વિદ્યાધરોને મોકલવામા આવ્યા પણ કયાય શોધ લાગી નહીં. સિર્ફ કુંડલ–કંકણ વગેરે ઘરેણા જંગલમાંથી શોધમાં ગએલા વિદ્યાધરોને મળી આવ્યા. એટલે રામચંદ્રજી લક્ષ્મણજીને પુછે છે કે આ અલંકાર તારા ભાભીના છે કે કોઈ બીજાનાં છે ? તું જરા પરીક્ષા કર.

ત્યારબાદ લક્ષ્મણજીએ જે પ્રત્યુત્તર વાળ્યો છે તે

અંગેનો ઉલ્લેખ વાલ્મીકી રામાયણમાં અતિ સુંદર શૈલીમા કરવામા આવ્યો છે. તેમાં લખ્યું છે કે,

कुंडले नाभि जानामि, नाभिजानामिकंकणे ।
नपुरेत्वभिजानामि, नित्यपादाभिवंदनात ॥

બાંધવ ! હું જાનકીજીના કુંડલ કે કંકણ વિષે જાણતો નથી, તેમ બીજાં પણ તેમનાં અલકારાદિ વિષે હું કઇ પણ જાણતો નથી ! ફકત પગના નૂપુર (ઝાઝર) વિષે જાણુ છુ અને તે પણ હું તેમને પગમા પડીને નિત્ય પ્રણામ કરતો હોવાથી જાણી શકયો છું. સીતાજી લક્ષ્મણજીના ભાભી હોવા છતા દરરોજ પ્રણામ કરતા હતાં ! લક્ષ્મણજી જેવા સંયમી તેવાજ નમ્રશીલ હતા. જ્યારે આજે તો મોટાં ભાગનાં સગા મા-બાપને પગે લાગતા નથી તો ભાભીનો તો વારોજ કયાથી આવવાનો છે ? મનુષ્યમાં વિનય-વિવેકાદિનાં ગુણો ન હોય તો તેનુ જીવન નીર વિનાની નદીની જેમ શોભાને પામતું નથી. સદ્‌ગુણ એજ જીવનની ખરી શોભા છે. ગમે તેવો સ્વરૂપવાન હોય પણ જીવનમાં સદાચાર ન હોય તો એકલાં રૂપની કશી કિંમત નથી. જેવો સ્વરૂપવાન તેવોજ શીયળવાન હોય તો સોનામાં સુગંધ સમાન કહેવાય !

લક્ષ્મણજીનાં પ્રત્યુત્તરથી રામચંદ્રજીને કેટલો સંતોષ થયો હશે ? જો કે રામચંદ્રજીને લક્ષ્મણજીનાં ચારિત્ર વિષે લેશ પણ મનમા શંકા ન હતી કેવળ જાણવા માટે જ પૂછેલું હતું, છતા આ પ્રત્યુત્તર સાંભળીને રામચંદ્રજી પણ ઘડીભરને માટે તો જાણે આશ્ચર્યમા ગરકાવ બની ગયા !

આટલા વર્ષોથી સાથે રહે ને કુંડલ અને કંકણ વિષે કંઇ જાણે નહીં ? એ દ્રષ્ટિ પરનો કાબુ કેટલો કહેવાય ? જો કે લક્ષ્મણજી તો જાનકીજીનાં દીયર હતા ને ન્હોતા જાણતા પણ રામચંદ્રજી તો જાનકીજીનાં ભરથાર હતા ને ખુદ રામચંદ્રજીને સીતાજીનાં અલંકાર વિષે કશી માહિતી ન હતી અને પોતે ન્હોતા જાણતા માટેજ તેમણે લક્ષ્મણજીને પૂછેલું હતું. પુછવાની પાછળ લક્ષ્મણજીની પરીક્ષા કરવાનો ઇરાદો ન્હોતો. લક્ષ્મણજીનાં ચારિત્ર વિષે રામચંદ્રજી તદ્દન નિઃશંક હતા.

જીવન અને મરણ બન્નેને ધન્ય બનાવનારા

ચૌદ વર્ષના વનવાસનાં કાળમાં રામચંદ્રજીએ મહા સતી સીતાજી પોતાના ભાર્યા હોવા છતા તેમની સાથેનો વર્તાવ ભગિની જેવો રાખ્યો હતો. ખૂબજ મર્યાદાથી વર્તનારા એ મહાપુરૂષ હતા. ત્યારેજ આખી દુનિયા તેમને મર્યાદા પુરૂષોત્તમથી ઓળખે છે. સંસ્કૃત્તિનાં આદર્શોને સંપૂર્ણપણે જીવનમાં અપનાવનારાં એ પુરૂષો હતા. રામ અને લક્ષ્મણનું જીવન આર્ય દેશનાં પ્રત્યેક માનવી માટે આદર્શરૂપ રહ્યુ છે. જીવન અને મરણ બન્ને જેમનાં ધન્ય બનેલાં છે તે મહાપુરૂષોની યશોગાથા કયા શબ્દોમાં વર્ણવી શકાય ?

જુગનાં જુગ વિતી ગયા છતાં જે મહા પુરૂષોનાં પવિત્ર જીવન પર આજે અદ્યાપિપર્યંત કરોડો મનુષ્યો પોતાની શુભ ભાવનાના અર્ઘ્ય ચડાવી રહ્યા છે. મહા પુરૂષો પ્રતિની શું આ જેવી તેવી શુભ મનોકામનાં કહેવાય ?

ઘણીજ ઉંચી મનોકામના કહેવાય. આવા મહાપુરૂષોના આદર્શને જીવનમાં અપનાવનારા પણ પોતાના જીવનને ધન્ય બનાવી લે છે. રામ-લક્ષ્મણ જેવા મહાપુરૂષોને જ સાચા અર્થમાં ખરા દ્રષ્ટા કહી શકાય. આટલાથી આજના વ્યાખ્યાનનું પૂર્વાર્ધ પુરૂં થાય છે. હવે ઉત્તરાર્ધ આવતી કાલના વ્યાખ્યાનમા કહેવાશે.

લાભથી વંચિત્ રહેનારાં અથવા આટલાને ચક્ષુ ઇન્દ્રિયથી હૃદયના ભાવ પૂર્વક નહીં નિરખનારા બિચારા ભાગ્યહીન જીવો ભવોભવને માટે ચક્ષુદર્શનાવરણીય કર્મ બાંધે છે, અને તે કર્મના વિપાક તે જીવોને ભવોનાભવો સુધી ભોગવવાં પડે છે. મહાન પુન્યના ઉદયે જીવને ઇન્દ્રિયોની પ્રાપ્તિ થાય છે. હવે પુન્યનાં યોગે મળેલી ઇન્દ્રિયોનો જો સદુપયોગ કરવામાં આવે તો અનંત લાભનું કારણ થાય છે, અને દુરુપયોગ કરવામાં આવે તો ગેરલાભ પણ તેટલુંજ થવાનું છે. નાટક–સિનેમા જોવામાં ચક્ષુ ઇન્દ્રિયનો દુરૂપયોગ કરનારાં મનુષ્યોને દ્રષ્ટા કેમ કહી શકાય ? તેવા પણ દ્રષ્ટા હોય તો પછી ભ્રષ્ટા કોણ કહેવાશે ? આજે મનુષ્યોને સિનેમાનો તો એક પ્રકારનો હરામ ચસ્કો લાગ્યો છે. ફીલ્મ જોવા ઉપડવું એટલે ઘરમાથી બધાં એકી સાથે જાણે નીકળી જ પડે છે. ફીલ્મ જોવામાં શું નુકશાન છે ? શું તેમાં ગુણ દોષ છે ? બાલ–યુવાન કે વૃદ્ધોમાં પણ સિનેમા જોવાથી કેટલા નબળા સંસ્કાર પડે છે તે અંગેનો તો જાણે કાંઈ વિચારજ કરવાનો રહેતો નથી.

જેમાં કેવલ પૈસાનો ધુમાડો જ થતો હોય, સમયનો દુરૂપયોગ થતો હોય, એટલુજ નહીં પણ સંસ્કાર ધનનું છડે ચોક લીલામ થતું હોય તેવા માર્ગે પૂર્વાપરનો વિચાર કર્યા વિના ચાલી કેમ નીકળાય ? સિનેમાં જોવાથી બાળકોમાં કેટલી બદીઓ પેસે છે ? તેમનાં સંસ્કાર ધનનો કંઇ ખ્યાલ જ કરવાનો નહીં ? તેમનાં ભવિષ્યને શું અંધકારમય બનાવવું છે ? સિનેમા જોવાથી બચ્ચાઓમાં કયા શુભ સંસ્કારો પડવાના છે ? જેમાં કેવલ પાયમાલીજ હોય તેમાં વળી સંસ્કાર ધનની આશા જ કયાંથી રાખી શકાય ?

જોવુ હોય તો આખે આડો હાથ રાખીને જોતા હોય છે. આ ઉપરથી જણાઇ આવે છે કે પૂર્વભવની કુકર્મોની કુટેવ જાણે હજીએ વિસારે પડી નથી ! જિન પ્રતિમાના દર્શનની જેમ મુનિ દર્શનનો પણ કોઇ અપૂર્વ પ્રભાવ છે ઇલાચીકુમાર મુનિ દર્શનના પ્રભાવે સાક્ષાત કેવલજ્ઞાન પામ્યા છે.

— દ્રષ્ટાંત —

ઘણાજ પ્રાચીન કાળની વાત છે. તે કાળમા આ ભરત ક્ષેત્રમા ઇલાવર્ધન કરીને નગર હતુ. ધન–ધાન્યાદિથી તે નગર સંપૂર્ણ હતું તે કાળમાં રાજા–પ્રજા વચ્ચેના સંબંધો ખૂબ ઉંચા હતા. પૃથ્વીના વાતાવરણમાં ચોમેર પ્રેમનો દિવ્ય પ્રકાશ હતો. તે કાળનાં લોકો એકલા સ્વાર્થ સામું જ નહીં પણ પરમાર્થ સામુ પણ જોનારા હતા. દુઃખીનો સાદ સાભળીને માનવતાની વહારે દોડનારા તે કાળમા ઘણા સજ્જનો હતા. જ્યારે દુનિયામા એકલી સ્વાર્થની જ પ્રધાનતા થઇ જાય અને પરમાર્થ ભૂલાઈ જાય ત્યારે સમજવું કે, ધરતીના પુન્ય પરવારી બેઠા છે. મોટાં મોટા પર્વતોને કે સમુદ્રોને જ્ઞાનીઓએ પૃથ્વીને ભારરૂપ કહ્યા નથી પણ સ્વાર્થિ મનુષ્યોને જરૂર પૃથ્વીને ભારરૂપ કહ્યા છે. પૃથ્વીપર કલ્પતરૂ પણ ઉગે ને કંટકતરૂ પણ ઉગે છે. તેમ પૃથ્વી પર સજ્જન અને દુર્જન બન્ને જન્મ ધારણ કરે છે. સજ્જન પોતાના જન્મને સાર્થક કરી જાય છે, જ્યારે દુર્જન મળેલાં જન્મને વ્યર્થ હારી જાય છે. નિરાધાર અને ગરીબ મનુષ્યો માટે કેટલાય મનુષ્યો આધારરૂપ હોય છે, તેવા મનુષ્યોને પૃથ્વીના ભારરૂપ નહીં પણ આભૂષણ રૂપ કહ્યા છે.

ધરતીને આભુષણ રૂપ

એવા પણ મનુષ્યો પૃથ્વી પર જોવામાં આવે છે કે જેઓ પોતાનું પેટ પણ ભરી શકતા નથી અને એવા પણ પુન્યશાળી મનુષ્યો જોવામાં આવે છે કે, પોતાનું પેટ ભરવાનું તો ઠીક પણ હજારો મનુષ્યોના પેટ ભરતા હોય છે. જેના ઘરમાંથી હજારો મનુષ્યોના પેટમાં રોટલો જાય તે જ મનુષ્ય પૃથ્વીને આભૂષણ રૂપ છે. બાકી જેનાં પેટી પટારામા એકલો BLACK (બ્લેક) નો પૈસોજ જતો હોય તેવા મનુષ્યો આ પૃથ્વીને આભૂષણ રૂપ તો નહીં પરંતુ દુષણ રૂપ તો જરૂર છે.

ઈલાવર્ધન નગરમા ધનદત્ત કરીને શેઠ હતા. તે શેઠને પુત્ર ન હતો ગૃહસ્થાશ્રમમાં ઘણાં વર્ષો વિત્યાબાદ તે શેઠને ત્યા એક પુત્રનો જન્મ થયો અને પુત્રનું નામ, એક ઈલાચી દેવીની પ્રસન્નતાથી પુત્રનો જન્મ થયો એટલે તે દેવીના નામને અનુરુપ ઇલાચીકુમાર નામ પાડવામાં આવ્યું.

ક્રમે ક્રમે વૃદ્ધિને પામતો ઇલાચી યુવાનીના ઉંબરે આવીને ઉભો રહ્યો, છતાં યૌવનનો ઉન્માદ તેનાં મુખ પર દેખાતો ન્હોતો. જાણે જન્માંતરથીજ વૈરાગ્યનાં સંસ્કાર સાથે લઇને ન આવેલો હોય ! એટલે જ્યારે જુઓ ત્યારે તેના મુખ પર વૈરાગ્ય ભાવના દર્શન થતાં હતા. તેના માતા-પિતા ફીકરમાં પડી ગયા. તેમને મનમાં થયા કરે કે આ છોકરાને સંસારમાં જરાયે રસ નથી. ઘરમા અઢળક સમૃદ્ધિ હોવા છતા મોજ-શોખ કે રંગ-રાગ પ્રતિ આના મનનું લેશ પણ ખેંચાણ નથી. માતા-પિતાને મોટી ફીકર તો એ થઇ પડી

કે આ પરણુવાની પણ હા નહીં પાડે તો આપણા મ
મનોરથ મનમા જ રહી જશે ! પરણવાનો તેને આગ્રહ
પણ ખરો પણ માતા-પિતાને તેમા ગફળતા ન મ
એટલે તેમનુ અનુમાન સાચુ ઠર્યું. માતા-પિતાની ચિ
ઓર વધી ગઈ

ઇલાચીના જીવનનું વળાક આખું જુદી જ દિશા તરફનુ
છે તેને મોહાધીન માતા-પિતા લેશ પણ સમજી શકતા નથી.
તે ભરયૌવન કાળમા પ્રવેશેલો હોવા છતા વિષય-વાસના
પર તેણે ખૂણજ કાણુ રાખેલો છે છતા તે સંસ્કાર સુષુપ્ત રૂપે
તો અંદરમા પડેલાજ હોય છે સત્તાગત રહેલા કર્મો ક્યારેક
રાગના નિમિત્તો ઉપસ્થિત થતા એવાતો ઉદયમા આવી જાય
છે કે તે કર્મોના ઉદય કાળમા ભલભલા આત્માઓ મોહાધીન
બની જાય છે

અનાદિની નબળી ચાલ

એકવાર ઘટના એવી બને છે કે, નટ લોકો ઇલાવર્ધન
નગરમા દૂર દૂરના પ્રદેશમાથી આવી પહોચે છે નગરના ચોક
વાસ ઉભા કરીને વિધવિધ પ્રકારનાં ખેલ ખેલી રહ્યા
આખા ગામમા ઢોલનો સાદ પડવાથી હજારો લોકો ખે
જોવા નિમિત નગરના મધ્ય ચોકમા આવી પહોચ્યા છે
કહેવતમા પણ કહેવાય છે કે, " દુનિયામાં ક્યાય તમાશાને
તેડુ હોતુ નથી " ધનદત્ત શેઠનો પુત્ર ઇલાચીકુમાર કે જેને
સંસારની કોઇ વસ્તુમા રસ ન હતો તે પણ ખેલ જોવા
નિમિતે આવી પહોંચે છે. આજની દુનિયાને સિનેમા જોવાનો

કર્મ ન છુટે રે પ્રાણીયા !
પૂર્વ નેહ વિકાર, નિજ કુળ છંડી રે
નટ થયો નાણી શરમ લગાર,

પૂર્વના સ્નેહનાં સંબંધે ઇલાચીને નટકન્યામાં એટલો બધો રાગ બંધાઇ ગયો છે કે તેના મનમાં હવે તેનું રટણ ચાલ્યા કરે છે. હવે તો તે માતા-પિતાની પણ વાત સાંભાળવા તૈયાર નથી. દેવ જેવા દેવો પણ પૂર્વનાં સ્નેહનાં સંબંધે કેટલીકવાર દેવાંગનાઓના બદલે મૃત્યુ લોકની સ્રીઓમા લપટાઇ જાય છે તો પછી ઇલાચી તો ગમે તેમ મૃત્યુલોકનો માનવી છે, તે લપટાઇ જાય તેમાં કોઇ નવાઇની વાત નથી ! ટુંકમાં બધા બંધનોમાં રાગનું બંધન જ જીવને નિબીડમાં નિબીડ છે ચાતુર્માસની ઋતુમાં અળસિયા ઉત્પન્ન થાય છે તે અળસિયા જેમ માટીનું જ ભક્ષણ કરતા હોવાથી અંદરથી પણ માટીથી ખરડાય છે અને ઉપરથી પણ શરીર જમીનપર ઢસરડીને ચાલતા હોવાથી માટીથી ખરડાય છે જીવની પણ આબેહુબ અળસિયા જેવીજ હાલત છે. રાગ-દ્વેષને લીધે જીવ અંદરથી પણ મલીન ભાવોથી ખરડાએલો રહે છે અને બહારથી પણ પ્રતિ સમયે કર્મબંધની અપેક્ષાએ કર્મરજથી લેપાએલો રહે છે.

ભગવંતે પણ ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રમાં આ વાત પર વેધક પ્રકાશ પાડેલો છે.

कायसा वयसा मत्ते, वित्ते गिद्धे य इत्थिसु ।
दुहओ मलं संचिणइ, सिसुणागु व्व मट्टियं ॥

મન, વચન અને શરીરવડે ધન અને સ્રીઓમાં આસક્ત

બનેલાં મનુષ્યો રાગ અને દ્વેષથી ઉભય પ્રકારે કર્મ મળનો સંચય કરતા હોય છે. અળસિયાના દૃષ્ટાંતેજ સૂત્રમા ઘટના કરવામા આવી છે.

जे केइ सरीरे सत्ता, वण्णे रुवेय सव्वसो।
मणमा काय वक्केण, सव्वे ते दुक्ख संभवा॥

આ ગાથા પણ ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રની છે. જે કોઈ મનુષ્યો મન, વચન, અને શરીરથી શરીરનાં વર્ણ, ગંધ, અને રૂપમા આસક્ત બનેલાં હોય છે તે સર્વે મનુષ્યો શરીર અને ધન-વૈભવ માટે અનેક પાપો આચરીને ભવોભવમાં અનંત દુ:ખને ભોગવનારા બને છે, રાગ દશા અને આસક્તિજ દુ.ખને જન્મ આપનારી છે. જ્યારે વીતરાગ દશા અનંત સુખને જન્મ આપનારી છે. વીતરાગની સમાધિ અનુપમ હોય છે, તો વીતરાગનું સુખ પણ સર્વોત્તમ હોય છે. જ્યારે સરાગ દશામા આધિ, વ્યાધિ ને ઉપાધિનો પાર નથી હોતો તેનાં કારણે તેવી સ્થિતિમા દુઃખ પણ અપરંપાર હોય છે.

કામાંધ શું ન કરે !

ઈલાચીના મનમા અણધાર્યું દુ:ખ ઉભુ થઇ જાય છે નટ કન્યાની નૃત્ય કળા જોઇને ઈલાચી તેની ઉપરજાણે આફ્રિન થઈ જાય છે. એટલામા ખેલ પૂરો થઈ જાય છે નગરજનો બધા વિખેરાઈ જાય છે, ઈલાચી પણ પોતાના ઘેર આવે છે, પણ ઈલાચીના મનને પેલી નટ કન્યાએ બરોબરનુ ચોરી લીધુ છે ! ઈલાચીને હવે ખાવા-પીવામા રસ રહ્યો નથી. તેની માતા તેને પગણે ભાણે બેસાડે, પણ ખા

ખાધુ ને તરત ભાણા પરથી ઉભો થઈ જાય છે. બધી સંજ્ઞાઓમાં કામ સંજ્ઞા અતિ બલવત્તર હોય છે. કામાંધ મનુષ્ય પાગલ જેવો બની જાય છે. તે એવો તો અંધ બને છે કે, રાતને દિવસ બન્ને તેના માટે સરખા થઈ જાય છે. ઘુવડ દિવસનાં જોતા નથી ને કાગડા રાત્રીના જોતા નથી. પણ કામાંધ એ તો કોઈ એવો અપૂર્વ કોટીનો અંધ છે કે તે દિવસનાં કે રાતનાં કયારેય પણ જોતો નથી. એટલુંજ નહી પણ તે જાત કે કજાતને પણ જોતો નથી. દુનિયામાં કોઈ એવુ અકાર્ય નથી કે જે કામાંધ ન કરે !

રાગ ભલભલાને મુંઝવે

ઇલાચીને હવે નટડી ન મલે ત્યાં સુધી આખો સંસાર તેના માટે લુખ્ખો થઈ ગયો છે. ભવ્ય પ્રાસાદમાં તે રહે છે, પણ જાણે આખું મકાન તેને હવે ખાવા ધાય છે. નટડીના અભાવમાં તે ભવ્ય પ્રસાદ પણ તેને સ્મશાન રૂપ ભાસે છે. જો કે ઇલાચીનો આત્મા મહાન છે. આ જ ભવે મોક્ષે જનારો છે. છતાં અત્યારે તો તેને નટડી તરફનાં રાગે બરોબરનો ઘેરી લીધો. છે.

ઈલાચીને તેના માતા–પિતા ખાનગીમાં લઇ જઈને પુછે છે કે, તું હમણાં હમણાં ચિંતાતુર કેમ રહે છે ? તારા મુખ પર ઉદાસીનતા કેમ દેખાય છે ? તું હસતો નથી ' પ્રેમથી અમારી સાથે બોલતો પણ નથી ! સરખી રીતે ખાતો નથી, પીતો નથી ' તારા મનની વાત જે કાંઈ હોય તે તું અમને કહી દે. ગમે તેમ તો અમે તારા માવતર છીએ; અમારાથી તારે કાંઈ પણ છુપાવવાનું ન હોય ! માતા–પિતાની

વાત સાંભળીને ઇલાચી થોડીવાર તો વિચારમાં પડી જાય છે. ગમે તેમ હોય પણ તેનો જન્મ તો ઉચ્ચ કુળમાં થએલો છે. હૃદયની વાત માતા-પિતાની આગળ કરતાં તેનું મન અંદરથી લજ્જાને અનુભવે છે, છતાં તેને થાય છે કે આ ઝેર મનમા ક્યાં સુધી રાખવું ? એટલે માતા-પિતાને હૃદય ખોલીને બધી વાત કહી દે છે.

પછી તો માતા-પિતા તેને સમજાવવા માટેનાં ઘણાં ઘણા પ્રયાસો કરે છે. તેને અનેક રીતે સમજાવે છે. તેને ત્યા સુધી કહે છે કે, આપણા આ શ્રેષ્ઠ કુળને તું કલંક લગાડવા જેવું ન કર ! આપણી કુળ મર્યાદા ઘણી મહાન છે. ઉચ્ચ કુળમાં તારો જન્મ થયો છે, માટે જે પગલું ભરવું હોય તે સમજી-વિચારીને ભર ! આ નટ કન્યા પર તું આટલો બધો મોહાઈ શું ગયો છે ? તું કહે તો આનાથી એ સારામાં સારી અને અત્યંત સ્વરૂપવાન અને વળી કુળવાન એવી કન્યાઓ સાથે તને પરણાવી દઈએ, પણ તું આ નટડીનો આગ્રહ છોડી દે આપણું કયું કુળ છે ? કઇ આપણી ખાન-દાની છે ? અને તારા પિતાની ગામમાં કેટલી આબરૂ છે ? એ બધી બાબતો તું કેમ ધ્યાનમાં લેતો નથી. સમજુ થઇને તું આવુ કરે એ તારા માટે તો ઠીક પણ અમારા માટે તો ઘણુંજ દુઃખ રૂપ છે. આટલી આટલી રીતે સમજાવવા છતાં ઈલાચી એકનો બે ન થયો ! તેણે તો સાફ સાફ શબ્દોમા પોતાના માતા-પિતાને સંભળાવી દીધું કે હું તો પરણીશ, તો આ નટડી વેરેજ પરણીશ, બાકી બધી સ્ત્રીઓ મારે મા-બહેન સમાન છે.

ઈલાચીનો દૃઢ નિર્ધાર જાણ્યા પછી તેના પિતાને ...

કે હવે ખેંચવા જઈશું તો છોકરો સાવ હાથમાંથી જશે એટલે ભલે હવે એની ઇચ્છા મુજબ થઇ જાય. એટલે ધનદત્ત શેઠ નટડીનાં પિતાને રૂબરૂમાં બોલાવીને ઈલાચી માટે નટ કન્યાની માંગણી મૂકે છે અને શેઠ તેને અઢળક ધન આપવાને તૈયાર થઈ જાય છે. છતાં નટે એ વાત કબુલ ન કરી અને કહ્યું કે આ અમારી પુત્રી અમને પ્રાણ કરતાં અધિક છે. અમારી જેવા રંકને ઘેર આ એક મોઘું રત્ન છે. એટલું જ નહી પણ અમારી આજીવિકાનું પણ સાધન હોવાથી આ પુત્રી તો અમારા આખા કુટુમ્બ માટે આધાર શીલારૂપ છે ! માટે જે તેની વેરે અમારી પુત્રીને પરણાવવા અમે તૈયાર નથી. અમારી કળામા જે કોઈ પારગામી બને અને અમારી સાથે રહીને ગામો ગામ નૃત્ય કળાનાં અને વાંસ પર નાચવાના પ્રયોગો સાંગો-પાંગ પણે ભજવી બતાવે અને તેમ કરતાં કરતાં પોતાની કળા વડે કોઇ રાજાને રીઝવીને લગ્નના પ્રસંગે અમારી આખી નાતને જમાડે તે જ અમારી પુત્રીનો ભરથાર બની શકશે. આ અમારી શરતો તમારો પુત્ર સ્વીકારી લે તો તેની મનોકામનાં જરૂર પૂર્ણ થશે, બાકી તે અમારી પુત્રીનો ભરથાર થવા ભલે ઇચ્છે છે પણ અત્યારે તો તેની નાવ મઝધાર છે.

ઉપરના લેબલનોજ ખોટો મોહ

પિતાના મુખેથી બધી વાત સાંભળીને ઈલાચી બધી શરતો કબુલ કરી લે છે. જેમ આજે પણ *Love Marraige* પ્રેમ લગ્નનાં મોહમાં પડેલાં કેટલાંકો બધી શરતો કબુલ કરી લે છે. અરે ! કેટલાકતો મુસ્લીમ કન્યાના મોહમાં પડીને મુસલમાન પણ બની જાય છે, તો કેટલાકવળી ખ્રીસ્તી પણ

બને છે. આજની દુનિયાને રૂપનું તો ઘેલું લાગ્યું છે. ભલભલા રૂપ–સૌંદર્યની પાછળ પાગલ બને છે. આ કાળના મનુષ્યો જેટલાં બાહ્ય સૌંદર્ય પ્રતિ આકર્ષાએલાં છે, તેટલાજ જો અભ્યંતર ગુણ સૌંદર્ય પ્રતિ આકર્ષાયા હોત તો ખરેખર કલ્યાણ થઇ જાત. શરીરની ઉપરની ચામડીમાં ભિન્નતા દેખાય છે. કોઈ *Black*–કાળા હોય છે. તો કોઇ *White*–સફેદ હોય છે. આ બધી ભિન્નતા શરીરનાં બાહ્ય સ્વરૂપની અપેક્ષાએ છે, બાકી શરીરનું અંદરનું સ્વરૂપ તો બધાનું સરખું જ છે, દુનિયા ઉપરના *Lable* લેબલને જોઇને જ મોહ પામે છે, બાકી અંદરમાં તો આ કાયા એકલાં મળ–મૂત્રથીજ ભરેલી છે. મનુષ્યોનાં શરીરના નાક, કાન વગેરે નવ દ્વારમાંથી અને સ્ત્રીઓનાં બાર દ્વારમાંથી નિરંતર નગર ખાળની જેમ મળ મૂત્ર વહે જ જાય છે. બહારમાં પડેલી દુર્ગંધને જોઇને મનુષ્યો મોહુ બગાડે છે પણ તે ટાઇમે એમ વિચારતા નથી કે એના એજ અશુચિમય પુદ્‌ગલોથી આ શરીર ભર્યું પડ્યું છે. રાગ દશાની જગ્યાએ જીવનમાં વૈરાગ્ય ભાવ લાવવો હોય તો એટલું બાહ્ય દ્રષ્ટિએ ન વિચારતાં મનુષ્યોએ અભ્યંતર (અંતરંગ) દ્રષ્ટિએ વિચારવું જોઇએ. રાગનું કારણ જ બાહ્ય દ્રષ્ટિ છે અને વૈરાગ્યનું કારણ તત્વ દ્રષ્ટિ છે.

ઈલાચી બધી શરતો કબુલ કરીને, માતા–પિતાએ ખૂબ સમજાવવા છતાં નટ લોકોની સાથે ચાલી નીકળે છે. નટ કન્યાની પ્રાપ્તિ વિના અત્યારે તો તેને જીંદગી તદ્દન નિ:સાર લાગે છે. નટ કન્યાની પ્રાપ્તિ એજ તેની જીદગીનો ધ્યેય બની ગયો છે. ઈલાચી પોતાના બુદ્ધિ બળનાં પ્રભાવે થોડાંકજ સમયમાં નટ વિદ્યામાં પારગામી બની જાય છે. વણીકનો પુત્ર હોવાથી તે

બુદ્ધિમા તો ખામી હતીજ નહીં, ફક્ત તેણે વળાંકજ અવળો લીધો છે. વળાંક સવળો લીધો હોત તો કુટુમ્બને તારી દેત જો કે આગળ જતા પોતાના આત્માને તો તારી જ દેવાનો છે.

ઇલાચીની કળા પર નટ કન્યાનો પિતા પણ મુગ્ધ બને છે. ગામો ગામ વાંસ પર વિવિધ પ્રકારનાં ખેલ ખેલીને ભલભલાના મનને ઇલાચી જીતી લે છે, નટ કન્યાનો પિતા વિચારે છે કે, ઇલાચી પોતાની કળાના પ્રભાવે ભલભલાના મન રીઝવી શકે છે તો કોઇ રાજાને પણ જરૂર રીઝવી શકશે. માટે હવે તો કોઈ એવા શહેરમા પડાવ નાંખવો છે કે જયાનો રાજા રીઝાઇ જાય, જેથી ઇલાચીની, મારી પુત્રીની અને સૌની મનોકામના પૂર્ણ થઇ જાય.

જે ગામમાં પડાવ હતો ત્યાથી ઉપાડીને સીધો બેન્નાતટ નગરે પડાવ નાખ્યો. આખાએ શહેરમા મોટા પાયા પર જાહેરાત કરવામાં આવી છે. ગામ આખું ચોકમા ભેગું થઇ ગયું. રાજાનુ સિંહાસન ચોકનાં મધ્યમાં મંડાયુ. ઇલાચી બરોબરનો સ્વાગ સજીને અને રાજાને પ્રણામ કરીને સીધો વાંસ પર ચડી ગયો. આજ ઇલાચીનાં હૃદયમા હર્ષ સમાતો ન્હોતો. તેને નટ કન્યાની પ્રાપ્તિ હવે હાથ વેંતમા દેખાતી હતી બસ રાજા રીઝે એટલીવાર હતી. રાજાને રીઝવવા આજે ઇલાચી પોતાની સોળે સોળ કળામા કામગીરી બજાવી રહ્યો છે વાંસ પગનો ખેલ બતાવવા જાણે પોતાની જીંદગી હોડમાં મકી દીધી છે ઇલાચી વાસના આ દોરડાથી પેલે દોરડે એમ કુદકા મારતો દોડે છે અને વચ્ચે આકાશમા ઉછળીને ફરી પાછો દોર પર આવી જાય છે. કોઇ વાર એક પગે દોર પર ચાલે છે, તો કોઈ વાર કમાન લેતો દોરડા પરથી પસાર થઇ

જાય છે. જાણે ઇલાચીએ જીવ સટોસટની બાજી લગાવી છે. લોકો તેની વિધ વિધ ખેલની રમત જોઇને તાલીઓના ગડગડાટથી વધાવી લે છે. ઈલાચી નીચે ઉતરીને રાજાને પ્રણામ કરવા પૂર્વક રાજાની પાસે દાન માંગે છે. રાજા કહે છે મારૂં ચિત્ત વ્યગ્ર હતું, મે તારો ખેલ જોયો નથી. દાન લેવુ હોય તો ફરીવાર ખેલ દેખાડવો પડશે. ઈલાચી ફરી બીજી વાર વાંસ પર ચડે છે. ફરી ખેલ દેખાડે છે, છતા રાજા રીઝતો નથી ત્રીજી ને ચોથી વાર વાંસ પર ચડીને વિધ વિધ ખેલ કરે છે, છતાં રાજા તેની વાતને ટલ્લેજ ચડાવે છે પણ રીઝીને દાન આપતો નથી.

ત્યાં ઇલાચી રાજાના મનની વાત જાણી જાય છે રાજા દાન કયાથી આપે ? જે નટડીનાં રૂપમા હું લુબ્ધ બન્યો છુ તે જ નટડીના રૂપમાં રાજા પણ પતંગીયાની જેમ અંધ બન્યો છે. નટડી તો એક છે, જ્યારે તેનાં હરીફ બે જાગ્યા છે. શિકાર એક ને શિકારી બે, સામસામા તૈયાર થઈ ગયા છે.

વારંવાર ઈલાચીને રાજા વાંસ પર ચડવાની ફરજ એટલા માટે પાડે છે કે, એકાદવાર આનો પગ લપટે ને નીચે પડી જાય તો આ નટડીને હું સ્વાધિન કરી લઉ મારા અંતેઉરમા ઘણી મહારાણીઓ છે, પણ આ નટડી જો મારા અંતેઉરમા આવીને રહે તો મારૂં જીવિત સફળ બની જાય ! બત્રીસ પકવાન અને તેત્રીસ શાક ભાણે બેસીને આરોગનાર પણ જ્યારે એંઠવાડમા મોઢુ નાખે ત્યારે સમજીજ લેવું કે, આ જાતજ અઘોરીની છે જેના અંતેઉરમાં અપ્સરા જેવી મહારાણીઓ હોવા છતા રાજા જેવો રાજા નટડીમા લુબ્ધ બને ત્યારે સમજી લેવું કે, એ ધન વૈભવની અપેક્ષાએ

રાજા છે, બાકી ચારિત્રની અપેક્ષાએ રંક છે.

સજઝાયનાં રચયિતા મહર્ષિ ફરમાવે છે કે,

દાન ન આપે રે ભૂપતિ,
નટ જાણે નૃપ વાત;
હું ધન વંછું છું રાયનું,
રાય વંછે મુજ ઘાત;
કર્મ ન છુટે રે પ્રાણીયા.

દુનિયામાં વિધાતાના લેખ ક્યાંય મિથ્યા થતા નથી અને કરેલાં કર્મ ભોગવ્યા વિના છુટતા નથી. નગરશેઠનો પુત્ર નટડીની પાછળ નટ બન્યો છે, આથી પછી વિધાતાના લેખ કેવા હોય ? ઇલાચીએ રાજાના હૃદયની વાત જાણી લીધી કે હું રાજાનું ધન વંછી રહ્યો છું અને રાજા મારો ઘાત વંછી રહ્યો છે. જેના મોહમાં હું ફસાયો છું. તેનાજ મોહમા રાજા ફસાયો છે. એટલે રાજા મારૂં મરણ વાંછે છે, તો હું રાજાનું દ્રવ્ય વાંછી રહ્યો છું ! આ બે મુદ્દામાં તો સંસારનો આખો ચિતાર નજર સામે ખડો થઈ જાય છે. આજે દુનિયામાં મોટે ભાગે મનુષ્યોનાં અધ્યવસાયો એવા સ્વરૂપેજ કામ કરી રહ્યા છે. કોઇનાં માટે કંઈ પણ બોલતા પહેલાં આપણે આપણાં પોતાના અધ્યવસાયો સુધારી લેવા જોઇએ.

ભક્તિમાં જેટલી ન્યૂનતા, તેટલીજ પુન્ય બંધમાં હીનતા !

દાન મેળવવાની નટની ઇચ્છા પુરી થઈ નહીં એટલે

નટ નિરાશાને અનુભવી રહ્યો હતો, છતા તે હજી વાસડાની દોર ઉપરજ ઉભેલો હતો. તેને મનમા વિચાર આવે છે કે. મે આ ચોથી વાર ચડીને પણ વિધ વિધ પ્રકારનાં ખેલ કરી બતાવ્યા છતાં રાજાએ મારી કદર કરી નથી. આ રાજાની પણ મોહાધીનતા કેટલી બધી છે ? એવા સ્વરૂપે નટ જયા વિચારી રહ્યો છે ત્યાં એટલામાં તેની નજર કોઇ દિવ્ય સ્વરૂપધારી મહાપુરૂષ પર પડે છે. મહાન તપસ્વી મહાવ્રતધારી અણગાર કોઇ ગૃહસ્થને ત્યાં વહોરવા નિમિત્તે પધારેલા છે. ઇલાચી વાસ પર જયાં ખેલ કરી રહ્યો છે ત્યાં તેની પાછળ આ ગૃહસ્થનું ઘર પડતું હતું.

ધાળ ભરીને શુદ્ધ મોદકે,
પદમણી ઉભી છે બહાર.
લ્યો લ્યો કહે છે લેતા નથી
ધન ધન મુનિ અવતાર;
કર્મ ન છુટેરે પ્રાણીયા.

શુદ્ધ મોદકનાં થાળ ભરીને પદ્મિની સ્ત્રી મુનિ ભગવતને વહોરાવવા નિમિત્તે ઘરનાં આગણમાં આવીને ઉભેલી છે. લ્યો લ્યો કહે છે છતાં મુનિ થોડું પણ વધારે લેતા નથી પોતાને ખપ પુરતુ જરૂર લીધું છે, પણ લેશ વધારે લેતા નથી. વહોરાવનારનું કેવું સમર્પણ ભાવ છે ? અને વહોરનાર મહામુનિની કેટલીબધી નિઃસ્પૃહતા છે ! પરસ્પરનો કેવો ઉચો વ્યવહાર છે ? પોતાની શક્તિ હોવા છતાં દેવ, ગુરૂ અને સાધર્મિકની ભક્તિમાં જેટલી ન્યૂનતા રાખે તેટલીજ પુન્યાનુબંધી પુન્યના બંધમાં હીનતા આવે છે, જેટલી પુ[illegible]ની પુન્યમાં હીનતા આવે તેટલીજ

જતાં મોક્ષ માર્ગની આરાધનામાં દીનતા આવે છે. પુન્યાનુબંધી પુન્યનો ઉદય કાળ મોક્ષ માર્ગમાં જીવને ઘણી જ અનુકૂળતા કરી આપે છે જેથી જીવને માર્ગની આરાધનામાં ચિત્તની અપૂર્વ પ્રસન્નતા રહે છે. માટે દેવ, ગુરૂની ભક્તિમાં છતી શક્તિએ જરીએ ખામી આવવા દેશો નહી, નહી તો સામે ફળ પ્રાપ્તિમાં પણ ધબડકો જ થવાનો છે.

મુનિ દર્શનથી ઇલાચીના વિચારોમાં અજબ પરિવર્તન

'લ્યો લ્યો કહે છે, લેતા નથી ધન ધન મુનિ અણગાર' આ ભાવનામાં તો ઉદારતા અને નિઃસ્પૃહતા બન્ને ટોચ ઉપર પહોંચી જાય છે. ઈલાચીની દ્રષ્ટિ આ અનુપમ દ્રશ્ય પર પડે છે અને તેનાં અંતરમાં ખરેખરો દ્રષ્ટાભાવ જાગી જાય છે.

એમ તિહાં મુનિવર વહોરતા,
નટે દેખ્યા મહાભાગ;
ધિગ્ ધિગ્ વિષયારે જીવને,
એમ નટ પામ્યો વૈરાગ
કર્મ ન છુટે રે પ્રાણીયા.

નટની દ્રષ્ટિ મુનિરાજ પર પડતાં તેની વિચારધારામા જબ્બર જમ્ત પરિવર્તન આવી જાય છે. તપનાં તેજ વડે મુનિરાજની જુવાન કાયા 'અત્યંત શોભી રહી હતી. મોદકના થાળ ભરીને સામે વહોરાવવા નિમિત્તે ઉભેલી પદ્મિની સ્રી

શ્રેણી પર આરૂઢ થઇને ત્યાં ને ત્યાં પેલા વાંસની દોર પર જ કેવલજ્ઞાનને પામે છે,

સંવર ભાવે રે કેવલી,
થયો તે કર્મ ખપાય,
કેવલ મહિમા રે સુર કરે,
લબ્ધિવિજય ગુણ ગાય;
કર્મ ન છુટે રે પ્રાણીયા.

દેવો આવીને કેવલજ્ઞાનનો મહિમા કરે છે. વાસડા ને દોરડા ક્યાય અદ્દશ્ય થઇ ગયા અને તે જગ્યાએ સિંહાસન રચાઇ જાય છે. કેવલજ્ઞાની ઇલાચી મહર્ષિને દેવો સાધુનો વેષ સમર્પે છે, ત્યાર બાદ કેવલજ્ઞાની મહર્ષિ ધર્મ દેશના સંભળાવે છે. કેવલીનો ઉપદેશ સાભળી નાટક જોવા આવેલા ભવ નાટકના સ્વરૂપને સમજી જાય છે. રાજા–રાણી, નટડી વગેરે પણ પ્રતિબોધને પામી જાય છે. કહેવતમાં કહેવાય છે કે, પોતે તરે તે અનેકોને તારે છે. ઇલાચી કુમાર નાટક કરતા મહાકાળને માટે ભવ નાટકમાથી છુટી ગયા ! મુનિ દર્શનનો પણ કેટલો પ્રભાવ છે કે, દૂરથી દર્શન થયા તેમાં આટલો બધો પલ્ટો આવી ગયો તો પછી મુનિ ભગવંતોનો પરિચય કરવામાં આવે તો લાભ કેમ ન થાય ? સાધુ જીવનની બલિહારી છે જેના આચાર-વિચાર જોઇને પણ જીવ ધર્મ પામી જાય !

કાર્ય સિદ્ધિમાં નિમિત્તની પણ સંપૂર્ણ જરૂર

જીવ માટે શુભ નિમિત્તો પણ કેટલા બધા ઉપકારક છે,

નિમિત્તની અસરને નહીં માનનારાં પણ આ દ્રષ્ટાંત સાભળીને એકવાર તો જરૂર કાન પકડી જવાના ! કાર્ય સિદ્ધિમા નિમિત્તની પણ ઘણીજ ઉપયોગિતા છે. એકલા ઉપાદાન કારણનોજ જોર શોરથી મહિમા કર્યે કઇ વળવાનું નથી. આખર જિન મંદિરાદિ તો તેમને પણ ગામો ગામ ઉભા કરવાજ પડે છે. શાસ્ત્રોના નિમિત્તને પણ તેઓ અવલબે છે તો પછી નિમિત્તને તદ્દન ગૌણ કરીને એકલા ઉપાદાનનોજ પક્ષ લેવાનો શો અર્થ છે ? ઉપાદાન એ ભલે મૂળ કારણ છે. અને નિમિત્ત બાહ્ય કારણ છે. જેમ માટીમાથી ઘટ બને તેમા માટી એ મૂળ ઉપાદાન કારણ છે અને કુભકારના નિમિત્ત વિના કરોડ વર્ષે પણ માટીમાથી ઘટ નિર્માણ થતો નથી, તેમ જીવ ઉપાદાન કારણ છે અને દેવ–ગુરૂ, જિન પ્રતિમા આગમ એ બધા નિમિત્ત કારણ છે પણ સદ્ ગુરૂ કે સત્ શાસ્ત્રના આલબન વિના મરૂદેવા માતાના અપવાદ સિવાય કોઈ જીવનો ઉદ્ધાર થયાનું સાભળવામા નથી અને તે મરૂદેવા માતાનુ દ્રષ્ટાંત પણ શ્વેતામ્બર શાસ્ત્રોમા સુપ્રસિદ્ધ છે

દિગમ્બરો તો સ્ત્રી લિંગે મુક્તિ માનતા નથી ! માટે નિમિત્ત કારણની પણ સપૂર્ણ બલવત્તરતા હોય છે. મુનિ દર્શનનો પણ કેટલોબધો પ્રભાવ છે તે વાત ઇલાચીના દ્રષ્ટાંતે બરાબર સમજાઇ જાય છે. ઈલાચી કુમારે જે દ્રષ્ટિથી મુનિને નિહાળ્યા એજ ખરૂં દ્રષ્ટાપણુ છે સસારિક પ્રલોભનની દ્રષ્ટિએ ગમે તેટલીવાર મુનિ દર્શન કરવામા આવે પણ તેથી વાસ્તવિક લાભ થતો નથી. જિનદર્શન કે મુનિદર્શનમા પણ જો ખરૂં દ્રષ્ટાપણું ન આવે તો સમજવુ કે જીવની એ પોતાની કમનસીબી છે.

મહાત્મા જયાં બેઠેલ હતા ત્યાં એમનાથી થોડેક દૂર એક મનુષ્યનું મડદું પડેલ હતું. તે મડદાનું એક શિયાળ ભક્ષણ કરી જવાની તૈયારીમાં હતો. ત્યા એ મહાત્માનું ધ્યાન પુરૂં થતાં તે શિયાળને એ રીતે સંબોધે છે કે.

રે રે જંબુક મુઞ્ચ મુઞ્ચ સહસા નીચસ્ય નિન્દ્ય વપુઃ ।

રે રે, શિયાળીઆ, તું છોડી દે, છોડી દે. આ નીચ મનુષ્યનું નિન્દાએલું અને અનેક પાપ કર્મોથી ખરડાએલું શરીર છે. તું એને છોડી દે; છોડી દે. ભૂલેચૂકે પણ આ પાપીષ્ટ શરીરનું ભક્ષણ કરીશ નહિં.

મહાત્માનો દિવ્યનાદ સાંભળતાંજ શિયાળ બે ઘડી થંભી જાય છે અને મહાત્માની સામે પોતાનું મોહુ ઉંચું કરી જાણે મહાત્માની સાથે વાણીના અભાવે હૃદયથીજ વાત ન કરવા માગતો હોય તેમ જણાવે છે કે, પ્રભુ ઘણા દીવસથી ભૂખ્યો છું અને આજે આ મહા મહેનતે ભક્ષ મળ્યો છે તો તેમાં અંતરાય ન કરો–મહાત્મા ફરી કહે છે કે પણ તે ભક્ષણ કરવા જેવું નથી. શિયાળ ભૂખ્યા ડાંસ જેવો હતો એટલે વચલો રસ્તો શોધી કાઢે છે કે પ્રભુ આપની આજ્ઞા પ્રમાણ છે, એના આખા શરીરનું ભક્ષણ નહિં કરૂં પણ એના હાથનું ભક્ષણ કરૂં તો ? અરે, એ પણ કરવા જેવું નથી,

हस्तौ दान विवर्जितौ

એના હાથ દાનથી વિવર્જીત હતા. એણે એની આખી જીંદગીમાં સુપાત્રે દાન કર્યું નથી, એટલુંજ નહિં પણ

કરનારાઓને પણ અતરાય નાખેલ છે. એણે એની જીંદગીમાં એકલું લેગુંજ કર્યા કર્યું છે, ભૂલથી ઘુણાક્ષર ન્યાયે પણ એના હાથે સુપાત્રે પડયું નથી.

શાસ્ત્રોમા ભગવાને દાન, શીલ, તપ અને ભાવ એ ચાર પ્રકારનાં ધર્મમા પહેલોજ દાન ધર્મ મૂકયો છે. આચાર્ય ભગવાન શ્રી હરિભદ્રાચાર્યજી મહારાજ ફરમાવે છે તેમ,

ધર્મસ્યાદિ પદં દાનમ્

ધર્મમાં આદિ સ્થાન જો કોઇને પણ હોય તો તે દાન ધર્મને છે. દાન ધર્મથીજ ધર્મની શરૂઆત થાય છે. દાન એ જેમ ધર્મનું આદિ પદ છે તેમ દારિદ્રનું નાશ કરનારૂં છે.

છતા આપણી બુદ્ધિ એવી છે કે દેવા જઇએ ને ખૂટી જાય તો ? પણ તમો એક વાત તો લખીજ રાખો કે દાન દેવાથી લક્ષ્મી ખૂટવાનીજ નથી. હા, પાપોદયથી ખૂટે છે. જ્યારે દાન તો પુન્યની પરંપરાને ટકાવનારૂં છે શાસ્ત્રોમા એવા પણ માણસોના દ્રષ્ટાંત આવે છે કે જેમની પાસે તમારી અપેક્ષાએ કશું પણ ન હતું છતા પોતાની અલ્પશક્તિ પ્રમાણે દાનાદિ સુકૃત કરેલ છે. દાખલા તરીકે પુણિયા શ્રાવક ખૂબજ સંતોષી હતા જે તમારી પાસે છે તેમાંનુ તેમની પાસે કાઇ ન હતું. તેઓ રૂની પુણિયો વેંચીને તેમાથી દરરોજ ફક્ત ૧૨ા દોકડા મેળવતા, એક દિવસ પોતે ઉપવાસ કરતા અને જે દિવસે પોતાને પારણુ હોય તે દિવસે તેમના પત્નીને ઉપવાસ હોય. જે દિવસે પોતાને પારણુ હોય તે દિવસે પોતે સાધર્મિક ભક્તિનું લાભ લેતા અને તેમના પત્નીને પારણુ

હોય તે દિવસે તેઓ શ્રાવિકા બ્હેનની ભક્તિનું લાભ લેતા. દરરોજના ફકત સાડાબાર દોકડા મેળવનાર પણ આ રીતે લાભ લઈ શકતા ત્યારે આજે સાડાબાર રોકડા મેળવનાર પણ લાભ તો નથી લેતા પણ ઉલટા રોદડા રોતા હોય છે. આજે સાધર્મિક ભકિત તો તમને સાભરતીજ નથી. પુણિયા શ્રાવક પોતાની ઘણીજ અલ્પશકિત હોવા છતાં લાભ અપૂર્વ લેતા, જ્યારે તમારો તો પુન્યોદય પણ ખૂબ જાગતો છે તો આવી સોનેરી તક શા માટે તમારે જતી કરવી જોઇએ ? સમય એવો ખરાબ આવી રહ્યો છે કે ઉદારતાથી દાન કરશે તેજ ખાટી જશે.

મમ્મણ શેઠ કે જેમને ત્યા કોઇ દિવસ સાધુ-મહાત્માના પગલાજ નહોતા થયા તો તેમાં તેઓ શું ખાટી ગયા ? તે મમ્મણ શેઠ પાસે અઢળક ઋદ્ધિ હતી છતા તેઓ સાતમી નરકે ગયા, જ્યારે પુણિયા શ્રાવક પાસે ભલે લક્ષ્મી ન હતી પણ તેની પાસે શાશ્વત ધન હતું અને સુકૃત કરીને તે ઉંચામાં ઉંચા દેવલોકે ગયા છે.

તમારૂં જીવન તે પુણિયા શ્રાવક જેવું છે કે પછી મમ્મણ શેઠ જેવું ? મહીને એકાદ વખત તો તમારે ત્યાં સાધર્મિક ભકિત થતીજ હશે એમજ માનું ને ? (સભામાથી માનવા જેવું નથી) તો મમ્મણ શેઠ અને પુણિયા શ્રાવક આ બન્નેમાથી તમારે કોનો આદર્શ જીવનમા અપનાવવો છે.?

ધર્મની રક્ષા માટે પૂર્વ કાળના ઘણા મહાપુરૂષોએ પોતાના પ્રાણ પણ અર્પણ કરી દીધા છે. ભોગ આપ્યા વિના સિદ્ધિ સંભવતી નથી. સામાન્ય સ્વરાજ્ય મેળવવાની પછવાડે

હેય છે અને સંવર એ સર્વથા ઉપાદેય છે. આશ્રવ એ ભવ હેતુ માટે થાય છે જ્યારે સંવર એ મોક્ષ માટે થાય છે. બસ આટલી જ આ પરમાત્માની આજ્ઞા છે. બાકી બધું શાસ્ત્રોમાં આ આજ્ઞાને સમજાવવા માટેનો વિસ્તાર છે. આ રીતની આજ્ઞાના જે આરાધક હશે તે કલ્યાણ સાધીને મોક્ષે જશે અને આજ્ઞાના વિરાધક હશે તે ભવમા રખડશે. એ રીતની આજ્ઞાના પાલનરૂપ જે પૂજા છે તે ખાંડાની ધાર ઉપર ચાલવા જેવી છે અને તે જ સાચી સેવા છે. કહો, આમ આજ્ઞાનો મર્મ સમજીને એ વીતરાગદેવની સેવા કરતાં હોઈએ તો એમની તરફ કેવોક બહુમાન જાગે ? ત્યાં આત્મા અંદરમાથી ઝુમી ઉઠે કે,

"ધન ધન શ્રી અરિહંતને રે, જેણે ઓળખાવ્યો લોક
તે પ્રભુની પૂજા વિના રે, જન્મ ગુમાવ્યો ફોક"

ધન્ય છે શ્રી અરિહંત પરમાત્માને કે જેમણે વસ્તુ સ્વરૂપ ઓળખાવ્યો. અહો ! તે અરિહંત પરમાત્માનો આપણી ઉપર અનંત ઉપકાર છે અને તેવા ઉપકારીની પૂજા-ભક્તિ વગરનું જીવન જીવવું પણ વ્યર્થ છે, અને તે અનંત ઉપકારી વીતરાગ પ્રભુની આજ્ઞાપાલન રૂપ પૂજા તે ભાવ પૂજા છે અને તેની પ્રાપ્તિ માટે દ્રવ્ય પૂજા પણ અતિ ઉપયોગી છે પણ દ્રવ્ય તે ભાવનું કારણ હોવાથી જેવી દ્રવ્ય સામગ્રી હોય, ભાવ પણ તેવાજ આવે છે.

આમાં હું પૂજાનો નિષેધ નથી કરતો પણ કરવાની રીતે કરવાનું કહું છું અને એ રીતે તમો કરતા હો તો મારે કંઈ કહેવાપણું નથી.

ઉદારતાના અભાવે સાધર્મિક ભક્તિ કે પ્રભુ ભક્તિ કોઇપણ કાર્યો દીપતાજ નથી. દાનમાં પહેલી ઉદારતા જોઇએ, અને ધર્મની શરૂઆતજ દાનથી થાય છે. સુપાત્ર દાનનો જોગ મળે તો મહા પુન્યની વાત છે. છેવટે અનુકંપા દાન પણ ન ચુકવું, અને તે તો તમારા પુરૂષો કરતા ધારે તો બ્હેનો વધુ કરી શકે કારણ કે આખું અન્નક્ષેત્ર (રસોડું) તેમના હાથમાં હોય છે પણ એ પણ જો કપીલાનો અવતાર હોય તો કંઇપણ ન કરી શકે. પેલા મહાત્મા શિયાળને કહે છે કે આ જેનું મુડદું છે તે પણ મમ્મણનોજ અવતાર હતો. એણે એના હાથે કોઇને પણ દીધું નથી. ઉલટા દેતાને પણ અટકાવ્યા છે પોતે દે નહીં એને દેતાને અટકાવે એ તો ખરેખર કર્મચંડાલ જ કહેવાય.

દ્રષ્ટાંત :-

એક શેઠ હતા તે દુકાનેથી ઘેર જમવા આવ્યા. ભાણે બેઠાં ત્યા પત્ની પુછે છે કે દરરોજ ખૂબ પ્રસન્ન હો છો આજે મોઢુ કેમ મલીન છે ? પછી આગળ એ શેઠની ખાસીયત પ્રમાણે પુછે છે કે :—

छरा कुछ गांठसे गीर पडा - क्या किसिको दीध
पत्नी पुछे द यडा क्यों है मुख मलीन ?

ત્યાં શેઠ કહે છે કે મારી ગાંઠેથીતે ખરી પડે ? મારી ગાંઠ તો વજ્રની ગાંઠ કહેવાય મારાથી તે કોઇને દેવાઈ જાય એ કોઇ કાળે બને જ નહિ ફરી પત્ની પુછે છે કે જો આમાંનું કાંઇ બન્યુ નથી તો મોઢુ કેમ પડી ગયું છે ! ત્યાં શેઠ કારણ દર્શાવે છે કે :—

नहि कुछ गांठसे गिर पडा, नहि किसिको दीध
देता दीठा औरको मुख भया मलीन ॥

ત્યાં પત્ની પણ જરા માથાભેર હતી એટલે તરતજ સંભળાવ્યું કે કોઈ બીજા આપે તેમાં તમારૂં શું જતું હતું ? પણ આવા મનુષ્યોને મનુષ્ય ન કહેવાય પણ મૃત્યુલોકના રાક્ષસોજ કહેવાય.

અંતે શિયાળ હાથ ખાવાનું છોડી દે છે અને મહાત્માને કહે છે કે એના કાન ખાઉં તો ? અરે એ પણ ખાવા જેવા નથી.

श्रुति पुटौ सारश्रुते द्रोहिणौ

કારણ કે એણે કાનથી કોઈવાર પણ શાસ્ત્ર શ્રવણ કરેલ નથી. હા ! માત્ર અનેકોની નિંદા-કુથલી સાંભળી છે. જ્યારે કાનની શોભા તો શાસ્ત્ર શ્રવણથી છે શ્રી ભર્તૃહરી જણાવે છે તેમ,

"श्रोत्र श्रुते नैव न कुण्डलेन दानेन पाणिर्न तु कङ्कणेन ।
विभाति कायः करूणा पराणाम्परोपकारैर्न तु चन्दनेन ॥"

કાનની શોભા જેમ શાસ્ત્ર શ્રવણથી છે તેમ હાથની શોભા દાન દેવાથી છે, નહિ કે કંકણ પહેરવાથી અથવા ઘડિયાળ ચડાવવાથી ટુંકમાં આખા શરીરની શોભા ચંદન ચોપડવાથી કે પફ-પાવડરના લપેડા મારવાથી નથી, પણ પરોપકારના કર્તવ્યો કરવામાં છે. ત્યારે આજે તો ઘરમાં ધાન ન હોય તો ચાલે પણ ફેશન પહેલી [illegible] જોઈએ.

શિયાળ આગળ વધીને કહે છે કે પ્રભુ કાન પણ નહિ ખાઉં. પણ આંખ ખાઉં તો ? ત્યાં મહાત્મા કહે છે કે ·

" नेत्रे साधु विलोकनेन विरहो "

એણે નયનથી સાધુ પુરૂષોના દર્શન કર્યા નથી. શાસ્ત્રોએ સાધુ પુરૂષોના દર્શનનું પણ અપૂર્વ મહાત્મ્ય વર્ણવ્યું છે. જેમકે મહાપુરૂષો ફરમાવે છે કે :—

" साधूनां दर्शनं पुण्यं, तीर्थभूताहि साधवः ।
तीर्थः फलति कालेन, सद्यः साधु समागम ॥"

સાધુઓના દર્શનથી પણ મહાપુન્ય થાય છે. સાધુઓને શાસ્ત્રમા જંગમ તીર્થસ્વરૂપ કહ્યા છે સ્થાવરતીર્થ તો અમુક કાળે ફળે પણ સાધુનો સમાગમ તો તુરતમાજ ફળદાયી નીવડે છે. યોગીરાજ આનંદઘનજી ફરમાવે છે કે, ·—

" દેવ અસુર ઇન્દ્રપદ ચાહુ ન, રાજ ન કાજ સમાજ રી ।
સંગતિ સાધુ નિરંતર પાવું, આનન્દઘન મહારાજ રી ।
સાધુસંગતિ બિનુ કૈસે પૈયે, પરમ મહારસ ધામ રી "

અર્થાત્ કે દેવ, અસુર અને દેવાના પતિ ઇન્દ્રપદને પણ હુ ઇચ્છતો નથી, તેમ કોઇ રાજ્યનો પણ મને પ્રલોભન નથી. તેમ લક્ષ્મી, ઘરબાર, હાટ, હવેલી, સત્તા અને માનપુજાને પણ ઇચ્છતો નથી, પણ જેનાથી આત્મસ્વરૂપ પ્રાપ્ત થાય એવા સાધુની સંગતિનેજ ઇચ્છું છું, કહો. આ સાધુ સંગતી શ્રી આનંદઘનજીને હોજો અપુર્વ [illegible]

વહેલા નીકળી અમે દ્વારકાધીશને ભેટવા દ્વારકાએ ગયા ! ત્યા જઈને શું કર્યું તે દોહરામા જણાવે છે

દ્વારકામાં જઈને રે, નાથ મારાને નિહાળ્યા
પાપ તણી ત્યાં કીધી પ્રતિજ્ઞા,
પુન્યના પંથ અજવાળ્યા રે,
તમે લીટે લીટે ચાલો રે, ખાડામાં છે ખદબદીયા !

દ્વારકામા જઈને નાથને નિહાળ્યા અને દ્વારકાધીશ સમક્ષ પાપ કર્મોની અમે પ્રતિજ્ઞા લઈને આવ્યા છીએ. પણ તમે આ પાણીને લીટે લીટે ચાલ્યા જાવ બહાર સરોવરમા માછલા ઉભરાઈ પડયા છે. તમે કેમ કોઇએ અમારા ગયા પછી જાળ બિછાવી નથી. એ ધંધો તો આપણી વશપરંપરાથી ચાલ્યો આવે છે અને છતાં તમે કોઇ ધંધામાં ધ્યાન દેતા નથી. માટે અમે તો હવે પ્રતિજ્ઞાબદ્ધ છીએ. તમે ઝટ જાળ ખંભે નાખીને સીધા લીટે લીટે સરોવરના કિનારે પહોચી જાવ !

હવે આગળના પ્રવાસનું વર્ણન કરે છે.

ગંગા નાહ્યા, ગોદાવરી નાહ્યા, નાહ્યા ભાગીરથી રેવા,
પ્રયાગ જઇ ત્રિવેણી નાહ્યા ને
કરશું પ્રભુની સેવા રે.
તમે લીટે લીટે ચાલો રે ખાડામાં છે ખદબદીયા.

અમે ગગા, ગોદાવરી અને ત્રિવેણીમા નાહી આવ્યા અને પાપ બધાં ધોઇ નાખ્યા માટે અમે હવે પ્રભુની સેવા કરશું અને તમે લીટે લીટે ચાલ્યા જાવ ! હવે છેલ્લા દોહરામા

વર્ણન એવું કરે છે કે, આવા પ્રકારના યાત્રા પ્રવાસનુ કોઇ ફળ નથી!

નાને દીવે થાય દિવાળી અને મોટે દીવે થાય હોળી,
રામો ને રતનો ભગત થયા પણ રહ્યા કોળીના કોળી.

ભલે રામો ને રતનો બધા તીર્થ કરી આવ્યા પણ અંતે રહ્યા તો કોળીના કોળી!

તમે પણ વર્ષોના વર્ષોથી વ્યાખ્યાન સાંભળતા આવ્યા છો. પણ રહ્યા વણીકના વણીક – સાચા જૈન બની શક્યા નથી. વણીક વૃત્તિમા સ્વાર્થની પ્રધાનતા હોય છે તેનો ત્યાગ થાય ત્યારે જીવનમા સાચું જૈનત્ત્વ આવે છે ઘણા તમારા માથી શત્રુંજય તીર્થની નવ્વાણુ યાત્રા કરી આવ્યા હશે પણ તેમાથી એવા કેટલા નીકળશે કે જે યાત્રા કરી આવ્યા બાદ અસત્ય ન બોલ્યા હોય! વ્યાપારમા અપ્રમાણિકતા ન આચરતા હોય! નિંદા કુથલીમા રસ ન લેતા હોય! વિશ્વાસઘાત જેવા ઘોર પાપ ન આચરતા હોય! એવા કેટલા નીકળશે? આવા આવા પાપ કર્મોનો ત્યાગ ન થાય તો આપણી તીર્થયાત્રા અને રામા ને રતનાની તીર્થયાત્રા વચ્ચે લાંબુ અંતર રહેતા નથી જીવનમા પવિત્રતા આવે તેજ યાત્રાનું વાસ્તવિક ફળ છે. પરમપાવન સાદીને [illegible]

યાત્રા જીંદગીમાં એકાદવાર પણ વિધિપૂર્વક "છ"રી પાળતા કરવી જોઈએ. ત્યારે આજે તો અહીંથી ગાડીમા બેસીને સીધા પાલીતાણા સ્ટેશને પહોંચે અને પછી ત્યાંથી ઘોડાગાડીમા બેસી ધર્મશાળાએ પહોંચે અને ત્યાંથી પણ ઘોડાગાડીમાં બેસી તલેટીએ જાય, કેમ એમજ ને ? (સભામાંથી મોટે ભાગે તો એમજ છે) તો પછી સવારના રાઈ પ્રતિક્રમણમાં શું સમજીને બોલો છો કે :—

" એકેકું ડગલું ભરે, ગિરિ સન્મુખ ઉજમાળ
કોડિ સહસ ભવનાં કર્યાં, પાપ ખપે તત્કાળ "

તેનો શો અર્થ કરો છો ? છેવટે ધર્મશાળાથી તે ગિરિરાજ સુધી તો તમારે પગે ચાલતાં જ જવું જોઇએ, તો તેથી પણ તમારા આત્માને અપૂર્વ લાભ થાય.

તે પછી તો શિયાળ પેટનું ભક્ષણ કરવા ઇચ્છે છે. મહાત્મા કહે છે કે અરે ! એ ન કરાય !

अन्यायार्जितवित्तपूर्ण मुदरं

એણે એકલું અનિતિથી ઉપાર્જન કરેલા દ્રવ્યથી જ પેટ ભર્યું છે માટે એનું પેટ તો અતિ અપવિત્ર છે.

છેલ્લે હવે એક માથું બાકી રહ્યુ છે. શિયાળ કહે છે કે પ્રભુ હવે એ તો ખાવા દેશો ને ? મહાત્મા કહે છે કે :—

गर्वेण तुङ्गं शिरः

હોય તો તેનું ફળ મહાન છે. યંત્રવડે પીલાવવા છતાં ખંધકસૂરીના શિષ્યોએ યંત્રમાં પીલનાર પાલકપર લેશમાત્ર પણ ક્રોધ કર્યો નથી. કારણકે મોક્ષમાર્ગનો સાર જેમણે જાણ્યો છે તેવા પંડિતો ક્ષમા કરે છે પણ કોઇ ઉપર ક્રોધ કરતાં નથી. ખંધકસૂરીના શિષ્યોએ તે સમયે ચિંતવના એવી કરી કે આ યંત્રમાં વ્યવહારનયથી ભલે શરીર પીલાય છે પણ ખરી રીતે તો આપણાં જન્મોજન્મનાં ભેગાં કરેલાં કર્મો પીલાય છે. આવી ભાવનાના બળે શિષ્યો કેવળજ્ઞાન પામી મોક્ષે ગયા છે માટે તપ ક્ષમા પૂર્વકનું હોવું જોઇએ. તેવા તપથી એકાંતે નિર્જરા છે.

બીજા પ્રકારમાં અહંકાર એ જ્ઞાનનું અજીર્ણ છે. થોડી પણ પોતામાં જાણકારી આવે એટલે તેનું અભિમાન આવી જાય છે. બસ હું જ જ્ઞાતા છું ને હું જ બધાના શાસ્ત્રોનો વેત્તા છું, શાસ્ત્રોના ઉંડા રહસ્યો મેં જ જાણેલાં છે, બીજા ભલે ઉપર ઉપરથી જાણતાં હશે પણ હું તો ઉંડો ઉતરેલો છું.

અરે ભાઇ ! ગમે તેટલો તું ઉંડો ઉતર્યો છે પણ દવાનું સેવન કરવા છતાં તારો વ્યાધિ વધ્યો છે પણ ઘટ્યો નથી. સમ્યગ્જ્ઞાન એ તો પરમ રસાયણ રૂપ છે. તેના સેવનથી તો અહંકારરૂપી વિષમજ્વરનો અંત આવવો જોઇતો હતો તેના બદલે ઉલ્ટો પ્રકોપ વધ્યો છે. આંબાને ફળ આવે કે નમી જાય છે. તેમ જ્ઞાન વધે તેમ નમ્રતા આવવી જોઇએ. અને જ્ઞાનનો અહંકાર આવવાની તૈયારી હોય ત્યારે પૂર્વકાળના મહાપુરૂષોના અગાધ જ્ઞાનનો વિચાર કરવો જોઇએ અને તે મહાપુરૂષોની અપેક્ષાએ પોતાની લઘુતા વિચારવી જોઇએ. કયા એ મહાપુરૂષોના જ્ઞાનની પ્રભુતા અને કયાં મારી લઘુતા !

દોષ નજરથી નિંદા હુએ,
ગુણ નજરે હુએ રાગ;
જગ સવિ ચાલે માદલ મઢ્યો,
સર્વગુણી વીતરાગ હો સુંદર,
પાપસ્થાનક તજો સોલમું.

દોષ દ્રષ્ટિથી નિંદા થાય છે અને ગુણ નજરથી ગુણાનુરાગ થાય છે. પૃથ્વીમાં જ્યાં ત્યાં કાંટા વેરાયેલા હોય તો કંઈ આખી ધરતીને ચામડેથી મઢી ન શકાય. પોતે બચવાનો ઉપાય કરી લેવો, તેમ દોષોથી પોતાના આત્માને બચાવી લેવો, બાકી દરેકમાં દોષો રહેલા છે. આપણે પણ અનંતા દોષોથી ભરેલાં છીએ.

સર્વ ગુણસંપન્ન તો ફક્ત વીતરાગ છે, માટે તપ જપનું ફળ મેળવવું હોય તો ગુણાનુરાગી બનવું અને દ્રષ્ટિમાંથી દ્દષ્ટિદોષ કાઢી નાખવો. પોતાનાથી અધિક કરતાં હોય તેવા પ્રતિ પૂજ્યભાવ જોઈએ અને ઓછી ક્રિયા કરતાં હોય તેવા પ્રતિ પણ હૃદયમાં અનુમોદના કરવી જોઈએ કે ધન્ય છે આ જિનાજ્ઞામાં રહીને આટલી પણ શુભ પ્રવૃત્તિ કરે છે. મોક્ષના અસંખ્ય યોગ છે. એક એક યોગના આલંબને અનંતા મોક્ષે ગયા છે, માટે આ મહાપુરૂષને પણ ધન્ય છે કે આપણે તરવાનું આલંબન પકડી રાખેલું છે. કોઈ બાહ્ય તપ વગેરે ઓછું કરી શકતા હોય ને સ્વાધ્યાયાદિમાં રમણતાં રાખતાં હોય તો સ્વાધ્યાય, વિનય, વૈયાવચ્ચના આલંબને પણ ઘણાં તરી ગયા છે.

કોઇ મહાપુરૂષોનો તેવો પુન્યોદય ને પ્રભાવના યોગ હોય કે અનેકોને ધર્મના રસ્તે ચડાવતા હોય અને અનેક ધર્મના પ્રસંગો તેમની નિશ્રામા ઉજવાતા હોય અને તેટલી શાસનની પ્રભાવના કરતાં હોય તો તેવા પુરૂષો પ્રતિ પણ પ્રમોદ ભાવના વ્યક્ત કરવી જોઇએ. મૈત્ર્યાદિ ભાવનાયુક્ત અનુષ્ઠાનને ધર્મ કહેવામાં આવે છે.'

અવિરૂદ્ધ એવા વચનથી જિનેશ્વર ભગવંતોએ પ્રરૂપેલા સામાયિક-પ્રતિક્રમણનાં અનુષ્ઠાન ધર્મ છે પણ મૈત્ર્યાદિ ભાવનાથી સંયુક્ત જોઇએ.

નિંદા, પૈશુન્ય અને અભ્યાખ્યાન એ ત્રણે પાપસ્થાનકો મીઠા રોગ જેવા છે પારકા મોઢે દ્વેષ બુદ્ધિથી અથવા સામાને હલકો પાડવાની બુદ્ધિથી કોઇની પણ વાત કરવી તે નિંદા પાપસ્થાનક છે.

દશવૈકાલિક અને દશાશ્રુત સૂત્રમા સાફ શબ્દોમા લખ્યું છે કે, પુંઠ પાછળ કોઇની નબળી વાત કરવી નહી. पिट्ठिमंसं न भक्खेज्जा मायामोसं विवज्जए

આ શબ્દો દશવૈકાલિકના છે પુંઠ પછવાડે કોઈની વાત કરવી એ શરીરના પાછળના ભાગમાંથી [illegible] તેનુ ભક્ષણ કરવા બરાબર છે. નિંદકને જ્ઞાનીએ ચંડાલ કહ્યા છે આવા વિધાનો શાસ્ત્રમા હોવા છતા આજે કેટલાકોને ચા પીધા વિના ચાલશે પણ કોઇની આઘી-પાછી કર્યા વિના નહીં ચાલે !

કોઈના મોઢે બીજાની ચાડી કરવી તેને પૈશુન્ય કહે'

અને કોઈ પર ખોટાં આળ ચડાવવાં તેને અભ્યાખ્યાન કહેવામાં આવે છે. અઢાર પાપસ્થાનકમાં આ પાપસ્થાનકની પણ ગણના છે. દરરોજ આલોવવા છતાં આ ત્રણે પાપસ્થાનકો હાલતાં સેવાઇ જાય છે. તેને મીઠાં રોગ જેવા એટલા માટે કહ્યા છે કે તેના સેવનમાં મનુષ્યોને મઝા પડે છે પણ તેમને એ ખ્યાલ રહેતો નથી કે ભવિષ્યમાં સજા કેવી ભોગવવી પડશે ? આ ત્રણે પાપસ્થાનકના સેવનમાં મનુષ્યો એવા ટેવાઇ જાય છે કે તેને આ હું પાપ કરી રહ્યો છું એટલું એ ભાન રહેતું નથી.

અજીર્ણનો ચોથો પ્રકાર આહાર અંગેનો છે. વધારે પડતો આહાર લેવાઈ ગયો હોય તો આહારનું પણ અજીર્ણ થાય છે ખાટા ઓડકાર, વમન એ આહારનું અજીર્ણ છે આ છેલ્લો પ્રકાર એવો છે કે, તેમા સૌ સમજી શકે છે. અજીર્ણના દોષમાંથી બચવાનો ઉપાય એ છે કે થોડો ટાઈમ ભોજનનો ત્યાગ કરી દેવો, એટલે અજીર્ણનો દોષ મટી જાય. આહારના અજીર્ણ કરતાં શરૂઆતના તપ, જ્ઞાન અને ક્રિયાના અજીર્ણો અતિ ભયંકર છે અને તે અજીર્ણોથી જીવને વધારે નુકશાન થાય છે.

આ ચારે પ્રકાર મહાન જ્ઞાની પુરૂષોએ કહેલા છે. કોઇનો પણ ઉત્કર્ષ જોઇને મનમાં રાજી થાવ પણ બળાપો

નહીં કાઢવો. પોતાનો પુન્યોદય પાતળો હોય તેમા બીજાને શામાટે વખોડવા જોઇએ ? સૌનાં કર્મો સૌને ભોગવવાના હોય છે, છતા જીવ બીજાની ભાજગડમાથી ઉંચો આવતો નથી !

સંક્ષેપમાં, વસ્તુ પચે તો અમૃત છે, બાકી જીરવી ન જાણે તો અમૃત પણ હલાહલરૂપે પરિણમે છે. માટે અજીર્ણના ચારે પ્રકારને ત્યજી જીવનમાં વસ્તુને પચાવતા શીખો એજ મંગલ કામના.

સર્વ મંગલ માંગલ્યં,
સર્વ કલ્યાણ કારણં.
પ્રધાનં સર્વ ધર્માણાં.
જૈનં જયતિ શાસનમ્.

શુદ્ધિ પત્રિકા

પૃષ્ઠ	પંક્તિ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૯	૨૦	ત્	તે
૭	૫	કર્યો	કર્યો
૧૭	૧	કથવને	કથાવર્ને
૧૯	૪	ધન ધાનીનો	ધન ધાતીને
૨૯	૧૦	प्राप्तम	प्राप्तम्
૩૧	૧૨	क्षणमेक	क्षणमेक
૭૦	૨૨	કલઉ	કાં'ટ
૧૦૧	૨૯	ઉત્ઠેકા	ઉત્કંઠા
૧૧૭	૧૩	આનંદ	આનંદ
૧૨૦	૯	લુટાગે	લુ ટાગે
૧૫૨	૧૯	પચવીશ	નવનો પચવી
૧૫૪	૧૦	સમયને	સમયનો
૧૯૮	૧	અહ	અહં
૨૧૦	૮	ગીકવાળા	ગાડવાળા
૨૮૮	૧૯	તને	તે તે

